

Milik Departemen P dan K
Tidak diperdagangkan
Untuk umum

Babad Mangir 1

Balai Penelitian Bahasa
Yogyakarta

orat
an

artemen Pendidikan dan Kebudayaan

BABAD MANGIR

1

Bahasa Jawa

Oleh

**BALAI PENELITIAN BAHASA
YOGYAKARTA**

**Departemen Pendidikan dan Kebudayaan
PROYEK PENERBITAN BUKU SASTRA
INDONESIA DAN DAERAH
Jakarta 1980**

Diterbitkan oleh
Proyek Penerbitan Buku Sastra
Indonesia dan Daerah

Hak pengarang dilindungi undang-undang

PEPUSTAKAAN DIT. SEVARAH & NILAI TRADISI	
nomor induk :	826/83
tanggal terima :	23-5-83
diambil dari :	Proj. Penerbitan buku
nomor buku :	
lembaga :	6

BABAD MANGIR

1

DAFTAR ISI

1. Dhandhanggula, 9
2. Asmaradana, 10
3. Durma, 18
4. Pangkur, 23
5. Maskumambang, 31
6. Dhandhanggula, 37
7. Durma, 44
8. Asmaradana, 52
9. Dhandhanggula, 60
10. Durma, 66
11. Pangkur, 71
12. Gambuh, 77
13. Pangkur, 78
14. Sinom, 83
15. Durma, 94
16. Dhandhanggula, 98
17. Asmaradana, 102
18. Sinom, 106
19. Megatruh, 111
20. Pangkur, 115
21. Dhandhanggula, 125
22. Durma, 132
23. Mijil, 136
24. Pangkur, 144
25. Dhandhanggula, 151
26. Durma, 158
27. Pangkur, 170
28. Sinom, 174
29. Pangkur, 186
30. Mijil, 198
31. Asmaradana, 203
32. Sinom, 205
33. Asmaradana, 210
38. Pangkur, 235
39. Mijil, 236
40. Durma, 238
41. Asmaradana, 241
42. Durma, 245
43. Asmaradana, 248
44. Sinom, 252
45. Durma, 256
46. Dhandhanggula, 260
47. Durma, 266
48. Pangkur, 272
49. Mijil, 275
50. Pangkur, 276
51. Durma, 279
52. Dhandhanggula, 291
53. Asmaradana, 300
54. Sinom, 302
55. Durma, 304
56. Asmaradana, 305
57. Sinom, 307
58. Pangkur, 312
59. Durma, 317
60. Mijil, 326
61. Kinanthi, 329
62. Dhandhanggula, 332
63. Sinom, 343
64. Durma, 348
65. Asmaradana, 356
66. Sinom, 361
67. Dhandhanggula, 364
68. Mijil, 368
69. Kinanthi, 370
70. Sinom, 374

- 34. Dhandhanggula, 214
- 35. Durma, 220
- 36. Pangkur, 223
- 37. Dhandhanggula, 230

- 71. Dhandhanggula, 379
- 72. Pangkur, 383
- 73. Durma, 396
- 74. Asmaradana, 390
- 75. Pangkur, 393

KATA PENGANTAR

Bahagialah kita, bangsa Indonesia, bahwa hampir di setiap daerah di seluruh tanah air hingga kini masih tersimpan karya-karya sastra lama, yang pada hakikatnya adalah cagar budaya nasional kita. Kesemuanya itu merupakan tuangan pengalaman jiwa bangsa yang dapat dijadikan sumber penelitian bagi pembinaan dan pengembangan kebudayaan dan ilmu di segala bidang.

Karya sastra lama akan dapat memberikan khazanah ilmu pengetahuan yang beraneka macam ragamnya. Penggalian karya sastra lama yang tersebar di daerah-daerah ini, akan menghasilkan ciri-ciri khas kebudayaan daerah, yang meliputi pula pandangan hidup serta landasan falsafah yang mulia dan tinggi nilainya. Modal semacam itu, yang tersimpan dalam karya-karya sastra daerah, akhirnya akan dapat juga menunjang kekayaan sastra Indonesia pada umumnya.

Pemeliharaan, pembinaan, dan penggalian sastra daerah jelas akan besar sekali bantuannya dalam usaha kita untuk membina kebudayaan nasional pada umumnya, dan pengarahan pendidikan pada khususnya.

Saling pengertian antar daerah, yang sangat besar artinya bagi pemeliharaan kerukunan hidup antar suku dan agama, akan dapat tercipta pula, bila sastra-sastra daerah yang termuat dalam karya-karya sastra lama itu, diterjemahkan atau diungkapkan dalam bahasa Indonesia. Dalam taraf pembangunan bangsa dewasa ini manusia-manusia Indonesia sungguh memerlukan sekali warisan rohaniyah yang terkandung dalam sastra-sastra daerah itu. Kita yakin bahwa segala sesuatunya yang dapat tergali dari dalamnya tidak hanya akan berguna bagi daerah yang bersangkutan saja, melainkan juga akan dapat bermanfaat bagi seluruh bangsa Indonesia, bahkan lebih dari itu, ia akan dapat menjelma menjadi sumbangan yang khas sifatnya bagi pengembangan sastra dunia.

Sejalan dan seiring dengan pertimbangan tersebut di atas, kami sajikan pada kesempatan ini suatu karya sastra daerah Jawa, yang

- berasal dari Balai Penelitian Bahasa, Yogyakarta, dengan harapan
- semoga dapat menjadi pengisi dan pelengkap dalam usaha menciptakan minat baca dan apresiasi masyarakat kita terhadap karya sastra, yang masih dirasa sangat terbatas.

Jakarta, 1980

Proyek Penerbitan Buku Sastra
Indonesia dan Daerah

(k. 2)

I. DHANDHANGGULA

- (1) Pasrangkara winengkareng kawi, kawismaya wiyageng susastra, wimondra mardeng rarase, rumeseb muryaningrum, ruming budya rikalanya wit, tenajulireng kalam, ing papan rinuju, Respati Manis dinanya, tanggal astha wulan Ruwah amarengi, Jimakir taunira.
- (2) Obah esthi sebdaning nerpati, sengkalan semana ingetang, kang nurat manrang brantane, mungseng mangudyeng kayun, ayuning tyas tansah kaesthi, ngingling sasmitaning dat, nir deya kaetung, ekram marang kang sinembah, cipta ngumpul tan kandheg sasmiteng osik, kedah ngudi kawignyan.
- (3) Panurate nuju pukul kalih, ngangkah-angkah leres lepatira, keh memadha aksarane, sadene tembungipun, haywa ngantos kithal kang tulis, ukara lan tembangnya, haywa salang surup, anedhak srat Babat Pajang, myang Mentaram dumugia Kartawani, keng sinedyeng wardaya.
- (4) Pan kinarya ing pangeling-eling, lupiyane pra ratu sedaya, kang mengku ngrat Jawa kabeh, keng asor lan kang luhur, supayane samya mangerti, karsaning para nata, ing satunggalipun, dennya mangreh bala tantra, gung kang suka utawi ingkang prihatin, harja rusaking praja.
- (5) Kamanggyaning sucipta mrih puji, mring Sang Maha Ywang (k.3) Jalawangaja, kang langgeng tur sih ngakire, rahman pidunya tuhu, kaping kalih estuning puji, mring Gusti dutaning Ywang, Jeng Rasullolahu, Mukammad niyakaning rat, kabilulah sayidin makluk Illahi, baboning ngreh sajagad.
- (6) Amabakdu dalika amuji, wamubarak kelawan tayiban, lilah rabil ngalam kabeh, yumawining amahu, wahyu kawi wuwuh ing puji, tuhu makbub ing Allah, nenggih Kangjeng Rasul, tur kang sinengajeng karsa, agul anung catur mengkala Jeng Nabi, Bubakar Ngumar Ngusman.

- (7) Kaping catur Sayidina Ngali, warba menggala tur kang pinasrahan, ing Kangjeng Rasul bakdane, kahiratu ngalimun, bilbaladi Madinah luwih, lawan mangsuding puja, nenggih kang panuwun, ingkang nurat punggung mudha, kaluhuran luhuring budyarja pinrih, tinebihna rencana.
- (8) Ing ibirat mangsuding pamuji, sarasa lir sileming samodra, kelakon manrang brangtane, mungseng mangusweng kayun, ayuning tyas tansah kanglingling, ngingling sasmitaning dat, nir daya kaetung, ikhlas marang kang sinembah, cipta ngumpul tan kandheg sasmiteng osik, kedah ingalemb wignya.
- (9) Apuranen dera sang Sudyasti, mayang wiyat sing kitabing naya, kaya andha sadinane, anawang-nawang tutur, kateranggal anilas warti, warta katular-tular, nenggih kang rinuruh, dening kang para sujana, swarjana weh miwah gandaning yadi, satata puruwita.

(k. 4)

II. ASMARADANA

- (1) Asemu bronta kang galih, anenggih Tumenggung Mayang, agunem lawan garwane, kewedan dening kang putra, nama Raden Pabelan, warnanipun tuhu bagus, dadya kondhang wong ing Pajang.
- (2) Nging awon lelangahaning, tinari krama tan arsa, kedah mbelasar karsane, tan memba kelamun putra, kadya naking wong kompra, kang rama pegel tyasipun, aningali putranira.
- (3) Kang ibu amituturi, apan ta boten ginega, anggung anilib karsane, nenggih bagus warnanira, cacade mung mbelasar, tan ngangge satimbangipun, ger wadon resik dhinustha.
- (4) Tanapi naking bopati, mantri sudagar ingalap, yen ana dadi karsane, pilih wadon ora kena, endi kang sinenengan, tan mawi satimbangipun, sawarnane wong ing Pajang.
- (5) Kang rama pegel ing galih, nenggih Ki Tumenggung Mayang, mantrinipun sultan Paos, ingkang garwa arenira, Senapati Ngalaga, Ki Tumenggung Mayang iku, ing mangkya manggih

deduka.

- (6) Ki Tumenggung Mayang nenggi, ngunandika jroning nala, "Kaya paran wekasane, jangkane Jeng Sunan, Ngarga, yen dedea manira, ingkang amimiti laku, dadine nagri Mentaram".
- (7) Apikir sajroning galih, sira Ki Tumenggung Mayang, putrane kinarya lakon, sangking pegele tyasira, ningali mring kang putra, rembag lawan garwanipun, (k. 5) wau Ki Tumenggung Mayang.
- (8) Sedyo linebakken puri, matia lawan pitenah, tan kolu mateni dhewe, dadia ingkang wisaya, lupute sultan Pajang, gingsira ing janjenipun, karsane Tumenggung Mayang.
- (9) Kang putra kinen nimbali, nenggi Rahaden Pabelan, ngandika mring pawongane, "Timbalana putraningwang", kang dinuta gya mentar, tan winarna lampahipun, Raden Pabelan wus panggya.
- (10) Kang duta umatur aris, "Raden panduka ngandikan, mring rama andika Angger", Raden Pabelan busana, sarwi nabda mring duta, "Ana paran karsanipun, Jeng Rama nimbali ingwang".
- (11) Kapingin ingsun puniki, kaya jalma ingkang lumrah, tinimbalan ing ramane, tansah kendel ngemu duka, mung iki tinimbalan, baya lejar galhipun, jeng rama mring raganingwang".
- (12) Raden Pabelan wus kering, prapta ngarsane kang rama, nulya mangaras padane, Ki Tumenggung lon ngandika, "Kulup sira linggiha", Raden Pabelan wotsantun, lenggah ngandhape kang rama.
- (13) "Mula sira suntimbali, ingsun arsa arembukan, lah kramaa sira Angger, miliha ingkang wanodya, naking mantri punggawa, tuwin nak sudagar Kulup, jejeplak myang sambiwara,
- (14) anaking (k. 6) pengulu ketib, endi Nyawa senengira, Angger nuli sun lamare, matura mring ibonira", kang putra matur nembah, "Kala mangke kula nuwun, teksih remen alelamban".

- (15) Kang rama ngandika malih, "Nora nduga kaya sira, teka remen nilib bae, kaya dudu trah satriya, kang kaya budenira, sakeh wadon sira prugul, nora anganggo timbangnya.
- (16) Senajan sira anilib, nganggo satimbangira, yen mati becik ucape, aja nilib sok wadona, nggegawa mring wong tuwa", Raden Pabelan umatur, "Sinten keng sudi kawula".
- (17) "Dene mengko pikir mami, yen sira remen mbelasar, aja tanggung putraningong, putrane Jeng Sultan Pajang, iku sira araha, iku Kaki nora tanggung, yen mati becik ucapnya.
- (18) Kang nama Sekaring Puri, iku kang luwih prayoga, lebonana iku Angger, yen mati becik ucapnya, yen kena dadi putra, iku lire nora tanggung, yen wis kena jeronira.
- (19) Wantune putra pawestri, mongsa denplaura corah, yen wus kena jejerone, nuli ajaken prasetyan, nadyan ana kang maling, kang tan remen mring sireku, mangsa denplaura wirang".
- (20) Raden Pabelan wotsari, "Mila kawula tan arsa, tinari krama yetose, punika kang dados manah, ajrih lamun matura", kang rama ngandika (k. 7) arum, "Hiya Kulup bener sira.
- (21) Sabab manira kang abdi, layak sira tan wania, anuwun putrane rajeng, lah payo sira miyanga, iki sira gawaa, sang retna pan saben esuk, aputusan tuku sekar.
- (22) Pan sekar denkaremeni, saben dina aputusan, hiya sekar karemane, kenanga lawan cepaka, argulo sumarsana, adhangena ing delanggun, galedhegan kang prayoga.
- (23) Wong arsa tuku den-nehi, sayekti kelamun bungah, payo menyanga denage, mumpung lagya rame pasar", ya ta Raden Pabelan, anampeni conthong sampun, isi sekar lawan surat.
- (24) Surate mapan lininting, binlebed sekar kenanga, aneng sajroning ceconthong, datan katon ingungkaban, yen ora winudharan, dhemite wong darbe kayun, gya mentar Raden Pabelan.
- (25) Ing dledhegan sampun prapti, tumempel pipi kang wetan, asandi Raden lampahe, kapasang sedyas Bok Emban, ingutus

tumbas sekar, nenggih mring sang Retnaningrum, awesta Ni Emban Soka.

- (26) Raden nulya marepeki, marang Ni Bok Emban Soka, Ni Emban gawok tingale, miyat mring Raden Pabelan, Raden alon tetanya, "Bibi kula takon tuhu, andika sinten kang nama.
- (27) Lan badhe dhateng ing pundi", Ni Emban alon saurnya, Emban Soka na- (k.8) maningong, inggih badhe dhateng pasai, ingutus tumbas sekar, Jeng Ratu Sekarkedhatun", Raden Pabelan ngandika.
- (28) "Kapasang sedya Bok Bibi, pekenira dhateng pasar, ingutus sang Ratu Anomi, Bibi duka sampun tumbas, kawula kang njurunga, sekar kang sae satuhu, aturna dhateng Ratu Mas".
- (29) Ni Emban bungah tan sipi, sarwi alon atetanya, "Sinten nama dika Raden", pan sarwi nampeni sekar, "Raden bilih tinanya, dhumateng sang Retnaningrum", Raden Pabelan saurnya.
- (30) "Pun Pabelan nama mami, putrane Tumenggung Mayang, bilih dinangu sang Sinom", Ni Emban ngalem jroning tyas, mring baguse Rahadyan, Ni Emban sareng angrungu, tuture Raden Pabelan.
- (31) Amicoreng jroning ati, "Ragane iki warnanya, kang den alem mring wong akeh, sarupane wong jro pura, ingkang umum ing warta, keh wong padha ngenglung mangu, nyata bagus ingkang warna.
- (32) Lah kondura wong asigit, manira wangsul mring pura, ngaturken sekare Raden", wus kondur Raden Pabelan, tan kawarna lampahnya, wus prapta ing dalemipun, kang rama Tumenggung Mayang.
- (33) Lajeng lumebet sira glis, kang rama nuju pinarak, katingal putra ingawe, Raden Pabelan wotsekar, kang rama lon teta- (k.9) nya, "Oleh gawe putraningsun", kang putra umatur nembah.
- (34) "Inggih sampun dentampani, utusane Jeng Ratu Mas, kang wasta Sekarkedhaton", Tumenggung Mayang ngandika, "Yen

tulus ketampana, panluwange surat ingsun, pasthan nuli utusan”.

- (35) Ni Emban Soka winarni, kang sampun nampeni sekar, anulya wangsul ge-age, prapta salebeting pura, katur marang sang Retna, dinangu jarwa rehipun, sang Dyah mesem tampi sekar.
- (36) Winudharan isi tulis, sang Dyah agya srat sinukma, ”Kawula atur surate, abdine tur pejah gesang, kawula ngestu pada, mring Kusuma kang sung wuyung, mring dasihe pun Pabelan.
- (37) Yen siyang tan kolu bukti, ing dalu tan saged nendra, labete branta Nahangger, saestu tumekeng pejah, yen Gusti tan welasa, ngusadani kawlas ayun, kang asung lara wigena”.
- (38) Wus titi ungeling tulis, ing purwa madya wusana, sang Dyah angles ing driyane, kumepyr ing nalanira, kenging pangari-bawa, ”Si Pabelan ngajak lampus, sang Retna sampun kasmaran.
- (39) Kenging ing guna piranti, sang Dyah minggah pagulingan, amujung kampuh asare, kasmaran Raden Pabelan, anglir ta sumandhinga, sang Dyah karya sura- (k.10) t sampun, pinaringken embanira.
- (40) ”Biyang gawanen puniki, paringena si Pabelan”, kang dinuta nembah lengser, ya ta genti kang ginustha, Kyai Tumenggung Mayang, agunem lan putranipun, kang nama Raden Pabelan.
- (41) Ki Tumenggung ngandika ris, ”Sesuk Kulup abalia, ngadhanga geledhegane”, wus enjing Raden lumampah, wus prapta geledhegan, panggih dutane sang Ayu, pinaring surat wus tampa.
- (42) ”Penget bubukaning tulis, Pabelan kelamun tresna, malebua dipunage, banget ingsun arsa-arsa”, Raden Pabelan ngandika, ”Lah Bibi andika matur, Gusti sampun walang driya.
- (43) Punika yatra sedesi, Bibi dika karya jajan”, Ni Emban nam-peni age, semana Raden Pabelan, kondur matur ing rama, kang surat ngaturken sampun, Tumenggung Mayang ngandika:
- (44) ”Lah ta Kulup anak mami, lamun sira metu nglawang, pake-

- wuh lebumu Raden, karep ingsun lebonira, lumumpat pager bata, gampanga yen sira metu, aja na kang wruh ing sira”.
- (45) Raden Pabelan tur bekti, ”Kadospundi lampah kula, inggih kula dereng ngaos, sanget bodho putra Tuwan”, kang rama lon ngandika, ”Wong anom tan anut wu- (k.11) ruk, kaya dudu trah Sesela.
- (46) Payo ingsun ater Kaki, sun mangsa tega mring sira, payo Kulup wis sedhenge, ing wayah sireping jalma, lah payo adandana”, Raden abusana sampun, gya mangkat lawan kang rama.
- (47) Semana pan sampun prapti, angrampid ing pager bata, lawan kang rama rowange, Tumenggung Mayang ngandika, ”Iki lah apalena, lamun sira arep metu, winalik wau ngelmunya”.
- (48) Kang putra winuruk silib, aja kongsi bisa medal, matia neng jro kedhaton, pamrihe wau kang rama, bata nulya denusap, marang sira Ki Tumenggung, wus mendhak awor pratala.
- (49) ”Lah Kulup malbua aglis, besuk yen sira rep medal, bata usapen mengkene, ”Rahaden lumebet inggal, sampun prapta jro pura, kang banon denusap wangsul, sektine Tumenggung Mayang.
- (50) Tumenggung Mayang wus mulih, wus prapta ing dalemira, kang putra aneng kedhaton, wus lega ing galihira, Kyai Tumenggung Mayang, ucapan sang Murteningrum, Jeng Ratu Sekaringpura.
- (51) Kadya ta sampun udani, sanget genira kasmaran, tansah leng-leng jro driyane, supe dhahar lawan nendra, ingkang kacipteng manah, pu- (k.12) trane Kyai Tumenggung, kang nama Raden Pabelan.
- (52) Semana sampun neng puri, nanging wong jero tan wikan, sirep ing jalma lebet, wong nganglang tan ana wikan, Raden nate andhustha, lawan sampun takdiripun, kinarya banten negara.
- (53) Raden Pabelan wus ngrampid, bangsal alit pasareyan, Sang

Retna Sekarkedhaton, tansah anjangkung solahnya, menawitan weruha, milanipun mangu-mangu, mila sung wangsit mbebalang.

- (54) Nulya binalang kerikil, pesareyane sang Retna, kumalethek suwarane, Ratu Mas sampun grait, wantu wong sampun branta, nulya mijil sang Retnayu, angadeg madyaning latar.
- (55) Raden nulya marepeki, sarwi ngucap jroning nala, "Baya iki sesotyane, gandane dudu parekan", Raden sasendhen pucang, datan wikan sang Retnayu, wantu petenge limengan.
- (56) Kemengan sajroning ati, wau Rahaden Pabelan, tan wikan sang liring sinom, arsa wau pinugula, menawa njrit sang Retna, durung mukti sida lampus, kemengan Raden Pabelan.
- (57) Nggerjita sajroning galih, sareng myarsa swaraning dyah, teka wanter ing manahe, mingser sangking pernahira, ngling sang Lesminingpura, "Sapa (k.13) wonge baya iku", sumaur Raden Pabelan.
- (58) "Inggih Gusti tiyang jawi, anake Tumenggung Mayang, malebet sowan Nahangger, sedya ngabdi ing sang Retna", Ratu Mas angandika, sarta nyandhak astanipun, "Si Ludhes teka kagungan".
- (59) "Tan manah kagungan Gusti, wantonipun tiyang jaba, yen tan tinimbalan Angger, pasthi ajrih yen mareka, wasta dede sesama, yen ngandikan mring sang Ayu, Gusti kang paring wewenang".
- (60) Ngaturan lajeng sang Pekik, anulya sareng lumampah, kinanthi astane Raden, apan sarwi pagujengan, ngandika sarwi tindak, "Boten nedya awak ulun, kamipurun sang Kusuma".
- (61) Wus prapta sareng alinggi, wau aneng jroning pura, Rahaden alon wuwuse, "Mirah kawula Ratu Mas, kang abdi ngestu pada, ingaras Kusumaningrum, sang Dyah nyiwel pupu kiwa.
- (62) Semana lajeng aguling, wantune samya karsanya, kakung angungkihi karesmen, sang Retna tadhah kewala, wus campuh ing asmara, kanyaren sang Dyah tan emut, sangking sangeting asmara.

- (63) Wus tutug denira resmi, tan ana ingkang kasoran, wantu wus sami karsane, wus siram nulya geganda, lenggah sarwi gujengan, "Gadhaha putra Wong ayu, miyos jalu ingkang pelag".
- (64) Sang Retna alon nauri, "Si Jenat teka gumampang, apa becik panemune, manira dereng uninga, kang kadya ambek di (k.14) ka, dereng-dereng ambek sunu, wekasan ngrusak dagangan".
- (65) Sang kakung alon nauri, "Dagangan larang punika, datan karuwan ajine, nora bisa milangana, yen lamun tan leres, pasthi tinuku ing lampus", sang Retna anyiwel jaja.
- (66) Kang ora-ora pinikir, "Manira mangsa aweha, lamun dinukan sang Katong, manira nyuwun ngapura, mangsa sileh tegaa", Raden Pabelan angrangkul, sang Retna sigra ingemban.
- (67) Apan sadina sawengi, Raden Pabelan neng pura, sang Retna tan arsa miyos, ngedhem aneng pasareyan, anutugaken karsa, anglir wong lagya kumaruk, datan wonten maremira.
- (68) Sang Retna alon denny nging, "Lah Kakang kados punapa, lamun aweta mangkene, becik Kakang amantuka, matur marang Paman, asaosa ing sang Prabu, anyuwuna ing manira".
- (69) Raden Pabelan nauri, "Nadyan Angger kajambara, sultan dhatenga dukane, kawula mangsa selaka, nadyan pejah gesanga, sangking kawratan sihing rum, tan ajrih kawula pejah".
- (70) "Kakang sampun lami-lami, andika aneng ing pura, menawi wonten kang anon, nadyan kathah kang uninga, yen rama sampun lila, tan kuwatir manahingsun", lumiring Raden Pabelan.
- (71) "Nanging Kakang sunwangeni, sepasar nunten balia, aja lawas-lawan bae, datan wande kula pejah, yen pisah lan andika", Ratu Mas sigra rinangkul, pan sarwi ingaras-a- (k.15) ras.
- (72) "Pun kakang amulih Gusti, Angger mangke wayah ngisa", sang Retna alon wuwuse, "Kakang wayah bakda ngisa, lah Kakang dipun enggal", kalihe sami sih lulur, Rahaden nedya mundura.

III. DURMA

- (1) Nulya medal wau Rahaden Pabelan, emut lamun wineling, dhumateng kang rama, prapta ing pager bata, wong nganglang tan ana uning, peteng kalintang, sigra nggenya miranti.
- (2) Wus angrampid Raden Pabelan punika, margane duk ing uni, nulya matak sigra, ngelmu wulanging rama, winatak awaliwali, nulya ingusap, batane nora gigrik.
- (3) Winangsulan winataking ngelminira, winatak wanti-wanti, ping kalih ping tiga, bata pan ora ebah, kewran tyasira sang Pekik, apan angrasa, lamun tumekeng pati.
- (4) Dyan Pabelan angucap sajroning nala, "Lamun ingsun nge-masi, iki takdiring Ywang, pati ingkang prayoga, nanging barenga sang putri, sekaring pura", dadya wangsul sang Pekik.
- (5) Duk semana sang Retna maksih alenggah, apan ta dereng guling, nulya lampahira, Raden Pabelan prapta, lajeng malebet sira glis, ing pasareyan, sang retna denperpeki.
- (6) Gya sinapa mring Sang Dyah Sekaringpura, "Kakang bagene bali", Dyan Pabelan ngucap, "Dhuh Gusti mirah ingwang, tan sageda tilar Gusti, pisah lan dika, tansah cumanthel ngati."
- (7) Gya cinandhak astane Raden Pabelan, lenggah sandhing sang putri, sareyan nang pangkyan, sarwi apagujengan, gya minggah sare ji - (k.16) nem mrik, nutug asmara, apan wus tigang katri.
- (8) Para emban ingkang ajaga ngajengan, sami micoreng ati, "Dene Jeng Ratu Mas, apan wus tigang dina, apan iya nora mijil, jro pagulingan, ana swaraning jalmi."
- (9) Para emban cethi kang neng jroning pura, wau sami bebisik, lawan rowangira, "Iki kaya wong lanang, swarane pating kalesik, apagujengan, payo padha denintip."
- (10) Para inya emban cethi sami nyelak, ing kanan lawan kering, Ratu Mas guneman, lawan Raden Pabelan, "Manira anedha janji, dhateng Ratumas, kados pundi kang karsi.

- (11) Boten sande kawenangan ing Jeng Sultan, kawula denpejahi, mring ramanta sultan", sang Dyah alon saurnya, "Lara pati sunbelani, mangsa tegaa, Kangmas kula labuhi."
- (12) Pan semana cinalong patemonira, kawula lawan gusti, yen lamun panggiha, adarbe putra lanang, pasthi abungah sang Aji, bagus kang warna, kang wayah denkasih.
- (13) Para inya pratela pamiarsanya, lamun kalebon maling, hiya maling guna, andhustha ing asmara, ujaring swara dumeling, Raden Pabelan, Tumenggung Mayang siwi.
- (14) Gya lumajeng Ni Inya atur uninga, marang Jeng Sri Bupati, sang Nata sineba, pepak para nayaka, aneng jroning Sri-manganti, Ni Inya prapta, nembah sarya tur tangis.
- (15) Sri Narendra ngandika: "Age matura, inya aja anangis, ing jro ana apa, aja wedi matura", Ni Inya matur wotsari, "Dhuh Gusti tiwas, rumekseng ing (k.17) putra ji.
- (16) Ing kedhaton kalbetan pandung aguna, pan inggih nyidra resmi, Ratu Sekarpura, sinidreng ing asmara, Raden Pabelan kang nami, inggih Tumenggung, Mayang kang darbe siwi."
- (17) Kangjeng Sultan duk myarsa langkung dukanya, jaja lir metu geni, kang netra ngatirah, agathik ingkang waja, kumedut padoning lathi, asru ngandika, wau Srinarapati.
- (18) "Timbalana sarupane wong Tamtama", sedaya sampun prapti, wus munggang byantara, pepak neng Srimangantya, ngandika Jeng Sribupati, "Lah lebonana, iya sajroning puri.
- (19) Surakarti Wiratanu lah miyanga, patenana denaglis, ban-theng kang neng pura, ingkang teracak waja, ingkang nyingat nini putri, poma pacuwan, kelamun tan mateni.
- (20) Suratanu Surakarti denakebat, Tamtama aja kari", sigra lampahira, kaputren wus kinepang, nulya linebetan aglis, mantri satunggal, mangsiti-para nyai.
- (21) Pan sedaya abdine Kangjeng Ratu Mas, babu emban lan cethi, Ratu Mas miyarsa, janjean sareng pejah, sang Dyah Ayu angepithing, dhateng Rahadyan, sumedya bareng mati.

- (22) Suratana tumingal dhateng sang Retna, nulya bali aririh, samya pirembagan, "Lah kanca kayaparan, nggeningsun nera-jang wani, Kangjeng Ratu Mas, nora benggang senyari."
- (23) Ki Ngabei Suratana aris ngucap, "Lah iya denaririh, nanging wekas ingwang, mangsa ingsun watuka, sami malebua aglis, aja antara, ka- (k.18) beh sakanca mami."
- (24) Ki Ngabei Suratana wangsul inggal, apan lumebet ririh, sarwi lon ngandika, "Nakingsun Ki Pabelan, pun Paman ingkang ngaturi, metua inggal, sira ingsun bisiki."
- (25) Lah ta Raden aja maras atenira, sun kang nanggung sireki, lamun tekeng pejah, pun Paman belanana, sultan wus perca-yeng mami, wong dosa pejah, yen ingsun kang ngalingi."
- (26) Apan ingsun pinasrahan jroning pura, marang Gusti Sang Aji, tuwin ramanira, Kakang Tumenggung Mayang, manira apa wineling, kelamun sira, ana sajroning puri."
- (27) Wus dilalah Raden Pabelan semana, manahira agampil, ngan-del mring kang paman, alon ing aturira, "Kawula arsa amijil, inggih pun Paman, kang nanggul kula Gusti."
- (28) Pan punika wineling dhateng pun Rama, katur ing Sri Bu-pati", nguculkan gya medal, dhateng ing pelataran, sedyane Raden ngujungi, dhuwung denalap, dhateng Kyai Ngabei."
- (29) Sareng ndheku tinrajang sangking keringan, sareng anggoco sami, Raden kaperjaya, datan kongsi mindhoa, kapisanan angemasi, kinrocok kathah, tatune rojah-rajih."
- (30) Kunarpane binuwang kali Lawiyan, kang rama tan miyarsi, antara rong dina, Ki Tumenggung miyarsa, yen kang putra wus ngemasi, pan sinudukan, jisim binuwang kali."
- (31) Ingulatan jisime putra kepanggya, anulya denpenedi, agya aputusan, sira Tumenggung Mayang, mring kang raka ing Mentawis, kawrat ing surat, du- (k.19) ta praptanirening."
- (32) Sampun katur surate Tumenggung Mayang, dhateng Sang Senapati, ungele kang sastra, "Kangmas bekti kawula, katura panduka yekti, wiyos kawula, Kangmas atur upeksi."

- (33) Putra Tuwan pun Pabelan pinejahan, ing Kangjeng Sribupati, wonten jroning pura, margi lambang asmara, lan Sang Dyah Sekaringpuri", titi kang surat, ya ta Sang Senapati.
- (34) Sareng myarsa angungun sajroning nala, nenggih Sang Senapati, sumedya mbalela, apan sampun alama, tan seba mring Pajang nenggih, apan kang paman, Ki Juru mituturi,
- (35) mring kang putra Senapati Ing Ngalaga, ingkang kinen nangkil, nanging ingkang paman, tansah sinanggeng krama, basane anyemayani, nanging wis nduga, Ki Juru Amertani.
- (36) Senapati kagagas ing nalanira, apan sumedya wani, sasolahe masang, amrih nuli katura, mring Kangjeng Sri Narapati, karya jalaran, Sultan owah kang janji.
- (37) Enengena Senapati Ing Ngalaga, nenggih winarna malih, Ki Tumenggung Mayang, ing mangke pan dinukan, tinundhung marang Semawis, wadya ing Pajang, sewu ingkang angiring.
- (38) Ingkang garwa sira Ki Tumenggung Mayang, anduta mring Mentawis, sarwi mbeta surat, lampah dalu akebat, enjing prapta ing Mentawis, katur kang surat, dhateng Sang Senapati.
- (39) Wus binuka kang serat nulya sinukma, "Katuring sembah bekti, dhuh Kangmas kawula, atur upeksi Tuwa- (k.20) n, rayi panduka semangkin, angsal deduka, binucal mring Semawis.
- (40) Mantri Pajang sewu keng kinen rumeksa, angubeng kanan kering, Kangmas karebata, rayi Tuwan punika, sampun sanes keng ndarbeni, kaabdekena, wonten nagri Mentawis."
- (41) Sampun titi nenggih suraosing sastra, ya ta sareng miarsi, Senapati Nglaga, langkung ing dukanira, jaja bang lir metu geni, netra ngatirah, asru denira angling.
- (42) "Heh sakehe mitraningsun Pemajegan, sunjaluk karyaneki, mantri kawandasa, lah rebuten denkena, pan iya sadulur mami, Tumenggung Mayang, metua Kedhu aglis.
- (43) Lah rebuten ngendi sanggone kecandhak", wus samya den-

sangoni, pra mantri sedaya, drijine kinebekan, singsim sesotyane adi, lawan kencana, gumebyar ujwalaning.

- (44) Muncar-mancur angenguwung anglir kilat, sawungan lawan thathit, asri tiningalan, remen singa kang mulat, wadu asih pracinaning, retina widigdy, apan lawan pawestri.
- (45) Dona krama punika timbange pejah, wong catur dasa bekti, pan sami anarka, mangkana sasmitanya, "Baya iki sun nauri, sihing Gustiwang, tugele jangga mami.
- (46) Meksih kurang sih dona krama Gustiwang, sinaurana Widi", mantri kawandasa, samya mit si- (k.21) gra mintar, anitih turangga sami, nander anongklang, desa Kedhu denjogi.
- (47) Prapta Jatijajar wong Pajang kepapag, mantri Majegan aglis, sami ngamuk rampak, mantri Pajang tinrajang, dedamele sewu angis, sumyur sarsaran, kathah dipuntumbaki.
- (48) Mantri catur dasa pengamuke rampak, panumbake ngajrihi, tan mangga puliha, lumayu wadya Pajang, kang kecandhak denpateni, wong kawan dasa, ngamuk lir kadi belis.
- (49) Sami manggung neng kuda pengamukira, wong Pajang bubar gusis, kelangkung ajrihnya, wus tan kena tinata, wong kawan dasa mangungkih, sami digdaya, tan pasah dening mimis.
- (50) Kang kinepung mantri Pajang wus kacandhak, Tumenggung Mayang keni, pan sampun bineta, dening mantri Majegan, wus tinitihaken wajik, wadya ing Pajang, lorod bubar amulih.
- (51) Kapiadreng pelayune mantri Pajang, glis prapta ing negari, pan lajeng asowan, munggend byantara Sultan, muka lir konjem ing siti, samya tur sembah, ngaturken pati urip.
- (52) "Pejah gesang katura Gusti Sang Nata, tiwas rumekseng dasih, pun Tumenggung Mayang, rinebat Jatijajar, dhateng tiyang ing Mentawis, mung kawandasa, sareng ngamuk angungkih.
- (53) Abdi dalem ing Pajang langkung jrih samya, anon wadya Menta- (k.22) wis, akathah kang pejah, abdi dalem ing Pajang, inggih sami denkethoki, winrating kuda, binekta mring Mentawis".

- (54) Sultan Pajang asru denira ngandika, "Wis nyata Senapati, ing pembalikira, dene wis murwa aprang, lah payo dipunlurugi, Ki Senapatya, padha dandana aglis."
- (55) Gya tengara wadya ing Pajang semana, kendhang bendhe tinitir, gong maguru gangsa, teteg kaya butula, Jeng Sultan busana asri, kepraboning prang, ngagem jimat paripih.
- (56) Amakutha binukasri bak sesotya, grudha ngarep ing wuri, ujalanya muncar, inten jumerut, mirah, ngantya merang Sang Ywang Rawi, anon ujwala, lir Ywang Asmara nitis.
- (57) Teteg pisan budhal kang bala pengarsa, tata matali-tali, busananira bra, lampah ngebeki papan, bandherane warni-warni, muntab mbelabar, anggenggeng ingkang baris.
- (58) Yen dinulu lir pendah sekar setaman, gya tindake sang Aji, anitih dipangga, pelana abra muncar, kinubeng ing magersari, Gedhong Keparak, Tamtama ngapit-apit.
- (59) Wadya Pajang penganggene warna-warna, ana kulambi abrit, sangkelat rinenda, ana binapang-bapang, ana kang beludru kuning, sami rinenda, ujalanya nelahi.
- (60) Weneh ana ngagem kere gegenderan, bebadhonge mas adi, tinatrapan retina, mancur soroting (k.23) sotya, cumlorot angilat thathit, kekalung emas, pinatik ing retina di.
- (61) Wus ginelak lampawe bala ing Pajang, nglurug dhateng Mentawis, kerig bala Pajang, miwah kang para putra, sentana tan ana kari, ndherek sedaya, sagegamaning jurit.
- (62) Lamun tinon gegamane bala Pajang, lir pendah gunung geni, tan kawarneng marga, kebat lampahing bala, ing Prambanan sampun prapti, amesanggrahan, akubeng ngarsa wuri.

IV. PANGKUR

- (1) Kuneng ingkang mesanggrahan, kawarnaa Senapati Mentawis, wus methuk barisnya agung, ana ing Randhulawang, kerig lampit wong Mentaram gamanipun, pepak sagelar sepapan, wong dhomas ngumpul pra sami.

- (2) Meh sumurup Sang Ywang Arka, arya jaba pitu mantri Mentawis, nabuh Kyai Bicak ngungkung, Gunung Kidul pernahnya, tinumpukan kayu jinajar puniku, sapambedhil antaranya, sareng ingobong tumuli.
- (3) Lan jaran wadon lan lanang, kinumpulken rame suwaraneki, Ki Bicak tinitir ngungkung, munya neng awang-awang, anglir gelap piniarsa swaranipun, Sultan Pajang amiyarsa, kelamun Ki Bicak muni,
- (4) kagyat kapita gya mojar, "Gunung Kidul sundulu dadi geni, lan si Bicak munya ngungkung, aneng tawang swaranya, wong Mentaram sunwetara bakal nempuh, dahana iki gurnita, kadya rubuh ingkang langit."
- (5) Dipati Tuban tur sembah, "Dhuh Sang Nata ngajrihi tiyang alit, yen ngandika sang Aprabu, terka- (k.24) ning tyas kawula, teksih purun ulun aben aprang pupuh, lan pun Kakang Senapatya, nadyan ngabena kasektin.
- (6) Lan abdi dalem Tamtama, ulun bekta mapaga ing ajurit, samya seti teguh timbul, nyepenga nggih kuwawa, mejahana mring Senapati Mentaram, tiyang kawan dasa kelar", Sultan Pajang ngandikaris.
- (7) "Sutengsun Dipati Tuban, aja sira age awani-wani, mungsuh Senapati iku, wruhanira wus teka, janji cahya Nurbuwat wus ngalih iku, kawengku ing Senapatya, ing tanah Jawa sumiwi,
- (8) besuk marang ing Mentaram", enengena wau kang gunem kawis, Senapati kang winuwus, kaliyan ingkang paman, Kyai Jurumertani alon amuwus, "Heh Ki Jebeng Senapatya, kadya paran ingkang karsi.
- (9) Pan sira tan wurung aprang, lan ramanta Sultan Pajang sayekti, pira dohe mung let iku, sadhidhik Kali Opak, wengi iki benjing para aprang pupuh, manira kelangkung merang, mulat mantri Pajang yeti.
- (10) Ye tempuh ngawaki yuda, dene bapa mungsuh kelawan siwi, rebut nagri aprang pupuh", Senapati gya mojar, "Kadospundi

manira inggih anurut, Paman karsa jengandika”, Ki Juru-mertani angling.

- (11) ”Yen sembada lawan karsa, para dhingin semayan Raja Dewi, sedheng tinagih ing kewuh, manira ya semayan, Gunung Mrapi ing uni iya sumanggup”, Senapati Ing Ngalaga, anulya medal ing jawi.
- (12) Aneng samadyaning (k.25) latar, Senapati maledik semedi-ning, nulya tumenga ing luhur, namtokken janjenira, neng-gih Kangjeng Ratu Kidul duk ing wau, tan antara nulya prapta, angin bayu bajra midid.
- (13) Udan riris lan prahara, nempuh wreksa ageng sol pokah sami, pancawara ingkang nempuh, pratandha jim kang prapta, samya surak neng tawang swaranya umyung, Gunung Mrapi tan antara, nauri jumegur muni.
- (14) Bengkah gumludhug swaranya, dyan sumirat udan awu karikil, sela geng lengser gumrubyug, ladhu mring Kali Opak, sela ageng sagajah-gajah lumaku, salumbung-lumbung gengira, gumludhug swara ngajrihi.
- (15) Watu padha bisa ngucap, ”Payo kanca batur padha denaglis, ngandikan amethuk mungsuh, kang aneng ing Prambanan, Sultan Pajang iku mungsuhmu satuhu, sawengi mengko sir-nakna, Sultan Pajang sawadyeki”.
- (16) Geger ana watu mungguh, ladhu nempuh pesanggrahan ner-pati, wadya Pajang kepalayu, kang kecandhak keh pejah, dening sela kang keparab lebur tumpur, wadya Pajang angge-lasah, ladhu agung nempuh jalmi.
- (17) Watu padha bisa ngucap, Sultan Pajang sawadyanira ngisis, sirna larut kapelayu, sirna sagung gegaman, jalma amung arebut kutipanipun, Sultan Pajang lan pra putra, kondur Galiga miranti.
- (18) Lajeng dhateṅg ing Tembayat, mring astana ngujung karsa sang Aji, kunci sinorog akukuh, Sultan ngujung sing jaba, sampun ndonga ngandika alon sang Prabu, ”Heh kunci (k.26) apa karanya, dene sunsorog tan keni.”

- (19) Pun Kunci aris aturnya, "Inggih Tuwan tan winenang Yang Widi, tinampik de kang tinunggu, wong mati prak ing Sukma, cahya Tuwan Nurbuat angalih sampun, dhumateng rajeng Mentaram", Jeng Sultan angles ing galih,
- (20) myarsa swaraning Kuncika, nulya sare semana sang Nerpati, nenggih wonten Bale Kencur, selamine anendra, dereng kadya punika ing nikmatipun, nulya wungu Sultan Pajang, sigra kondur nitih esthi.
- (21) Lumampah tibeng ing marga, Kangjeng Sultan tinandhu apan ririh, sarira gerah sedarum, langkung remben lampahnya, Senapati Ngalaga miarsa wau, yen kang rama nandhang gerah, jalaran dhawuh sing esthi.
- (22) Gya nabrang ing Kali Opak, ndherekaken lampahira aririh, catur dasa kang tut pungkur, baris Mentaram bubar, wadya Pajang para mantri kagyat ndulu, Senapati panusulnya, untap-untapan lumaris.
- (23) Pra putra matur ing Nata, "Nggih punika pun Kakang Senapati, nusul lan wadya tut pungkur, antawis kawan dasa, yen suwawi ing karsa panduka Prabu, pan pinethuk winangsulan, dene wadyanipun kedhik.
- (24) Amba purun methuk yuda, dene wadya Tuwan kathah puniki", Sultan Pajang ngandika rum, "Ya kabeh putraning-wang, aja sira wani yuda lan kakangmu, Senapati Ing Ngalaga, gegentine yen sun lalis.
- (25) Sadulur tuwa sinembah, kakangira Senapati sayekti, abange-(k.27) t tresna maring sun, iku ngater maring wang, sangking mirma weruh lamun gerah ing sun, gumati marang wong tuwa, bektenira angluwihi.
- (26) Besuk ing sapungkur ingwang, yen sun lalis poma denatut sami, kelawan kakangireku", Jeng Pangeran Benawa, duk miarsa ing sebdaning rama Prabu, anangis sajroning nala, pra putra sentana nangis.
- (27) Ting slenggruk aneng ing marga, pan ginelak lampahira kang baris, prapta nagri Pajang sampun, tumameng dalem pura,

Senapati Ngalaga semana rawuh, desa ing Mayang mondhokan, kumpul wadya kawan desi.

- (28) Jeng Sultan Pajang miarsa, yen kang putra mondhoek Mayang semangkin, nulya ingutusan sampun, duta prapta tur sembah, "jengandika tinimbangan mring kadhatun, dening ramanta Jeng Sultan", Senapati anauri.
- (29) "Heh duta sira matura, mring Jeng Rama lenggana ulun iki, amit mulih nging tan mantuk, angantos karsaning Ywang", ponang duta mundur mring jro pura cumundhuk, byantara nata tur sembah, "Ulun nimbali putra Ji.
- (30) Aturipun Senapatya, nuwun duka lenggana amit mulih, nging tan mantuk tuhonipun, angantos karsaning Ywang, nggih punika putra Tuwan aturipun", dumadya kendel Jeng Sultan, kawarnaa Senapati.
- (31) Nenggih aneng desa Mayang, wanci tengah dalu medaling jawi, datan ana ingkang weruh, pun Jurutaman prapta, ameng-amengane Senapati iku, genge sagunung anakan, mendhak angloso- (k.28) d neng ngarsi.
- (32) Juru Taman atur sembah, "Adhuh Gusti menawi darbe karsi, angerbaseng rama prabu, kawula kang lumampah, pejah gesang kawula katur sang Ulun, Tuwan akantuna wirya", Senapati ngandikaris.
- (33) "Jurutaman suntarima, prasetyamu marang ingsun sayekti, ingsun datan darbe kayun, apa sakarepira", Jurutaman tur sembah agya tumanduk, lumebet ing dalem pura, nuju lenggah Sri Bopati.
- (34) Binithi ing jajanira, sultan Pajang kantaka pan gumuling, para garwa nangis umyung, tuwin putra sentana, kadya gerah swaraning tangis kedhatun, Senapati Ing Ngalaga, sakathahe tyang Mentawis.
- (35) Pinundhutan kinen tumbas, sekar Tlasi tinumpuk aneng margi, galedhegan pernahipun, Senapati Ngalaga, cinarita tigang dina tigang dalu, nggenira neng desa Mayang, wus kondur dhateng Mentawis.

- (36) Ing wuri kang kawarnaa, Jeng Pangeran Benawa matur aris, "Nggih Rama putra pukulun, pun Kakang Senapatya, tyang Mentaram dipunpundhuti sedarum, pan Telasih kinen tum-bas, tinumpuk lawang sedami."
- (37) Jeng Sultan Pajang ngandika, "Kakangira Senapati Mentawis, sanget bektine maring sun, aduwe wong atuwa, pratandha sih wespada kakangireku, wruh ingsun yen meh pralena, pracina iku gumanti."
- (38) Duk semana Kangjeng Sultan, tan antara wau nulya ngemasi, putra apepa- (k.29) k sedarum, tanapi para garwa, myang sentana punggawa para tumenggung, pecat tandha lawan harya, rangga demang lan ngabei.
- (39) Sekathahe para garwa, lawan putra sentana sami nangis, anglir gerah sambatipun, Jeng Pangran Adipatya, Benawa ngling: "Heh patih lan punggawa gung, padha sun tari ing rembag, ingsun kinen atut dhingin.
- (40) Weweling kang suwarga, marang Kakang Senapati Mentawis, pan punika kadang sepuh, Kangjeng Rama wus seda, prayo-gane Kakang ingaturan weruh, nadyan miyang tan miyanga, kadang ingsun tuwa yekti.
- (41) Gegentine Kangjeng Rama, ing dununge sembah ingsun sa-yekti", wadya umiring sedarum, kang dinuta gya mentar, tan winarna ing marga Mentaram rawuh, nulya lumebet ing pura, cundhuk lan Sang Senapati.
- (42) Duta umatur wotsekar, "Inggihi amba dinuta tur udani, ing rayi panduka tuhu, Jeng Pangeran Benawa, ing panduka mangke rama Jeng Sang Prabu, Jeng Sultan Pajang aseda, panduka dipun aturi.
- (43) Ingantos anyiramana, ing layone rama panduka aji, meksih gilang-gilang tuhu", Senapati duk myarsa, apan muwun nulya nitih kuda mamprung, datan kawarna ing marga, negari Pajang wus prapti.
- (44) Nulya tumameng jro pura, Senapati kang layon densungkemi, anangis sajroning kalbu, tan beda duk sugengnya, sru bektine

- (k.30) Senapati mring sang Prabu, layon nulya siniraman, nulya sinalatken aglis.
- (45) Kang layon sampun binekta, para kaji mukmin ndonga ing margi, prapta ing Butuh kinubur, wus semare ngastana, maos Hekim nulya donga tamat sampun, bubar mantuk dhateng Pajang, pepak pandhita lan mukmin.
- (46) Miwah putra lan sentana, Jeng Susunan Kudus sigra denyangling, "Heh sakehing punggawa gung, putra sapa prayoga, kang gumantya jumenenga dadi ratu, ngrenggani negara Pajang", pra punggawa matur sami
- (47) "Yen suwawi karsa Tuwan, Sang Dipati Benawa keng prayogi, gentosi jumeneng ratu", Sunan Kudus ngandika, "Tan sembada iku lawan karsaningsun, yen Dipati ing Benawa, Dipati Demak prayogi.
- (48) Pan iku putra kang tuwa, nadyan mantu prayoga anggenteni, tur trahing kusuma tuhu, dene Pangeran Benawa, pan wus duwe waris negara satuhu, aneng Jipang awismaa, sinebaa para mantri."
- (49) Senapati arsa mojar, dyan sinaru mring Ki Jurumertani, "Senapati payo mundur", Senapati gya mentar, Kyai Juru pitutur aneng delanggun, "Ki Putra ywa salah karya, sakarepe kang dum waris.
- (50) Sakarepe wong kekadang, dadi kudon samya'rebut negari, dadya purwaning prang pupuh, angur para mulea, ing leluhur sidhekaha dipunagung, Mentaram pan sarwa (k.31) ana, tutug sakarsamu Kaki.
- (51) Bantheng kidang lan menjangan, kasukana Mentaram pasir wukir, pacengkramanira agung, aja ngrasani Pajang", tan winarna ing marga Mentaram rawuh, semana pan sampun lama, nagri Pajang kang winarni.
- (52) Nenggih sang Dipati Demak, anggentosi ing Pajang dadya aji, Pangeran Benawa iku, jumeneng aneng Jipang, pandumira mantri Pajang pinartelu, rong duman pinundhut samya, mung saduman ingkang kari.

- (53) Mantri Demak kang rong duman, wadyanira lawan jinunjung linggih, ana kang jeneng tumenggung, pecat tandha lan demang, hangabei rangka pandeleganipun, tandha mantri lawan harya, kendhuruwan endhamahi.
- (54) Pan sampun ageng sedaya, wadya Demak sami ginanjar lampit, awisma Pajang sedarum, mantri Pajang kang lawas, sakit manah pinundhut gadhuanipun, samya lala pengajabnya, "Anaa mungsuh geng prapti.
- (55) Denrusaka nagri Pajang, katuwane ingsun tinilar Gusti, kaliwat lara kelangkung", wong Pajang keh durjana, mbegal maling akeh wong rebut-rinebut, langkung resah nagri Pajang, yen bengi garimis maling.
- (56) Ratu salin parentahnya, mantri Pajang sami mirong ing ati, kang dadya telenging kalbu, Senapati Mentaram, mantri Pa-(k.32) jang nama Pengalasansewu, utusan dhateng Mentaram, asandi lampahnya prapti,
- (57) Mentaram tumameng pura, punang duta cundhuk Sang Senapati, duta mangerpa alungguh, sumungkem neng ngayunan, atur sembah "Gusti kawula ingutus, Pengalasansewu mitra, kawula kinen tur uning.
- (58) Rayi dalem Sang Dipatya, Jeng Pangeran Benawa inggih Gusti, tan gumantya Pajang prabu, pindhah dhateng ing Jipang, mantri Pajang sedaya pan arsa mangsul, Gusti dhumateng panduka, asowan dhateng Mentawis.
- (59) Inggih sang Dipati Demak, kang jumeneng nata Pajang negari, tan sakeca manahipun, sahine pinundhutan, abdi dalem mantri lami ingkang kantun, saduman gadhuanira, rong duman pinundhut Gusti.
- (60) Marmine giwang kang manah, nagri Pajang dalu garimis maling, kathah kang perangan dhusun, bilih Tuwan karsaa, angerbata negari Pajang Pukulun, Gusti daweg mupung mangkya, dahuru Pajang negari.
- (61) Tan wonten telenging manah, mung panduka semangsa Tuwan mijil, ing jawi Taji Pukulun, wadya Pajang gya budhal,

pan umiring dhateng panduka sedarum”, Senapati Ing Ngagala, alon denira nauri,

- (62) ”Heh duta sira matura, mring samitra Pengalasansewuning, ya banget tarimaningsun, prase- (k.33) tyane maringwang, nanging ingsun tan arsa kadya puniku, luwih takdiring Ywang Sukma, donganing wong saknegari.
- (63) Rusake Ari ing Demak, lamun ana karsaning Ywang Kang Luwih, teka agampang ing besuk, luwih ing bejanira, apan ingsun ora nedya datan lumuh, luwih karsaning Pangeran, haywa kumambang ing galih.”

V. MASKUMAMBANG

- (1) Dyan sinigeg Sang Senapati Mentawis, warnanen Jeng Pangeran, Benawa ingkang palinggih, wonten negari ing Jipang.
- (2) Langkung tikbra tyasipun geseng tan sipi, lampah kasutapan, supe dhahar lawan guling, kelamun arsa amboga,
- (3) pan angadhang sisane kawula bukti, kang tibeng ing kisma, punika ingkang binukti, yen tan rentah nora dhahar.
- (4) Siyang dalu nenedha marang Ywang Widi, aneritis nendra, krangulu banon saringgit, pan ing wayah tabuh tiga.
- (5) Ana swara kapiyarsa pan dumeling, nanging tan katingal, mangkana ujaring wangsit, ”Kang dadi serananira,
- (6) kakangira Senapati ing Mentawis, ngecani tyasira”, sirna swara dyan kawarni, enjing Pangeran Benawa.
- (7) Animbali abdi mantri nom kekalih, sampun prapteng ngarsa, pangeran ngandika aris, ”Lah sira karo sun duta.
- (8) (k.34) Lah ta sira mangkata sadina iki, marang ing Mentaram, lakonira dipun aglis, marang Kangmas Senapatya.
- (9) Aturena hiya sembah bekti mami, Kangmas aturana, pinarak mring Jipang nagri”, kang dinuta nembah mentar.
- (10) Numpak kuda alancaran lampahnya glis, tan kawarneng marga, ing Mentaram sampun prapti, nulya tumameng jro pura.

- (11) Sampun cundhuk duta mring Sang Senapati, umatur wot-sekar, "Kawula ingutus Gusti, rinta Jeng Pangran Dipatya.
- (12) Kang rumiyin ngaturken kang sembah bekti, katura panduka, panduka dipun aturi, pinarak dhateng ing Jipang.
- (13) Ing arinta panduka dipunaturi, jumenenga nata wonten ing Pajang negari, gumantya ramanta sultan."
- (14) Senapati Ngalaga mesem denyangling, "Heh duta mantuka, matura Reningsun aglis, sun tarima bektenira.
- (15) Sun tan weruh prakara Pajang negari, ingsun ing Mentaram, marang Rama Sultan swargi, sun tetepi ing Mentaram."
- (16) Ponang duta nambah lengser sangking ngarsi, nulya numpak kuda, sesanderan lampahneki, enjing prapta nagri Jipang.
- (17) Cundhuk gusti duta matur awotsari, ing sawelingira, Senapati ing Mentawis, pan sampun katur sedaya.
- (18) Jeng (k.35) Pangeran Benawa ngandika aris, "Lah sira baliya, marang negari Mentawis, matura marang Kangemas.
- (19) Aturana marang ing Jipang negari, yen Kangmas tan arsa, ingsun kang nyuwun sayekti, lah sira mangkata inggal."
- (20) Wus umesat lampahira duta aglis, tan kawarneng marga, wus prapta nagri Mentawis, nulya tumameng kedhatyan.
- (21) Sampun cundhuk dhumateng Sang Senapati, duta atur sembah, "Inggih pan kawula Gusti, kinen wangsul ing arinta.
- (22) Inggih Tuwan kedah boten denaturi, dhateng ing arinta, Kangjeng Pangeran Dipati, keng karsa negari Pajang.
- (23) Yen kang raka Dipati Demak nggentosi, ing batos tan suka, Tuwan jumenenga aji, rayi dalem langkung bingah.
- (24) Ing welinge ramanta Jeng Sultan swargi, yen mantu tan suka, lamun panduka tan arsi, nggentosi ramanta sultan.
- (25) Rayi dalem yen Tuwan jumeneng aji, wonten nagri Pajang, sinebaa para mantri, pantes putra ingkang tuwa."
- (26) Senapati Ngalaga ngendika aris, "Yen mengkono karsa, Yayi Benawa Dipati, percaya aduwe kadang,

- (27) marang ingsun duta muliha denaglis, matura Yayimas, Pangran Benawa Di- (k.36) pati, sun aturi mring Mentaram.
- (28) Ametua ing Gunung Kidul kang margi, ponang duta nembah, amit lampahira aglis, datan kawarna ing marga.
- (29) Sampun prapta negari ing Jipang enjing, glis tumameng pura, wus cundhuk kelawan gusti, duta matur awotsekar.
- (30) "Jeng Pangeran panduka dipun aturi, dhumateng Mentaram, sawadya Jipang ywa kari, ing Ardi Kidul tindaka".
- (31) Gya busana Pangran Benawa Dipati, semana gya budhal, wong Jipang akerig sami, Ardi Kidul marganira.
- (32) Ereng kang ler punika dipun margani, kuneng kawuwusa, Senapati ing Mentawis, apan legya le'enggahan.
- (33) Kyai Jurumertani jajare linggih, Senapati mojar, "Lah ta Paman kadipundi, ginubel ngrebaseng Pajang.
- (34) Dhateng Yayi Benawa ewet tyas mami, adipati Demak, ing uni jumeneng aji, wonten negari ing Pajang.
- (35) Anggentosi Jeng Rama Sultan ing uni, kiden Sang Pandhita, Jeng Susunan Kudus ugi, kang ngideni Ari Demak."
- (36) Kyai Jurumertani alon denyangling, "Lah paran kang karsa, ginubel sanak taruni, apa ta kita puruna,
- (37) alawan prang lan dipati Demak ugi, ja keh kita rembag, padha nom kita ja watir, senadyan denmrinana.
- (38) Mring wong Kudus ya ingsun ingkang nandhingi, temu padha tuwa", Sang Senapati umiring, (k.37) kang paman rumojong lampah.
- (39) Senapati parentah mbudhalken baris, njujug Weru desa, Senapati sampun prapti, methuk Pangeran Benawa.
- (40) Prapta desa Weru marma Senapati, mring kang rayi mapag, sagegamaning ajurit, anengguh Sang Senapatya.
- (41) Sampun panggih lan ari Pangran Dipati, Benawa rangkulan, lan raka Sang Senapati, adangu oneng ing raka.
- (42) Sampun lenggah tata jajar lan kang rayi, samya gunem rem-

bag, prakawis Pajang negari, Senapati Ing Ngalaga.

- (43) Wus kawarta Senapati ing Mentawis, sangking nagri Pajang, neng Weru lawan kang rayi, Pangran Dipati Benawa.
- (44) Arembagan ngerbaseng Pajang negari, Senapati Ngalaga, wus kasub prawireng jurit, digdaya tan pasah braja.
- (45) Wong ing Pajang sedaya sampun miyarsi, yen Pangran Benawa, wus kanthi lan Senapati, wong Pajang suka tyasira.
- (46) Mantri Pajang pan samya lolos ing wengi, nerka Senapatya, ngerbaseng Pajang pribadi, tan wruh kelamun semayan.
- (47) Mantri Pajang sedaya wus sami mbalik, sagelar sepapan, asowan wau karsaning, mring Senapati Ngalaga.
- (48) Desa Weru ngidul bener sangking nagri, mantri Pajang prapta, cundhuk lan Sang Senapati, mangerpa nungkemi pada.
- (49) Mangusapi lebu mring Sang Senapati, samya tur prasetya, "Yen Tuwan ngerbaseng nagri, kawula dados pengarsa.
- (50) Kula puru- (k.38) n abenen kaliyan Gusti, sang Dipati Demak, atandhinga ing ajurit, anigasa ingkang jangga.
- (51) Anyepenga pan amba inggih gedugi, ing dipati Demak, mantri Pajang sampun enting, pan kanton abdine lama.
- (52) Tiyang Demak kalih tiyang Kudus Gusti, ingkang mbauresa, kedhaton ing Pajang uni'', Senapati Ing Ngalaga,
- (53) sareng myarsa aturing kang para mantri, mesem jroning nala, Senapati sreng ing galih, dene mantri sami sura.
- (54) Pan sumanggup ature keng para mantri, narka lamun bedhah, negara Pajang samangkin, Senapati Ing Ngalaga,
- (55) dadar-dadar retna kumala widuri, mirah emas reyal, wastra tanapi pawestri, enjing atengara mangkat.
- (56) Abra aglar gegamane warni-warni, bandheranya amyang, bendhe angungkung gong beri, tetegnya kadi butula.
- (57) Sampun prapta kinampung Pajang negari, Mentaram wong dho-mas, telung ewu Majeganing, tanapi tiyang Kajoran.

- (58) Kawan atus penganggene warni-warni, wadya ing Mentaram, kulambi baludru kuning, ana kang sangkelat abang.
- (59) Kang saweneh kulambine sora sari, rinenda binapang, ing toya mas tuhu asri, weneh bajo sangklat kresna.
- (60) Kang saweneh sangkelat biru lan wilis, lir sekar setaman, dinulu awarni-warni, ujwalane abra muncar.
- (61) Ngantya merang sorotipun Sang Ywang Rawi, ujwaleng bu- (k.39) sana, ting karenyep ridik-ridik, dinulu lir wukir emas.
- (62) Kasenenan penganggene para mantri, murub ujwalanya, dinulu angilat thathit, mbrubul anglir labuh kapat.
- (63) Kitha Pajang kinepung wakul anenggih, pan binaya mangap, odhe kantar ganjur tuwin, myang parisa pedhang tamsirnya.
- (64) Waos cemeng kumbala badhak lan wegig, lawan tumbak be- nang, myang ponthang sulam myang jinggring, anggameng ing kering kanan.
- (65) Myang lelayu tumiyung katub ing angin, ganderanya amyang, kumitir kasilir angin, pracina lananging yuda.
- (66) Jeng Pangeran Benawa umatur aris, dhumateng kang raka, Senapati ing Mentawis, "Lamun suwawi ing karsa.
- (67) Kitha Pajang ginempur binedhah aglis, gya lumebeng pura, dipati Demak semangkin, tinigas ing jangganira.
- (68) Saputrane binoyong aja na kari, miwah raja brana, sumangga jinarah aglis", Senapati lon ngandika.
- (69) "Lah ta sira aja age-age Yayi, kutha sira bedhah, temahan rusak ta Yayi, mundhak susah wong ciliknya.
- (70) Benjang lamun kagenten ing para Yayi, lah sira kantuna, jawen kitha sira Yayi, pun kakang kang nglebonana.
- (71) Suncekele si dipati Demak mangkin", Senapati sigra, denira nitih turangi, kuda ran Ki Bratayuda.
- (72) Winedalan sangking kilen Sena- (k.40) pati, nitih Bratayuda, ulese purnama sidi, wong Demak neng Pagelaran.
- (73) Lan wong Kudus denungak nginggiling biting, angagem sen-

jata, sinipat Sang Senapati, Ing Ngalaga datan kena.

- (74) Wadya Demak Kudus umatur ing gusti, "Nggih pun Senapatya, kitha kilen sampun prapti, amba benarong ing senjata.
- (75) Tan tumama Senapati dening mimis, teguh lan kudanya, ulese purnama sidi, dhawuk yen sangking kadohan."
- (76) Adipati ing Demak asru dennya ngling, "Kakang Senapatya, pethuken lawang sademi, papagen mimis kencana.
- (77) Kehe sewu lawan mimis selaka di, kathahe sanembang, nuli sipaten den keni, wong tukon Mekasar ika.
- (78) Lan wong Keling munggaha platar denaglis, wong Bugis Sembawa, lan wong Banjar aja kari, padha munggaha ing platar.
- (79) Sedayane padha angagema bedhil, suligi lugora, panah lawan tulup lembing, towok kelawan brangkolang."
- (80) Sareng muni gamelan kelawan bedhil, surak lir ampuhan, Ratu Kidul wus miranti, mayungi Sang Senapatya.
- (81) Pernahira neng awang-awang abaris, wadya jim prayangan, lelembut tanapi dhemit, surak udan lesus prapta.
- (82) Mendhung ndhedhet sarta udan riwis-riwis, pratandha jim prapta, rumeksa Sang Senapati, su- (k.41) rak aneng awang-awang.
- (83) Kinarutug ing bedhil Sang Senapati, mimis anglir udan, kencana selaka tuwin, swarane lir gunung rebah.
- (84) Mimis tiba ngarsa pungkur kanan kering, tuwin kang mimis mas, selaka ingkang nibani, mring jajane Senapatya.
- (85) Tumrap ajur gepeng neng jaja tan titis, lir bereh perada, gebyar-gebyar yen ingeksi, kang gepeng lir pendah lintang.
- (86) Mimis slaka kang tumrap munggeng ing gigir, tuwin munggeng kuda, lir pendah rinengga adi, dinulu langkung manisnya.

VL DHANDHANGGULA

- (1) Nanging Senapati ing Mentawis, ciptanira sajroning wardaya, tan liya mung Ywang Murbeng Reh, mung pangrekseng Ywang Agung, datan darbe riya lan kibir, mung sumendhe ing Sukma, Senapati wau, tan ana kacipta liyan, apan amung kamurahaning Ywang Widi, kang pinelang ing driya.
- (2) Senapati pan sampun angrampid, soring biting sangareping lawang, sinuligi lan lembinge, towok panah lan tulup, Senapati datan gumingsir, lir pendah wewayangan, Senapati muwus, "Heh wong Bali lan Mekasar, aja sira amilu rebut negari, pan sira wong tumbasan.
- (3) Padha sira mlayua denaglis, mardikaa angenak-enaka, yen matia tanpa gawe", wong tukon (k.42) padha ngrungu, samya bubar lumayu nggendring, wong tukon sampun sirna, Senapati rawuh, aneng sajawining lawang, angandika marang ingkang tengga kori, "Ingsun aminta lawang."
- (4) Samya kagyat ingkang tengga kori, mirsa Senapati minta lawang, datan winengan lawange, kelangkung ajrihipun, mring dipati ing Demak nenggih, yen menganana lawang, ana mitra-nipun, Senapati Ing Ngalaga, mantri Gedhong pan tumut atengga kori, Ki Gedhong mantri Pajang.
- (5) Tunggil guru lan Sang Senapati, marang Kangjeng Sunan Kalijaga, Ki Gedhong angamuk age, mring kancane puniku, kancanira kathah kang mati, geger samya lumajar, sisane kang lampus, Ki Gedhong akari dhawak, denwengani mitranira Senapati, lajeng lumebet engal.
- (6) Kyai Gedhong umatur wotsari, "Dhuh pukulun Senapati Nglaga, kula dadya pengarsane, Tuwan aso rumuwun, ulun ingkang nglampahi jurit, kaliyan wadya Demak, baris ngalun-alun", Senapati angandika, "Sun tarima prasetyamu mitra mami", Ki Gedhong atur sembah.
- (7) Sigra mangsah Ki Gedhong neng ngarsi, sampun prapta ngalun-alun Pajang, kapiadreng pengamuke, mung ngamuk karo dhuwung, gya pinapag waos lan lembing, sinosog ganjur atap,

Kyai Gedhong lampus, se- (k.43) lamenira ngagesang, Kyai Gedhong teguh tan weruh ing getih, wus pasthi karsaning Ywang.

- (8) Senapati lumampah ing wuri, kagyat mulat yen Ki Gedhong pejah, Senapati ngungun tyase, "Ki Gedong mitraningsun, apan sira durung ngrasani, satetes banyoningwang, sira selak lampus, ing benjang sapungkuringwang, katemua nak putu kang wuri-wuri, milua awibawa.
- (9) Mring trahingsun kelakona benjing, pan barenga mukti awibawa, hangywa selaya rusake, anak putune besuk, wong Mentaram layone iki, sasabana lelincak, mitraningsun tuhu, Ki Gedhong kang tegeng pejah, lah ta payo ja kendheg nggenira jurit, yen mulih binersihan."
- (10) Sigra mangsah Senapati jurit, prapta madya alun-alun Pajang, manggung nitih ing kudane, Senapati gya nekung, amaledik semedi ening, aneges karsaning Ywang, amurweng pandulu, Senapati Ing Ngalaga, sampun pana kekepuh dipun sungkemi, tan supe purwanira.
- (11) Wadya Demak sedaya kang baris, ingkang aneng alun-alun Pajang, samya takut bubar kabeh, asru pelayonipun, akeh mati rewang pribadi, sangking tunjang-tinunjang, nggenira lumayu, kenging gamane priyangga, sangking jrihe pelayune rebut dhingin, kapidak kuda peiah.
- (12) (k.44) Kyai Juru Amertani nitih, kudanira apan sesanderan, wong Demak kepag kabeh, Kyai Juru amuwus, "Anaparan padha lumaris", ya ta wadya ing Demak, sedaya umatur, "Senapati Ing Ngalaga, ingkang ngamuk aneng alun-alun singgih, mila geger puyengan."
- (13) Kyai Juru Amertani angling, "Heh wong Demak amerdayeng ujar, Senapati ngantuk bae, pa gene ta lumayu", Kyai Juru Mertani aglis, marani mring kang putra, aneng alun-alun, Senapati Ing Ngalaga, tiningalan akejep nginggiling wajik, ginugah mring kang paman.
- (14) Kyai Juru Amertani angling, "Heh Ki Jebeng Senapati Ngl-

ga, lah wungua dipunage, dene teka angantuk, apa lali kelamun jurit", Senapati Ngalaga, kagyat nulya wungu, angucap neng luhur kuda, "Inggi Paman mengsah wau wonten pundi, dene datan katingal."

- (15) Kyai Juru Amertani angling, "Sekathahe wadyabala Demak, geger wus lumayu kabeh, nedha sami lumebu, ing kedhaton Sang Senapati, Ki Dipati ing Demak, apan sampun takut, angungsi marang jro pura, datan nedya yen metonana ngajurit, apapag jeneng para."
- (16) Senapati tedhak sangking wajik, asta tengen ngasta pengawinan, kiwa angasta apuse, (k.45) kandheg ing Sitaluhur, Kyai Juru Mertani angling, "Sampun para tumedhak, meksiha amanggung, ewuhaya wong ayuda, aja walang driya ta Ki Senapati, ing Pajang darbekira."
- (17) Senapati Ing Ngalaga angling, "Mila kula tumedhak sing kuda, ing uni palenggahane, swargi sultan puniku, datan purun kita ngungkuli, ping kalih wong atuwa, kaping tiga guru, kaping sekawan kawula, Kangjeng Sultan tan beda duk sugengneki, Paman bekti kawula."
- (18) Senapati Ing Ngalaga prapti, wijil pisan jumeneng ing lawang, para garwa methuk kabeh, Sultan Pajang kang sunu, kang kagarwa Demak dipati, methuk mendhak tur sembah, mangusapi lebu, tumungkul langkung mangrepa, palungguhe abukuh matur wotsari, mring raka Senapatya.
- (19) "Rayi dalem sampun denpejahi, adipati ing Demak punika", Senapati lon delinge, "Datan nedya Reningsun, matenana Yayi Dipati, nanging panjaluk ingwang, idhepa maringsun, dene jumeneng ing Pajang, datan nganggo Yayi wewerta mring mami, dadi salah pikirnya."
- (20) Malah insun pinethuk ing jurit, sun sih eling jenenging wong tuwa, lan sira Gusti dhingine, ye- (k.46) n naria maringsun, lamun arsa jumeneng aji, pantes insun kang tuwa, nggenteni keprabun, age Yayi lakenira, lah cekelen bandanen udhetireki, pracina kalah ing prang.

- (21) Lah deninggal cekelen padhestri, yen wis kena bandanen denira, nuli gawanen marene, sarta bongkokanipun, aturena marang ing kami”, nulya sang Dyah akebat, lawan para rum, anyekel dipadi Demak, binabayang binekta medal mring kori, Senapati duk mulat.
- (22) Selabentar nggenira alinggih, Senapati Ngalaga ngandika, ”Lah ta paran ing karepe, Yayi Demak sireku, dudu kita ingkang ndhuweni, marang negara Pajang, pantes putra jalu, jumenenga aneng Pajang, Yayiemas Pangeran Benawa ugi, sineba wadya bala.
- (23) Adipati ing Demak sireki, warisira nagara ing Demak, lah mentara dipunage, wong Mentaram sireku, anggawaa sangune ugi, heh wong Singanegara, lawan Martalulut, iya iku gentenana, Yayiemas awon sirnaning pawestri, anyekeli bebandan.”
- (24) Mertalulut lan Singanegari, sami matur mring Sang Senapatya, dipati Demak saene, pinejahan puniku”, Se- (k.47) napati mesem denyangling, ”Tya ingsun tan wenang, dudu kukemipun, yen ingsun amatenana, areningsun dipati Demak puniki, matia neng kunjara.
- (25) Yayiemas Benawa sireki, kasukana aneng Pagelaran, lawan wadya Pajang kabeh, nabuha Cara Wangsul, mangan nginum abesa rangin, tanapi besa kembang”, denrame anginum, amrang lengen para tantang, para campah cendhak anyenyumbari, bareng sura sudira.
- (26) Senapati Ing Ngalaga mijil, amung kambil pinundhut punika, Kyai Gethayu westane, kendhali Macam Guguh, pan punika sampun pinundhi, gangsa Sekar Delima Kebo Ganggang iku, ingkang ngagem Sultan Pajang, sekathahing berkatan ingkang rumiyin, binekta mring Paglaran.
- (27) Senapati siniwakeng mantri, punggawa glar ngalun-alun Pajang, sami mangerpa linggihe, lelemek kasur babut, pan maliyo isinya sari, ujwalanira mubyar, lir surya dinulu, kucem sagung kang sewaka, samya ajrih sagung punggawa kang nangkil, samya ndheku mangerpa.

- (28) Sang Dipati Benawa ngabekti, "Kangmas Senapati Ing Ngala-ga, Tuwan jumenenga rajeng, negari Pajang katur, sinebaa ing para mantri, inggih prayogi Kangmas, dene putra sepuh (k.48) kawula lila werana, dhateng batos datan gadhah unjuk kalih, Kakangmas jumenenga"
- (29) Senapati Ing Ngalaga angling, "Areningsun Dipati Benawa, suntarima percayane, pan dudu waris ingsun, yen manira jumeneng aji, aneng negara Pajang, gedhe walatipun, waris ingsun ing Mentaram, ing Jangkane Yayi besuk ing Mentawis, kedhep ing Nungsa Jawa.
- (30) Padha seba besuk mring Mentawis, ratu manca pat lan manca lima, teluk mring Mentaram kabeh, jagaa Jawa kakelun, ben-jang tembe Sultan Mentawis, kapernah putoningwang, Yayi jangkanipun, jumeneng nata pandhita, kedhep kabeh saka-thahing nungsa Jawi, Mandura lan Palembang.
- (31) Ingsun Yayi winaris Rama Ji, ing Mentaram kinen abebakal, sunlakoni kangelane, lah uwis Areningsun, jumenenga sira nerpati, iya negara Pajang, mengkua kedhatun", matur Dipati Benawa, "Inggih Kangmas kawula darmi nglampahi, pan kagungan panduka.
- (32) Sekathahe brana ing jro puri, pan kawula dhumateng sumang-ga, sakarsa panduka angreh", Senapati amuwus, "Sun tarima setyamu Yayi, aduwe wong atuwa, Yayi marang ingsun, sagung raja brana Pajang, lah karyanen nenutut wadyamu Yayi, uwis sugih pun kakang.
- (33) Lah karyanen dandanan negari, dandanana retna lawan bo-(k.49) ga, dipunanter ing bebuden, iku kelasanipun, ing kawula setya nerpati, para Yayi bebakal, jeneng sira ratu, kurange senjatanira, tukokena iku dandanan negari, miwah dandananing prang.
- (34) Salir barang kang sinung wawadi, kinarya mong anjaga nega-ra, harjaning ratu esthine, gulang-gulangen iku, dipunyitna ulah negari, duwea wong tetiga, ingkang dhinginipun, pan-dhita kapindho tapa, ping telune wong petangan iladhuni,

palakiyah lan ramal.

- (35) Yen sira yun wruh rupa kang deling, pernataning wong dadya narendra, sira takona denage, wadyanira sang wiku, lamun arsa wikan ing dadi, takona wong petangan, mring wadya dhedhukun, lamun arsa pengawasan, kang kejaba sangking surasaning edi, takokna denpratela.”
- (36) Nata Pajang pan umatur malih, ”Kakang Senapati Ing Ngalaga, baberkatan sedayane, Jeng Rama Ji Pukulun, pan sumangga sedaya ugi, kabekta mring Mentaram, pantes putra sepuh, kang kagungan baberkatan, nggih panduka Kakang ingkang masesani, saguning kang pusaka.”
- (37) Senapati Ngalaga ngling aris, ”Areningsun Sang Nerpati Pajang, lah bener wicarane, aberkatan sunpundhut, insun gawa marang Mentawis, pratandha geng (k.50) kang tresna, Rama Ji Maringsun, temen-temen tan kumedhap, surasane lir srengkara lawan manis, tuhu tan kena pisah.
- (38) Lah kariya Yayi insun amit, arsa mulih marang ing Mentaram, denbisa among balane, selameta kang kantun”, sang Narpati ing Pajang nangis, neng ngarsaning kang raka, sumungkem ing suku, sambate amelas arsa, lir tinilar ing yayah Sri Narapati, angrasa kinen bisa.
- (39) Enjing mangkat kondur Senapati, tan kawarna lampahireng marga, prapta Mentaram enjinge, wus tumameng kedhatun, dyan warnanen enjingnya malih, wadya Mentaram seba, pra kadang lan sunu, tanapi mantri Majegan, wong Kajoran pepak kang wonten Mentawis, tanapi wong Sesela.
- (40) Lagya angsal pitung dina nenggih, Senapati rawuhe sing Pajang, miwah sakulawargane, warnanen enjingipun, Senapati miyos tinangkil, pepak para sentana, Ki Juru neng ngayun, karsane Jeng Senapatya, ingkang paman Ki Juru jinunjung linggih, anama Adipatya.
- (41) Mandaraka nenggih kang wewangi, ingkang rayi Senapati Nglaga, ingkang wasta Raden Topek, nama Pangran Tumeng-gung, Gagakbaning ingkang wewangi, Raden Jambu semana,

sinungan jejuluk, Jeng Pangeran Mangkubumya, Raden Santri nama Pangran Singasari, sampun sinama-sama.

- (42) Duk semana kantun ingkang rayi, wau Senapati Ing Ngalaga, anenggih ing wuragile, Kyai Ageng Mentarum, nama Ra- (k.51) den Kedhawung nenggih, dereng sinungan lenggah, wus lami winuwus, Pangran Dipati Benawa, kang jumeneng narendra Pajang negari, setaun lamenira.
- (43) Nandhang gerah ing Pajang nerpati, datan mulya nenggih ingusadan, kelangkung sanget gerahe, para nayaka rembug, tur uninga Jeng Senapati, yen ingkang rayi gerah, sanget datan emut, nulya mesat kang caraka, mantri kalih numpak kuda nander aglis, tan kawarna ing margas.
- (44) Enjing prapta negari Mentawis, sigra lajeng tumameng byantara, sang duta atur sembahe, "Dhuh Gusti ri pukulun, langkung sanget anandhang keling", nulya susulan duta yen ari seda wus, langkung ngungun Senapatya, ing sedane keng rayi Pajang Nerpati, dadya mijil kang waspa.
- (45) Senapati keraosing galih, duta Pajang mit wangsul akebat, prapta ing Pajang lampahe, layon pinetak sampun, anengena wau kang lalis, Senapati Ngalaga, nenggih kang winuwus, sampun amitung dina, mring kang rayi karsane Jeng Senapati, ingkang rayi ingangkat.
- (46) Jeng Pangeran Tumenggung nggentosi, kang tinanem ing negari Pajang, pan sampun tetep linggihe, mantri sedaya suyud, atanapi kawula alit, tan owah parentahnya, kadya duk karuwun, ing Pajang sampun atata, cinarita Sitinggil kang kilen nenggih, ginempur sampun rata.
- (47) Wewangunan Sultan Pajang ngu- (k.52) ni, sakathahe wawengkon ing pura, ginempur lemah dhuwure, myang pesareyanipun, deningeri ngetan puniki, miwah enggene pura, Pangeran Tumenggung, sakilene kitha Pajang, pan astana wong agung ing Arab uni, ingelar kitha Pajang.
- (48) Linebokken astana anenggih, jroning kitha anenggih karsanya, angalab sawab berkahe, Jeng Pangeran Tumenggung,

purwanira banon capuri, patute kitha Pajang, pesagi karuwun, anggancangaken carita, duk semana Pangeran Tumenggung lalis, ngastana ing Mentaram.

- (49) Ing dagane Ki Ageng Mentawis, ingkang rama pasekaranira, sakilen masjid agenge, Pangran kinubur ngriku, pan negara ing Pajang nenggih, ginentosan kang putra, nenggih namani-pun, Pangeran ing Pajang ika, sampun mukti ing Pajang arja nglangkungi, durmaning dum kawiryan.

(VII. DURMA)

- (1) Enengena nenggih negari ing Pajang, kawarnaa Mentawis, sampun awibawa, Senapati Ngalaga, enjing pan miyos tinang-kil, kang para putra, sentana munggend ngarsi.
- (2) Sang Dipati Mandaraka lon aturnya, mring putra Senapati, "Kadospundi karsa, wirayat Sunan Ngarga, benjang nagri ing Mentawis, wonten narendra, kedhep sanungsa Jawi."
- (3) Senapati Ing Ngalaga lon ngandika, "Nggih Paman Adipati, mangke karsaningwang, yen suwawi lan Paman, kula utusan mring Giri, nuwun pandonga, ing Jeng Susunan Giri."
- (4) Alon ma- (k.53) tur Sang Dipati Mandaraka, "Kula inggih suwawi, karsa jengandika", Senapati lon nebda, "Pengalasan ingsun tuding, ngunjukna surat, ing Jeng Susunan Giri."
- (5) Pengalasan wotsekar tampi nuwala, Pengalasan nulya pamit, lengser sing byantara, sampun nitih turangga, wong kawan dasa kang ngiring, datan kawarna, lampahe prapti Giri.
- (6) Jeng Susunan ing Giri lagya sineba, putra sentana tuwin, sekabat muridnya, pepak samya neng ngarsa, nulya na atur upeksi, yen wonten duta, sangking nagri Mentawis.
- (7) Ingandikan ponang duta marang ngarsa, nembah ngaturken tulis, kang serat binuka, sinukmeng ing werdaya, kadhadha ungeling tulis, Jeng Sunan Ngarga, mesem ngandika aris.
- (8) "Lamun arsa yeteni ingkang wirayat, amemintana dhingin, iya lumakua, marang negara wetan, iku pratandha sayekti", pun Pengalasan, anembah nulya amit.

- (9) Sampun lengser sing byantara agya mentar, Jeng Sunan Giri teksih, lenggah siniwaka, dening putra sentana, Jeng Sunan ngandika aris, "Sapa weruha, besuk nagri Mentawis.
- (10) Titinana Mentaram wirayatingwang, ing tembe muter bumi, kabeh Nungsa Jawa, angidhep mring Mentaram, senadyan ing Giri iki, sapa weruha, yen sisip konthaneki.
- (11) Iya nanging parentahing Ywang tan kena, owah (k.54) uwis pinasthi, yen wus akit jaman, ratu dadi kawula, kawula keh dadi Gusti, tandhane ana, ing Pajang lan Mentawis."
- (12) Pra sentana menembah matur sedaya, 'Panedha amba Widi, sampun menangana, kados jaman keng kocap", Jeng Susunan ngandika ris, "Yen karsaning Ywang, amesthi nora gingsir."
- (13) Enengena Kangjeng Susunan ing Arga, kocapa ing Mentawis, Senapati Nglaga, apan miyos sineba, angayun-ayun ing galih, samadya candra, gya Pengalasan prapti.
- (14) Ing byantara Pengalasan atur sembah, ing Gusti Senapati, wus katur sedaya, wau kang pangandika, Kangjeng Susunan ing Giri, Sang Senapatya, sukeng tyas amiyarsi.
- (15) Senapati Ngalaga alon ngandika, mring kang paman Dipati, Harya Mandaraka, "Paman ulun dinuta, ing Gusti Jeng Sunan Giri, amemitana, nglurug bang wetan aglis."
- (16) Angrembagi Sang Dipati Mandaraka, Senapati ngling malih, "Ulun tumindaka, benjing wulan Mukaram, pan anut marga rumiyin, kalajeng Rama, sinabda Sunan Giri.
- (17) Duk kalane Rama ndherek Sultan Pajang, wulan Mukaram inggih", anulya utusan, mring Demak Kalinyamat, semana wus samya cawis, anulya budhal, dhateng nagri Menta-wis.
- (18) Wong Semarang Pathi Jagaraga Pajang, sedaya wus arakit, sagegamanira, kaprabonira ing prang, sedaya sam-(k.55) pun miranti, waos senjata, kocapa ing Mentawis.
- (19) Duk semana dumugi wulan Mukaram, ya ta Sang Senapati, ken tengara budhal, lumurug mring bang wetan, nengena ingkang lumaris, kang kawarnaa, nagri ing Surawesthi.

- (20) Pangran Surabaya wus ngaturan wikan, kelamun wong Mentawis, mangke sampun mangkat, nglurug dhateng bang wetan, Sang Dipati Surawesthi, nulya utusan, mring nagri wetan sami.
- (21) Nagri Tuban Sedayu miwah Lamongan, Lasem miwah Gare-sik, tuwin ing Lumajang, Kertasana ing Malang, Pasuruwan lan Kedhiri, ing Wirasaba, Balitar lan ing Ngawi.
- (22) Majapura tanapi ing Pringgabaya, Rembang sampun acawis, lawan Pejangkungan, Mandura Pamekasan, Balega lan Ari-banggi, mring Surabaya, wus mentas tata baris.
- (23) Wus ngalumpuk sagunge para dipatya, karsanira njagani, nedya methukena, lampahé wong Mentaram, sagendhinge ing ajurit, sumedya mapag, rerempon ing ajurit.
- (24) Nulya prapta wong Mentaram ngepung Japan, sedya ambe-dhah wani, prajurit bang wetan, samya merpeki Japan, wus , ayun-ayun jurit, nahen semana, kawarnaa ing Giri.
- (25) Jeng Susunan Giri ingaturan wikan, kelamun wong Men-tawis, prapta ngepung Japan, (k.56) tiyang agung kang wetan, sedaya atulung jurit, wonten ing Japan, ayun-ayunan sami.
- (26) Jeng Sunan ing Giri sigra utusan, kaum sedaya nenggih, "Menyanga ing Japan, gawaa suratingwang", kaum sedaya wotsari, lampahnya gancang, prapta ing Japan enjing.
- (27) Sampung mondhoek utusan sangking ing Arga, aneng jawining nagri, wong agung bang wetan, anulya ingutusan, tuwin wong agung Mentawis, sampun ngaturan, dening gandhek ing Giri.
- (28) Sampun prapta wong agung wetan sedaya, lan wong agung Mentawis, sareng praptanira, wus sami tata lenggah, pepak kang para dipati, gandhek ing Arga, sigra wecana aris.
- (29) "Heh wong agung Mentaram wong agung wetan, ingsun ingutus Gusti, ing Susunan Ngarga, kinen mring pekenira, amaringaken kang tulis, gya priksakena, timbalan dalem sami."

- (30) Gya winaca: "Penget ing salam donga, Jeng Susunan ing Giri, dhawuha mring sira, Ki Jebeng ing Mentaram, lan Ki Jebeng Surawesthi, awawan-wawan, rebut jeneng sireki.
- (31) Balik mengko lah padha rerembugana, dipunpatut ing budi, dene mengko ana, pamiyaking Ywang Sukma, kang gedhe miwah kang cilik, lah (k.57) sabarena, durung mangsa ing mangkin.
- (32) Balik mengko parentah ingsun mring sira, irengan lawan isi, padha denpiliha, aja na kang sulaya, den rena prentahing Widi", titi kang surat, sawirasaning tulis.
- (33) Senapati Ngalaga anekem sirah, mirsa ungeling tulis, sigra angandika, "Lah Yayi Surabaya, punapa karsane Yayi, kang pangandika, Jeng Susunan Giri.
- (34) Pan pun Yayi inggih kaliyan pun kakang, sami nindakken ji, isi lan irengan, pundi kang piniliha, punapa andika Yayi, angestokena, andika dalem niki.
- (35) Napa dene yen boten angestokena, andika dalem Yayi, ecane tyasing wang", ya ta sang Dipatya, ing Surabaya ngling aris, "Inggih manira, datan lengganeng kapti."
- (36) Senapati Mentaram malih ngandika, "Lamun mekaten Yayi, andika piliha, isi lawan irengan, manira tadhah beh Yayi, dika piliha, pun kakang panggih wuri.
- (37) Pangandika dalem Jeng Susunan Ngarga, nadyan kathah Dipati, jroning Nungsa Jawa, nanging tan winicara, mung pun kakang lawan Yayi, ingkang kawical, mangke paran ing karsi.
- (38) Mangke pundi Yayi andika piliha, punapa kula milih", ke-(k.58) mengan ing manah, Dipati Surabaya, apikir sajroning galih, "Yen sun piliha, irengane puniki.
- (39) Senapati Ing Ngalaga amek isinya, temah suwung kang bumi, apa sun isekna,, angur miliha kang isi, wadhah punika, kagawa dening isi."
- (40) Senapati Ngalaga neter ngandika, "Napa karane Yayi, kender tan ngandika, pundi dika piliha, punapa akena milih,

den waleh uga, padhange ingkang ati.”

- (41) Sang Dipati Surabaya angandika, ”Nggih Kakang Senapati, menira isinya, irengan pekenira”, Senapati ngandika ris, ”Sakarsa dika, pun kakang anuruti.”
- (42) Sampun tampan-tinampan kang perjanjeyan, nulya abubar sami, dhateng pesanggrahan, sagung para dipatya, Senapati ing Mentawis, nulya sineba, neng pesanggrahan nenggih.
- (43) Lon ngandika Senapati Ing Ngalaga, ”Kajeng manira benjing, bumi ing bang wetan, dhinga kang ngisenana, raina wengi sunambil, sapa weruha, isine bumi mami.”
- (44) Mandaraka ngling: ”Ki Putra daweg bubar, mantuk dhateng Mentawis”, dalu samya dandan, enjing anulya budhal, kondur dhumateng Mentawis, (k.59) wong agung wetan, sedaya bubar mulih.
- (45) Kawarnaa Kangjeng Susunan ing Ngarga, sampun ngaturan uning, yen ing Surabaya, amilih isenira, irengane wong Mentawis, Kangjeng Susunan, Ngarga ngandika aris.
- (46) ”Wus takdire iya negara bang wetan, kang duwe wong Mentawis, sira ling-eling, perjanji binabadan, peksa rupa tata nabi”, nengna semana, kocapa Surawesthi.
- (47) Sang Dipati ing Surabaya semana, apan lagya tinangkil, pepak pra sentana, miwah kang para putra, ginem nagri kidul nenggih, arsa ngisenan, punggawa para mantri.
- (48) Sang Dipati Surabaya pan utusan, sagunging desa nenggih, samya binoyongan, marang ing Surabaya, punika sengkalaneki, angestokena, sirna tri tata nabi.
- (49) Samya mundur wong wetan ngirid boyongan, Pangeran Pajang nenggih, pan atur uninga, dhateng nagri Mentaram, yen wong wetan denboyongi, mring Surabaya, Senapati ngling aris.
- (50) ”Lah menenga sira sang Dipati Pajang, dene isining bumi, suwunge bang wetan, bumi mangsa ilanga, negara bang wetan iki, pan darbekingwang, sangking pangestu Giri.

- (51) Ingsun iki iya mangsa menengana, naming kang wuri-wuri, anak putoningwang, mengku negara wetan", Dipati Mandaraka ngling, "Punapa karsa, pun bapa panlumiring.
- (52) Yen suwawi jengandika tumindaka, nglurug bang wetan-(k.60) n malih", Senapati Nglaga, ngandika mring kang paman, "Yen wulan Mukaram benjing, suwawi Paman, anut marga rumiyin."
- (53) Enengena Senapati ing Mentaram, Pranaraga winarni, wau sang Dipatya, sami apaguneman, neng nagri Madiyun neng-gih, samya seseban, pepak sagunging mantri.
- (54) Panembahan Madiyun alon ngandika, "Mangke ing rembag mami, Yayi Pranaraga, mila para ngong undang, suwawi agunem pikir, sedheng rinasan, inggih pün senapati.
- (55) Ing Mentaram ing mangke saya angerda, arsa angosak-asik, jagad Nungsa Jawa, sedaya dipunanka, yen suwawi lan pun Yayi, sami ngutusan, wong agung wetan nenggih."
- (56) Nulya matur sang Dipati Pranaraga, "Inggih anyuwaweni, leres mekatena, tan lenggana ing karsa", Panembahan ngandika ris, "Yen karsaningwang, Mentaram mupung cilik.
- (57) Pan ing mangke lir api lagi sakonang, age siniram warih, ywa nganti angreda", nulya sami utusan, mring dipati Surawesthi, samya urunan, anandukaken tulis.
- (58) Pengalasan wau kang sami dinuta, samya nembah nulya mit, Pangran Pranaraga, amit arsa mantuka, Panembahan wus nglilani, kala semana, wong Madiyun kinerig.
- (59) Wong Madiyun sami balik marang Pajang, jinabel datan kené, ring sang Pranaraga, sampun amepak bala, gegamanira wus rakit, nengna sekala, kang samya mepak baris.
- (60) Ka- (k.61) warnaa sang Dipati Durapringga, enjing miyos tinangkil, pepak kang punggawa, miwah para sentana, duta Madiyun gya prapti, ngirid ing wadya, prapteng ngarsa tur tulis.
- (61) Wus tinampan surat mring sang Adipatya, binuka gya sinuk-

mi, pan sampun kadriya, ya ta sang Adipatya, ngandika mring dura aris, "Jeng Panembahan, aja sumelang galih.

- (62) Panembahan Madiyun lan Pranaraga, dene karsa kayeki, lumiring manira", apan ta ingkang duta, tigang dina tigang katri, neng Surabaya, langkung dengumateni.
- (63) Pinisalin pinengadeg ingkang duta, enjing anulya pamit, ya ta kawarnaa, Dipati Surabaya, sigra utusan tumuli, mring nagri wetan, sedaya samya rakit.
- (64) Wadya Surabaya amepak gegaman, sumahab ingkang baris, sangaguning bala, muntab ngebeki papan, lir pendah sela blekithi, awarna-warna, sigra budhal tumuli.
- (65) Pra Dipati bang wetan pepak sedaya, patemon ing Kedhiri, wus samya mondhokan, sawetaning bengawan, nengna ingkang sampun cawis, kang kawarnaa, Senapati Mentawis.
- (66) Atur sembah kajineman ing Mentaram, mring gusti Senapati, "Amba tur uninga, mengsah bang wetan prapta, sedya nggacak mring Mentawis", Sang Senapatya, duta mring Demak Pathi.
- (67) Wong Mentaram sampun ame- (k.62) pak gegaman, baris jawining Taji, Panumping sedaya, wau kang sami medal, pinepak wonten ing Taji, miwah wong Pajang, sami anata baris.
- (68) Wong Semarang Demak lan wong Kalinyamat, tanapi wong ing Pathi, wus pepak sedaya, ndherek mring Senapatya, ing Pajang nggennya baris, seksana budhal, wong Jagaraga ngiring.
- (69) Tengarane kendhang gong munya sauran, anglir karenging langit, tan kawarneng marga, nglarug lampahing bala, prapta sakilen benawi, tata mondhokan, wadyabala Mentawis.
- (70) Alon matur Kya Dipati Mandaraka, "Ki Putra paran karsi, baya anabranga, sawetaning bengawan", Senapati anauri, "Karsa manira, Paman kandheg ing riki.
- (71) Wadya alit Paman angsal pesabannya, ing Lepen Dhawung iki", nengena semana, kocapa sikep wetan, prapta kilening

negari, Madiyun ika, mondhoek wetan benawi.

- (72) Elet lepen wong wetan lan wong Mentaram, samya tata miranti, Senapati Nglaga, sineba marang wadya, ngandika Sang Senapati, "Paman Mandraka, ing Madiyun semangkin.
- (73) Panaraga" Dipati Mandraka turnya, "Inggih Ki Senapati, wong Madyun punika, yen nyambi milu ngetan, wong Mentaram pan wus prapti, paran tan medal, manira datan ndugi.
- (74) Upamine tumuta mring wong Mentaram, mokal pandugi mami, wong Madiyun ika, pa gene datan medal", Senapati anauri, "Pa- (k.63) man mindela, wonten daya ngong mangkin."
- (75) Senapati Nglaga gadhah pawongan, estri widigbyeng kawi, nama Adisara, ayu anom warnanya, Senapati ngandika ris, "Heh Adisara, mrenea dipunaglis."
- (76) Nyai Adisara majeng awotsekar, "Kawula nuwun Gusti, ngandikan punapa, inggeh pun Adisara", Senapati ngandika ris, "Sun pundhut sira, pati uripmu mangkin."
- (77) Adisara mesem matur awotsekar, "Inggih sumangga Gusti, pejah gesang amba, datan ngraos darbea", Senapati ngandikaris, "Sira sunduta, sirepen geni iki.
- (78) Suratingsun aturena Panembahan, Madiyun dipuntiti, sira Adisara, sarta apepaesa, lir penganten anyar ugi, nganggea prada, papan denangrespati."
- (79) Gya pepaes wau Nyai Adisara, warna lir widadari, Senapati Nglaga, aris kang pangandika, "Heh Warung sira denaglis, sabaturira, konen asaos joli."
- (80) Juru Gedhong Warung sampun aparentah, sami asaos joli, pan sampun sumeta, Senapati ngandika, "Heh Rung wewekas mami, sira piringna, wongira kalih desi.
- (81) Lawan sira denprayitna aneng marga, si Adisara iki, menawa wong wetan, ana wong takon mring sira, warahen kelamun mami, anungkul ika, marang Madi- (k.64) yun mangkin.

- (82) Adisara wekas ingsun maran sira, menawa ta sireki, neng kana ginebang, sira marang kang putra, tuwin Panembahan karsi, ya lakonana, nanging aja sayekti."
- (83) Sampun telas pitukasing Senapatya, Ni Adisara amit, nitih joli sigra, nenggih Ni Adisara, pan sarwi amundhi tulis, tur ingulesan, sutra taluki kuning.
- (84) Upacara kalih welas munggeng ngarsa, samya asamir adi, kuthun lan lantaran, bokor kencana pelag, kekacu mas sawung galing, hardawalika, payung agung merapit.
- (85) Sang Dipati Mandaraka aris mojar, "Ing karsa kadipundi", Senapati Nglaga, mesem sarwi ngandika, "Kula prih kembane ugi, Jeng Panembahan, Madiyun ingkang galih."
- (86) Kang kocapa Ni Adisara neng marga, lampahnya nerak baris, wong wetan tetanya "Niku joli punapa", kang tinanya anauri, "Heh wruhanira, Senapati Mentawis.
- (87) Srah panungkulira marang Panembahan", wong wetan samya angling, ingkang sami myarsa, "Wus kasor wong Mentaram, tandhane nungkul sayekti, mring Panembahan, iku Ki Senapati.
- (88) Yeti dhenger wong Mentaram yen kasoran, dadi anungkul iki, angrasa ciliknya, kapindho tan kadya, amungsuh wong wetan yekti, Ki Senapatya, (k.65) manahe branta kingkin."

(VIII. ASMARADANA)

- (1) Pangran Madiyun kawarni, abaris jawining kitha, Panembahan enjing miyos, apan nenggih siniwaka, pepak kang wadya bala, Panembahan ing Madiyun, arsa miyosi ngayuda.
- (2) Dipati bang wetan sami, peguneman sabalanya, "Semangsa Madiyun miyos, deninggal ametanana, apa karane uga, wong Madiyun ora metu, dene amarahi kema."
- (3) Nengena kang gunem pikir, Madiyun lagya seseban, aguneman lan wadyane, dereng dugi angandika, kesaru praptanira, Nyai Adisara iku, dumarojog ing ngajengan.

- (4) Ni Adisara nungkemi, ing padane Panembahan, kagyat ingkang samya anon, anjenger para punggawa, weneh micoreng nala, "Baya wong ngendi puniku, prapta anungkemi pada."
- (5) Panembahan ngandika ris, "Heh babo wong ngendi sira, pra sentana takon kabeh, heh sira iki wong apa, ing ngendi omahira, kelawan sapa jenengmu, lah age sira matura."
- (6) Adisara matur aris, apan sarwi awotsekar, "Kawula nuwun sang Katong,, amba punika keng duta, inggih abdi panduka, pun Senapati Mentaru, kawula (k.66) pun Adisara.
- (7) Kawula anuwun Gusti, ingutus marak Jeng Tuwan, angunjuk-aken surate, abdi dalem Senapatya, konjuka Panembahan, pun Senapati pukulun, kamipurun ing panduka."
- (8) Panembahan nulya gipih, anampeni keng nuwala, nulya angandika alon, "Heh putraningsun Mas Lonthang, wacanen ponang surat", Raden Lonthang awotsantun, majeng nampani nuwala.
- (9) Sigra winaos kang tulis, "Anuwun bekti kawula, pun Senapati dasihe, konjuk ing Jeng Panembahan, amba pan boten samar, panduka gegentosipun, Jeng Rama Sultan ing Pajang.
- (10) Kaliyan ping kalih malih, panduka mundhut tetiyang, Madiyun kang sami lengser, kang pindhah ing bawah amba, kang ngalih dhateng Pajang, kula nuwun seratipun, kathah kedhike keng tiyang.
- (11) Nunten panduka utusi, angirida keng tetiyang, keng pindhah dhateng ing Paos, kawula inggih sumangga, datan lengganeng karsa, boten ngucap angrempelu, amba amengsah panduka."
- (12) Sampun titi ingkang tulis, Panembahan lon ngandika, "Becik Adisara age, matura mring anakingwang, denpiyandel maring wang, apan datan nedya inggun, yen mungsuha anak ingwang.
- (13) Dipati bang wetan sa- (k.67) mi, sedya angrusak Mentaram, apan ta karepe dhewe", nulya Nyai Adisara, matur sarwi anembah, "Punika inggih pukulun, antuk kawula dinuta.
- (14) Yen taken pun Senapati, Ngalaga dhateng kawula, punapa panduka Rajeng, teksih mawi abarisan, kadospundi tur kula"

Panembahan ing Madiyun, alon denira ngandika.

- (15) "Mulane ingsun abaris, njagani uwong bang wetan, praptane tan buh karepe, nanging ingsun datan niyat, yen mungsuh anakingwang, heh ta Patih barisingsun, kabeh padha bu-barena."
- (16) Patih Adhamahi aglis, parentah ing wadya bala, kinen bubar sedayane, wadya mntuk sowang-sowang, tan asedya-sinedya, Patih Andhamahi matur, yen barise sampun bibar.
- (17) Adisara matur malih, kawula nuwun duka, menawi teksih kembane, manahipun Senapatya, dene panduka Nata, boten maringi wewangsul, surat babekta kawula.
- (18) Kelamun Gusti suwawi, anuwun wijikan Tuwan, ing kekalih ampeyane", Panembahan angandika, "Lah iya Adisara", nulya Panembahan gupuh, amasuh pada kalihnaya .
- (19) Ni Adisara nandhahi, we- (k.68) wadhah bokor kencana, nulya tinampenan age, kinarya cihna anunggal, Panembahan ngandika, "Adisara lah ta uwus, matura mring putraning-wang.
- (20) Den piyandel marang mami, yen ingsun pan ora nedya, wong wetan karepe dhewe, ingsun tan milu-milua", Nulya Ni Adisara, matur ing nateng Madiyun, "Ajrih yen boten matu-ra.
- (21) Bilih taken Senapati, Gusti punapa kagungan, putra wanudy yu kaot", Panembahan lon ngandika, dhumateng Adisara, "Apan iya duwe ingsun,putra wanodya yu endah.
- (22) Apan wis diwasa ngenting, lamun ingsun tari krama, datan liya ing ature, ing benjing gelem akrama, lamun ana kang kocap, maratuwa nembah mantu, pan iku gelem akrama.
- (23) Lawan adarbe pepanggil, kelamun tan pasah braja, lan tan pasah ing mimise, yen tan busik pinarasan, iku gelem akrama, yen pasah yekti tan purun, apan pinelaur wadad."
- (24) Adisara mesem batin, Panembahan lon ngandika, "Adisara wekasingong, yen sira tan tinakonon, aja matur ta sira, bok dudu ing karsanipun", Ni Adisara tur sembah.

- (25) Nuwun amit nulya mijil, samarga dadi tontonan, Adisara lon wuwuse, "Heh wong Madiyun deneca, padha tetandhakana", Ni Adisara andarung, lampaha sawadyanira.
- (26) (k.69) Semu kasereng ing batin, undure Ni Adisara, pan sangking kitha ge-age, de tan kawangsulan serat, nulya kekolohira, binuwang aneng marga gung, kang manah langkung ruditya.
- (27) Nengena ingkang lumaris, warnanen Jeng Senapatya, langkung yun-yunen dutane, sira Niken Adisara, lampahnya narang ngandhap, tan dangu nulya prapta wus, katingal ingawe sigra.
- (28) Papaesira sih becik, Disara matur wotsekar, "Ing lampah kawula Angger, angaturaken nuwala, konjuk ing Panembahan, nanging tan maringi wangsul, keng dados manah kawula.
- (29) Nging sampun bubarken baris, amba nuwun masuh pada, kinarya cihan nunggile, langkung suka Panembahan, kula keng masuh pada", Senapati sukeng kalbu, angalem Ni Adisara.
- (30) Adisara matur malih, "Sareng wekasaning sebda, kula Gusti nuwun taken, punapa kagungan putra, wanodya ingkang endah, Panembahan sebdanipun, duwe nging tan arsa krama.
- (31) Pangandikane sang putri, benjing punika akrama, yen ana maratuwane, anembah ing mantonira, puniku krama ingwang, lan pepanggile panyukur, lamun pasah datan arsa."
- (32) Mesem arena ing galih, Senapati Ing Ngalaga, manis arus andikane, angalem mring Adisara, "Bisa karya prayoga, luwih sangking budi kakung", Ni Adisara tur sembah.
- (33) Dipati Mandraka angling, "Heh Ki Putra Senapatya, kadipundi wekasane, prakawi- (k.70) s mungguh bang wetan", Senapati ngandika, "Ing dinten Respati esuk, manira nglanggar ing yuda.
- (34) Paman manira puniki, yen wong wetan purun nabrang, manira pagas ing mangke", Dipati Mandraka ngucap, "Ki Putra Senapatya, haywa dhinginken tekabur, yen uga mangke nabranga.

- (35) Tan wande manira ugi, darbe ratu pepagasan", Senapati sru wuwuse, "Heh Paman dika mindela", sarwi angepel sega, nulya binuwang kang sekul, kinerah asu tetiga.
- (36) Sega sekepel tan gempil, kinerah asu tetiga, malah perothol untune, Sang Dipati Mandaraka, ngucap sajroning nala, "Iya sapa mungsuhipun, yen duka Ki Senapatya."
- (37) Gancang carita nenggih, prapta ing dina Respatya, wong Mentaram dandan age, samya anata gegaman, Senapati Ngalaga, pangendikanira arum, mring Dipati Mandaraka.
- (38) "Paman sun tindak pribadi, lan sikep Kawulawarga, mantri pepilihan kabeh, puniku manira hekta, sami munggeng ing kuda, lah mangke gegaman ingsun, apan ta sasukaning-wang."
- (39) Senapati nulya nitih, kuda ran Puspakencana, nulya budhal sabalen, mung wadya kawulawarga, sagung ingkang prawira, kekapan kalih atus, sampun lumampah sadaya.
- (40) Sampun prapta pernahneki, barise wong Pranaraga, winedalan kidul kilen, kapering ing wurenira, Senapati tumingal, baris Pranaraga (k.71) agung, Senapati sukeng driya.
- (41) Anglir pendah aningali, bedhaya aneng semuwan, wong Pranaraga barise, Senapati Ing Ngalaga, ya ta sigra nerajang, sebalanira angamuk, wong Pranaraga puyengan.
- (42) Tan saged lawan ing jurit, dening sampun kelabetan, tanbuh mungsuh lan rowange, priyayine wus lumajar, lawan sakmantrenira, wong cilik padha memisuh, "Wong Madiyun asu jawal.
- (43) Iya wong Madiyun iki, nora metoni ngayuda, pan sangking kono uwite, wong bang wetan padha prapta, ngajak nggecak Mentaram, ing mangke tan ana metu, aja ta agawe polah.
- (44) Dene tan ana nulungi, angapirani si jawal, mengko aku wus kadhesel", Sang Senapati miarsa, wuwuse wong bang wetan, angerti sajroning kalbu, wekasan alon ngandika.
- (45) Mring Mandaraka Dipati, "Paman manira miarsa, wong Pranaraga ujure, angucap sami lumajar, awite kang prakara, wong

Madiyun angsalipun”, Senapati mesanggrahan.

- (46) Ya ta kawarnaa enjing, wong wetan anata bala, arsa angantep jurite, para dipati sedaya, angrasuk prajuritan, sami pra-wira dibya nung, nata bala sowang-sowang.
- (47) Warnanen para prajurit, para mantri ing bang wetan, padha wong jinara menter, ana kang winadung mendat, ingkang tinumbak latak, ana tinatah mlurud, kang binedhil anguji-wat.”
- (48) Gega- (k.72) man lir gunung geni, busana awarna-warna, lir sekar setaman abyor, payung lir wulung ratatwan, kandha lelayu amyang, umbul-umbul lir keluwung, bandhera abra asinang.
- (49) Lir grah swaraning sujalmi, surak lir pendah ampuhan, kang kidul ambyar barise, mawur kang kulambi seta, kadya kontul sarawa, baris ing Mentaram nempuh, rug campuh ulet-uletan.
- (50) Jeng Senapati Mentawis, sampun ingaturan wikan, prajurit pengajeng cucoh, Jeng Senapati ngandika, ”Heh Paman Mandaraka, panduka pepak sedarum, sagunge para sentana.
- (51) Dhimas Pangran Singasari, dadia pengawat kiwa, Dhimas ing Pathi rowange, akanthi wong Kalinyamat, wong Demak nambungana, dene wong Pajang puniku, kelawan wong Jagaraga.
- (52) Milu Dhimas Mangkubumi, dadya penjawat tengennya, lawan wong Kajoran kabeh, dening Paman Mandaraka, kang dadya tungguling prang, nindhihi gegaman agung, ingkang sarta tengran ingwang.”
- (53) Mandaraka matur aris, mring putra Sang Senapatya, ”Kados-pundi reh Sang Katong, panduka anindhihana, gaman agung punika”, Senapati ngandika rum, ”Paman ing karsa manira.
- (54) Jengandika kang nindhihi, manira nyidrani lampah, wong rong atus sun kanthine, lan (k.73) prajurit Kulawarga, ingkang padha prawira, enggen menira ananguh, ing sakarsa-karsaningwang.

- (55) Teka andika nuruti", Jeng Senapati Ngalaga, sigra anitih kudane, kang nama Puspakencana, ules janjan cepaka, Kyai Mandraka tan kantun, tan tebih lan ingkang putra.
- (56) Nenggih kang para prajurit, rong atus nitih turangga, ngga-rebeg ing Jeng Sang Kaot, Senapati Ingalaga, sampun nabrang bengawan, asingidan sedyanipun, aneng sawetan bengawan.
- (57) Dipati Mandraka angling, mring sagung kang wadyabala, "Lah padha dentata kabeh, anglampahi kang parentah, Senapati ngandika, "Yen muni tengaraningsun, aja telangke ing yuda."
- (58) Sampun sami nata baris, salurah sapantha-pantha, Dipati Mandraka mbendhe, Ki Bicak munya angangkang, wong Mentaram kumerab, gegaman sareng umagut, suraknya ambal-ambalan.
- (59) Wadya bang wetan ningali, yen wong Mentaram wus nyab-rang, nulya atengara age, gegaman bang wetan tata, sigra sami nerajang, wong Mentaram sami nempuh, tandange lir singa lodra.
- (60) Arame tempuhing jurit, surake kadya ampuhan, lir gelap sewu bedhile, mariyem lir langit rebah, kalataka sauran, swarane lir gunung rubuh, (k.74) surak lan senjata munya.
- (61) Lir pedhut kukusing bedhil, peteng ndhedhet alimengan, tan-buh mungsuh lan rowange, Senapati gya tumingal, ing yuda wus puyengan, wus awor rewang lan mungsuh, Senapati gya nerajang.
- (62) Pra dipati wetan angling, "Heh wong batur iki sapa, jejaranan seka kulon, kang ngirid kulambi tambal, yen dudu Senapatya, pra dipati sami weruh, yen Senapati Mentaram.
- (63) Gegaman sampun rinakit, ngajengaken Senapatya, lawan sabala mantrine, miwah kang para prawira, sedaya munggend ngarsa, nulya sami anempuh, arame serang-sinerang.
- (64) Sedaya kang aneng wuri, sampun anginger senjata, Senapati prapta age, nerajang sangking ngiringan, anulya tinadhahan, wong rong atus sareng ngamuk, sangking kekathahen lawan.

- (65) Tandange wadya Mentawis, pan kadi bantheng ketawan, ngiwa nengen pengamuke, nuduk amedhang anigas, saya kakehan mengsah, watangira samya putung, ngamuk mung karo curiga.
- (66) Senapati den kathahi, kabeh bupati bang wetan, ngrubut Sang Senapatyage, sinosog ing ganjur atap, binalang tulup panah, lembing towok kadya jawuh, Senapati tan katingal.
- (67) Nanging ing galih tan miris, Senapati Ing Ngalaga, kelangkung pasra— (k.75) h Ywang Manon, nanging kekathahen lawan, Dipati Mandaraka, pirsang putra kinrubut, mring sagung bopati wetan.
- (68) Mandaraka nrajang wani, tulung yen kang putra sayah, ngamuk camethi gamane, sakathahe kang warastra, wetan sinabet rempak, tumbak pedhang bedhil rampung, wong bang wetan kathah pejah.
- (69) Kang urip ebat ningali, mring setine Mandaraka, tanapi Senapatine, tan pasah mimis lan braja, passer kang mawi upas, tanapi prajuritipun, tan ana pasah ing braja.
- (70) Sangking pangreksaning Widi, wong wetan miris sedaya, lumayu sisaning layon, bopatine wus lumajar, pepati susun tumpang, wong Mentaram samya mbujung, wong bang wetan kuthetheran.
- (71) Akeh mati padha batih, labete tunjang-tinunjang; ana ngungsi ngalas gedhe, wong wetan wus sirna gempang, sisane kang palastra, bopatine sampun larut, mantuk wisma sowang-sowang.
- (72) Wong cilik kathah kang mati, mantri prajurite pejah, sangking ramene perange, kocapa Jeng Panembahan, Senapati Ngalaga, karsa lajeng mring Madiyun, pan meksih manggung neng kuda.
- (73) Kya Mandaraka ningali, mring titihane kang putra, wus pejah pinanggung bae, nulya alon angandika, "Dhuh Angger Senapatya, kudanira pan wus lampus", Senapati gya tumedhak.
- (74) Kudanira rebah nuli, Senapati lon ngandika, "Paman dika

teka dahwen, yen panduka tan uninga, pejahe kudaningwang,
du- (k.76) k lingsir wetan puniku, ing mangke wus wayah
ngasar.

- (75) Paman inggih eroh mami, sun panjingaken turangga, mila
angantos semangke, yen sampuna Paman nabda, kados teksih
lumampah", Dipati Mandraka muwus, "Dhasar pejah iya
pejah."
- (76) Nulya salin turangga glis, kang aran pun Bratayuda, anila-
kantha ulese, Jeng Senapati ngandika, mring sagung wadya-
bala, "Iya negara Madiyun, iya kabeh boyongana,
- (77) sebab iku witing kardi, yen bangga lan patenana, jarahen
raja kayane, wismane padha bongana", wadya Mentaram
sigra, tumandang ngrayah puniku, wong wadone binoyongan.
- (78) Wong kang bangga denpateni, wong Madiyun kagyat mulat,
datan nyana ing batine, lamun wong Mentaram ngrusak, dene
dhingin wis seca, wus janji lan gustinipun, mila samya nge-
ca-eca.
- (79) Sakehing wong tepis wiring, samya ngungsi jroning kutha,
wong Mentaram anglud bae, ingkang bangga pinatenan, ra-
bine binoyongan, kang saweneh ngungsi gunung, wong desa
abilulungan.
- (80) Pangeran Madiyun nenggih, sampun ingaturan wikan, wong
cilik binoyongan kabeh, dhateng wadya ing Mentaram,
Panembahan anjola, kelangkung denya gegetun, dene dhingin
lir srengkara.

(IX. DHANDHANGGULA)

- (1) Panembahan Madiyun lingnya ris, "Datan nyana ingsun wong
Mentaram, lamun mengkono budine, ya wong Mentaram iku,
salokane wisa martani, marta lair (k.77) kewala, wisa batin-
ipun", Panembahan lon ngandika, marang garwa tuwin mring
atmaja estri, "Lah payo adandana.
- (2) Panembahan putrane kekalih, pembajenge estri ayu endah,
Retna Jumilah westane, Mas Lonthang ingkang jalu, karsa-

nira sang adipati, putra estri tinilar, aneng jro kedhatun,
"Lah babo Nini karia, apan sira ingkang rinebut ing jurit,
marang Ki Senapatya.

- (3) Wus pantese wong mbedhah negari, mboyong putri njarah raja brana, kang kalah kena putrine, lah karia Putrengsun, tungganana prajamu Nini, wong dalem kang sun tinggal, tunggua gustimu", sang putri nangis kelara, sesambate sang Retna amelas asih, niba lajeng kantaka.
- (4) Ingkang ibu kelara anangis, datan saged ngampah genging tresna, tanbuh raose driyane, "Dhuh Nyawa Putraningsun, kayaparan polahmu Nini, tinilar ramanira", wong dalem gumuruh, tangis lir pendah ampuhan, kang saweneh anibaniba ing siti, netra balut bak lemah.
- (5) Apuyengan wong sadalem puri, bilulungan sanget ajrihira, Panembahan ngres galihe, garwa ngandikan gupuh, "Lah ta payo dandana aglis, prakara putranira srahena Ywang Agung", kang garwa nangis kelara, ingkang putra Retna Jumilah tan eling, sanget nggennya kantaka.
- (6) Panembahan Madiyun memeling, mring wong dalem kang tengga ing putra, "Mengko matura denage, yen pu- (k.78) traningsun wungu, lah ta iki keris kang becik, aturna gustenira, ing sapungkuringsun, ya iki masiatingwang, si Gumarang karyaamerjaya benjing, marang Ki Senapatya."
- (7) Panembahan nulya mangkat aglis, pan kasusu ingobong-obongan, sampun acelak kithane, wadya arebut dhucung, pelayune arebut dhingin, ngungsi nagri bang wetan, weneh ngungsi gunung, Panembahan pelayunya, ngalor ngetan Wira-saba kang denungsi, amung kalih kang garwa.
- (8) Raden Lonthang semana angungsi, Surapringga ciptane ing manah, para mantri pisah kabeh, sami arebut ngayun, kawuwusa kang kantung puri, Dewi Retna Jumilah, putri ing Madiyun, sang lilirira kantaka, keng wasiyat dhuwung ingaturken aglis, sang Retna ngesthi pejah.
- (9) Sampun prapta gegaman Mentawis, pan sedaya lajeng nge-

pung kitha, sampun katur pawartine, Panembahan Madiyun, sampun lolos sangking negari, kantun putra wanodya, tinilar kedhatun, Senapati langkung suka, sigra malbu Senapati mring jro puri, lan Dipati Mandraka.

- (10) Sang Retna yu cinanireng galih, "Senapati mengko sira pejah, sang Retna nyandhak pestule, Senapati pinestul, kaleresan jaja kang keni, mimis masda tan pasah, Senapati maju, sang Dyah anyandhak talempak, Senapati tinalempak tan guming-sir, sang Dyah mengo amerang.
- (11) Gya binucal ta- (k.79) lempaknya aglis, ngasta dhuwung Ki Kala Gumarang, sarya asru pangucap, "Senapati sireku, yen tan pasah keris sun iki, nyata lanang sejagad, ingsun anggeguru", sang Retna anarik sigra, dhuwung murub Senapati angajoni, Mandaraka tumingal.
- (12) Ingkang putra sigra dencegati, lon ngandika Kyai Mandaraka, "Nedha Angger dipunsareh, tingalana puniku, kang ingasta sang Raja Putri, iya dhuwung punika, suntingali murub", Senapati apan menggah, lon ngandika tembunge angasih-asih, "Mas mirahe pun kakang,
- (13) baya dika musthikaning manis, dhuh kusuma abdine anedha, pangapuranira Angger, sakehe sisipingsun, pan abdine Gusti srah pati, apanta nora nedya, angrusak Madiyun, wantune kawula kathah, wong Mentaram tan kena dipunsayuti, wong cilik padha ngrayah.
- (14) Sing lepate wadya ing Mentawis, kawulane Gusti nuwun duka, ing benjang kula ukume, sumangga nuwun bendu, pan manira atadhah runtik, suka denpejahana, kawula wong ayu, pengraos kawula mirah, tan amanggih mung dika kang asung brangti, wong canggeh jroning tilam."
- (15) Senapati Ngalaga yitnani, angrerepa sangking katebihan, anelasaken baude, "Dhuh Gusti jiwaningsun, ayonira ingkang ngenteni, ing rat sapta bu- (k.80) wana, sun tan antuk pintu, tan ana mirib panduka, pasemone asor Dewi Rarasati, asiha mring pun kakang."

- (16) Retna Jumilah ingkang manah gigrig, amiyarsa sebdane ing priya, Senapati pangungrume, sarirane marlesu, bayonira lir denlolosi, asta cape sekala, dhuwungira runtuh, Senapati pan tumingal, yen sang Retna owah tingkahe kaeksi, dhuwung tiba ing lemah.
- (17) Senapati nulya marepeki, gya cinandhak dhuwunge leligan, sinarungaken pan age, nulya ingagem sampun, sang Retna yu sampun sinandhing, Senapati ngandika, "Nimas mirahingsun, dedea pun Senapatya, pepanggile sang Retna mbandakalani, dhuwung kang dadi margha.
- (18) Lah ta Yayi dhuwungira iki, sun arani Kiyai Gupita, apan punika margane, sira asih maringsun", kusuma yu datan nauri, teksih njenger tumingal, ing galih gegetun, kaping kalihe kengetan, ing risaking nagri Madiyun puniki, tinilar ibu rama.
- (19) Senapati tansah ngasih-asih, sedangune denira ngrerepa, ngantya surup kang srengenge, gumantya sang Sutengsu, Senapati angarih-arirah, "Duh Gusti mirah ingwang, ingkang sawang madu, ngandikaa mring pun kakang, mung sakecap kawula tebas sakethi, abdine ngestu pada.
- (20) Dhatengena dhendhanira Gusti, de rusake ing ne- (k.81) garanira, wong wetan ingkang agawe, wong Mentaram wus liwung, tan uninga ing ala becik, dadya padha angrayah, mangke wus katrucut, pinaringana ngapura, sekathahe sisipe wadya Mentawis, pan abdi jengandika."
- (21) Sang kusuma nulya angling aris, "Kari siji pepanggil manira, Senapati aja kaget, insun ngagem penyukur, ing sajrone ing pulang resmi, yen tan babak lan bunyak, nyata Gustening-sun", agya sang Retna ingaras, mring Sang Senapati tan deraneng galih, ingemban mring jro tilam.
- (22) Sang Juwita tan kuwawa tangkis, pepanggile penyukur kinarya, dadi gulali ladinge, dereng prapta sedalu, Senapati apan tan busik, pratandha yen tinekan, sedyane sang Ayu, kenginge Retna Jumilah, langkung panas lir pendah wawa kusambi, Senapati anjola.

- (23) Tan winarna resmine wus enjing, Senapati miyos siniwaka, pepak wadya bala andher, putra sentana ngayun, Sang Dipati Mandraka ngarsi, lenggah celak kang putra, pra dipati ngayun, jejel kering lan ing kanan, nanging wau nenggih sang Dipati Pathi, anduweni pengrasa.
- (24) Aningali raka Senapati, dene owah lawan saban-saban, dinulu anglir penganten, micoreng jroning kalbu, "Kayaparan Sang Senapati, datan akarsa bubar, krasan neng Madiyun, iya dheweke akrama, apan ingsun pan ora anggawa rabi, tan betah ingsun dhudha."
- (25) Nulya matur sang Dipati Pathi, "Kula Kangmas anuwun deduka, (k.82) sampeyan lilani muleh, ing Pathi mengsah agung, wingi sonten utusan prapti, angaturi uninga, pun bojo kang ngutus, kawula kinen mantuka, milanipun kawula anuwun pamit, mantuk dhateng Santenan."
- (26) Senapati angandika aris, "Lamun keni Yayi pekenira, aja sira mulih age, yen Pathi ana mungsuh, ya pun kakang ingkang nglabuhi", dipati Pathi meksa, nggenirarsa mantuk, "Anuwun saduka Tuwan, pan kawula nuwun mantuk ing semangkin", Senapati ngandika.
- (27) "Lah ya uwis sakarepmu Yayi, lamun para tan kena sunampah, pan iya karepmu dhewe", sang Dipati wotsantun, sigra lengser asemu runtik, nengena ingkang mangkat, keng kari winuwus, Senapati Ing Ngalaga, angandika mring sagung para dipati, lan Kyai Mandaraka.
- (28) "Wruhan dika si Adhi ing Pathi, arsa mbalik amungsuh manira, milanipun meksa muleh", Dipati Mandraka matur, "Paran marma Ki Senapati", kang putra lon ngandika, "Pun karseng Ywang Agung, punapa kang winicara, lah ing mangkin manira arsa nindaki, dhateng ing Pasuruhan.
- (29) Paman Adipati Mandraka glis, tengaraa budhalna keng wadya", Dipati Mandraka mbendhe, obah wadya Mentarum, asiyaga anata baris, tan antara gya budhal, gegaman pengayun, nulya tindak Senapatya, aneng wuri ginarebeg magersari,

prajurit pipiliyan.

- (30) Tan kawarna la- (k.83) mpahireng margi, sampun prapta tanah Pasuruhan, nulya mesanggrahan age, anglerebken wadya gung, kawarnaa sang Adipati, Pasuruhan rembagan, lawan mantrenipun, pan arsa mangke nungkula, kang kinarya tuladha ingkang rumiyin, Madiyun Pranaraga.
- (31) Sang Dipati Pasuruhan angling, "Heh sakehe para mantren-ingwang, padha sunjaluk rembuge, wong Mentaram prapta wus, arsa nggecak negari mami, nanging pengrasaningwang, lamun sira mungsuh, tur sira mangsa menanga, tekeng temah angrusakaken wong cilik, angur baya nungkula."
- (32) Sampun rembag lan sagung pra mantri, nenggihi wonten playon sing Blambangan, wasta Dipati Keniten, sigra nembah umatur, "Yen kawula boten suwawi, yen panduka nungkula, amba teksih purun, amengsah pun Senapatya, saenggene kepanggih kawula wani, tandhing lan Senapatya.
- (33) Purun angrok bedawala pati, takar marus tepung pupu jangga, kenceng atos liru kanthet, wor prang nggilyaning pupuh, akantaran bau tan ajrih, dentontona kewala, yen prang kula besuk, uruna surak kewala, sekathahe wadya Pasuruhan benjing, kawula ingkang yuda.
- (34) Sajeg kula ngaurip puniki, dereng pirsira raosipun sega, mung kunir tetedhaningong, inggih pengraos ulun, Sena- (k.84) pati kados kecangking, ing mustakane benjang, katura pukulun, pan sampun kawula sedya, liru watang lan Senapati Menta-wis, mangke kepareng uga."
- (35) Sang Dipati Pasuruhan angling, "Yen mengkono sunpasrah ing sira, amethukena jurite, sakehe wadyaningsun, Pasuruhan ngiringa sami, sira kang nindhihana, insun ora milu", Kini-ten matur anembah, "Nggih sandika dipunpercaya ing galih, eca aneng jro kitha."
- (36) Ki Dipati Keniten sirangling, "Heh sakehe wadya Pasuruhan, padha siyagaa kabeh, tontonen jurit insun, atandhing prang lan Senapati, mung suraka kewala, neng wuri denumyung",

riseksana sigra budhal, saha bala sagegamaning ajurit, tan nedya mundur ing prang.

X. DURMA

- (1) Enengena Keniten ingkang lumampah, warnanen Senapati, aneng pesanggrahan, sineba wadya bala, putra sentana lan mantri, Sang Adipatya, Mandaraka neng ngarsi.
- (2) Angandika Senapati Ing Ngalaga, "Lah Paman Adipati, Mandaraka dika, lan sagung pra punggawa, sampun Paman tumut mami, mung nindhihana, gaman geng tengran mami.
- (3) Wruhandika Paman ing mengsah punika, inggih awrat sinanggi, yen sisip rekanya, Paman pengraos kita, yen sisip ambebayani", Mandraka mojar, "Kadosparan artining.
- (4) De manira lan sentana dika tilar", Senapa- (k.85) ti ngling aris, "Paman karsaningwang, arsa anamur lampah, mung kawandasa kang ngiring, sami ndharata, waos cemeng puniki.
- (5) Kulambia wulung Paman sampun obah, anindhihana baris", nulya Senapatya, busana ing ayuda, anyamping wulung respati, paningsetira, cindhe sekar mantesi.
- (6) Arasukan cemeng langking dhestharira, wangkingan klabet abrit, ngasta pengawinan, Kyai Plered pusaka, sangking eyang dhingin-dhingin, Tarub semana, tuhu prajurit luwih.
- (7) Sigra nitih kuda Campuris westanya, ules cemeng respati, pinenganggen kresna, seksana sigra mangkat, ingiring wong kawandesi, penganggenira, sedaya sami langking.
- (8) Sang Dipati Mandaraka neng wurinya, tan pitaya ing galih, yen tebih kang putra, Senapati Ngalaga, datan kawarna ing margi, gentya kocapa, Kiniten kang lumaris.
- (9) Tan adangu kepethuk Sang Senapatya, Keniten denadhanggi, Ki Keniten ngucap, "Heh sireki wong apa, angadhanggi wong lumaris, sapa ranira, lan apa kang lelinggih."
- (10) Senapati Ing Ngalaga lon saurnya, "Durung duwe lelinggin, ingsun meksih magang, lurahe wong Tamtama, ingsun andel-

ing prajurit, marma dinuta, methukken mring sireki.

- (11) Balik sira iya sapa aranira", Keniten ngucap bengis, ingsun Pasuruwan, Keniten araningwang, arsa me- (k.86) thuk prang sun iki, lan Senapatya, arsa tandhing ajurit.
- (12) Apa sira ingkang jeneng Senapatya", kang tinanya nauri, "Dudu Senapatya, pan ingsun lurah magang, Gustiku rajeng Mentawis, Sang Senapatya, nindhihi baris wuri.
- (13) Ingsun iki ingkang kinen babad marga, Numbak Ireng sun iki, mung wong kawan dāsa, sun kinen apecalang, amethuk karang sireki, lah payo aprang", Keniten anauri.
- (14) Apan sarwi gumuyu alatah-latah. "Sira bosen ngaurip, arsa prang lan ingwang, apa sira tan myarsa, ingsun prajurit sineti, pan dudu sira, tandhing ingsun ngajurit.
- (15) Senapati pantes tandhing lawan ingwang, lah mundura den-aglis, sira ingsun eman", Senapati lon mojar, "Datan gelem mundur mami, sun wong dinuta, mapag mungsuh ngajurit.
- (16) Sayektine yen ingsun durung palastra, tan gelem mundur mami", Kiniten animpang, ameksa ingadhangan, Dipati Keniten angling, "Wong iki mbeka, lumuh ginawe becik.
- (17) Mangsa sira angentasana ing karya, pan dudu mungsuh mami", Senapati mojar, "Iku durung semana, rehene sun wong tinuding, amapag mengsah, tan wruh apesing jurit.
- (18) Upamine ingsun tiwas ing ayuda, wong Mentaram angisis, senadyan wania, pan amung kempa-kempa", Kenite- (k.87) n asru nauri, "Tan keneng ngeman, lah iya sunladeni.
- (19) Den prayitna lah wateken jayanira, sun tumbak aja gingsir", Senapati mojar, "Lah payo tibakena, sagendhingmu sunladeni, reh sun dinuta", kalih ngetab turanggi.
- (20) Ki Keniten asru nggenira anumbak, marang Sang Senapati, jajanya tan pasah, surak wong Pasuruhan, tuwin wadya ing Mentawis, surak gumerah, sarta gemelan muni.
- (21) Langkung rame agenti gebang-ginebang, sami prawira kalih, tan ana kasoran, Senapati tinumbak, mring Keniten dipun-

titir, nanging tan pasah, wulu siji tan gigrig.

- (22) Pan pinindho pining telu datan pasah, Senapati tan gingsir, Keniten asayah, telas ing budenira, arame nggenira jurit, sami prawira, tumbak tan anedhasi.
- (23) Surakira wong Mentaram sru gumerah, wong Pasuruhan anjrit, lir pendah ampuhan, Keniten arsa numbak, mring kapale Senapati, ciptaning manah, yen tiba sun kakahi."
- (24) Kudanira Senapati gya tinumbak, marang Kaniten aglis, kaleres pathaknya, tan pasah kuda njola, ambandhang nander anggending, Keniten surak, "Balía padha becik.
- (25) Aja sira lumayu age balia", Sena- (k.88) pati sru angling, "Heh Keniten sira, prajurit kaya kopra, dene tan nduweni isin, numbak turangga", Senapati gya bali.
- (26) Sang Dipati Mandaraka agya nyandhak, mring putra Senapati, pan sarwi ngandika, "Jebeng densareh uga, ateguh prajurit iki, dipunprayitna, tedhanen Ywang Kang Luwih."
- (27) Nulya Senapati Ing Ngalaga sigra, susuci jroning galih, nulya salat kajat, nenedha mring Ywang Sukma, ingkang tinedha ing Widi, mugi gampangna, Keniten soring jurit.
- (28) Senapati anekung nginggiling kuda, maledik semedining, neges karsaning Ywang, apan murweng paningal, wus pana anulya tangi, sing pasujudnya, sung salam nyandhak aglis.
- (29) Kang pusaka Kyai Palered punika, ngandika jroning galih, "Palered sun nedha, karya sapisan uga, si Kaniten iku ugi, prihen lumpuhnya", Senapati nulya glis,
- (30) mara sarwi angembat-embat lawungnya, Keniten asru angling, "Panten bali sira, iya mangsa menanga", Senapati gya ngla-rihi, gandhune uga, tinumbak sampun keni.
- (31) Datan pasah Keniten sampun aniba, njungkel aneng ing siti, lumpuh tan kenobah, tangi wake marlupa, bayune lir denlo-losi, Sang Senapatya, pangandikanira ris.
- (32) "Heh Keniten kaya paran karepira", Keni- (k.89) ten anauri, "Tan darbe karsa, lah payo patenana, aja tanggung awak

mami, angur matiya", Senapati ngling aris.

- (33) "Ingsun datan arsa mateni mring sira, lah inghun mundhut wajik", sampun ingaturan, kudestri babak pincang, lagaran pangon kendhali, Sang Senapatya, gumujeng aningali.
- (34) "Lah Keniten uwis ta sira muliha, matura gustimu glis, pan sira wis kalah", Keniten aturira, sandika sarwi nyungingis, "Sakarsa Tuwan", tinunggangaken aglis.
- (35) Jaran tundhan estri ababak tur pincang, tinuntun kinen ngiring, wong mung kawandasa, wong Pasuruhan bubar, lumayu ngungsi negari, samya sarsaran, Keniten kang winarni.
- (36) Sampun prapta ing alun-alun samana, sigra tumameng ngarsi, kagyat sang dipatya, ing galih langkung maras, dadya angandika aris, "Lah kayaparan, Keniten sira iki.
- (37) Sira apa wis temu lan Senapatya", Ki Keniten wotsari, "Kula dereng panggya, lan Sang Senapatya, kaselak wonten ngadhangi, lurah Panumbak, Cemeng ingkang ngadhangi.
- (38) Sagahipun dutane Sang Senapatya, sagah mungkasi kardi, melane kawula, lawani ingayuda, temah kawula sor jurit, boten anyana, kula getun tan sipi."
- (39) Ki Dipati Pasuruhan lon ngandika, "Wruhanira sayekti, kang ngadhangi sira, ya ika Senapatya", (k.90) Keniten sareng miyarsi, atebah jaja, sarwi ngucap maringis.
- (40) Mbuwang tilas: "Yen pirsaa Senapatya, tan nedya mundur jurit, alampaha dhadha, lampu pejah ing rana, weruha yen Senapati", Sang Adipatya, Pasuruhan Sru angling.
- (41) "Dhasar sira kumenthus kapeksa lancang, arsa ngayoni Gusti, tur mangsa teyenga, temah rusak awaknya, yekti sira wus kajodhi, heh ta wong kalang, si Keniten puniki.
- (42) Patenana kethoken gulune agya", sigra tumandang aglis, wong Mergangsa samya, sakeh gaman tan pasah, Keniten teguh kepati, winadung sigra, Keniten guluneki.
- (43) Datan pasah akeh putung wadungira, weneh dadi gulali, nulya cangkemira, Keniten cinor timah, sunana sampun ngemasi,

Ki Adipatya, Pasuruhan ngling aris.

- (44) "Lah gawanen bangkene Kiniten inggal, caosna marang Gusti, mring Jeng Senapatya, pratelakna purwanya, lan aturna bekti mami, selamenira, tan nedya wani Gusti.
- (45) Pun Keniten punika kang peksa lancang, amengsah dhateng Gusti, sampun pinejahan, katur Gusti sang Nata", sigra mangkat dutanya glis, sarta sesegah, tan kawarna ing margi.
- (46) Sampun prapta ing ngarsanira sang Nata, duta sigra wotsari, "kawula dinuta, ing rayi pandukendra, ngaturaken pati urip, sembah bektinya, ngunjukken dhahar Gusti.
- (47) Lan ngaturken pun Keniten jisimira, katur Gusti Sang Aji, (k.91) punika purwanya, rayi Tuwan tan nedya, mengsaha Gusti Sang Aji, ing Pasedhahan, sumangga ing Nerpati.
- (48) Ironing pura raja brana garwa putra, konjuka panduka Ji", Senapati Nglaga, alon dennyng ngandika, "Sun tarima prasedyaning, Yayi Dipatya, matura dipunaglis,
- (49) marang Yayi Pasuruwan lah menenga, ing sakarepe sami, wong wetan sedaya, denturuta kewala, aja lenggana ing kapti, sun arsa budhal, mulih marang Mentawis."
- (50) Wus tinundhung utusan ing Pasuruhan, sampun prapta kitha glis, wus katur sedaya, purwa madya wusana, ning kardi, ²⁾ genti kawarna, Senapati Mentawis,
- (51) ndhawuhaken tengara mbubarken wadya, kondur dhateng Mentawis, gya nembang tengara, budhal wadya pengarsa, nulya tindake sang Aji, bala gumerah, tata lampahing baris.
- (52) Tan kawarna lampahing marga wus prapta, negari ing Menta-wis, Senapati Nglaga, lumebeng dalem pura, pinethuk pra garwa sami, Retna Jumilah, putri Madiyung aglis.
- (53) Dyan kinanthi mring para garwa sedaya, wus prapteng dalem puri, wus tata alenggah, Panembahan Ngalaga, para garwa ngujung sami, lan para putra, sedaya wus ngabekti.
- (54) Tan kawarna kang sampun lumebeng pura, warnanen kang neng jawi, gunging wadyabala, tuwin para dipatya, prajurit

lan para mantri, mantuk sedaya, maring wisma ing wuri.

XI. PANGKUR

- (1) Nengena nagri Mentaram, kawuwusa nagri bang wetan malih, Mas Lonthang ingkang lu- (k.92) mayu, angungsi Surabaya, sampun lama semana ingambil mantu, tinanem aneng ing Japan, negari alit pan asri.
- (2) Nagri Kedhiri winarna, kang anama Pangran Emas rumiyin, nanging mangke sampun surud, Pangran Emas punika, risam-punnya mengkana ingkang winuwus, sang Dipati Surabaya, apan arsa ananduri.
- (3) Nagri bang kidul sedaya, tinaneman sangking ing Surawesthi, sentana Surabayeku, ingkang tinanem samya, ing Kedhiri ajejuluk Raja Jalu, kang wonten negari Japan, Raden Lonthang kang gumanti.
- (4) Ing Wirasaba punika, Kyai Rangga Permana kang gumanti, nagri Pasuruhan sampun, Tumenggung Kapulungan, nggih punika westane ingkang tinandur, wonten nagri Pasuruhan, nanging caritaning nguni.
- (5) Inggang nyelir sami lanang, Kapulungan ingkang kocap ing nguni, sampun karta jamanipun, pra dipati bang wetan, enengena wau kang sampun tinandur, agenta kang cinarita, nenggih negara Kedhiri.
- (6) Wonten ingkang kawarnaa, ya ta wau Senapati Kedhiri, agunem lan kadangipun, kang nama Saradipa, ingkang rayi anama Kenthol Jejagung, arine waruju pisan, Kertimosa kang wewangi.
- (7) Nenggeh punika kang putra, Pangran Emas kang kacarita nguni, nanging punika anganggur, datan dadya dipatya, kang nggenteni Pangeran Emas puniku, kang rayi jalu satunggal, nama Dipati Pesagi.
- (8) Dipati Pesagi ika, nggih punika ingkang dados Kedhiri, jejuluk Sang Raja Jalu, pan kekalih kang nama, cinarita putra se- (k.93) kawan puniku, datan eca manahira, agunem sakadang-

neki.

- (9) Senapati angandika, "Saradipa paran rembugmu Yayi, negara Mentaram iku, mengko sangsaya ngreda, jaman iki mangulon ing ingeripun, yen ingsun rasa ing manah, jaman wetan iki tipis.
- (10) Lawan ujing wirayat, ing Mentaram Yayi saya kepanggeh, yen sira sembadeng kayun, Yayi sedya manira, angawula marang sang Rajeng Mentaram, sedya manira anilar, Yayi negara Kedhiri.
- (11) Kelamun ora mengkana, nora wurung besuk rajeng Mentawis, anglurug marene tamtu", umatur Saradipa, "Inggi Kamas sakarsa panduka anut, datan sulaya ing karsa", rayi sedaya umiring.
- (12) Senapati aris mojar, "Marenea sira Ki Nayakerti, sira pan arsa sunutus, marang nagri Mentaram, aturena surat ingsun ing sang Prabu, Panembahan ing Mentaram, poma sira dennas-titi."
- (13) Nayakerti majeng enggal, anampani nuwala nambah amit, lampahira lumestantun, deniring wong sedasa, sampun lepas ing marga datan winuwus, gentya ingkang kawarnaa, Senapati ing Mentawis.
- (14) Risedhenge siniwaka, Sang Dipati Mandaraka neng ngarsi, putra sentana sedarum, miwah mantri punggawa, asewaka sedaya pepak neng ngayun, Jeng Pangeran Singasekar, lan Pangeran Mangkubumi.
- (15) Panembahan ing Mentaram, pan sesanga para putra kang nangkil, putra putri tan winuwus, putra jalu kewala, pan wewolu kang sampun jinunjung lungguh, dening ra- (k.94) ma Sri Narendra, samya jumeneng dipati.
- (16) Nenggi putra pembajengnya, Pangran Ranga ingkang seti linuwih, nenggi jangkepe sapuluh, cinarita wus seda, aming putra sesanga ingkang winuwus, putrane Jeng Senapatya, kang sampun jinunjung linggi.
- (17) Raden Kajoran punika, Jeng Pangeran Puger ingkang

wewangi, Raden Damar kang jejuluk, Jeng Pangeran Juminah, Denmas Gathot punika jujulukipun, Jeng Pangran Wirameng-gala, bebantheng putra Mentawis.

- (18) Dene putra kang panengah, Den Mas Jolang nama Pangran Dipati, ginadhang gumantya ratu, nggentosi ingkang rama, ing malihe Raden Bethothot puniku, Jeng Pangeran Jayaraga, wonten malih ingkang rayi.
- (19) Raden Mas Bagus punika, Jeng Pangeran Tepasana wewangi, dene Den Mas Gawat iku, Jeng Pangran Pringgalaya, wonten malih putra kang sepuh puniku, keng nama Raden Umbaran, Jeng Pangran Purbaya nenggeh.
- (20) Satunggal Raden Dembaga, meksih timur dereng jinunjung linggih, kang rayi rajeng Mentarum, Raden Kedhawung nama, enengena kawarnaa kang lumaku, Ki Nayakerti punika, wus prapta nagri Mentawis.
- (21) Sampun katur ing sang Nata, lamun wonten duta sangking Kedhiri, umarak ing Jeng Sang Prabu, Senapati Ngalaga, ponang duta ngendikan marang ing ngayun, dutane Ki Senapatya, Nayakerti awotsari.
- (22) Jeng Panembahan ngandika, "Sapa jenengira duta kang prapti, kinongkon apa sireku, de- (k.95) ning Ki Senapatya", Nayakerti manambah sarwi umatur, "Anuwun Gusti Sang Nata, kawula pun Nayakerti.
- (23) Inggih amba keng tetiyang, abdi dalem Senapati Kedhiri, kawula Gusti kautus, ngunjukaken nuwala, inggih mangke konjuk ing Gusti Sang Prabu", nuwala pinundhut inggal, anulya sinukmeng galih.
- (24) "Kami purun unjuk serat, sembah bakti konjuk ing panduka Ji, keng sudigbya seti luhung, Keng Sinuhun Mentaram, keng angsal sih kanugrahaing Ywang Agung, kaliyan ingkang su-fangat, Jeng Nabi ingkeng sinelir.
- (25) Punapa malih keng barkah, para Wali keng lenggah tanah Ja-wi, lan keng sawab ing leluhur, pinanjangna keng yuswa, sesampuning kadya punika Sang Prabu, wiyosipun Gusti

amba, suka kadamel pekathik.

- (26) Ing lair batos kawula, kedah temen suwita ing Nerpati, ing satedhak turun ulun, mugé kawulakena, nggih punika setya amba Gusti Prabu, ing dunya dugi akherat, Gusti Panembahan mami.”
- (27) Telas bebukaning surat, saesthining driya kawrat ing tulis, ya ta mesem sang Aprabu, keng sinuhun Ngalaga, amiarsa kang serat pitembungipun, suka sajroning werdaya, Panembahan ngendika ris.
- (28) ”Nayakerti suntarima, prasetyane iya Ki Senapati, pan iya ingsun jumurung, sun donga ing Pangeran, muga-muga tine-tepa imanipun, tekaa sasedyanira, tulus- (k.96) a mbapa mring mami.
- (29) Nanging ingsun asemaya, lamun prapta sasi Mukaram benjing, ingsun utusan amethuk, si Anak adandana”, pinisalin Naya-kerti kampu dhuwung, rasukan paningset clana, ali-ali lawan picis.
- (30) Panembahan lon ngandika, ”Lah ta uwis muliha Nayakerti, iki sileh layang ingsun, paringna anak ingwang”, Nayakerti tampi serat nembah mundur, wus medal lampahnya gancang, datan kawarna ing margi.
- (31) Prapteng Kedhiri semana, gya cumundhuk ing Gusti Senapati, sesolah ngutus wus katur, misah kang ponang surat, Senapati nampeni nuwala sampun, pinundhi aneng mustaka, anulya sinukmeng galih.
- (32) ”Penget Jebeng surat ingwang, dhumawuha Senapati Kedhiri, dhingin salam donganingsun, dhawuha marang sira, kapindhone sira tur surat maringsun, iya uwis sun tupiksa, sawirasa-ning kang tulis.
- (33) Sakeliwat trimaningwang, dene sira arsa marang ing Menta-wis, angaku bapa maringsun, kaliwat sokur ingwang, donganingsun mring Ywang sakethi jumurung, oleha ingkang sufan-gat, Jeng Nabi ingkang sinelir.
- (34) Panjanga ing yuswanira, tetepena imanira keng tokid, nanging

Jebeng janjeningsun, besuk sasi Mukaram, ingsun papag sira ing gegaman agung, anuli sira balika, kelamun sira sayekti.”

- (35) Wus titi bukaning serat, sawirasaning tyas kamot ing tulis, Senapati langkung nuwun, sarta anekem sirah, rao- (k.97) sing tyas apan kadya wis katemu, lawan Kangieng Panembahan, Senapati sukung galih.
- (36) Kawarnaa sampun lama, ing Mentaram mangke kocapa malih, wus prapta ubayanipun, apan sasi Mukaram, Panembahan Senapati arsa methuk, nanging sesulih kang putra, dyan parentah mepak baris.
- (37) Sang Nata miyos sinewaka, pepak andher sagung para dipati, putra sentana neng ngayun, Dipati Mandaraka, Panembahan Ngalaga ngandika arum, mring putra Wiramenggala, ”Sira lumakua aglis.
- (38) Ingkang angirida lampah, amethuka marang Ki Senapati, lawan ta sira Tumenggung, Alap-alap milua, ingsun karya kertawedana sireku, ngiringa ing gustinira, lah poma denngati-ati.
- (39) Ing kewuh dipunprayitna, angembani iya ing putra mami, iya lawan dudonipun, sira nyeratenana, lan sakehe mantri Pema-jegan iku, sira irida sedaya, wong Kajoran aja kari.
- (40) Lan ing Pajang Jagaraga, lan wong Demak Kalinyamat sireki, angiringa putraningsun, nanging ta wekas ingwang, lamun sida Senapati seba mring sun, si Tumenggung Alap-alap, mringa Ngrawadalem benjing.
- (41) Yen ing Ngrawadalem bedhah, boyongana siji aja na kari”, wus telas welinging prabu, nulya kinen umangkat, Pangran nambah gya lengser sing ngarsa prabu, budhal tan kawarneng marga, lampah Madiyun prapti.
- (42) Nengna gegaman Mentaram, ingkang aneng Madiyun tata baris, Kedhiri ingkang (k.98) winuwus, sampun miyarsa warta, yen gegaman Mentaram prapteng Madiyun, arsa ngge-cak Kedhirika, semana wus ngati-ati.
- (43) Raja Jalu siniwaka, wus ngaturan wikan yen mengsah prapti,

ya ta inggal Raja Jalu, anglampahaken duta, dhateng nagri Surabaya atur weruh, mengsah Mentaram geng prapta, arsa nggecak ing Kedhiri.

- (44) Baris Mentaram wus budhal, sing Madiyun prapta kilen Kedhiri, dhusun Pakuncen ranipun, kapering kidul kutha, pan rinayah wong desa ngungsi kitha wus, kebo sapine rinayah, bebek ayam sirna enting.
- (45) Raja Jalu siniwaka, wus siyaga sakepraboning ajurit, para mantrine akumpul, pepak aneng paseban, mung Ki Senapati ingkang durung rawuh, sayadane lagya lara, pracaya dhateng kang rayi.
- (46) Ingkang nama Saradipa, ingkang sowan aneng ngarseng dipati, tanapi sakadangipun, celak kalih kang rama, neng ngajenge wau para mantri agung, Sang Raja Jalu ngandika, "Kakangamu tan kaeksi.
- (47) Si Senapati tan seba", Saradipa nembah umatur aris, "Saweg sanget sakitipun, pun Kakang Senapatya, pan kawula kang kinen saos pukulun, nampeni karsa panduka, kawula ingkang nglampahi."
- (48) Raja Jalu angandika, iya lamun kakangira asakit, sira angirida laku, tindhihana ngayuda, wong Mentaram papagena perangipun, lamun sira ngetenana, suruhan wong wetan sami.
- (49) Yen nedya apan wis prapta, lah mangkata iriden wong Kadhiri, selak wong cilik keh lebur, pan iya uwis lawas, wus antara wong weta- (k.99) n tan ana rawuh, lah payo bubarna inggal", Saradipa awotsari.
- (50) Gya nembang tengara mangkat, gaman ageng lir pendah gunung geni, negara ler dereng rawuh, mung Sarengat Balitar, Ngrawa Malang punika nggih dereng mbantu, gegaman sedaya prapta, mungsuh rowang aningali.
- (51) Pan sampun ayun-ayunan, Saradipa nindhihi wong Kedhiri, Ketawang ana ing ngayun, waskitha wong Mentaram, lamun Saradipa kang dadya pengayun, wong Mentaram wewangsit-an, ing prang haywa na nemeni.

- (52) Gya campuh ingkang ayuda, wong Kedhiri ingkang mbedhil ndhingini, Saradipa sampun weruh, yen wadya ing Mentaram, pambedhile denarepaken mandhuwur, Saradipa mangsit wadya, bedhile tan mawi mimis.
- (53) Nanging ingkang kering kanan, ingkang campuh perangira nemeni, surak-sinurak gumuruh, rame abebedhilan, datan ana kang asor rewang lan mungsuh, perange ngantya sadina, wus samya gambuh ambedhil.

XII. GAMBUH

- (1) Prang mundur kesaput dalu, mungsuh rewang sedaya wus mundur, mesanggrahan apan samya ngati-ati, gentia ingkang winuwus, Senapati neng pakuwon.
- (2) Senapati gunem rembug, lan kang rayi tuwin warganipun, pepak kabeh sentana kang rayi-rayi, Kertimangsa Kenthol Jagung, panenggak Saradipanom.
- (3) Keng dadya tindhih prang pupuh, Senapati angandika arum, dhateng kadang tuwin sentanane sami, atenapi ingkang mantu, wasta Mas Belimbing anom.
- (4) "Lah payo dandana (k.100) gupuh, ya sakehe kabeh rayat ingsun, anglumpuka ingsun lolos mengko bengi", Ki Jejagung lon umatur, "Dhuh kados pundi ing mangko.
- (5) Kakang Saradipa kantun, teksih dados tetindhih prang pupuh, bokmenawi punika boten udani", Senapati alon muwus, "Pindho gawe Areningong.
- (6) Kakangira pan wis rembug, sarayate gawanen ja kantun, lah deninggal sun mangkat ing tengah wengi, menawa dhinginan laku", Ki Jejagung mentar gupoh.
- (7) Risampun mengkono iku, sarayate Saradipa rawuh, wus ngalumpuk nak sanak lanang pra sami, sedaya cacache satus, nak sanak misan lan mindho.
- (8) Sadaya wus sami ngumpul, jalu estri apan dandan sampun, sedayane wus samya angati-ati, ya ta nulya mangkat sampun,

madya latri nggennya lolos.

XIII. PANGKUR

- (1) Kawarnaa sampun budhal, Senapati lolose samadya latri, wong wadon sami kinampung, lumampah aneng tengah, Saradipa wau ingutusan sampun, kinen age lumengsera, nenggih ing dalu puniki.
- (2) Sampune sinungan wekas, Saradipa rewange denjawili, kathahe wong patang puluh, wus samya mirsa warta, sigra bubar sangking pesanggrahanipun, semana sampun kepanggya, lan kang raka Senapati.
- (3) Lampa- (k.101) hira sampun tebah, sangking kitha wau Ki Senapati, kawarnaa enjingipun, barise wong Pamenang, wus pratela Senapati lolos dalu, lan arine Saradipa, arsa mbalik mring Mentawis.
- (4) Pra mantri sowan sedaya, tur uninga mring Raja Jalu nenggih, sru ngandika Raja Jalu, "Lah padha tututana, yen kecandhak tumpesen sarewangipun", para mantri sigra budhal, wadya sumahab nututi.
- (5) Sarta tengara gumerah, pan kumerab para mantri Kedhiri, Senapati pan kasusul, kecandhak ing Berangkal, nulya campuh prang samya ing suranipun, mantune Ki Senapatya, kang wasta Ki Mas Belimbing.
- (6) Tumandang mangsah ing rana, kinerubut wau sagung prajurit, punggawa para nung-anung, akathah ingkang pejah, kekathahen mengsah Mas Belimbing tatu, anenggeh ing jajanira, Senapati aningali.
- (7) Yen mantune nandhang brana, ya ta sigra ngatag sentana sami, mung wong satus patang puluh, sareng samya nerajang, ngamuk rampak wong Kedhiri mawut-mawut, akathah ingkang palastra, geger datan mangga pulih.
- (8) Senapati gya utusan, mring Jeng Pangran Wiramenggala prapati, wus katus sawelingipun, Kangjeng Pangran parentah, wong Mentaram kabeh mapaga dengupuh, marang Kakang Senapa-

tya, sakehe para prajurit.

- (9) Sigra mangkat sesanderan, wus ka- (k.102) pethuk lawan Ki Senapati, wong Mentaram lajeng ngamuk, wong Kadhiri keh pejah, tinumbak lan kang urip geger amawut, lumayu asalang tunjang, malbeng kitha inep kori.
- (1) Senapati nulya mangkat, prapteng pesanggrahan Jeng Pangran nunggil, Senapati wus cumundhuk, sigra samya salaman, arenira tetiga ngabekti sampun, Kangieng Pangeran ngandika, "Kakang denkapareng ngarsi.
- (11) Inggeh ingkang salam donga, Kangieng rama Panembahan Mentawis", Senapati matur nuwun, sarwi anekem sirah, Pangran Arya ngandika: "Daweg lumaju, pinarak ing pesanggrahan", wus prapta sareng alinggi.
- (12) Jeng Pangran Arya ngandika, "Paman Alap-alap mangkata aglis, dika ambanjur lumaku, marang Ngrawa negara, angrida punggawa kang sureng kewuh, Kendhaga Lante sekawan, andika ingkang nindhihi."
- (13) Ki Tumenggung Alap-alap. Tur sandika "Kawula nuwun Gusti, nagri Kadhiri pukulun, boten panduka bedhah", Pangran Wiramenggala ngandika arum, "Manira tan dhinawuhan, mring Kangieng Rama duk nguni.
- (14) Pangandikane Jeng Rama, amung Ngrawadalem kinen mbo-yongi, lah age dika lumaku, ngirid catur dipatya, poma-poma Paman denangsal karyeku, manira pan arsa budhal, mulih mring nagri Mentawis.
- (15) Ngirid Kakang Senapatya, duk ing uni welinge Jeng Rama Ji, si Kakang kinen rumuwun, tumanduka Mentaram, Panembahan sanget dennyaya ngayun-ayun", Senapati la- (k.103) n atur-nya, "Duh Angger lamun suwawi,
- (16) nagri Kadhiri binedhah, nggih kawula panduka aben jurit", Jeng Pangran ngandika arum, "Kakang ajrih manira, Kangieng Rama dereng wonten welingipun", Tumenggung Alap-alap budhal, Ngrawadalem denlurugi.
- (17) Gendhaga Lante sekawan, kang denirid Alap-alap anenggi,

Pangran Arya ngandika rum, aken tengara bubar, wus tinembang tengara munya abarung, budhal kondur mring Mentaram, Senapati kinen dhingin.

- (18) Pangran Arya munggendu tengah, pra sentana ingkang lumakweng wuri, gegaman tinon lir mendhung, sami prayitneng baya, bokmenawa ana cidraning amungsuh, mila Pangran aneng tengah, jinagan sagung prajurit.
- (19) Datan kawarna ing marga, lampahira wus prapta Jagaragi, samya lereb aneng riku, ngentosi Alap-alap, apan sampun atur uninga sang Prabu, yen Senapati kabekta, mangke kendel Saosragi.
- (20) Warnanen Ki Alap-alap, denkarikid Ngrawa dipunboyongi, bubar mundur lampahipun, sami prayitneng baya, beboyongan lumaku aneng ing ngayun, ngiringken wadya Mentaram, prajurit lumakweng wuri.
- (21) Datan kawarna ing marga, sampun prapta negari Saosragi, boyongan sedaya katur, dhateng Jeng Pangran Arya, angandika kinen atengara mundur, wus nembang tengara bubar, boyongan lu- (k.104) mampah ngarsi.
- (22) Nengena ingkang lumampah, kawarnaa duta kang atur uning, wus prapta nagri Mentaram, tumameng ing byantara, atur sembah: "Ulun dinuta sang sunu, putranta atur uninga, konjuka Gusti Sang Aji.
- (23) Ngrawadalem sampun bedhah, denboyongi sagung estri kinrikid, tuwin keng raja brana gung, konjuk ing pandukendra, ing salampah-lampahe sedaya katur, ing Kangjeng Sri Nara-dipa, tuwin nagri ing Kedhiri.
- (24) Didalem pun Senapatya, ing Kadhiri sampun kerid mariki, kalih kadang warganipun, mangke wonten ing marga, angantosi timbalan dalem sang Prabu", sang Nata alon ngandika, dhateng ing lurah serati.
- (25) "Heh Malik dipanggangingwang, plananana saosna dipunaglis", Panembahan nulya mundhut, busana adi mulya, kampuh modang paningsete moga gempung, amundhut lawan gagrag-

an, miwah penganggening estri.

- (26) Selirira Panembahan, pan satunggil kang methuk Senapati, deniring wong pitung atus, kawarnaa wus mangkat, kang dipangga lumampah aneng ing ngayun, datan kawarna ing marga, wus kepethuk Senapati.
- (27) Garwane Ki Senapatya, pinisalin busana adi luwih, tuwin Senapati sampun, pinisalin busana, dhinawuhan Senapati kinen laju, kelangkung ingarsa-arsa, ingantos neng Pancaniti.
- (28) Nulya Se- (k.105) napati inggal, tan kawarna marga prapta negari, wus tumameng alun-alun, Jeng Pangran lajeng seba, Senapati asowan ing ringan kurung, lawan kadange sedaya, andher neng ngisor waringin.
- (29) Nulya aglis tinimbangan, haywa majeng ngabyantara nerpati, prapteng ngarsa mundhuk-mundhuk, datan sah awotsekar, Sri Narendra angawe ngandika arum, "Senapati lah majua, ngabektia marang mami."
- (30) Senapati atur sembah, dhuwungira kalih sineleh siti, lampahipun mundhuk-mundhuk, tan pegat atur sembah, prapteng ngarsa sumungkem mangosweng suku, Panembahan ngusap-usap, ing gigire Senapati.
- (31) "Alah endi kadangira, ingkang aran Saradipa duk uni", Senapati nembah matur, "Inggeh wingking punika, Saradipa kalih abdi pun Jejagung, Kartimangsa kang satunggal", Panembahan ngandika ris.
- (32) "Lah iya padha majua, sira padha ngabektia mring mami", gya manembah seleh dhuwung, lumampah akesodan, sigra nembah sumungkem padaning prabu, sirahe ingusap-usap, katrinya mundur wotsari.
- (33) Senapati ciptanira, "Tan kuwawa mangsuli sihing Gusti, apan ta ingkang dhumawuh, paran karsa malesa", Saradipa Kertimangsa Kenthol Jagung, ciptane tunggil mangkana, tan kuwasa darbe urip.
- (34) Senapati atur sembah, "Abdi dalem tiga konjuk Nerpati, (k.106) amba tan gadhah sedulur, samangga karsa Nata, tan

kumedhap tan kilap Gusti satuhu, yen nyiptaa Gusti liya, mugi sampun dados jalmi.”

- (35) Panembahan lon ngandika, sun tarima prasetyanira kami, sun tetedha ing Ywang Agung, tetepa imanira, katokana ing sedyanira iku”, Panembahan malih nabda, mring sagung wadya Mentawis.
- (36) ”Kabeh padha ngestokena, yen ing mengko Ki Jebeng Senapati, sun karya putra pembayun, sakehe putraningwang, iya padha basaa kakang dentuhu, poma padha ngestokena”, para putra awotsari.
- (37) Senapati sinung desa, karya sewu limang atus anenggih, Sara-dipa sampun sinung, desa dhomas karyanya, rayi kalih sinung desa ngenem atus, pan sampun sami luwaran, pancen griya wus cemawis.
- (38) Tan kawarna lamenira, Senapati denny mbalik Mentawis, wus sacandra lamenipun, kawarna Panembahan, siniwaka pepak pra dipati ngayun, tuwin pra putra sentana, Senapati sampun nangkil.
- (39) Panembahan lon ngandika, apan dhateng Senapati Kadhiri, ”Lah ta Jebeng Putraningsun, arenira tri pisan, ingsun pundhut padha ngawulaa mring sun”, Senapatir atur sembah, ”Sumangga karsa Nerpati.
- (40) Inggeh amba tan lenggana, tan angraos kawula masesani, badan kawula sakojur, sumangga ingabahan, pan punika sanes badan sanes ngumur, kawula Gusti sumangga, nadyan nyawa kawula Ji.
- (41) Pesate nyawa sekawan, pan pandu- (k.107) ka Gusti ingkang ndarbeni”, Panembahan ngandika rum, ”Lah iya sun tarima, lan maninge ingsun Kulup anjejaluk, sira karyakena kutha”, Senapati awotsari.
- (42) ”Pukulun inggeh sandika, abdi dalem ing Mentawis sang Aji, akaryaa banonipun, abrit kaliyan pethak”, Kya Dipati Mandaraka undhang sampun, kumerap wadya Mentaram, sepuh anom nambut kardi.

XIV. SINOM

- (1) Sadaya samya anyithak, sagunge wadya Mentawis, wong desa kerig sedaya, karya bata abang putih, gancang carita nenggih, sampun dados banonipun, ya ta sigra kinarya, kitha bacingah wus dadi, karya kitha datan mawi bebolongan.
- (2) Panembahan lon ngandika, "Putraningsun Senapati, olehira karya kutha, dene nora kokwenehi, lelowonganing bedhil", Senapati nembah matur, "Nuwun sedya kawula, lamun wonten mengsah prapti, tyang Mentaram ngekeba lebeting kitha.
- (3) Lamun mengsah ageng prapta, amerpeki ing Mentawis, kawula kang methuk jaba, sampun nggepok ing negari, ing Mentawis puniki, inggeh kawula keng magut, atalang pejah gesang, yen ngantos ngambah negari, amba wirang ningali wadya Mentaram."
- (4) Apanjang yen cinarita, kitha bacingah wus dadi, duk semana sinengkalan, trus lunga marga ing bumi, ri sampun mengkoneki, arsa miyos sang Aprabu, apan nitih dipangga, arsa ngubengi kitheki, lon ngandika: "Jebeng munggaha pelana.
- (5) (k.108) Lah payo tunggal lan ingwang", Senapati awotsari, "Kawula anuwun duka, kang abdi kelangkung ajrih, dados punapa Gusti, pun Senapati pukulun, ajar pandukendra, ila-ila kang pinanggeh, pan kawula lumampah dharat kewala."
- (6) Panembahan lon ngandika, "Apa nganti sun udhuni", Senapati awotsekar, muka lir konjem ing siti, anulya denpatrapi, andha gya munggah ing luhur, sampun munggeng pelana, nggennya linggeh mepit-mepit, gajah siji kinaron lan Senapatya.
- (7) Panembahan lon ngandika, "Lah Ki Jebeng Senapati, ing sun angrungu pawarta, Pucangtirisan Mentawis, apan ta iki benjing, rinusak wong wetan iku, tanem tuwuh Mentaram", matur nembah Senapati, "Yen estua wirayat kados punika.
- (8) Pun Senapati awirang, ningali abdi Mentawis, yen tiyang wetan angrusak, tanem tuwuh ing Mentawis, yen amba teksih

urip, Mentawis ngantosa lebur, sekathahe tyang wetan, yen ngantos ngambah Mentawis, pan kawula wirang aningali jalma.

- (9) Kawula tedha ing Allah, ping kalih Nabi sinelir, yen tyang agung wetan prapta, kawula benjang punagi", rajeng Menta-ram angling, "Amangkana putraningsun, ghaib parentahe Ywang, kaya priye nggone gingsir, lah ature wingi kajineman ingwang.
- (10) Sakeh wong agung bang wetan, arsa adus mring Semanggi, dene kang ngirid ing lampah, iya dipati ing Gendhing, wong Pasuruha- (k.109) n nunggil, lan dipati Surengkewuh, ingkang angirid lampah, iya Dipati Pesagi, lan Ki Rangga Lelana Kadhiri ika."
- (11) Nulya Senapati nembah, matur ing Jeng Sri Bupati, "Kula nuwun Panembahan, tyang agung wetan kariyin, sedaya sami ajrih, dhateng kawula karuhun", sang Nata angandika, "Lah Ki Jebeng Senapati, padha-padha tinitah marang Pangeran.
- (12) Aja sira ujub riya, padha titahe Yang Widi, tan kena sira inaa, rehing ngaurip puniki, apa karsaning Widi, anganggo warena sokur", Senapati anembah, sigra matur awotsari, "Pan kawula nuwun ing karsa Narendra."
- (13) Sampunnya ngideri kitha, Panembahan ing Mentawis, anulya prapteng paseban, tumedhak sangking ing esthi, miwah Ki Senapati, punika sampun tumurun, punggawa pepak aglar, sedaya samya anangkil, Panembahan lajeng kondur malbeng pura.
- (14) Pepak putra lan sentana, Dipati Mandraka nangkil, wus samya lenggah atata, miwah ta Ki Senapati, pra punggawa nam-bungi, para nayaka nung-anung, wingking pra mantri aglar, tanapi para prajurit, busana bra lir pendah sekar setaman.
- (15) Sapraptane dalem pura, para garwa methuk sami, Panembahan sampun lenggah, ingayap keng para cethi, keng garwa ngapit-apit, Panembahan ngandika rum, marang lurah Kepa-rak, "Timbalana putra (k.110) mami, Senapati kang seba aja

na bubar.”

- (16) Kang sinung ngling sigra medal, sapraptanira ing jawi, andhawuhaken timbalan, ”Heh nedha Ki Senapati, ngandikan ing sang Aji, lumebeng jroning kedhatun, dening ingkang sewaka, tan wonten kalilan mulih, ngentosana Senapati yen wus medal,
- (17) punika kelilan bubar”, matur sandika pra sami, Ki Senapati gya dandan, kampuhipun denwaoni, cucul ingkang kulambi, anetepaken kang kuluk, ya ta Ki Senapatya, anyothe wedhung mantesi, kampuhira apan sampun rinetosan.
- (18) Kang seba pepak Paglaran, Senapati wus kairid, lumebet dhateng kadhatwan, sapraptanira jro puri, katingal ngawe gipih, dhumateng Kangjeng Sang Prabu, Senapati amendhak, majeng ndhadhap awotsari, Panembahan pinarak kalih kang garwa.
- (19) Sagung selir neng ngayunan, pepingitan jajarneki, Senapati neng plataran, tumungkul konjem ing siti, langkung denira ajrih, ingawe dhateng sang Prabu, ”Kulup munggaha enggal, jajara ibunereki”, Senapati nambah matur nuwun duka.
- (20) Panembahan angandika, ”Lah munggaha putra mami, aja sira taha-taha, lakonana karsa mami”, Senapati: ”Nuwun jrih, dhateng upata ing kalbu, ila-ila punapa, apurun jajar ing Gusti”, Panembahan angantos ngawe ping tiga.
- (21) ”Lah age sira munggaha, apa (k.111) nganti sun turuni, aja ajrih manahira, lah kene jajara linggih, lawan ibumu sami”, Senapati langkung ewuh, ajrih dhateng upata, sigra nambah wanti-wanti, kekesodan majeng minggah jajar lenggah,
- (22) lan garwa sekawan pisan, kalima Sri Narapati, kanem lan Ki Senapatya, pra samya lajeng abukti, Senapati langkung jrih, sareng dhahar lan sang Prabu, pingitan glar ing ngarsa, ingkang samya angladosi, sampun dugi wau nggenira adhahar.
- (23) Wus linorod keng rampadan, wus sami mucang anenggih, Panembahan ing Mentaram, kelangkung reseb ing galih, marang Ki Senapati, ingaken putra pembayun, nanging Ki Senapatya,

langkung jrih nelangseng Widi, Panembahan Mentaram alon ngandika.

- (24) "Heh Ki Jebeng Senapatya, ingsun durung aningali, anganggo bebadhong sira, apa tan duwe sireki, Senapati tur bekti, "Dhuh Gusti kawula nuwun, inggih gadhah kawula, bebadhong amung satunggil, inggih gusti niyakanipun arisak."
- (25) Panembahan lon ngandika, "Ibonira duwe pending, lah iku sira jaluka, niyakane meksih becik, pasthi denwehken ugi, kelamun sira kang njaluk", kagyat Ki Senapatya, "Pangendika kang kadyeki", Senapati amicoreng jroning nala.
- (26) "Tan kelar manira nangga, pasi- (k.112) yanira ing Gusti, panedhaningsun ing Sukma, tulusa mengku ngrat Jawi, sinuhun ing Mentawis, sinebaa para ratu, nanging badan manira, benjang yen tempuh ing jurit, suka lila ingsun mulih binandhosa.
- (27) Kelamun datan palastra, nemahana nandhang kanin", sang Nata Mentaram nebda, "Putraningsun Senapati, badhongira puniki, sundandanane karuwun, lamun besuk wis dadya, ingsun paringken tumuli, lah ta uwis putraningsun amuliha."
- (28) Senapati awotsekar, lengser sing ngarsanira ji, wus medal prapteng paseban, kang sewaka samya uning, Senapati wus mijil, sedaya gya bubar mantuk, mring wisma sowang-sowang, ya ta wau Senapati, sakadange mantuk marang wismanira.
- (29) Nengena rajeng Mentaram, gentia ingkang winarni, nenggih wong agung bang wetan, samya kumpulan abaris, apan kerigan sami, aneng Madiyun akumpul, dipati Surabaya, lan dipati ing Kedhiri, lan dipati Gendhing lawan Wirasaba.
- (30) Pasuruhan Singasekar, Lumajang Malang ing Teri, Puger Ngrenon Banyak Pethak, ing Cangkrul Sarengat Bangil, Blitar Kalangbret Ngrawi, pasisir pan sampun ngumpul, Lamongan Lasem Tuban, Sidayu lan ing Garesik, sampun ngumpul rembag nggecek ing Menta- (k.113) ram.
- (31) Wus riyeg ing rembagira, sagunging para dipati, Mentaram pinaju tiga, ingkang medal ler anenggeh, tindhih dipati

Gendhing, lan dipati Bandhung iki, Lasem Tuban Suruhan, Wirasaba lan Garesik, ing Sidayu Lamongan lawan ing Japan.

- (32) Ingkang amedal ing tengah, nenggeh kang dadya tetindhing, sang Dipati Surabaya, angirid para dipati, kang medal kidul nenggeh, Kadhiri tetindhingipun, wasta Rangga Lelana, lawan Dipati Pesagi, sareng budhal gegaman lir gunung kobar.
- (33) Anglurug lampahing bala, anerajang wong negari, ingkang rengked dadya padhang, ingkang jurang dadya radin, sangking gunging kang baris, tengara kendhang gong umyung, tengeran warna-warna, busana dinulu asri, tan kawarna lampahira aneng ing marga.
- (34) Nengena baris bang wetan, warnanen rajeng Mentawis, lagya miyos siniwaka, pepak sagung pra dipati, Mandaraka neng ngarsi, lan Ki Senapati iku, lawan sakadangira, Saradipa lan kang rayi, Ki Jejagung Kertimangsa aneng wuntat.
- (35) Jeng Pangeran Mangkubumya, Jeng Pangeran Singasari, Pangran Demang sampun seba, Pangran Dipati anangkil, Pangran Puger nambungi, Pangeran Juminah sampun, Pangeran Pringgalaya, Pangran Tepasana nangkil, Jeng Pangeran Wirameng-gala aseba.
- (36) (k.114) Jeng Pangeran Purubaya, Pangran Jayaraga nangkil, sampun pepak para putra, Panembahan ngandika ris, "Lah Jebeng Senapati, paran budimu sun tantun, wong wetan wus lumampah, Mentaram pinaju katri, iya iku ature wong kaji-neman.
- (37) Dene karepe wong wetan, amrih bingung ing ajurit, iya kang metu lor ika, sang Adipati ing Gendhing, kang maju Jatisari, pan iku gegaman agung, metu kidul sapantha, iya Dipati Pesagi, apan iku kang dadi tindhihing yuda.
- (38) Aneng Nguter bebarisan, lah ta Jebeng Senapati, kayaparan karepira, endi kang pinandhan tandhing", Senapati wotsari, "Kawula nuwun sang Prabu, langkung karsa Narendra, kawula dhateng nglampahi, salah tunggil kawula nuwun sang Nata.

- (39) Yen pareng atur kawula, Gusti teksiha neng puri, amunga pun Senapatya, ingkang amapag ing jurit, lan sagunging putra Ji, Punika kawula suwun, anjenengi ing yuda", angandika Sri Bupati, "Karsaningsun anindaki ing ayuda."
- (40) Anuwun pun Senapatya, "Yen pun dasih teksih urip, Gusti kadel punapa, yen boten ingaben jurit, paran walesing Gusti, yen boten asoroh umur, yen kula sampun pejah, sumangga Gusti ngajurit, (k.115) pun kasedya pejah labuh ing Mentaram."
- (41) Panembahan lon ngandika, "Adhuh Jebeng Anak mami, yen mengkono wong Mentaram, padha dandana denaglis, sakehe putra mami, miwah ta sentananingsun, angawakana yuda, angiringa Senapati, sakarepe iku padha lakonana."
- (42) Sampun anembang tengara, wong Mentaram tata baris, neng alun-alun melatar, kebak lurung-lurung sami, anggengging ingkang baris, awarna-warna dinulu, lelayu lan kekadha, umbul-umbul tinon asri, ya ta sigra Ki Bicak tinembang nganggang.
- (43) Anglir munya ngawang-awang, gambira wadya Mentawis, baris kang pengarsa mangkat, andulur matali-tali, para mantri Mentawis, kang mungging ngarsa puniku, Senapati neng tengah, ing wuri ingkang nambungi, para putra sentana barise amyang.
- (44) Wong Mentaram wus budhalan, abaris jawining taji, amondhok sampun atata, kang mungging lor kidul sami, ya ta Ki Senapati, seseban lan punggawa gung, tuwin kang para putra, sentana rembugan sami, arsa ngrakit tata gelaring ayuda.
- (45) Senapati aturira, mring Jeng Pangran Mangkubumi, "Dhuh Gusti kula semangga, menggah rakiting ajuri- (k.116) t, Jeng Pangran Mangkubumi, pangendikanira arum, "Heh Jebeng Senapatya, sakarsamu sun lumiring, wong Mentaram sapangrehira lumampah."
- (46) Senapati aturira, "Yen suwawi karsa Gusti, angger Pangran Purubaya, ingkang dadosa tetindhah, pengawat kanan singgih,

ingkang ngirid baris kidul, lan Jeng Pangran Jayaraga, kalih Panji Wirabumi, katigane Ngabei Malangsumirang.

- (47) Ngger Pangran Puger Dipatya, kalimanipun anenggih, Ngabei Kertawedana, kanem Harya Wirapati, inggih mangkata kriyin, gegaman pengawat kidul, pengawat ler punika, kawula ingkang nindhihi, para putra nenggih ingkang tinindhihan.
- (48) Mas Kedhawung Mas Tembaga, puniku tumut ajurit, apan meksih timur samya, kang dadya dhadhaning jurit, Jeng Pangran Mangkubumi, Jeng Pangeran Singasantun, Kangieng Pangran Dipatya, Anom Amengkunegari, keng minangka salirane Sri Nalendra.”
- (49) Semana pan sampun dadya, kang nata gelaring jurit, nengena wadya Mentaram, ingkang wus tata abaris, nenggeh kang kidul sami, pangirid ler kang winuwus, Tumenggung Singajaya, lan Harya Panular nenggih, lan kang nama Kyai Demang Tanpanaha.
- (50) Ki Senapati winarna, pengawat kering dennggeni, kang sami dadi pangarsa, kang rayi katiga nenggih, Ki Saradipa nami, kelawan Kenthol Jejagung, lan Kenthol Kertimangsa, katri penganjuring jurit, marmanipun pengkuh bala sami kadang.
- (51) Senapati ing Pamenang, punika caritaneki, putrane Pangera-(k.117) n Emas, kaponakane Pesagi, ciptane Senapati, ”Mugi katemua ing sun, iya lawan si Paman, Pesagi ing sun kembari”, enengena kang medal eler punika.
- (52) Mengsah wetan kawarnaa, nenggih sang Dipati Gendhing, lan dipati Surabaya, wus samya anata baris, kang munggend kidul nenggih, Dipati Pesagi wau, munggend pengawat kanan, nenggih sang Dipati Gendhing, munggend dhadha sang Dipati Surabaya.
- (53) Wus sami ayun-ayunan, wong wetan lan wong Mentawis, arame suraking bala, gumrudug swarane bedhil, nenggih wadya Mentawis, kang dadya tindhihing laku, Pangeran Purubaya, mungsuh Dipati Pesagi, aneng Nguter nggenira abandayuda.

- (54) Kelangkung rame prangira, surak lir karengeng langit, kengdhang gong munya sauran, ya ta Dipati Pesagi, kasoran ingkang jurit, lumayu sawadyanipun, mengaler pelayunya, sedyane ngumpul Jatisari, gaman agung ing Jatisari punika.
- (55) Nengena kang kasor ing prang, kocapa Ki Senapati, pan sampun campuh ing yuda, lan dipati Surawesthi, Selamumpang wus mati, ing Pejaten nggennya lampus, tinigas murdanira, mring wadyane Senapati, long-linongan ing mungsuh kelawan rowang.
- (56) Kang maju akathah pejah, ingkang mundur nandhang kanin, surak lir pendah ampuhan, arame asilih ungkih, wong bang wetan kalindhih, wong Surabaya lumayu, angaler pelayunya, kang rayi Ki Senapa- (k.118) ti, Saradipa Kenthol Jagung Kertimangsa.
- (57) Kang dadya penganjuring prang, mring kang raka Senapati, katri samya mburu mengsah, angaler pelayuneki, Ki Senapati kerik, alon lampahira nusul, sedyane Senapatya, anusul dhateng kang rayi, wadyanira amung kedhik kang tut wuntat.
- (58) Mung kantun wong kawan dasa, kang angiring Senapati, anusul ngaler lampahnya, kocap Dipati Pesagi, kaburu lampahneki, anenggi sangking ing kidul, ya ta kepasang sedyane, nerajang Ki Senapati, Sang Dipati Pesagi awas tumingal.
- (59) Atanya mring wadyanira, "Sapa priyayine iki, dene mung lan upacara, sun wetara kawan desi, wadyane ingkang ngiring", kang tinanya alon matur, "Kados pun Senapatya", Dipati Pesagi angling, "Apa nyata si Gendhereh putraningwang."
- (60) Taken malih mring wadyanya, "Apa nyata Senapati, nitih kuda langak-langak, deniring wong magersari, pantes lamun prajurit, ketara sasolahipun", kang wadya matur nembah, "Punapa panduka pangling, inggih estu Senapati ing Pameang."
- (61) Dipati Pesagi mojar, "Liwat pangling ing sun ugi", "Estu yen pun Senapatya, putra Tuwan ing Kadhiri", suka angling Pesagi, senggak sarwi nampel pupu, "Lah iya Senapatya,

kudu temu lawan mami, selawase mung sira sun ayalepa.”

- (62) Pesagi asru angucap, anguwuh mring Senapati, ”Gendhereh age balia, alawas ingsun ulati”, Se- (k.119) napati miyarsi, yen ana wong nguwh pungkur, anoleh Senapatya, sareng wau aningali, datan pangling yen kang nguwh ingkang paman.
- (63) Dipati Pesagi ngucap, ”Mung sira ingsun ulati, wus lawas sun pintakara, ing mengko sira kepanggih, payo tandhing kuwatin, sun delenge reraimu, lah sira marenea, tingalana ingsun ugi”, Senapati bremantya sajroning nala.
- (64) Senapati angandika, ”Lah bocah payo abali, si Paman Pesagi ika, sasuwene sunulati, mengko nyeluk mring mami, sokur si Paman ketemu, pan wis sun pintakara, sunulati tan kepanggih, lah ta payo Paman padha salang tumbak.”
- (65) Nulya Senapati mara, deniring wong magersari, amung wadya kawan dasa, pan sampun prapta ing ngarsi, Sang Dipati Pesagi, asenggak sarwi gumayu, ”Lah Gendhereh wis wirya, sira aneng ing Mentawis, dene sira nora wruh beciking jalma.
- (66) Prajurit tan wruh ing wirang, kurang apa nang Kedhiri, teka atilar pocapan, sira ngawula Mentawis, asrama anak rabi, tan idhep isin raimu, sapadhamu tumitah, anembah bebeting cilik, apa baya sira kurang pangawulan.”
- (67) Ki Senapati angucap, ”Heh sikak Paman Pesagi, celathumu rab-uraban, sedaya metua anjing, angucap tanpa kering, wong pantes tinapuk parung, kang kaya cangkemira, apan ingsun neng Kedhiri, nora cacad manira marang ing (k.120) sira.”
- (68) Dipati Pesagi ngucap, ”Lah mulane sira mbalik, neng Kadhiri kurang apa, kudu ngawula Mentawis, kapencut ujar manis, wirayat ingkang ginugu, ing Mentaram wineca, amuter ngrat tanah Jawi, najan jangka sayektine kalah jangkah.
- (69) Yen mungguh ingsun tan arsa, angawula mring Mentawis, apan bebete wong nistha”, Senapati anauri, ”Sira Paman Pesagi, pangucapmu tan wruh ngesmu, tan wruh ajal kamulyan, wite manungsa sejati, pan sawiji ya teka Nabi Adam.

- (70) Kusuma wong papa tunggal, nora na gedhe lan cilik, pan tunggale wijenira, apan ta sampun pinesthi, dening Ywang Sukma Jati, kènnyataan kang leluhur, jangan banyak bicara, Pesagi dhapet di sini, saya cobak guwa pegang kepalanya."
- (71) Dipati Pesagi mojar, "Wruhanira Senapati, tan ana bapa lan anak, wong padha arebut singgih, lah payo Senapati, sun cicipane tumbakmu, kebat sira peraka", balanipun denkejepi, Senapati kinarubut bala kathah.
- (72) Senapati anerajang, kelawan wong magersari, sareng sami ngamuk rampak, kang keparab sirna gusis, wong kawan dasa ngungkih, wong Kadhiri lebur tumpur, kathah tatu myang pejah, ya ta Dipati Pesagi, mulat wadya keh pejah asru ngandika.
- (73) "Gendhereh dene tan wirang, teka ngamuki wong cilik, payo tandhing (k.121) lawan ingwang, aja na mundur sanyari, "Senapati tan noli, pengamukira wus liwung, Pesagi asru numbak, wau dhateng Senapati, pining kalih tinitir-titir tan pasah.
- (74) Senapati asru mojar, "Lah payo Paman Pesagi, entekena rosanira, anumbaki marang mami", Sang Dipati Pasagi, panumbakira kasusu, luput Ki Senapatya, waos binenthak kuwalik, gya tinumbak Pesagi jajane bengkah.
- (75) Dipati Pesagi niba, males numbak karo lali, Senapati datan pasah, meleset mring gulu iring, beser Ki Senapati, winetara mung sakuku, Senapati aniba, Pesagi lajeng ngemasi, pejah sampyuh Pesagi lan Senapatya.
- (76) Rewang mungsuh pan tumingal, yen Pesagi angemasi, nulya rinebut ing bala, binandhosa tan asari, nehen ingkang wus lalis, warnanen gegaman agung, Ngabei Patrabangsa, wruh Senapati ajurit, nulya nander sabalane anerajang.
- (77) Sang Dipati Purubaya, ingkang mbujung Ki Pesagi, tan wruh lamun sampun pejah, sampyuh lan Ki Senapati, wadya binuru anjing, saparane tinut pungkur, nanging datan kecandhak, Pangran Purbaya angungkih, pan asareng lan Ngabei Patra-

bang- (k.122) sa.

- (78) Sedaya tan ana wikan, yen Ki Senapati lalis, sareng samya amiyarsa, putra sentana bopati, yen Senapati lalis, sedaya sami anggergut, "Dadi apa wak ingwang, kekasih dalem ngemasi, mendahane dukane rajeng Mentaram.
- (79) Dene Senapti pejah, lamun ingsun tan pepulih, kelawan angsal bela, lah payo ingesuk sami, layone sik Pesagi", nulya samya soroh amuk, ambujung mungsuhira, nenggih Dipati Pesagi, wus kecandhak tebela lajeng pinecah.
- (80) Apan ta lajeng tinigas, murdanira Ki Pesagi, wau ingkang kawarnaa, Jeng Pangeran Mangkubumi, Jeng Pangeran Dipati, para putra sampun kumpul, Dipati Mandaraka, pan arsa atur udani, mring Mentaram lamun Senapati pejah.
- (81) Jeng Pangeran Singasekar, semana datan ngrembagi, yen tan angsal bela pejah, ya ta Pangran Mangkubumi, ngandika mring pra mantri, "Heh wong Mentaram sedarum, dadi apa ta sira, kekasih dalem ngemasi, nora wande sira mati kinothokan."
- (82) Ana jejeneng satunggal, wruh Senapati ngemasi, aranipun Ranggapita, agepah anander mulih, arsa atur upeksi, marang sang Nata Mentaram, kawarnaa semana, Jeng Pangera- (k.123) n Mangkubumi, nulya matur wau dhumateng kang putra.
- (83) Dipati Anom Mentaram, "Sira dadia tetindhih, lah nedha angamuk rampak, angsala kang bela malih, patine Senapati", Pangeran Dipati matur, "Lah yen mekaten Paman, suwawi ingamuk wani", para putra sedaya sami adandan.
- (84) Nulya anembang tengara, gong beri gumuruh atri, gegaman sampun atata, prajurit wus ngati-ati, para putra wus mijil, nindhihi gegamanipun, sigra nulya umangkat, arempegi lampahing baris, wong bang wetan wruh gegamaning Mentaram.
- (85) Gegaman ageng lumampah, arsa angantep ing jurit, sigra ngaturi uninga, marang sang Dipati Gendhing, "Baris Mentaram prapti, punika wonten ing enu, pan arsa ngantep yuda",

sigra Adipati Gendhing, atengara kang wadya tan na mundura.

XV. DURMA

- (1) Tinetegan gegaman munduri yuda, ingkang ndharat rumiyin, prajurit neng wuntat, sami nitih turangga, lampahe prayit-neng westhi, pan gurewalan, wong Mentaram ningali.
- (2) Yen wong wetan barise amundur bubar, sigra para prajurit, ananderken kuda, mungsuhe tinutu- (k.124) tan, sedaya para dipati, myang para putra, sedaya anututi.
- (3) Pan kecandhak gegamane wong bang wetan; Tepalur pernah-neki, nulya tata-tata, baris mandheg sedaya, prajurit wus ngati-ati, mriyem pinasang, kalataka miranti.
- (4) Datan kandheg para putra ing Mentaram, mungsuhe densuk sami, sakehe dipatya, sareng sami nerajang, pinapag ing mriyem sami, suraking bala, lir udan sinemeni.
- (5) Para putra nora sangsaya gingsira, samya suka ing galih, lir mulat bedhaya, sagung para pratiwa, pangamuke jejel wani, numbak anigas, anuduk angakahi.
- (6) Para putra pengamuke kadi yeksa, kinarutug ing bedhil, sinosog ing tumbak, linembing binrangkolang, lir udan tibaning mimis, datan tumama, ngamuk saya nengahi.
- (7) Caruk awor prajurit kathah kang pejah, saweneh nandhang kanin, mukswaning kacika, sesambating kebranan, wong wetan sampun kalindhah, geger puyengan, lir gabah deninteri.
- (8) Bopatine sedaya sami lumajar, rewange tan tinolih, apan salang tunjang, lumayu rebut gesang, pengarite amisuhi, "Gusti keparat, bature tan tinolih."
- (9) Prajurit wong wetan ingkang kecandhak, nenggih ingkang ngemasi, pun Ranga Jaladra, murdanipun tinigas, kelawan pun Wiramantri, sirah binakta, wong cilik tan winilis.
- (10) Abebandhang sakehing wadya Mentaram, tumbak keris lan bedhi- (k.125) I, misah raja brana, sampun mundur sedaya,

marang pemondhokan malih, atata-tata, Pangeran Mangkubumi.

- (11) Arembagan arsa ngaturi uninga, konjuk ing Sri Bupati, "Senapati pejah, sampyuh ing yudanira, kalih Dipati Pesagi, mung-suh bang wetan, inggih sampun kalindhah.
- (12) Bopatine bang wetan kekalih pejah, inggih Dipati Gendhing, sampun kapelajar, kalih Ranggalelana, lan jisime Senapati, sira aturna, pinetak aneng ngendi."
- (13) Amit nembah kang dinuta sigra mentar, nanderaken turanggi, nengena semana, jejeneng Ranggapita, sampun umareg Nerpati, atur uninga, yen Senapati lalis.
- (14) Panembahan Ngalaga kagyat anjola, "Dhuh anakingsun Kaki, durung mukti sira, aneng nagri Mentaram, teka sira angemasi" Sri Naranata, waspanira dres mijil.
- (15) Panembahan asangat pangungunira, pejahe Senapati, ngarti keng wardaya, "Ingsun ingkang amaa, ingsun dhewe ingkang sisip, marga palastra, sangking bebadhong nguni."
- (16) Panembahan asru denira ngandika, "Heh payo wong Mentawis, dandana ngayuda, sun arsa mbelanana, mring putrengsun Senapati", wadya Mentaram, ayeg angati-ati.
- (17) Kyai Bicak tinimbang munya angangkang, ebah wadya Mentawis, gajah pinelanan, ku- (k. 126) da wus kinambilan. Panembahan ing Mentawis, langkung bremantya, arsa nindaki jurit.
- (18) Sampun ngrasuk busana kepraboning prang, Jeng Panembahan mijil. sineba Paglaran, warnanen kang utusan, lampahira inggal prapti, ing ngabyantara nata matur wotsari.
- (19) "Pan kawula ingutus rayi panduka, Pangeran Mangkubumi, angunjuki priksa, yen Senapati pejah, sampyuh kalih pun Pesagi, rayi panduka, ngaturken pati urip.
- (20) Sangking tiwas nggenipun ambaureksa, kekasih dalem Gusti, punika katura, murdanipun Pesagya, lan sirahing para mantri, Ranga Jeladra, kalih pun Wiramantri.

- (21) Prajurit ingkang pejah langkung kathah, ingamuk pra dipati, mengsah dalem bubar, lan rayi nuwun karsa, jismipun Senapati, Gusti katura, inggih kapetak pundi.
- (22) Kalih mengsah dalem punika sedaya, punapa dipunungsir, punapa kendela, arinta ngantos karsa", Panembahan ngandika ris, "Duta balia, warahen ta si Adhi.
- (23) Lawan sira Ranggapita amilua, timbalana si Adhi, kabeh amundura, putra sentananingwang, lan sagunge wong Mentawis, padha mundura, aja banjur nututi.
- (24) Durung mangsa yen banjur nglurug mangetan, padha ngaso dhingin, tur mangsa wurunga, nanging nak putoningwang, kang ngrata bang wetan benjing, kabeh (k. 127) ngrat Jawa, ngidhep marang Mentawis.
- (25) Lan jisme Senapati denpetaka, iya desa ing Wedhi", kang duta tur sembah, mintar sangking byantara, sang Nata ngandika malih, "Lurah Keparak, wong loro insun tuding.
- (26) Tuturana rabine Ki Senapatya, yen lakine ngemasi, dhawuhana mangkat, mapaga Wedhi desa", kang ingutus awotsari, sigra amintar, gancang lampahnya prapti.
- 27) Dhinawuhan rabine Ki Senapatya, yen lakine ngemasi, kagyang duk miyarsa, lajeng anjrit karuna, sesambate amlas asih, lan putranira, estri Nyi Mas Belimbing.
- (28) Enengena kang lagya lara karuna, ya ta kawarna malih, dutane sang Nata, wus panggih Jeng Pangeran, ndhawuhken timbalan Aji, "Ing jismira, nenggih Ki Senapati,
- (29) kapetaka ing dhusun Wedhi punika, prajurit kang sepalih, kinen ngiringena, kelawan kadangira, angiringena mring Wedhi, ijengandika, ngendikan kondur sami."
- (30) Tan kawarna jisme Ki Senapatya, wus prapta desa Wedhi, anulya pinetak, warnanen kang lumampah, kang kondur dhateng Mentawis, putra sentana, sampun prapta negari.
- (31) Lajeng sowan pra putra ngujung sedaya, pra dipati wotsari, Pangran Mangkubumya, umatur saha nembah, ngaturaken

- pati urip, tiwas ing karya, rum meka- (k. 128) s Senapati.
- (32) Panembahan arum wijiling wecana, "Lah Adi Mangkubumi, apa winicara, wis karsaning Ywang Sukma, wus bejane anak mami, durung amuktya, neng Mentaram ngemasi."
 - (33) Panembahan amundhut arta busana, nggeganjar marang dasih, sagung para putra, ganjarane nyaleksa, ngawan ewu pra dipati, mantri punika, gangsal atus weradin.
 - (34) Saradipa Ki Jejagung Kertimangsa, ginanjar wastra adi, ke-
lawan kencana, arta pan gangsal leksa, sarta sinungan pawes-
tri, Ki Saradipa, jinunjung kang lelinggih.
 - (35) Winestanan Adipati Mertalaya, Ki Jejagung ingalih, Harya
Jasupanta, sami jeneng dipatya, Kertimangsa sinung nami,
Ki Saradipa, gumanti kadangneki.
 - (36) Ki Mas Sari ginanjar negari Demak, wus jumeneng dipati,
sakeh wong Mentaram, sami ginanjar desa, sapantese wus
weradin, Ranga Kapedhak, mantri sinung negari.
 - (37) Panembahan gya kondur malebeng pura, langkung ngungun
inggalih, ing sapejahira, Senapati Pamenang, kang sewaka
bubar mulih, sampun alama, miyos Sri Narapati.
 - (38) Sang Dipati Mandaraka aturira, mring putra Sri Bupati,
"Punapa ing karsa, negari ing bang wetan, punika lamun
suwawi, lah linurugan, sampun anganggur lami.
 - (39) Yen sembada nedha sami linurugan, (k. 129) manira keng
nglampahi, lan wadya Mentaram, apan sampun alama",
Panembahan ngandika ris, "Lah dereng mangsa, Paman
taun puniki.
 - (40) Yen ujure wirayat dede manira, lah Paman Adipati, anak
putoningwang, kang ngrata jaman wetan, manira boya
menangi, mung wekas ingwang. Paman Mandraka mangkin.
 - (41) Denestokna sekehe sentananingwang, lah Adhi Mangkubumi,
Yayi Singasekar, Dipati Martalaya, lan sakehe putra mami,
denemut samya, yen besuk ingsun lalis.
 - (42) Putraningsun Dipati Anom punika, Paman yoga nggenteni,

neng nagri Mentaram, jumenenga narendra, sampun pesthi-
ning Ywang Widi", Ki Mandaraka, aturira amanis.

(XVI. DHANDHANGGULA)

- (1) Enengena negari Mentawis, wonten kocap gempalan carita,
tur sami tedhaking Maos-, pait ingkang rumuwun, duk
bedhahe ingkang negari, Majapait semana, kathah kang tan
anut, para putra myang sentana, samya kesah mring wana
tuwin ing ardi, kathah sami martapa.
- (2) Nama Radyan Alembumisani, sakesahe sangking Majalengka,
datan karuwan sedyane, mangilen purugipun, manjing jurang
aminggah ardi, anepi guwa sonya, wus lami cinatur, amung
kalih garwa putra, pan kalunta lampahira siyang latri, acegah
dhahar nendra.
- (3) Prapteng nagri Pranaraga nenggih, sampun panggih kaliyan
(k. 130) kang raka, anenggih Bethara Katong, wus manjing
gama Rasul, Raden Lembumisani nenggih, tan arsa gama
Islam, tan lami neng riku, lajeng kesah manjing wana, lan
kang garwa putra satunggil tan kari, jalu bagus kang warna.
- (4) Pinaraban Dyan Wanabayeki, nenggih wanter kasutapanira,
tan pisah lawan ramane, siyang dalu lumaku, datan dhahar
miwah tan guling, kalunta saya tebah, prapta Ardi Kidul,
dhusun ing Dhandher wastanya, apan kendel neng riku
amangun teki, nenedha mring dewanya.
- (5) Datan pegat amuja semedi, anenedha mring Bethara Mulya,
sanget pamintaning batos, sageda nggenti pulung, mengku
ing rat ing tanah Jawi, jumenenga narendra, ing sapungkur-
ipun, asanget mbanting sarira, duk semana Dyan Lembumi-
sani nenggih, lami sampun amuksa.
- (6) Lan kang garwa kantun ingkang siwi, Raden Wanabaya kaw-
las arsa, tinilar rama ibune, dadya arsa anglangut, sigra
kentar sangking ing ardi, Dhandher sampun kawuntat, nurut
samodra gung, Rahaden kalunta-lunta, amesisir neng guwa
Langse nenepi, lami amati raga.

- (7) Amarengi ing dina sawiji, duk semana wanci bedhug tiga, ana swara dumelinge, "Kulup Wanabayeku, lah kentara sangking ing riki, ngalor ngulon deninggal, njujuga sireku, desa ing Mangir wastanya, martapana mangsuka agama suci, kasab anenandura.
- (8) Pinggir Praga sira monga tani, dedanaa besuk masthi sira, katurunan nugrahane, (k. 131) nging atmajengireku, darbe gaman ampuh nglangkungi, tan ana wong kuwasa, myang wong teguh timbul, yen katiban mesthi pejah", anulya nir Dyan Wanabaya nglilir, pupungun ing wardaya.
- (9) Byar raina Raden Jaka mijil, sangking guwa ningali samodra, kelangkung ageng alune, nempuh parang gumebyur, pan gurnita kagiri-giri, Raden Jaka umesat, tumameng ing ranu, tan teles kambah ing toya, Raden Jaka lir lumampah aneng siti, prapta ing Parang Tigan.
- (10) Ing gegisik lampahira ririh, acengkrama ing samarga-marga, kapingrangu ing galihe, ningali samodra gung, alun ageng kagiri-giri, gurnita swaranira, jumegur gumuruh, dadya panglipuring beranta, Raden Jaka prapta ing Parang Taritis, neng riku amemuja.
- (11) Pringgabaya Rahaden tan keksi, amung meleng nenedha ing Sukma, wus natas bangun rinane, byar kesah sang binagus, lampahnya lon cengkrameng margi, kathah kang tiningalan, isining sagra gung, wus prapta ing Parangwedang, Raden mampir sakedhap nulya lumaris, Parangsuma kamargan.
- (12) Sigra lajeng lampaha lestari, prapta gisik Mancingan semana, kendel sakedhap gya lengser, mangilen lampahipun, wirandhungan samargi-margi, prapta sowangan Upak neng riku manengku, apan ngantya pitung dina, enjing kentar nabrang mangilen lumaris, tan kawarna ing margi.
- (13) Sampun prapta ing sowangan Pragi, dadya kendel Dyan Jaka neng kana, nanedha marang (k. 132) Sukmanon, catur ari dasantuk, Raden Jaka denya manepi, sangking Sowangan kesah mengaler lumaku, urut Peraga lampahnya, tan kawarna

ing marga Mangir wus prapti, dyan kendel mangun tapa.

- (14) Adhedhukuh neng riku wus lami, akesosra marang tangga desa, ing prapat manca limane, wong urut Praga sujud, keh kemilik dhateng ing Mangir, semana sampun ajar, ing Mangir jalma gung, wetara wong sewu ana, ingkang sami tumut dhedhukuh neng Mangir, tuwin sami suwita.
- (15) Raden Jaka semana wus krami, angsal nake tiyang alelana, sangking Juwana wijile, tumut truka neng riku, sakler kilen dhukuh ing Mangir, mila araning desa, Juwana kang dhukuh, panggihira tan ginustha, dadya karan Ki Jaka Ki Ageng mangkin, Mangir Ki Wanabaya.
- (16) Tan cinatur lamine semangkin, Kyai Wanabaya wus peputra, jalu apekik warnane, apan diwasa sampun, kinramakken nenggih kang siwi, pan angsal putranira Ki Paker puniku, kelangkung binoja krama, enengena ingkang lagya nambut kardi, warnanen Jeng Susunan.
- (17) Adikangu sampun udanening, yen Ki Ageng Mangir Wanabaya badhe uliya kinaot, nging dereng angsal guru, Jeng Susunan arsa nindaki, nanging mindha kawula dennyanya amertamu, kuneng ingkang namur lampah, Ki Geng Mangir punika wuwusen malih, kang lagya nambut karya.
- (18) Abusekan ingkang nambut kardi, tata tratag miwah (k. 133) tetuwuhan, pepajangan rampung kabeh, langse kumendhung kendhung, saka sami dipunulesi, samya rinengga-rengga, lir swargan dinulu, gangsa ngantya gangsal rancak, aneng regol njawi pan ingkang satunggil, regol njero ngrong rancak.
- (19) Risedhenge tamu ageng prapti, demang rangga tampang bekel desa, gamelan amyang swarane, kawarnaa Sang Wiku, Sunan Adi sakedhap prapti, Mangir anamur lampah, dhesthar wulung kluwuk, rasukan gadhung amangkak, apaningset songer wangkingane kusi, nyampinge tuwuh sela.
- (20) Tanpa rencang Jeng Sunan duk prapti, sareng lenggah pan ora sinapa, alenggah karsane dhewe, neng pojok pernahipun, risedhengnya sunggata mijil, gangsa munya angraras, si-

nindhen swara rum, sampun samya ingacaran, lajeng dhahar sagunge kang tamu singgih, mung sang Wiku tan dhahar.

- (21) Kyai Ageng Mangir aningali, yen tamune satunggal tan nedha, nulya ngacarani alon, "Lah nedhaa Ki Bagus", Jeng Susunan nuwun turneki, riseksana adhahar, tumungkul abikut, tumpeng satunggil meh telas, pengrasane dhayoh kang sami ningali, satuhune tan dhahar.
- (22) Risampune adhaharan sami, ingkang pindha kawula tur sumbang, tigang (k. 134) buntel ing kathahe, majeng alon umatur, "Nggih Ki Ageng kula ngaturi, panjurung tumbas sedhah, paringing Ywang Agung", Ki Ageng nampeni inggal, kagyat ing tyas Ki Ageng aniti warti, "Kisanak pekenira,
- (23) inggih pundi wisma dika yekti, lawan sinten sinambating nama, manira tambet wiyose", kang pindha alit matur, "Ki Dulrajak namamba yekti, desa ing Samatingal, ing wismaning ulun, manira nuwun wangsula", sigra kesah tan mawi dipunwangsul, medal sangking mendhapa.
- (24) Pan ketawur jalma kang ngladeni, wus tan katon prapteng dhadhah sigra, Jeng Sunan busana kaot, lawan kang ndherek agung, upacara lir demang desi, dhesthare bangun tulak, tinepi mas murup, paningsete cindhe tumpak, arasukan beludru wilis respati, ngagem epek kencana.
- (25) Janur renda bangkole mas adi, mawi anggar emas tinatrapan, wangkingan dinar pendhoke, nyuriga cara Wangsul, ukirane prasu mas adi, topengan mas rinengga, kandelan mas murub, nyampinge tambalan noman, alancingan panji-panji amantesi, nitih kuda apelag.
- (26) Sigra wangwul gumrudug kang ngiring, pengrasane jalma kang tuminggal, kagyat angaturi weroh, Ki Ageng gya tumurun, satamune methuk ing kori, gamelan munya omyang, barung Kalaganjur, hore- (k. 135) g sawong dalem pisan, samya medal ningali kang tamu prapti, wus ingaturan lenggah.
- (27) Wus tumanduk mendhapa gya linggih, ler piyambak apan

munggendu tengah, nganan ngering tamu akeh, Ki Ageng munggendu ngayun, tur perbage mring lagya prapti, tamu matur anedha, pasiyan kang dhawuh, Ki Ageng matur tetanya, "Inggihi Kyai panduka priyagung pundi, sinten kekasih Tuwan."

(XVII. ASMARADANA)

- (1) Akarya branta ing galih, sumaur keng lagya prapta, "Ing Kembanglampir sun Angger, raningsun Demang Melaya, tuwi ing pekenira", Ki Ageng matur anuwun, sigra dhedhaharan medal.
- (2) Ingkang adi-adi prapti, wus aglar munggendu ngayunan, Ki Ageng umatur alon, "Suwawi panduka dhahar, sawontening adhekah", kang mindha tamu sumaur, "Manira luwih tarima."
- (3) Riseksana sigra ngambil, jenang pinaringken dhesthar, juwadah munggendu klambine, rangginang munggendu wangkingan, sedaya kang busana, pinaring panganan sampun, datan ana kaliwatan.
- (4) Ki Mangir micoreng ngati, "Kaya priye karsanira, tan dhahar mung busanane, ingkang pinaring dhaharan", dadya matur mangerpa, "Kadospundi ta pukulun, tan dhahar mung kang busana.
- (5) Sedaya dipunpeleti, sawarnanipun dhaharan", kang mindha warna saure, "Jer iku kang sira segah", Jeng Sunan nulya lukar, bu- (k. 136) sana sampun tinumpuk, Jeng Sunan sampun akesah.
- (6) Kinedhepken tan kaeksi, dupi tebah gya katingal, Ki Mangir branta ing tyase, kapencut ing ngelmu rasa, jrih tumingal busana, sigra anututi gupuh, umatur sarwi ngrepera.
- (7) "Dhuh Gusti Sang Maha Yekti, kawula atur prasetya, nuwun kawejanga mangke", Jeng Sunan noleh ngandika, "Dene Ki Jebeng sira, anututi marang ingsun, apa paran karsanira."
- (8) Ki Wanabaya tur bekti, "Kawula ngaturken tobat, amba ayun

andhedhepok, andherek ing karsa Tuwan, nadyan pejah gesanga", Jeng Sunan ngandika arum, "Yen sira temen ing manah,

- (9) ingsun gelem asung margi, nging mengko sira balia, nutugna karyamu age, yen temu anakira, iya sira nusula, mring Kembanglampir dengupuh, sun wejang ing ngelmu rasa."
- (10) Jeng Sunan wus tan kaeksi, tan kena tinututana, Ki Gedhe wangsul sira ge, andhegkkan karyanira, nggancangken kang carita, wus panggih pengantenipun, tan ginustha karesmenya.
- (11) Wus atut apalakrami, Ki Wanabaya ngandika, mring putra raden penganten, "Lah kulup sira karia, denbecik apalakrama, gumantia marang ingsun, Ki Ageng Mangir namaa.
- (12) Ingsun angulati Gusti, mring Kembanglampir kang dhekah, tan mulih-mulih katengong, yen tan panggih guroningwang sun mandhep mring kamuksan", kang putra matur rawat luh, "Kawula ndherek ing Tuwan."
- (13) Ki Wanabaya ngling aris, "Aja sira milu mringwang, lah tunggune- (k. 137) n dhukuh kene", Ki Wanabaya gya kesah, apan datanpa rewang, katiwang ing lampahipun, tan ana ka-
cipteng driya.
- (14) Amung welinge Sang Yogi, ing Sekarlampir sinedya, datan kawarna lampahe, ing marga pan sampun prapta, Kembanglampir semarita, pan inggeh kepanggen suwung, dhukuh asamun kewala.
- (15) Mung ana masjid sawiji, padasan enceh satunggal, balumbange asri tinon, nging tan ana ingkang tengga, ya ta Ki Wanabaya, akendel wonten ing riku, tanpa dhahar tanpa nendra.
- (16) Ngantya kawan dasa ari, dennya nekung aneng langgar, tan dhahar miwah tan sare, warnanen Kangjeng Susunan, Ngadilangu semana, kemutan sajroning kalbu, denira darbe tem-
baya.
- (17) Sakedhap prapta Banglampir, tindakira anglir kilat, awan-

ci tengah dalune, marengi tanggal purnama, Jumungah Kaliwonnya, Jeng Sunan duk rawuhipun, Wanabaya kagyat mulat.

- (18) Sigra majeng angabekti, dlamakan sarwi karuna, sumungkem ngusap lebune, Jeng Sunan alon ngandika, "Lah wis Jebeng lungguha, suntarima prasetyamu, mengko sun mbabar wirayat.
- (19) Den mantep marang agami, den sekurena ing Sukma, haywa pegat nestapane", riseksana wus winejang, sejatining agama, wus tamat suraosipun, sarengat manjing tarekat.
- (20) Khakhekate haywa silib, pinanjingena makrifat, tatas suraosing batos, ing agama sampun tatas, winejang ngelmu rasa, ing panjing suruping lampus, sangkan paran wus tan kewran.
- 21) (k. 138) "Lah sira manguna teki, aneng ing guwa Plawangan, denmantep bekti Yang Manon, lan deneling Jebeng sira, aja kaya ing kuna, tana likur kawlas ayun, anggunggung-gunggung kerajan.
- (22) Iku sesiriking ngelmi, nanging wus pasthi ing wuntat, jalma busana kajene", Ki Wanabaya tur sembah, langkung kaduwungira, polahe kang wus ketanjur, asru nelangsa ing Sukma.
- (23) Jeng Sunan ngandika malih, "Besuk sira pinaringan, keramat dening Ywang Manon, gegaman ampuh kalintang, amarga tekeng sira, tan na jalma teguh timbul, yen katiban masthi pejah".
- (24) Matur sandika nglampahi, Jeng Sunan wus tan katingal, Ki Wanabaya sirage, raina wengi lumampah, tan kawarna ing marga, Pelawangan sampun rawuh, neng riku amangun tapa.
- (25) Barang tapa denlampahi, ngalong ngluwak udan-udan, angeli yen banjir gedhe, yen rina angon reditya, nggenteni wong nggegawa, sinung pangan kawlas ayun, aweh payung wong kodanan.

- (26) Wus katrima ing Yang Widi, agal alit tan kewuhan, dadi barang ing ciptane, sunana sang Apandhita, akorud ingkang kama, sampun takdiring Yang Agung, cinipta seking wus dadya.
- (27) Kuneng ingkang wus angsal sih, ing Mangir ingkang kocapa, kang gumanti ing ramane, Ki Ageng Mangir taruna, wus la-
was antarnya, kang garwa nggarbini sampun, antara wus pitung wulan.
- (28) Semanarsa dentingkebi, ndhatengken kawula wangsa, samya kinen nyambu- (k. 139) t gawe, lanang wadon sami prapta, tanapi tangga desa, prapat manca lima rawuh, rerewang anambut karya.
- (29) Ya ta kawarnaa malih, Ki Ageng ing Wanabaya, kang tapa Pelawangane, wus tan samar tingalira, kang putra gadhah karya, anulya tetuwi sampun, prapta ing Mangir-wus leng-
gah.
- (30) Garwa putra matur aris, "Sangking ing pundi panduka", Ki Wanabaya delinge. "Ingsun tekeng puruita, Kembanglam-
pir ing dhekah, Jeng Susunan Kadilangu, kang sung pitedah maring wang.
- (31) Ingsun kinen mangunteki, aneng guwa Pelawangan, ngabekti marang Ywang Manon", kuneng kang lagya wirayat, dhayoh saya geng prapta, lanang wadon pan gumuruh, nambut gawe bak piyambak.
- (32) Kacatur tamu pawestri, ing Jlegong warnane endah, anake demang Jalegong, estri pan sampun diwasa, nanging dereng akrama, angrencangi nakir wau, kekiranganing gegaman.
- (33) Mirsa Ki Wanabayeki, ngasta lading seking pelag, Ni Rara umatur alon, "Anuwun nyambut sekingnya, karya nakir pu-
nika", seking sinungaken sampun, sarwi angling awewekas.
- (34) "Lah rara lading puniki, yen wis nggennya nambut karya, aja kongsi glethak-glethek, neng ngandhap iku tan ke (k. 140) na, yen kungkulan wanodya", seking tinampenan sampun, kinarya nakir agentya.

- (35) Sampun rampung dennya nakir, dilalah pasthi tan kena, kang nggarap sami kasupen, seking sineleh kelasa, kalinggihan semana, mring Ni Rara ingkang nyambut, seking musna manjing garba.
- (36) Dadya wawrat sang lir suji, Ki Wanabaya tetanya, amundhut sekingira ge, sang Rara matur anembah, "Kagungan Tuwan ical, neng ngandhap kelasa wau, kalenggahan simanira."
- (37) Kiyai Ageng miyarsi, langkung merang ing wardaya, lajeng kesahira age, tan poyan ing garwa putra, lajeng manjing ing guwa, asru tobat ing Ywang Agung, dene tan kena ing coba.
- (38) Langkung banter mangunteki, genti ingkang winurcita, neng-gih Ni Rara Jalegong, bubar sing Mangir semana, tan kawarna ing marga, wus prapta ing wismanipun, pan sampun antara lama.
- (39) Kesah marang ing wana dri, merang umiyat ing kathah, dening dereng krama mbobot, langkung dennya kawlas arsa, sampun prapteng semaya, anyakiti neng wana gung, langkung dennya ngayang-ngayang.
- (40) Tan seged lair tumuli, mila kadelah ing mangkya, wana Kayangan namane, nulya sang Rara akesah, sangking bentering raga, akungkum aneng ing ranu, kang aran rawa Jembangan.
- (41) Wus dangu dennya nyakiti, neng rawa nulya ambabar, medal teksaka putrane, sang Rara sanget kantaka, kasupen purwa duksina, tan saged ningali (k. 141) sunu, dene tan rupa manungsa.
- (42) Teksaka ageng nglangkungi, apanjang ngleker neng rawa, pirsane meh layon, sarpa saged tata jalma, welas marang ibunya, nangisi sarwi amuwus, "Sih anom aja palastra.

(XVIII. SINOM)

- (1) Lah Biyang sira tangia, aja sira angemasi", Ni Rara apari purna, aningali mring kang siwi, ajrihira nglangkungi, nanging tan saged lumayu, ula ngucap tetanya, "Biyang aja sira wedi, balik ingsun wartanana ingkang yoga."

- (2) Ni Rara alon angucap, sangking jrih sarwi gumigil, "Sun tan wruh sudarmanira, sabab sun durung alaki, dene sun anggerbini, sangking Mangir purwanipun, ing sun mentas re-rewang, tan ngrasa lawanan mami, lah sun tanya marang Ki Geng Mangir kana.
- (3) Pan arsa suka uninga", teksaka suka nglangkungi, ningali mring biyangira, ngore rema niba tangi, wisa gumuywa belik. nulya lampahira laju, marang Mangir semana, datan kawarna ing margi, ula sigra anututi biyangira.
- (4) Ni Rara ing Mangir prapta. Ki Ageng kagyat saryangling, "Lah ta sira ana apa, lumayu aniba tangi", megap-megap denyangling, tan dengu teksaka rawuh, jonggol neng wurenira, Ni Rara tiba tan eling, Ki Geng Mangir kagyat ajrih arsa kesah.
- (5) Pujangga gumuyu suka, "Nggih Kiyai sampun ajrih, suwawi sami alengguh, kawula nuwun upeksi", Ki Geng Mangir langkung jrih, gumeter nggenira lungguh, ngucap gugup nggeragap. "Teksaka apa sireki, ta- (142) npa sangkan" umatur ponang pujangga.
- (6) Aturipun tata jalma, "Kawula inggih Kiyai, nuwun pirsajengandika, sinten sudarma lun yekti", Ki Ageng mantun ajrih, wus sareh ing manahipun, dene bisa angucap, kelawan emut ing galih, duk kesahe kang rama sarwi wawarta.
- (7) "Iya suntuturi sira, sudarmanira sayekti, ran Kiyai Wanabaya, mertapa Marbabu wukir, lah jujugen sayekti, pasthi sira yen denaku", ula amit umesat, datan kawarna ing margi, lampahira prapta Marbabu semana.
- (8) Ki Wanabaya ngandika, "Lah ula apa sireki, dene bisa tata jalma, anjujug pertapan mami", pujangga matur aris, "Mila kawula pukulun, sowan sang Maha Tapa, kapengin ingaken siwi, arsa nglebur tapak suku sang Pandhita."
- (9) Kiyai Ageng ngandika, "Ingsun karya pasang giri, kelamun sira abisa, nglekeri gunung puniki, tepung sirah dumugi, lawan buntutira gathuk, lamun sira tan wignya, sun tan

- arsa ngaku siwi", merbes mili pujangga nangis lir jalma.
- (10) Teksaka matur ngrerepa, "Sandika dhateng nglampahi, ang-sala pangestu Tuwan, mugu segeda Kiyai", riseksana tumuli, awakira gya pinusus, sadariji gengira, panjang arga den-lekeri, pan meh kempt amung ta kirang saasta.
 - (11) Apan meled ilatira, tepunge kelawan pethit, Ki Wanabaya teng- (k. 143) ginas, ilat pinancas ing cundrik, tugel runtuh ing siti, cinipta dhateng sang Wiku, dadya waos utama, apan dhapur Barukuping, Baruklinthing pejah nyawa rupa jalma.
 - (12) Raga pejah rah nyemburat, gandanya arum awangi, binucal dhawah ing arga, kidul kilen pernahneki, wetan Lowanu neng gih, gugraking bathang ngganda rum, sirnaning bathang ula, tuwuh wraksa Waru sak wit, mawi simbar karan Gunung Wangi mangkya.
 - (13) Kuneng raga kang ginustha, aluse Ki Bagus Klinthing, sinabda marang kang rama, "Lah Kulup sira sun tuding, awora bangsa ejim, aneng ing Pening ngedhatun, tunggal Sukma nglembara", Dyan Baruklinthing wotsari, tan lenggana sapituduhe kang rama.
 - (14) Gya lengser sangking ngekgan, sakedhap prapta ing Pening, tunggal lan Sukma Nglembara, akayangan aneng Pening, nengna kang sampun mukti, Ki Wanabaya winuwus, lajeng kesah tirakat, waos Ki Baru cinangking, ngidul ngilen ing Gunung Wangi wus prapta.
 - (15) Amanggih Waru asimbar, anulya wau pinusthi, sinabda dadya landheyen, tanapi sarunganeki, waru sawit kang dadi, ki Wanabaya gya wangsul, lajeng tapa anengsang, neng kajeng Gurdha wus lami, sampun gentur Ki Wanabaya sampurna.
 - (16) Kantun waos kang sumladhang, nenggihi neng kayu Waringin, nanging katingalan sarpa, ageng panjang angajrihi, ngakak raina wengi, kathah jalma kang karungu, tuwin ingkang uninga, yen ula ageng neng Wringin, samya ajrih langkung singiding kang wana.

- (17) Jalma mara jalma pejah, sato mara mara mati, kuneng ingkang wis sampurna, warnanen Ki Ageng Mangir, sampun lama ing mangkin, (k. 144) apan kathah putranipun, jalu miwah wanita, kang estri datan ginupit, amung putra kang sepuh kang ginupita.
- (18) Jalu abagus warnanya, winastan Ki Jaka Mangir, semana sampun diwasa, tinimbangan mring sudarmi, sampun mungging ing ngarsi, Ki Ageng Mangir nabda rum, "Kulup sira karia, sun arsa amangunteki, andhedherek marang eyangira Ngarga.
- (19) Tapa neng Gunung Arbabwa, wus lawas ingsun tan tuwi", kang putra matur sumangga, Ki Ageng sigra lumaris, tan kawarna ing margi, wus prapta Arbabu gunung, panggih suweng kewala, tanya mring sabate nenggih, "Marang ngendi Kiyai dennya akesah."
- (20) Kang tinanya matur seca, "Sampun lami ta Kiyai, kesahe ambekta tumbak, dhapuripun Barukuping", purwanipun ginupit, sedayanira wus katur, Ki Mangir duk miyarsa, legag wigugen ing galih, dadya nekung Ki Ageng aneng jro guwa.
- (21) Wus lama antaranira, marengi dina sawiji, ya ta wanci tabuh tiga, wonten swara kapiarsi, ujaring swara dumling, "Aja sungkawa sireku, lah kidul ika ana, kayu Gurdha geng sawiji, ya neng kono sudarmamu tapa nangsang.
- (22) Lan nggawa tumbak utama, dhapuripun Barukuping, ampuhe kagila-gila, besuk sira kang ndarbeni, tumrun anakireki, dadi pusakaning rati, kang mengku ing rat Jawa", wus nir swara Kyageng nglilir, apupungun sarya alon apamitan.
- (23) "Lah sabat sira karia, ingsun arsa angulati, ingsun tan arsa muliha, yen tan katemu Kiyai, nadyan prapta ing pati, apan wus kasedyeng kalbu", sabat matur sumangga, gya lengser Ki Ageng Mangir, ngidul bener ningali wraksa satunggal.
- (24) Ageng asingub pernahnya, neng pinggir jurang tumawing, Ki Ageng wus lumeksana, ta- (k. 145) n ana baya kaeksi, mung ujaring kang wangsit, ingkang pineleng ing kalbu,

lajeng lumebet enggal, neng ngandhape kajeng Wringin,
angingali ana ula geng sumladhang,

- (25) angakak latri lan siyang, ilatnya melet lir api, Ki Ageng tapa ing ngandhap, antuk kawan dasa ari, tan dhahar tan aguling, sanget denira manekung, manah tan kaya-kaya, umadhep pati lan urip, sampun pasrah dhumateng ing Ywang kang murba.
- (26) Marengi dina Jumungah, Kaliwon bangun kang wanci, wur-yan kang rama katingal, Ki Ageng Wanabayangling, "Lah Kulup dipun aglis, sira ambila dengupuh, ingkang katingal naga, pan iku tumbak sayekti, langkung ampuh iku pusaka-ning nata,
- (27) kang mengku ing tanah Jawa, iya ingkang wuri-wuri, pan ing-sun uwis sampurna, ja sira kaliru kapti, lan ambilen den-aglis", Ki Wanabaya nir sampun, Ki Geng Mangir tengginas, pethite naga pinusthi, gya sinendhal wus dadya waos apelag
- (28) Abungah marwata suta, sira Ki Ageng ing Mangir, pinandhi kang waos sigra, arsa mantuk dhateng Mangir, pan lampah-ira aglis, datan kawarna ing enu, prapta Mangir semana, ya ta wanci sirep jalmi, manjing dalem garwa putra tan uninga.
- (29) Kang waos sampun pinloncan, rinengga kelangkung wingit, rina wengi kinutugan, ing dupa gandanira mrik, putra wus sinung warti, sawangsite eyangipun, langkung denira bingah, pan sampun antara lami, wus kasosra Ki Ageng Mangir prabawa.
- (30) Marga sangking waosira, jalma kanan kering ajrih, kathah sami kumawula, dhumateng Ki Ageng Mangir, langkung mandhireng galih, tan arsa seba ing Prabu, duk lagya nagri Pajang, Ki Mangir datan sumiwi, ngantya mangke panjeneng-an (k. 146) ing Mentaram.
- (31) Nanging wus sepuh kalintang, Ki Ageng nulya ngemasi, putra Ki Jaka gumantya, nunggal semi ing sudarmi, nama Ki Ageng Mangir, tan purun seba Mentaram, gunge wong tuwa-

tuwa, ing Mangir sami ngaturi, kacundhuka dhateng sang Prabu Mentaram.

- (32) Dene ta sampun kasosra, Mentaram ratu sineti, rat Jawa tumiyung samya, pasisir manca negari, Kedhu miwah Bage-lin, Banyumas Tegal wus teluk, ing Banten Pejajaran, Ja-karta sami sumiwi, kantun ngriki bawah alit dereng seba.
- (33) Ki Ageng Mangir angucap, "Ingsun wani aprang tandhing, lawan sang Prabu Mentaram, ing ngendi nggone kepanggih, lan inghun tan ngregoni, marang jenenge ing ratu, mung iki dhukuh ingwang, yasane Eyang pribadi, tekeng Rama sedheng inghun ngekahana.
- (34) Ingsun benjang gelem seba, mring Senapati Mentawis, yen kelar anadhahana, tumbak sun Ki Baru iki, yeti gelem sun bekti, marang sang Rajeng Mentaram", kuneng kang asung rembag, sagung wong tuwa ing Mangir, kawarnaa Mentaram tan pegat gustha.

XIX. MEGATRUH

- (1) Kawarnaa risang Prabu ing Mentaram, langkung pangungu-ning galih, sasedanira kang sunu. Senapati ing Kadhiri, aneng madyaning palugon.
- (2) Lagya mangkin sang Nata siniweng wadu, kang paman Sang Adipati, Mandaraka aneng ngayun, lan Pangeran Mangkubumi, lan Singasari tan adoh.
- (3) Ki Dipati Martalaya munggeng ngayun, tuwin para putra nangkil, alon ngandika Sang Prabu, "Lah ta Paman Adipati, Mandaraka ulun taros.
- (4) (k. 147) Aprakawis dhusun ing Mangir puniku, pan sampun tita ing mangkin, mandhireng tan arsa nungkul, merdayeng keraton mami, yen suwawi dipunbunoh.
- (5) Gya ginecak tinumpes nak putonipun, sipat lanang haywa kari", Dipati Mandaraka matur, "Kawula datan suwawi, den-sareh karsa Sang Katong.
- (6) Nadyan alit tan kenging ginampil Prabu, yen sisip ambeba-

yani, karya risaking wadya gung, lan nistha jeneng Nerpati, amungsuh bekel bebaon.

- (7) Kalih wonten sayetine kang pakewuh, adarbe pusaka adi, waos dhapuripun Baru, ampuhe kapati-pati, nadyan jalma teguh layon.
- (8) Dhingin ulun winisik dhateng sang Wiku, Sunan Adilangu uni, Ki Mangir gamane luhung, tan kencing tinulak jalmi, sing katiban pasthi layon.
- (9) Tur cinetha dados pusakaning ratu, dadya kembaraning Kyai, Palered sapungkur ulun, pramila Angger denrempid, binujuk alus kimawon.
- (10) Lamun sampun kencing waose pun Baru, tan wonten malangateni, sakarsa panduka Prabu, manira dhateng umiring", sang Nata ngandika alon.
- (11) "Yen mekaten Paman nggih andika rembug, apan keng amrih prayogi, selamete gunging wadu, ywa nganti nistha nerpati, lan sagung niyakaningong."
- (12) Tur sandika Dipati Mandraka muwus, "Lah ta Kulup Mangkubumi, lan Singasari sireku, Dipati Martalaye- (k. 148) ki, paran rembugmu sun taros."
- (13) Jeng Pangeran Mangkubumi lon umatur, lan Jeng Pangeran Singasari, Dipati Martalayeku, sumangga ature katri, "Ing karsa Tuwan rumojong."
- (14) Sang Dipati Mandaraka lon umatur, ing putra rajeng Menta-wis, "Yen suwawi karsa Prabu, putranta Rahaden Dewi, ingkang lumurug ing kewoh.
- (15) Lun pameken mendhet mina jroning kedhung, kang toya meksih abening, mina kenginga satuhu", mesem Risang Senapati, ngartika sajroning batos,
- (16) Sigra jangkar kondur ngedhatun sang Prabu, ingiring ing para sari, kang bedhaya kalih lajur, ngampil pacara Nerpati, sapraptanira ing regol.
- (17) Para garwa sedaya sami amethuk, kinanthi asta Nerpati, ka-

nan kering tuwin pungkur, papingitan para selir, wus prap-
teng dalem sang Katong.

- (18) Sampun lenggah ingayap sagung pra arum, warnanen pasowan jawi, wus bubar sedaya mantuk, mring wismanira pribadi, sami prayitna ing batos.
- (19) Dyan warnanen Ywang Bagaspati sumurup, Ywang Candra ingkang gumanti, ri sedheng purnama tuhu, sumilak padhang ing langit, sang Nata ngandika alon.
- (20) Mring bupati pawestri Disara luhung. "Lah Adisara denaglis, aturana Paman Juru, malebu marang jro puri", dyan Adisara wotsinom.
- (21) Sigra lengser Disara sing ngarsa Prabu, wus mijil sangking jro puri, prapta Mandarakan pangguh, kalih Jeng Kyai Dipati, Ni Adisara turnya lon.
- (22) "Jeng Kiyai lun dinuta putra Prabu, panduka dipunaturi, malebet dhateng kedhatun, cundhuk putranta Ner- (k. 149) pati", Dipati Mandraka gupoh.
- (23) Sampun kerid tumameng jroning kadhatun, prapta byantara Nerpati, kang paman ngaturan gupuh, wus tata lenggah sang Aji, lan kang paman ngandika lon.
- (24) "Mila Paman kula aturi lumebu, ndugekken rembag kang rempid, sinten kang yogi tinuduh, nginggahi dhateng ing Mangir, kang samun santoseng batos."
- (25) Sang Dipati Mandaraka alon matur, "Yen suwawi ing karsa Ji, putra panduka, dyah ayu, Den Ajeng Pembayun nenggih, katindakena ing kewoh.
- (26) Pangarsane Martalaya ingkang patut, dadosa dhalang abangkit, akantia kadangipun, kekalih rumekseng siwi, Jayasupanta milwandon.
- (27) Lan pun Suradipa dados panjakipun, Adisara sampun kari, amomonga ing sang Ayu, dadosa panggender benjing, denakena suta yektos."
- (28) Sri Narendra miyarsa pareng ing kalbu, "Inggih Paman pun

prayogi, lan Adisara dengupuh, timbalana si Dipati, Martalaya mring kedhaton,

- (29) lan si Jayasupanta Saradipeku, katelu iriden sami", Adisara awotsantun, wus medal sangking jro puri, dhinerekaken ponang wong.
- (30) Tan kawarna ing Martalayan wus rawuh, panggih lawan Ki Dipati, tuwin kalih kadangipun, katri sampun dendhawuhi, ngandikan manjing kedhaton.
- (31) Tur sandika sampun kerid lampahipun, lajeng tumameng jro puri, prapta ing byantara Prabu, tur bekti sumungkem siti, abukuh denira lunggoh.
- (32) Sri Narendra Mentaram ngandika arum, "Lah Martalaya suntuding, sira lumeksaneng ke- (k. 150) wuh, lan arenira kekalih, sun kantheni putraningong.
- (33) Lan si Adisara milua sireku, padha alakua sandi, pepara mring Mangir nyamun, awasena kang sayekti, solahe si Mangir magok.
- (34) Lan arana dhalang Sandiguna mungguh, Jayasupanta sunarani, Sandisasmita apatut, Saradipa nora salin, padha denpraitneng kewoh."
- (35) Putra nata kasih Den Ajeng Pembayun, ngandikan ngarsa rama Ji, sumungkem mangaras suku, sang Nata ngandika aris, "Lah lungguha putraningong."
- (36) Sri Narendra angandika manis arum, "Lah Nyawa sira suntuding, ngulati tumbal nagri gung, slamete sagunging dasih, neng Mangir waos kinaot,
- (37) Dhapur Baru dadya pusakaning ratu, yen dudu sira tan keni, pinasthi karseng Ywang Agung, lan jatukramanireki, Ki Mangir jalma kinaot.
- (38) Lakonana" sang Retna tan saget matur, sumungkem suku anangis, anukmeng sajroning kalbu, "Paran nggoningsun gumingsir, yen wus karsaning sang Katong.

- (39) Lara pati ingsun pan darma lumaku, sudarma lantaran Widi, lamun ta lenggana ingsun, duraka ing lair batin, lara wirang sangking pakon."
- (40) Dadya matur sandika sarwi amuwun, kang putra sampun winangsit, benjang yen sampun katemu, amrih sebane Ki Mangir, sang Nata ngandika alon.
- (41) "Lah ta Paman Mandaraka dipungupuh, si Dhalang dika paringi, ringgit sakothak puniku", gangsa gender wus pinaring, suling rebabe kinaot.
- (42) Wus rumanti praboting dhalang sedarum, niyaga kang mbekta sami, sang Nata ngandika arum, (k. 151) "Lah uwis mangkata mangkin, ing wuri aja pakewoh.

XX. PANGKUR

- (1) Matur sandika gya mangkat, wanci bangun raina nggennya mijil, lampahira rangu-rangu, Dipati Mandaraka, sampun medal sangking sajroning kedhatun, ndhawuhi wong kape-tengan, njampangi sang raja putri.
- (2) Kuneng kang kantun negara, kawarnaa kang lumampah mring Mangir, datan kawarna ing enu, prapta Mangir semana, ama-rengi ungsume wong marti dhusun, alaris kathah kang nang-gap, kasosra dhalang negari.
- (3) Lawan malih wus kawarta, lamun dhalang darbe atmaja estri, warnane ayu kelangkung, desa tan ana madha, dadya katur mring Ki Ageng Mangir sampun, duk semana tinimbangan, dhalang mring Ki Ageng Mangir.
- (4) Wus prapta tata alenggah, neng mendhapa Ki Ageng amang-gihi, namudana sebdanya rum, Ki Dhalang nuwun turnya, tanya malih: "Sinten wewanginereku, lan sangking pundi pi-nangka", Ki Dhalang umatur aris.
- (5) "Kawula pun Sandiguna, angsal ulun negari ing Kedhiri, an-dherek mring Gusti ulun, Senapati Pamenang, mbalik dhateng Gusti sang Prabu Mentarum, nging seda madyaning rana, keng sampyuh lan pun Pesagi.

- (6) Mila wonten ing Mentaram”, Ki Geng Mangir mangkya ngandika aris, ”Kula nedha damelipun, Kisanak dika mayang, wonten ngriki” Ki Sandiguna turipun, ”Sumangga yen wonten karsa”, semana sampun alatri.
- (7) Tata wayang neng pringgitan, ingkang nggender Adisara respati, sang Retna lenggah nang pungkur-, ira Ki Sandiguna, Saradipa punika kang nabuh kempul, Sandisasmita angendhang, wus lajeng lekas aringgit.
- (8) Lampahane Pikukuhan, Ki Geng Mangir ningali neng mendhapi, mulat ing atmajanipun, dhalang a- (k. 152) yu utama, nora linyok sagung wong ingkang anggunggung, Ki Ageng branta ing nala, sakbakdanira aringgit.
- (9) Tinimbangan mring mendhapa, Ki Geng Mangir tanya wecana manis, ”Rarestri lenggah ing pungkur, dika kapernah napa”, Kyai Dhalang Sandiguna lon umatur, ”Punika anak kawula, lairan sangking Kedhiri.”
- (10) Ki Ageng malih tetanya, ”Nggih punapa teksih legan puniki”, Sandiguna aturipun, ”Mila teksih alegan, dereng wonten kang dados parenging kalbu”, Ki Ageng Mangir wecana, ”Yen pareng dika Kiyai,
- (11) anak dika kula tedha, karya krama” Sandiguna turnya ris, ”Yen Tuwan sudi jumurung, mupu tiyang ngumbara, tanpa wisma” Ki Ageng wecana arum, ”Lah dika Kyai tetepa, awisma wonten ing riki.”
- (12) Tan ginustha rembagira, sang Retnayu ingaturaken aglis, ing dalu ingkang winuwus, dyah arsa cinengkraman, sang Retnayu akekah sarwi amuwun, Ki Ageng ngimur ngrerepa, ”Paran Nimas dadi galih.
- (13) Wong ayu ngur memundhuta, ingkang adi-adi dasih ngladosi”, sang Retna nembah umatur, alon sarwi karuna, ”Kyai Ageng kawula matur satuhu, dede atmajaning dhalang, kula putra ing Mentawis.
- (14) Margine kawula kesah, pan tinari krama kula tan apti, sanget

duka Rama Prabu, kula pilalah pejah, milanipun klampahan kula tinundhung, sing pura mila ngembara, pinupu dhalang puniki.

- (15) Kawula pinundhut anak, dhateng dhalang mila tumut mariki, temahan panduka pundhut, Kangjeng Rama tan wikan, lamun yektos panduka sudi amupu, dhateng dama kawlas arsa, nging wonten panuwun mami.
- (16) Panduka sowan Mentaram, ing Jeng Rama kawula nggih umiring, tamtu bingah Rama Prabu, darbe mantu panduka, mung punika kang dados panuwun ulun, (k. 153) yen panduka datan arsa, sowan dhateng ing Mentawis,
- (17) sayektos sun plaur pejah, boten purun kawula angladosi, ajrih durakeng Ywang Agung, durakeng ing sudarma", Ki Ageng Mangir miyarsa ngartikeng kalbu, "Yen mengkonon raganingwang, tan kaliru nggonsun mipil.
- (18) Nemu putraning Narendra, dadi dudu anaking dhalang sayekti, iya sokur mring Ywang Agung, sun katibanan jimat", Ki Geng Mangir angandika manis arum, "Dhuh Gusti sun turut sira, sun seba rajeng Mentawis."
- (19) Dilalah kersaning Sukma, Ki Geng Mangir manahira agampil, sangking sanget nandhang wuyung, marang kusumaning dyah, Kyageng Mangir ngrerepa: "Dhuh mirah ing sun, nanging Gusti jampenana, kang abdi kandhoan kingkin.
- (20) Sayekti tumekeng pejah, ingkang abdi yen tan pinaring jampi, wurung mati turut lurung, pinunggel kang asmara", sang Dyah Ayu sampun anglanggati sampun, kawarnaa sampun enjang, Sandiguna dentimbali.
- (21) Wus prapta lenggah mendhapa, Ki Geng Mangir tetanya arum manis, "Paman manira satuhu, tanya dhateng andika, rare niki napa anak dika tuhu", Ki Dhalang umatur seca, "Yekto-se nggen kulamanggih.
- (22) Rare wonten pangumbaran, kula tanya bibit kawiting nguni, tan seca kang darbe sunu, ngaken rare ngumbara, sampun lola tan ndarbeni bapa biyung, sedayane sampun pejah,

milane kulambil siwi.”

- (23) Ki Ageng marwata suta, jroning galih bungahira tan sipi, ngemu nyata tur ing dalu, dadya Ki Ageng warah, mring Ki (k. 154) Sandiguna: ”Sang Retna turipun, ngaken putri ing Mentaram, putrane sang Senapati.
- (24) Lah nedha sami aseba, mring Mentaram ngaturaken sang putri”, Ki Sandiguna andheku, ”Inggih dhateng sumangga”, Ki Geng Mangir ngundangi mring anak putu, tuwin ingkang kula wangsa, ing Mangir sami kenerig.
- (25) Dandan tandhu lan jajaran, tuwin gawan tur-atur mring Mentawis, busekan wong Mangir sampun, sumeta upacara, lan bebetan asrah bulu betenipun, kuneng ing Mangir kang dandan, ucapen Ki Gunasandi,
- (26) ing dalu apirembagan, Saradipa ingutus tur upeksi, ing Gusti rajeng Mentaram, dalu denira mangkat, tan kawarna ing margang ing lampahipun, enjing prapta ing Mentaram, lajeng tumameng jro puri.
- (27) Cundhuk ing sang Senapatya, Saradipa sumungkem ing pada Ji, sarwi alon aturipun, ”Ulun ngunjuki pirsang”, sampun katur saniskarani ngutus, tuwin solahe neng kana, sampun katur sedayanting.
- (28) Trustha sang Rajeng Mentaram, animbali Dipati Mandaraka glis, tan dangu prapteng kedhatun, cundhuk putra Narendra, Panembahan Senapati ngandika rum, ”Lah ta Paman Mandaraka, pun Mangir arsa sumiwi.
- (29) Inggih Paman undhangana, tyang Mantaram sami prayitneng wisthi, ananging ta dipunsamun”, Mandraka tur sandika, ingundhangan sagung wadya ing Mentaram, wus sami prayitneng baya, kuneng nagri ing Mentawis.
- (30) Ing Mangir kang kawarnaa, Kyai Ageng arsa utusan dhingin, tur uninga ing sang Prabu, Mentaram kang dinuta, Dhalang Sandiguna kinanthenan wau, awasta Ki Singa- (k. 155) jaya, pinituwane wong Mangir.

- (31) Ingiring wong kalih dasa, kekapalan lampahira pan aglis, kuneng ta ingkang lumaku, kawarnaa Mentaram, Sri Narendra miyos sineba wadya gung, lenggah ing dhampar kencana, munggeng ing bangsal Pengrawit.
- (32) Pepak gung putra sentana, Kya Dipati Mandaraka munggeng ngarsi, tan dangu na jalma rawuh, njujug waringin kembar, tyang kekalih linggih apepe tumungkul, kawetareng ing Narendra, gandhek kinen mariksa glis.
- (33) Wong gandhek lampahnya gancang, sampun panggih lawan jalma kang prapti, tinaken sampun umatur, lamun Mangir caraka, sigra wangsul gandhek lampahe tan santun, prapteng byantara tur sembah, "Pukulun atur upeksi.
- (34) Gusti jalma ingkang prapta, dutanipun didalem Ki Geng Mangir", sang Nata ngandika arum, "Lah age timbalana", wadya gandhek tur sembah sigra awangsul, lampahira sampun prapta, ndhawuhken timbalan Aji.
- (35) "Nedha andika ngandika", tur sandika duta kalih kairid, prapta byantara wotsantun, muka sumungkem kisma, Sri Narendra pangandikanira arum, "Lah sira kinongkon apa, marang Ki Jebeng ing Mangir."
- (36) Duta umatur wotsekar, "Lun dinuta Gusti atur upeksi, Ki Ageng Mangir Pukulun, ngaturken pejah gesang, tur uninga konjuk ing Gusti sang Prabu, ing mangke manggih wanodya, angaken putra Nerpati.
- (37) Den Ajeng Pembayun nama, lamun yektos putra dalem Nerpati, didalem Mangir cumundhuk, ndherekken putra Nata", Sri Narendra angandika manis arum, "Iya nyata putraningwang, kang murca kalaning wengi.
- (38) Lir jinumput Sukmanangsa, (k. 156) sun ulati wus lawas tan kepanggih, mengko Jebeng Mangir nemu, ingsun sokur ing Sukma, besuk apa nggone seba putraningsun, pan ingsun utusan mapag, mring putrengong Nini Putri."
- (39) "Ing benjang Respati sowan", Sri Narendra ngandika "Lah ya uwis, sun tarima bektenipun, age sira balia", tur sandika

duta nembah sigra mundur, sapengkere ponang duta, sang Nata ngandika aris.

- (40) "Inggi Paman Mandaraka, benjang Kemis densudhiya ing jurit, ingkang methuk putraningsun, aneng jaban negara", tur sandika sang Nata kondur ngedhatun, kang sewaka sampun bubar, sedaya mangati-ati.
- (41) Duta tan kawarneng marga, lampahira ing Mangir sampun prapti, katur saatur ingutus, miwah wewelingira, Sri Narendra Mentaram sedaya katur, Ki Ageng suka ing nala, sigra angundhangsi dasih.
- (42) Sumeta enjinge budhal, wong ing Mangir kerig samya umiring, gegaman wetara sewu, tuwin ingkang bebektan, raja putri tinitihaken ing tandhu, tanapi Ni Adisara, tan pisah kalih sang putri.
- (43) Upacarane bra sinang, jajarane merapit kanan kering, Ki Ageng busana murub, Ki Baru datan tebah, munggendu kanan Ki Geng nitih kuda mungguh, ginarebeg sentananya, kinubeng gegaman asri.
- (44) Lir pendah binayang karya, dhasar bagus wau Ki Ageng Mangir, abusana adi luhung, lir pendah Partaatmaja, raja putri lumampah munggendu ing ngayun, upacara munggendu ngarsa, ing wuri wong Magersari.
- (45) Gotongan lumampah ngarsa, ingkang badhe katur rajeng Mentawis, apan kathah warnanipun, gotongan myang rembatan, lampah ndulur asri munggendu ing marga (k. 157) gung, remben lampahireng wadya, akathah tiyang ningali.
- (46) Ing Mangir sampun kawuntat, lampahira Karasan sampun prapti, areneb wonten ing ngriku, ngasokken wadyabala, kawarnaa Sri Narendra ing Mentaram, enjing miyos siniwaka, pepak kang para dipati.
- (47) Sang Dipati Mandaraka, munggendu ngarsa lan Pangran Mangkubumi, tuwin Pangran Singasantun, Pangran Dipati kanan, Pangran Puger punika ingkang sumambung. Jeng Pangeran Jagaraga, Pangran Purbaya nambungi.

- (48) Bupati andher aseba, para mantri Majegan sampun nangkil, prajurit barisnya tepung, munggend lun-alun aglar, ingkang saos badhe methuk Sang Dyah Ayu, ingkang sangking pangumbaran, saha prayitna ing westhi.
- (49) Sang Nata alon ngandika, "Paman Mandaraka sumangga kardi, manira wonten kedhatun, ing jawi jengandika", sang Dipati sandika ing aturipun, Dipati Mandraka nabda, "Lah ta Kulup Mangkubumi,
- (50) lawan Kulup Singasekar, lah methuka aneng jaban negari, mantri Majegan kang milu, den prayitna ing baya, yen si Mangir deniring gegaman agung, denandhega Sudimara, aja akeh ingkang ngiring.
- (51) Sira Puger Purubaya, lah methuka Danalaya denaglis, wong Kajoran ingkang milu, yen Mangir prapteng kana, gegamane andhega aja leh milu, mung karia upacara, kang ngiring malbu negari.
- (52) Dene sagung pra nayaka, asebaa aneng ing Pancani- (k. 158) ti, Wiraguna inggun tuduh, sebaa Pangurakan, yen si Jebeng Mangir prapta aneng riku, andhegen upacaranya, muga keka-sih kang ngiring,
- (53) tuwin para sentananya, ingkang ngodhe jalu miwah pawestri, ngiringa marang kedhatun, sun aneng Brajanala, gung prajurit barisa pendhem sedarum, angubengana negara, densamun denngati-ati."
- (54) Sedaya matur sandika, sigra budhal Pangeran Mangkubumi, lan Pangeran Singasantun, lan mantri Pemajegan, sampun prapta Sudimara nggennya methuk, Pangran Puger Purubaya, ing Danalaya miranti,
- (55) tanapi wadya Kajoran, Wiraguna Pangurakan miranti, prajurit ngubeng kedhatun, nanging samun barisnya, Sri Narendra sampun kondur andeghatun, dene sagung para putra, sedaya neng Srimanganti.
- (56) Sang Dipati Mandaraka, neng Sitinggil wau denny miranti, bopati maglaran sampun, miwah mantri Mentaram, enengena

kang sampun prayitneng kewuh, kawarnaa kang lumampah,
sira Ki Ageng Mangir.

- (57) Gancanging carita prapta, Sudimara wau Ki Ageng Mangir, Pangran Mangkubumi methuk, dhumateng ingkang putra, nulya rereb sira Den Ajeng Pembayun, umatur dhateng kang raka, nenggih Ki Ageng ing Mangir.
- (58) "Lah punika Kangjeng Paman, Pangran Mangkubumi ingkang satunggil, Paman Pangran Singasantun, amethuk ing kawula", Ki Geng Mangir sangking turangga tumurun, aris de- (k. 159) nira lumampah, panggih Jeng Pangeran kalih.
- (59) Ki Baru tan kena tebah, Raden Ayu Pembayun medhak aglis, lumajeng angraup suku, ngabekti mring kang paman, sekalian kang paman sami ngemu luh, Sang Dyah sumungkem karuna, wus kinen tata alingih.
- (60) Ki Ageng Mangir salaman, lan Jeng Pangran Mangkubumi gumanti, Jeng Pangeran Singasantun, wus sami tata lenggah, namudana pangran kalih mring kang rawuh, nuwun Ki Geng Mangir turnya, Pangeran ngandika malih.
- (61) "Dhuh Angger lampah manira, pan ingutus ramanta sang Nerpati, methuk arinta sang Ayu, ping kalih jengandika, kaping tiga manira kinen sung pemu, yen panduka arsa sowan, dhateng ramanta sang Aji,
- (62) sampun sagelar sapapan, langkung ewet sang Nata tan manggihi, tan katingal seca tuhu, ngabekti wong atuwa, yen sembada Angger luwung kinen mundur, sagunge ingkang gegaman, rumeksaa dalem Mangir.
- (63) Menawi andika lama, neng Mentaram ing wuri langkung watir, dene ingkang atut pungkur, amungna upacara, nadyan gaman mungna sawetara tumut, pantese sowan ing Nata, sampun angaget-ageti."
- (64) Ki Geng Mangir nuwun turnya, pinaringan prayogi anglampahi, wadya ing undhangan mantuk, rumeksaa ing wuntat, mung karia kang ndherek wong patang puluh, lawan wadya upacara, lan gegawan mbacut sami.

- (65) Wus bubar sagung gegaman, (k. 160) mantuk dhateng Mangir rumekseng wuri, ing enu datan winuwus, Ki Geng Mangir wus mangkat, Pangran Mangkubumi kang ngirid ing ngayun, ing Dalalaya kepapag, Pangeran Puger Dipati.
- (66) Kawetareng gya tumedhak, Sang Retnayu Pembayun aningali, yen kang rayi kalih methuk, matur dhateng kang raka, "Jeng Kiyai punika Adhimas methuk, Pangran Puger Purubaya", Ki Ageng Mangir nuruni.
- (67) Sakedhap tata alenggah, Pangran Puger namudana amanis, Ki Geng Mangir matur nuwun, Pangran malih anabda, "Kula ngutus ing Nata kinen amethuk, Kakangbok lan jengandika, lajenga manjing negari,
- (68) nging sampun mbekta gegaman, Sri Narendra tyas langkung sangga rungi, sami kantuna ing enu, namungna upacara, lan bebektan lajenga tumut alaju", Ki Geng Mangir tur sandika, wong kawan dasa ken kari.
- (69) Amung kari upacara, sigra lajeng lampahira lestari, prapta Pangurakan methuk, Tumenggung Wiraguna, lon umatur mring Ki Ageng Mangir wau, "Angger gunging upacara, panduka antun neng riki."
- (70) Pangran catur lajeng sigra, tur uninga ing Jeng Sri Narapati, prapteng byantara umatur, "Putranta sampun prapta, lan pun Mangir kendel Pangurakan dangu, ngantosi karsa panduka", sang Nata ngandika aris.
- (71) "Lah wong gandhek timbalana, putraningsun lan si Jebeng Mangir, lajua marang kedhatun, hangywa suwe neng jaba", nembah lengser wong gandhek lampahnya gupuh, sampun prapta Pangurakan, "Ki Ageng dipundhawuhi,
- (72) nedha Ki Ageng ngandikan, lan arinta tumameng jroning puri, raja Ji angayun-ayun", Ki Ageng tur sandika, retnaning dyah pinethuk jempana sampun, lajeng Ki Ageng andharat, Ki Baru tan keni tebih.
- (73) Ginerbeg sentananira, prapteng Pancaniti tedhak sang putri, lajeng minggah Sitoluhur, Ki Ageng datan tebah, lan Ki

Baru prapteng Brajanala sampun, Dipati Ma- (k. 161) ndraka mapag, mring wayah angemu tangis.

- (74) Apan sarwi kapang-kapang, pangandikanira arum amanis, "Adhuh Nyawa Putoningsun, tan nyana meksih gesang, sunulati alami datan kepangguh, sunsembar keh wong Menta-ram, njajah desa milang kori.
- (75) Ing wana arga sinasak, ingulatan ameksa tan kepanggih, ingsun nyana sampun lampus, mangke sira pinanggya, mring Mas Putu ing Mangir langkung jumurung, wus sami tata aleng-gah, Kemandhungan amiranti.
- (76) Sang Retna ngaturi priksa, mring Ki Ageng Mangir wecana manis, "Punika Jeng Eyang tuhu, Dipati Mandaraka, keng nguyuni sedaya tiyang Mentarum, Jeng Rama inggih tan wikan, sampun dening Yang Dipati."
- (77) Sang Retna lajeng ngabektya, mring kang eyang Ki Ageng Mangir gumanti, wus sami kinen alungguh, Dipati Mandaraka, namudana Ki Ageng Mangir tur nuwun, sang Dipati malih nabda, "Putu sun asung prayogi.
- (78) Sira ngabekti sudarma, lan Narendra nganggo tataning nagri, tan kena tumbak malebu, marang sajroning pura, lah kantuna ampilanira sun tunggu", Ki Ageng ewed ing driya, adangu tan kena angling.
- (79) Kumejot sajroning manah, dadya matur sang Retna ngasih-asih, "Sampun walang driya tuhu, punika Kangieng Eyang, denpitados sampun lampahing praja gung, lumebet sajroning pura, tan kenging gegaman ngiring."
- (80) Ki Ageng nuruti garwa, atur sembah, "Sumangga Jeng Kiyai", tan dangu Ni Lurah rawuh, ndhawuhaken timbalan, "Nedha Gusti panduka ngandikan Prabu, lumebeng ing dhatulaya, panduka Gusti rumiyin."
- (81) Sang Retna lajeng mring pura, Sri Narendra lenggah (k. 162) gegilang adi, kang rayi kalih neng ngayun, Pangeran Mangku-bumya, lan Pangeran Singasari keringipun, Pangeran dipati ngarsa, Pangran Puger Purbayeki.

- (82) Sang Retna sareng katingal, lan Disara ingawe sang Nerpati, kalih majeng awotsantun, prapteng byantara Nata, dyan sumungkem ing suku ngusapi lebu, sang Retna sarwi karuna, sang Nata ngandika aris.
- (83) "Adhuh Nyawa suntarima, wis menenga aja sira anangis, mundura mring dalem pungkur, lan sira Adisara", dinuk ngling Disara dugeng ing kalbu, sang Retna tur sembah medhak, kondur dhateng dalem wingking.
- (84) Pangran Mangkubumi medal, lan kang rayi Pangeran Singasari, prapta Kemandhungan sampun, ndhawuhaken timbalan, "Lah Ki Ageng Mangir ngandikan sang Prabu, malebeng sajroning pura", sandika Ki Ageng Mangir.
- (85) Kerid marang Jeng Pangeran, kang ampilan sentana kantun jawi, Ki Ageng prapteng kedhatun, munggend byantara nembah, dyan ingawe Ki Ageng aseleh dhuwung, majeng ndhadhap prapteng ngarsa, sumungkem pada Nerpati.
- (86) Sang Nata emut ing driya, dukanira ing kuna andhatengi, Ki Mangir sirah dhinengku, ketanggor sela gilang, kapisanan Ki Mangir sirahnya remuk, sang Nata anulya jengkar, sinamun dennyana ngemasi.
- (87) Layon sampun sinaenan, winedalken mring pabutulan kering, Sang Ywang Radiktya meh surup, pangran catur wus medal, sampun panggih lan Sang Adipati gupuh, wau ta Ki Mandaraka, sampun anampeni wangsit.

XXI. DHANDHANGGULA

- (1) (K. 163) Enengena negari Mentawis, kawarnaa dipati Santenan, sineba para mantrine, apan arsa amungsuh, ing Mentaram purwaning dhingin, kala amanggih karya, duk mbedhah Madiyun, Panembahan ing Mentaram, apan lajeng mbedhah Pasuruhan nenggih, Ki Kaniten patinya.
- (2) Sang Dipati Pathi tan ngentosi, pamit mantuk marang ing Santenan, purwane oneng garwane, sanget ing wirangipun, pan rumaos kantun ing kardi, mila kala semana, mbalik kar-

sanipun, ing mangke apan parentah, kinen mbahak negari ing tepis wiring, lor Gunung Kendheng ika.

- (3) Angandika dipati ing Pathi, mring wadyane wasta Patradita, "Sira mangkata semangke, mring Mentaram dengupuh, aturena ing bekti mami, ing Kangmas Senapatya, sang Rajeng Mentaram, lan ing sun suwuna tumbak, sadedere" Patradita awotsari, mintar sangking byantara.
- (4) Patihira sang Dipati Pathi, ingkang wasta Harya Mangunjaya, umatur marang gustine, "Dhuh Angger kula nuwun, punapaa Panduka Gusti, utusan mring Mentaram, marek Kaka Prabu, anuwun waos punika, lawan kinen panduka mbahak negari, ingkang tumut Mentaram."
- (5) Angandika sang Dipati Pathi, "wruhanira Paman Mangunjaya, ing sun arsa mbalik mangke, amung- (k. 164) suh Kakang Prabu", Mangunjaya kagayat wotsari, sarya lon aturira, "Adhuh Gusti sampun, amengsah raka panduka, boten wonten awone rakamta Aji, Angger dhateng panduka."
- (6) Ngandika lon sang Dipati Pathi, "Lah menenga Paman Mangunjaya, pan wis lawan karsaningong, nggoningsun arsa mungsuh, Kakang Senapati Mentawis, wus karsaning Pangeran, datan kena mundur, pan ing sun mangsa menenga, mungsuh aprang lan Kangmas Rajeng Mentawis, nanging sun kapa-kena."
- (7) Mangunjaya matur ngasih-asih, "Adhuh Angger Gustiku Pangeran, pan kados pundi dadose", sang Dipati nabda rum, "Wus pinasthi karseng Ywang Widi, Pathi mungsuh Mentaram, nora kena wurung, wus jamake wong prawira, nyengka mungsuh pan ing sun ora awedi, amungsuh wong Mentaram."
- (8) Enengena sang Dipati Pathi, kawarnaa Panembahan Nglaga, sineba dipati andher, putra sentana ngayun, Sang Dipati Mandraka ngarsi, kuneng kang siniwaka, utusan gya rawuh, ingkang aran Patradita, gya tumameng ing ngabyantara nerpati, Patradita tur sembah.
- (9) "Pan kawula ngutus rinta Gusti, sang Dipati Santenan tur

sembah, bekti konjuka sang Rajeng, lan kaping kalihipun, kinen nu- (k. 165) wun waos nerpati, kalih dedere pindhah, kadamel amethuk, barisipun tyang gung wetan, arsa nggecak ing Pathi punika Gusti, mila nyuwun gegaman.”

- (10) Panembahan angandika aris, ”Mring wong Gedhong lah sira mundhuta, tumbak teka siji bae”, wong Juru Gedhong mundhut, tan adangu anulya prapti, waos katur narendra, ngandika sang Prabu, marang sira Patradita, ”Lah ta iki tumbak ingsun kang permati, aturna gustenira.”
- (11) Patradita umatur wotsari, ”Dene Gusti mung waos kewala, boten amawi dedere”, Panembahan nabda rum, ”Nora duwe dedere mami”, Patradita mit nembah, lengser sangking ngayun, Ki Mandaraka tetanya, ”Kados paran”, Panembahan ngandika ris, ”Nggih Paman Yayiemas.”
- (12) Sang Dipati Mandaraka angling, ”Kadospundi ing rayi panduka, nuwun waos saprantose, panduka datan asung, waos ligang dennya peparing”, Jeng Panembahan nabda, ”Nggih Paman puniku, Yayi arsa mungsuh ingwang, waos niku kinarya lambang tyang alit”, gya kondur Panembahan.
- (13) Sekathahe wadya ing Mentawis, sami nata kepraboning yuda, wus angati-ati kabeh, nengena ta karuwun, kawarnaa dipati Pathi, duk miyos siniwaka, ing wadya bala gung, prajurit pe- (k. 166) pak sedaya, pepatihe Ki Mangunjaya neng ngarsi, lan Harya Sindureja.
- (14) Rajamenggala lan Ki Sawunggaling, aneng ngarsa Tohpati jajarnya, Binarong aneng kiwane, Harya Surengpatiku, lan Ki Pecat Tandha nambungi, Ngabei Wilatikta, Kendhuruhan iku, tanapi para sentana, kang prajurit akubeng samya njajari, pepak andeling yuda.
- (15) Angandika sang Dipati Pathi, ”Heh sakehe wadyabalaningwang, miwah sanak ingsun kabeh, manira anjejaluk, aterena alebu geni, amungsuh wong Mentaram, wus sunsedya iku, sunjaluk pati uripnya”, atur sembah sagunge para prajurit, sami matur sumangga.

- (16) Para mantri umatur ing Gusti, "Sampun sakit nadyan tekeng pejah, yen panduka ingkang aken, datan gumingsir ulun, sampun jamak tyang jaler Gusti, rinebut ing ayuda, yen menang aluhur, yen kawon pasthine pejah, tiyang awon kalah prang yen teksih urip, dipundamel punapa."
- (17) Angandika sang Dipati Pathi, "Sun tarima ing prasetyanira, jinurunga ing Ywang Manon", sang Dipati gya mundhut, arta lawan busana adi, kang wadya pan ginanjar, busana bra murub, tanapi arta kencana, 500/latu\$ wus weradin³), pratiwa pan ginanjar.
- (18) Apan sewu arta mring dipati, Kiya Patih ginanjar saleksa, prajurit nyatus ringgite, nulya tengara ngungkung, wus sumeta gamaning jurit, anglir segara blabar, untabing wadya gung, bu- (k. 167) sana mawarna-warna, kang rasukan abrit jajar sami abrit, lir sekar pelasambyar.
- (19) Ingkang kuning kumpul sami kuning, yen dinulu lir podhang raratwan, kang ijo ijo jajare, lir pendah bethet sewu, ingkang ireng jajar lan langking, anglir dhandhang ngembara, biru sami biru, lir pendah mendhung awiyat, kang rasukan putih kumpul sami putih, anglir kontul sarawa.
- (20) Nulya budhal sagunge kang baris, sang Dipati ing Pathi neng wuntat, ginerbeg magersarine, anitih kuda mungguh, ingkang aran pun Yudasari, janjan kuning ulesnya, pinenganggen murub, kang wadya sami prayitna, solahira wong Pathi lir bantheng kanin, lampahira atata.
- (21) Tan kawarna lampahireng margi, kawarnaa sang Rajeng Mentaram, siniwi wadyabalandher, kajinemban gya rawuh, mung-geng ngabyantara nerpati, "Angaturi uninga, ing Kangjeng Sang Prabu, yen rayi Tuwan Santenan, pan anglurug semang-ke wonten ing margi, arsa gecak Mentaram."
- (22) Panembahan angandika aris, mring sakehe wadya kang sewa-ka, "Padha dandana denage, ngiringa putraningsun, Adipati Anom Mentawis, iku kang sunkon mapag, wong Pathi prangi-pun, lan sakehe peranakan, pra dipati aja na ingkang nuwani,

dimen padha bocahan.”

- (23) Sang Dipati Mandaraka angling, ”Kadospundi Angger Senapatya, teka nglampahken Sang Anom, yen ta pengrasaning (k. 168) sun, rayi para dipati Pathi, yen dede jengandika, iya mungsuhipun”, Panembahan saurira, ”Kajengipun si Adhi sunpurih eling, malah mandar wiranga.
- (24) Kajengipun Paman pun Dipati, wayah Tuwan sinaua yuda, kang sepuh sun prih elinge”, Mandaraka lingnya rum, ”Ing-gih leres karsa Nerpati, nanging ta bokmenawa, arinta anepsu, nemeni mring putranira, toging temah wong tuwa lawan taruni, pasthi kalah kang mudha.”
- (25) Panembahan ngandika rum manis, mring kang putra Pangeran Dipatya, ”Heh Kulup sira sunkongkon, papagna pamanamu, arep ngrusak nagri Mentawis, iki duweke sapa, yekti pamanamu, ing Pathi lawan Mentaram, pan wis tunggal ing Mentaram ya ing Pathi, pamanmu elingena.
- (26) Yen tan kena pamanmu kon eling, ladenana ing sakarepira, wong tuwa tan buh gawene, apa sira tan purun, marang pamanira ing Pathi”, Pangran Dipati nembah, ”Ing-gih kula purun”, sang Nata alon ngandika, ”Lah ta Kulup sira den-prayitneng westhi, pamanira digdaya.”
- (27) Pan ginanjar Jeng Pangran Dipati, mring keng rama kalih kethi gungnya, kinarya ngganjar abdine, arta tinampen sampun, Sri Narendra ngandika malih, ”Kulup ki tumbak ingwang, karyanen prang pupuh”, gupuh sampun tinampenan, gya ngabekti Pangran Dipati gya mijil, nimbali ingkang wadya.
- (28) Kang prajurit ginanjaran sami, tigang atus (k. 169) pan tiyang satunggal, mantri gangsal atus kabeh, ngabei kawan atus, nulya budhal tengara muni, untabing kang gegaman, lir arga katunu, penganggene warna-warna, ting perangah ingkang abrit sami abrit, anglir wulung reratwan.
- (29) Inggang ijo jajar sami wilis, yen sinawang lir bethet sayuta, ingkang putih jajar putih, lir kuntul sabeng ranu, tigang

atus ingkang prajurit, kang kuning yen winulat, anglir po-
dhang sewu, kang wungu wungu jajarnya, kawan atus punika
ingkang prajurit, datan kawarneng marga.

- (30) Kawarnaa sang Dipati Pathi, sampun prapta ing Taji baris-nya, Kemalon pesanggrahane, wadya Mentaram rawuh, Perambanan atata baris, nulya amengsanggrahan, kasaput ing dalu, ing latri datan kawarna, enjingira pra sami tengara aglis, arsa ngantep ing yuda.
- (31) Kawarnaa wadya ing Mentawis, sigra mangkat Pangran Adipatya, arsa amapag jurite, mring kang paman puniku, ya ta kandheg kang ponang baris, Jeng Pangeran Dipatya, angandika arum, "Sakehe wadya Mentaram, amandhega ingsun arsa amanggihi, dhewe marang si Paman."
- (32) Samya mandheg sakathahing baris, Jeng Pangeran Dipati Mentaram, amarani mring pamane, aris ing lampahipun, mung deniring wong Magersari, lawan wong upacara, ingkang mung-geng ngayun, kelawa- (k. 170) n para sentana, kalih atus punika ingkang umiring, sedaya aneng wuntat.
- (33) Sang Dipati ing Pathi ningali, nulya tanya marang abdenira, "Sapa lumaku marene, mung lan upacareku, lan deniring wong magersari, sarta apayung jenar, suwarnane bagus", "Punika putra panduka, Kangjeng Gusti, Pangran Dipati Mentawis", anulya pinerpekan.
- (34) Sang Dipati semu runtik galih, langkung merang sajroning wardaya, dene denmungsuhi lare, kang mapag yudanipun, ngrasa lamun denbebecahi, asru pangandikanya, marang pu-tranipun, "Kulup endi ramanira, lawan sira marene arsa pu-napi", kang putra awotsekar.
- (35) "Jeng Rakamta teksih wonten wingking, pan kawula Paman kinen mapag, tindak panduka wiyose, kawula kinen matur, Kangjeng Paman arsa punapi, tindak dhateng Mentaram, mbekta baris agung, timbalanipun rakamta, sawermine negari Mentaram singgih, kagungan Jeng Panduka."
- (36) Sang Dipati amengo saryangling, "Lah menenga Kaki Putra-

ningwang, ingsun weruh lelegede, wus basakne ramakmu, mung sanggupe ngenaki ati, ingsun denprih mundura, nora gelem mundur, Kulup wis sira balia, mung bapakmu konen mapag jurit mami, katemu padha tuwa.”

- (37) Asru matur Pangeran Dipati, ”Botèn purun kawula wangsula, Jeng Rakamta timba- (k. 171) lane, yen panduka tan emut, nggih kawula kinen ngladosi, ing karsa Jeng Panduka”, kang paman marengut, ”Dene ta kaliwat-liwat, bapakira mejanani marang mami, lah wis sira mundura,
- (38) apan sira nora sunladeni, mung bapakmu kang sunata-ata, sun cicipane tumbake, ngadu pranggolan pupuh, lawan ngadu kandelung kulit, atepung pupu jangga, alantaran bau, padha ataker ludira, agandhengan konca genti tumbak keris, apantes padha tuwa.
- (39) Sira iku apan bocah cilik, timun wuku upamane sira, sun klethaka renyah bae”, Pangran Dipati ngrungu, sakelangkung bentering galih, jaja bang winga-winga, kang lathi kumedut, ngatirah ing tingalira, Jeng Pangeran Dipati saurnya bengis, supe purwa duksina.
- (40) ”Datan susah ing Kangjeng Rama Ji, ingsun bae anguwisken sira, sun cangkling murdamu mangko”, dipati Pathi muwus, ”Nora kena suneman Kaki, kudu mungsuh wong tuwa, lah cobanen Kulup, yen sira wani maringwang”, sigra Pangran Dipati waos tinarik, kang paman gya tinumbak.
- (41) Wanti-wanti nggenira nglarihi, nora pasah kang paman ngandika, ”Wis Kulup elinga Angger”, Pangran Dipati muwus, ”Mangsa ingsun mundura yekti, yen putung tumbak ingwang, sun pe- (k. 172) laur lampus, yen aku nora bisaa, iya nigas murdane Paman Dipati, angur muliha aran.”
- (42) Sang Dipati Pathi ngandika ris, ”Bocah iki tan kena ingeman, teka amberung karepe”, sangsaya dangu-dangu, Sang Dipati keraos sakit, winalik waosira, binuntar sang Sunu, Jeng Pangeran kapidara, nulya dhawah sangking luhuring turanggi, binopong rina rompa.

- (43) Pan utusan sekathahing mantri, sesanderen ngaturi uninga, lamun kasambütt sang Anom, Dipati Pathi mundur, malbeng biting ing pondhokneki, gelugu kang kinarya, nengena karuwun, rajeng Mentaram sineba, tan antara utusan pan inggal prapti, duta matur anembah.
- (44) "Putra dalem Gusti pan kapilis, wonten ngrana yuda lan keng paman, anemeni panumbake", Jeng Panembahan njumbul, ingkang garwa dipuntimbali, prapta Nata ngandika, "Kapriye Adhimu, sun sidhep teka elinga, putranira Dipati sun kon manggihi, ora saya mundura.
- (45) Malah bocañ teka dentemeni, iku Angger paran karsanira, arenira mberung bae", kang garwa nembah matur, "Lah punapa karsa sang Aji, kawula tan angrasa, yen gadhah sedulur, senadyan badan kawula, la- (k. 173) mun lepat, suka juwengen Nerpati, kula datan lenggana."
- (46) Panembahan angandika aris, "Apa temen Gusti sira lila, adhenira ing patine", Jeng Ratu nembah matur, "Pan kawula datan ndarbeni, tingal sanes ing Tuwan, tan gadhah sedulur, namung panduka katingal, ngawal ngakir panduka panutan mami", ingkang garwa ingaras.
- (47) "Lah karia sira Gusti mami, ingsun tilikane putranira, ing yuda suntuwanane", sang Nata sigra ngrasuk, busanendah ageming jurit, nulya miyos sang Nata, ndhawuhi sang Prabu, "Lah ta nembanga tengara", Kyai Bicak tinimbang munya wiyati, tan nedya mundur ing prang.

XXII. DURMA

- (1) Sampun pepak sagegamaning ayuda, putra sentana nangkil, Dipati Mandraka, tansah munggend ing ngarsa, mantri pratiwa dipati, sampun sumeta, mangkat baris pengarsi.
- (2) Mandaraka nindhihi gaman saleksa, Jeng Pangran Mangkubumi, satus bebeciknya, Pangran Wiramenggala, kawan atus kang prajurit, Pangran Juminah, kalih atus sinelir.

- (3) Pangran Tepasana kawan atus bala, Pangran Pringgalaya di, tigang atus bala, Dipati Jayaraga, kawan atus kang sinelir, Ki Martalaya, sewu ingkang prajurit.
- (4) Saradipa tigang atus balanira, ulur lampahing baris, anglir wardu angga, lampahing bala kuswa, wardu lintah angga warih, lir lintah kumlab, ing ranu ingkang baris.
- (5) Pane- (k. 174) mbahan nitih kuda songsong gilap, putih ules turanggi, ran Ki Bratayuda, baludru larapira, cindhe sekar keng palisir, badhong kencana, pinatik ing sotya di.
- (6) Yen lumampah kang kuda badhong sinawang, lir lintang ting parelik, sang Prabu Mentaram, ngagem makutha muncar, kinancangan grudha kalih, ngagem rasukan, bludru wungu respati.
- (7) Apaningset sang Nata cindhe puspita, lancingan panji-panji, bludru wungu ika, mojah seta keleja, cenela wungu mantesi, binludir mubyar, lir Sang Harjuna sigit.
- (8) Sang Dipati Mandaraka datan tebah, lir Prabu Dwarawati, punika botohnya, mring sang Prabu Ngalaga, prapta kasaput ing wengi, sami mondhokan, sareng andungkap enjing.
- (9) Nulya nembang tengarane wong ayuda, kendhang gong lawan beri, gong maguru gangsa, teteg kaya butula, Ki Bicak tinembang aglis, munya angangkang, anglir aneng wiyati.
- (10) Sampun budhal gegame wong Mentaram, lir ombaking jeladri, wong Pathi miyarsa, yen wong Mentaram prapta, geger puyengan jro biting, tan bisa tata, meksih peteng kang wengi.
- (11) Senapati Ngalaga ngrampid bitingan, nanging tan angsal margi, pan peteng kalintang, dangu tan angsal marga, pedhut peteng anglimputi, Sang Mandaraka, bremantyanya tan sipi.
- (12) Kya Dipati Mandaraka apan sigra, wangkingane tinarik, Ki Culik wastanya, binabadaken sigra, ing biting angsal glugu tri, tatas sedaya, Ki Mandaraka angling.
- (13) (k. 175) "Lah Ki Jebeng Senapati dipunenggal, puniki margi

becik”, rajeng Mentaram mara, mring nggone Mandaraka, semana pan sampun prapti, arsa manjinga, marang sajroning biting.

- (14) Wus lumebu Panembahan Ing Ngalaga, mring bitinge wong Pathi, angamuk sang Nata, wong Pathi apuyengan, datan saged amalesi, bopatenira, katunjang mring wong cilik.
- (15) Aru-ara wong Pathi uleng-ulengan, kang wani padha nangis, dene nora bisa, amales ing ayuda, pinipit kang para abdi, ngamuk tan bisa, rebah kapipit-pipit.
- (16) Pra prajurit Mentaram prapta sedaya, sampun malebeng biting, lajeng ngamuk rampak, wong Pathi kathah pejah, pan sami anunjang biting, pelayonira, sami kagebyur kali.
- (17) Kali Dengkeng apan nuju banjir bandhang, ladhu ageng nglangkungi, wong Pathi lumajar, sisane ingkang pejah, samya kagebyur ing kali, pating kurambang, lir sarah bangke jalmi.
- (18) Pating klenggek wong Pathi akathah pejah, tan mungsuh tumbak bedhil, keh pejah neng toya, kang kari neng bitingan, anulya binendrong bedhil, saya keh pejah, lir numbaki cecindhil.
- (19) Sang Dipati ing Pathi datan karuwan, jisime denulati, pan boten kapanggya, sedaya nggolekana, dangu pan nora kepanggih, penyananira, baya kalebu kali.
- (20) Sirna gempang wong Pathi pating sulayah, mlayu sisaning mati, samya asarsaran, sarwi anandhang brana, (k. 176) Panembahan Senapati, arsa mundura, wau dhateng Mentawis.
- (21) Sampun bubar Panembahan ing Mentaram, lan sagung ingkang baris, lampahira tata, datan kawameng marga, sagunge wadya Mentawis, asuka-suka, sampun prapta negari.
- (22) Wus malebu ing kutha bacingah ika, ngalun-alun wus prapti, nulya abebesan, gamelan munya omyang, pratiwa suka kang galih, putra sentana, samya suka nglangkungi.
- (23) Anggeganjar sang Nata mring wadya bala, ana jinunjung ling-

gih, mantri lan pratiwa, kang becik gawenira, sami sinungan negari, sampun atata, sakehe para mantri.

- (24) Kang saweneh ginanjar arta busana, putra sentana sami, ngalih ewu ika, mantri sawijenira, nigang atus reyal sami, ranga lan demang, ngalih atus wong siji.
- (25) Kang prajurit ginanjar nyatus sedaya, bekel nyeket weradin, pan suka sedaya, sagunge wong Mentaram, wus werata sami mulih, asowang-sowang, rabine methuk sami.
- (26) Nulya kondur wau Kangjeng Sri Narendra, malebet dalem puri, sagunging bopatya, miwah putra sentana, sawusira bu-bar mulih, datan winarna, semana wus alami.
- (27) Panembahan nggenira jumeneng nata, aneng nagri Mentawis, sakelangkung harja, eca manahing wadya, suyud sakehing wong cilik, sugih sedaya, semana Sri Bopati,
- (28) nandhang gerah lenggah ing bale Kajenar, (k. 177) ingandhep para rabi, miwah para putra, tanapi pra sentana, Dipati Mandraka sandhing, Nata ngandika, "Heh Paman Adipati.
- (29) Lah ta Paman Mandaraka wekas ingwang, lan Adhi Mangkubumi, Yayi Singasekar, lan sagung putraningwang, padha sira dipuneling, mring wekas ingwang, yen ingsun tekeng lalis.
- (30) Putraningsun Dipati Anom Mentaram, jumenenga nerpati, mengku ing rat Jawa, sakehing putraningwang, padha angidhepa sami, tuwa anoma, estokna weling mami.
- (31) Dipunatut sadulur aja sulaya, mring kang dadi nerpati, pan wis karsaning Ywang, kang anom dadi nata, parentahing Ywang tan gingsir", putra sedaya, anembah saha nangis.
- (32) Panembahan ngandika mring Mandaraka, lan Adhi Mangkubumi, "Iya pekenira, ingkang anjenengena, mring putraningsun Dipati, dadi narendra, aneng nagri Mentawis.
- (33) Alah uwis Paman manira pamitan, denbecik dika kari", ya ta Sri Narendra, sakedhap nulya seda, gumuruh swaraning tangis, kang para garwa, sumungkem aneng siti.
- (34) Para putra sedaya sami karuna, sambat sami nungkemi, la-

jeng samya ngaras, mring kalame keng rama, Dipati Mandraka anging, "Padha menenga, aja na padha nangis."

- (35) Gya kinapa layone Jeng Panembahan, sinalataken aglis, anulya binakta, lajeng dhateng Astana, para putra samya ngiring, pan sampun prapta, sinare kilen masjid.
- (36) (k. 178) Sawusira sinare anulya bubar, putra myang pra bopati, mapan sinengkalan, surude Panembahan, kaya buta guling siti, ya ta kawarna, sagung para dipati.
- (37) Sampun pepak samya anangkil sedaya, miwah kang para mantri, tuwin pra sentana, Dipati Mandaraka, Jeng Pangeran Mangkubumi, sampun siwaka, arsa njenengken aji.
- (38) Jeng Pangeran Dipati Anom siyaga, ngrasuk keprabon aji, Dipati Mandraka, Jeng Pangran Mangkubumya, wus malebet ironing puri, Pangran Dipatya, sampun kinanthi mijil.

XXIII. MIJIL

- (1) Jeng Pangeran Dipati wus mijil, sangking jro kedhaton, ginarebeg ing upacarane, ingkang ngampil wanodya yu luwih, lumampah ing ngarsi, asri yen dinulu.
- (2) Banyak dhalang jajar sawunggaling, hardawaleka wor, kecacu mas cepuri jajare, lantaran mas lan kuthuk mas adi, kidang mas asisih, manyura mas iku.
- (3) Kebut badhak saput gedhah sarwi, gandhek lawan bokor, pengunjukan kencana jajare, ingkang ngampil wanodya yu luwih, samir sutra kuning, asri yen dinulu.
- (4) Inggang ngapit pedhang tameng tamsir, jemparing lan waos, Kyai Baru Palered sisihe, lampahira ing Sitinggil prapti, mung-geng Witana di, lenggah kursi sampun.
- (5) Para putra sentana anangkil, punggawa supenoh, pra dipati mantri seba andher, keng prajurit kanan lawa- (k. 179) n kering, ngarsa lan ing wuri, prayitna ing kewuh.
- (6) Sang Dipati Mandaraka sandhing, lan wayah sang Anom, Pangran Mangkubumi lan arine, Jeng Pangeran Harya Singa-

sari, Pangeran Dipati Puger kang sumambung.

- (7) Jeng Pangeran Juminah pra tuwin, Pringgalaya lungguh, Jeng Pangeran Wiramenggalane, Jeng Pangeran Purubaya nangkil, Tepasana nenggih, Jayaraga lungguh.
- (8) Sang Dipati Martalaya nangkil, lan arine karo, Jasupanta lan Saradipane, sang Dipati Pajang sampun nangkil, lan Demak dipati, wus munggend ing ngayun.
- (9) Lan sagunge mantri ing Mentawis, seba ngarsa bukoh, wong ing Kedhu lawan Bagelene, kang prajurit sap-sapan njajari, kestabel srageni, wus tata nggenipun.
- (10) Sigra ngadeg Pangran Mangkubumi, ngarseng dhampar kaot, majeng ngaler asru timbalane, "Lah ta padha pirsakna sakehing, putra pra dipati, miwah wong Mentarum.
- (11) Angestokna mengko putra mami, Pangran Dipatyanom, putra nata Mengkunegarane, Keng Sudigbya ing mengko gumanti, jumngeng narapati, ngrenggani kedhatun.
- (12) Ing Mentaram amengku rat Jawi, nata gama kaot, Senapati Ngalaga juluke, Ngabdurahman Kalifatolahi, sapa nora yekti, mungsuhe lan ingsun.
- (13) Sagung putra lan sentana mami, tuwin sakeh- (k. 180) ing wong, lah ta mara tekakna sakiye, apan ingsun lawanira jurit", putra sentara jrih, jumurung sedarum.
- (14) Ageng alit wadya ing Mentawis, pan samya kumojong, datan ana sulaya atine, mring madege Pangran Adipati, gya ngaturan linggih, ing dhampar mas iku.
- (15) Sampun lenggah Jeng Sri Narapati, munggend dhampar kaot, pra sentana sepuh salam kabeh, sentana nom samya angabekti, gentya pra dipati, nayaka sedarum.
- (16) Angabekti samya ganti-ganti, mring Gusti sang Katong, urmat mriyem lir gelap swarane, senjata lit gumrudug melingi, gangsa Monggang muni, lan tengara umyung.
- (17) Genter pater samodra ngurmati, arga pan rumojong, ting jalegur nenggih suwarane, kayon-kayon godhong angurmati,

mring madeg nerpati, sang Nata gya kondur.

- (18) Nulya bubar sagung ingkang nangkil, sang Nata ngedhaton, wadyabala wus luwaran kabeh, wis misuwur Jeng Pangran Dipati, gumantya nerpati, jumeneng Mentarum.
- (19) Tan kawarna lamine ing mangkin, denny madeg katong, ing Mentaram kadya duk ramane, datan ana lampah kang tan yekti, parentahnya adil, ing agama luhung.
- (20) Dina Soma sang Nata tinangkil, pepak kang ponang wong, pra sentana samya seba kabeh, angandika sang Sri Na- (k. 181) rapati, "Heh wong ing Mentawis, ingsun amemundhut.
- (21) Ingsun karyakena sapuniki, pertamanan kulon, Danalaya pan iku arane, sakulone kedhaton sun iki", kang wadya wot-sari, adan gya sinambut.
- (22) Lawyan Pethak kang badhe ngenggeni, meng-amengan katong, pindha jalma kelangkung agenge, Jurutaman westanipun nenggih, aneng ing jro puri, pan kinen ametu.
- (23) Neng kedhaton tansah angrusuhi, telad warna katong, para selir kang kinarepake, kathah estri kang samya kagimir, dennyana sang Aji, iku purwanipun.
- (24) Mila Srinarendra langkung seti, yen tindak ginendhong, mider jagad mung sadhela bae, malbeng toya Jurutaman nyunggi, nadyan tindak wengi, tan mawi pekewuh.
- (25) Duk semana sang Nata tinangkil, pepak gung ponang wong, pra sentana samya sowan kabeh, Sang Dipati Mandaraka ngarsi, Pangran Mangkubumi, nenggih jajaripun.
- (26) Pangran Adipati Singasari, munggeng ngarsa Katong, Martalaya kang munggeng wurine, mung Jeng Pangran Puger datan nangkil, langkung sakit galih, dening putra sepuh.
- (27) Daton arsa seba mring kang rayi, dene kadang anom, Pangran Puger semana karsane, adarbea cecangkok pribadi, ing Demak pinilih, nenggih karsanipun.
- (28) Angandika Jeng Sri Narapati, mring Mandraka alon, tuwin Pangran ing Mangkubumine, (k. 182) "Paran karsa Eyang

ulun tari, Kakangmas Dipati, ing Puger puniku.

- (29) Boten eca raose kang galih, tan arsa neng ngisor, Kakangemas semangke karsane, adarbea cecangkok pribadi, ing Demak negari, punika jinaluk.
- (30) Kadospundi Paman Mangkubumi", Mandraka turnya lon, "Lah ta paran sang Nata karsane, lan Ki Jebeng Harya Mangkubumi, lan Ki Singasari, paran ta rembugmu."
- (31) Matur alon Pangran Mangkubumi, "Yen sembada Katong, tinurutan ta Angger karsane, aneng Demak dadosa tetawing", sang Nata methuki, ing galih jumurung.
- (32) "Leres Paman dadosa tetawing, ing Mentaram kang wong", sang Dipati Mandraka sabdane, "Lah sakehe kang para dipati, kabeh ingsun tari, kapriye kang rembug."
- (33) Pra dipati punggawa Mentawis, ndherek karsa Katong, wonten ngriki pakewed galihe, pan suwawi darbea negari, pra sentana sami, sedaya turipun.
- (34) Sri Narendra angandika aris, "gandhek mantri anom, aturana Kakangmas denage", duta mentar sing ngarsa gya prapti, Kapugeran panggih, ndhawuhken pamuwus.
- (35) "Ulun Gusti pan inggih tinuding, ing arinta Katong, angaturi panduka denage, ingantosan wonten ing Sitinggil", Pangeran wus ndugi, karsane ri Prabu.
- (36) Wus kampuhan sigra lajeng mijil, nitih kuda alon, sesanderan pa- (k. 183) n aglis lampihe, prapteng ngabyantara ri Nerpati, wus jajar alinggih, Sang Mandraka ngayun.
- (37) Angandika Jeng Sri Narapati, mring kang raka alon, "Jengandika Kakangmas ing mangke, adarbea ing Demak negari, nama Adipati, ing Demak pilungguh.
- (38) Ingkang raka tur nuwun nampeni, sih ari sang Katong, wus mupakat ing wadya sakehe, yen Jeng Pangran Puger asesilih, Pangran Adipati, ing Demak winengku.
- (39) Angandika malih Sri Bopati, mring kang raka alon, "Kakangemas lajenga ing mangke, budhal dhateng ing Demak

negari, denamrih prayogi", sandika turipun.

- (40) Nulya kondur Jeng Sri Narapati, lumbeng kedhaton, kang sewaka sampun bubar kabeh, Pangran Adipati Demak tuwin, dalemnya wus prapti, lajeng dandan sampun.
- (41) Garwa putra sedaya miranti, nulya sami bodhol, tan kawarna ing marga lampah, sampun prapta ing Demak negari, lajeng sang Dipati, sineba wadya gung.
- (42) Wong ing Demak pan wus sujud sami, ngidhep sakehing wong, mring Jeng Pangran ing Puger ta mangke, ageng alit sedaya samya jrih, marang sang Dipati, anggusti sedarum.
- (43) Pamomonge pangeran ing nguni, Tandhanegara wong, pan ing mangke jinunjung linggihe, Adipati ing Panjer kang nami, kang kinen nguyuni, wong Demak mi- (k. 184) suwut.
- (44) Pan kinarya pepatih anenggih, marentah sakeh wong, wadya Demak samya ngidhep kabeh, Pangran Adipati Demak mukti, timbang ing Mentawis, ing kamuktenipun.
- (45) Enengena ing Demak kariyin, warnanen sang Katon, ing Mentaram sineba balandher, pra sentana pepak samya nangkil, miwah pra dipati, tuwin pinisepuh.
- (46) Wonten ingkang sentana satunggil, kang paman sang Katong, Mas Kedhawung nenggih kekasihe, wuragile Ki Ageng Mentawis, pan jinunjung linggi, karsane sang Prabu.
- (47) Nama Pangran Demang Adipati, nulya ri sang Katong, Raha-den Mas Dembaga kasihe, wuragile Jeng sang Senapati, duk meksih sang Aji, dereng sinung lungguh.
- (48) Angandika Kangjeng Sri Bopati, "Heh kawulaningong, punggawengsun pirsakena kabeh, areningsun si Dembaga mungkin, insun junjung linggi, namane sunpundhut.
- (49) Sun paringi nama Adipati, Puger karsaningong, pra bopati ngestrenana kabeh", kang linangan sedaya wotsari, sedaya ngestreni, karsane sang Prabu.
- (50) Sri Narendra angandika malih, mundhut pirsawartos, "Kakangemas ing Demak samangke, apa ora sulaya ing galih,

ing wong Demak sami, apa ta wis sujud.”

- (51) Martalaya matur awotsari, ”Inggihi ta sang Ka- (k. 185) tong, pan kawula midhanget ing wartos, ing rakamta punika akardi, pepatih kekalih, dipati ranipun.
- (52) Adipati Panjer kang satunggil, Gendhing sisihing wong, ing karsane rakamta sang Rajeng, sapunika kerta kang negari”, jengkar Sri Bopati, akondur ngedhatun.
- (53) Sampun bubar gung wadya kang nangkil, gentya winiraos, nagri Demak kawarnaa maleh, Jeng Pangeran Dipati tinangkil, dening para mantri, pepak munggang ngayun.
- (54) Pan wus lami neng Demak negari, tan seba ri Katong, pan kalimput dening ing kamukten, nenggihi wonten bopati satunggil, sang Dipati Gendhing, nenggihi wastanipun.
- (55) Matur nembah mring sang Adipati, ”Angger Gusteningong, pan kawula nuwun karsa Angger, de panduka tan sowan Mentawis, panuwuning dasih, Gusti sampun tanggung.
- (56) Saler ardi ing Kendheng puniki, binahak kimawon, kinen ngidhep ing panduka Angger, lan Jeng Gusti jumenenga aji, pandugi ing janji, lan ari sang Prabu.
- (57) Sampun pantes panduka Jeng Gusti, jumenenga katong, tyang bang eler panduka ratune, rayi Tuwan jumeneng Mentawis, tetimbangan mukti, punika apatut.”
- (58) Sang Dipati ing Demak nulya ngling, ”Iya karsaningong, angenteni ingkang njunjung bae”, langkung suka tyasira (k. 186) dipati, dene pethuk galih, sedaya jumurung.
- (59) Angandika wau sang Dipati, mring wadyanira lon, ”Lah ta sira mangkata denage, ambebahak salore ing ardi, prihen ngidhep sani, mring Demak sedarum.
- (60) Yen na bangga patenana sami, rabine binoyong”, gya lumengser bubar sawadyane, anglampahi timbalaning Gusti, lajeng ambahaki, wong salering gunung.
- (61) Ingkang samya bangga denpateni, rabine binoyong, wus miuwur ing Demak mbalike, sang Dipati ing Pajang miyarsi,

yen Demak wus baris, gya utusan gupuh.

- (62) Mring Mentaram angaturi uning, ing Kangjeng Sang Katong, kawarnaa ing Mentaram mangke, Sri Narendra ri sedheng tinangkil, sagung pra dipati, Paglaran sepeh.
- (63) Pra sentana sedaya anangkil, Mandraka tan adoh, Pangran Mangkubumi ing jajare, lan kang rayi Pangran Singasari, Martalaya kering, mantri pepak ngayun.
- (64) Duta Pajang wus prapta ngarsa Ji, umatur wotsinom, "Pan kawula dinuta sang Rajeng, mring sang Adipati Pajang Gusti, ngaturi upeksi, konjuk ing sang Prabu.
- (65) Lamun raka panduka sang Aji, Demak madeg Katong, saler ngardi binahak karsane, ingkang bangga samya denpejahi, sapunika Gusti, sedaya anungkul."
- (66) Angandika sang Nata Mentawis, "Moka- (k. 187) l yen mangkono, apan ingsun wis piyandel gedhe, lamun Kakangemas ambahaki, wong saloring ardi, iya iku patut."
- (67) Lon ngandika malih Sri Bopati, mring ywang Mandraka lon, "Lah ta Eyang karsa kula mangke, Kakangemas manira aturi, dhateng ing Mentawis, lami tan katemu.
- (68) Lan sekathahing wartos puniki, menawi tan yetos, inggih arsa sunyeteni dhewe, yen tan prapta Kangmas sunaturi, sayektos tan eling, adarbe sedulur."
- (69) Sang Dipati Mandraka turnya ris, "Nggih leres sang Katong", miwah Pangran ing Mangkubumine, datanapi Pangran Singasari, tuwin pra dipati, sedaya jumurung.
- (70) Sri Narendra angandika aris, "Wong gandhek den-gupoh, lumakua mring Demak sakiye, aturan Kakangmas Dipati, matuta yen mami, banget onengingsun.
- (71) Lan sakehe wong saloring ardi, aturena kabeh", mantri gandhek gya atur sembahe, wus lumampah tan kawarneng margi, wus prapta negari, Demak kang jinujug.
- (72) Amarengi dipati tinangkil, pepak kang ponang wong, Ki Dipati ing Gendhing ngarsane, sang Dipati Panjer datan tebih,

wus ngaturi uning, yen na duta Prabu.

- (73) Gya ngandikan duta awotsari, gya umatur alon, (k. 188)
"Gusti lampah kawula kinengken, dhateng rayi panduka
Narpati, ingkang salam taklim, katura Pukulun.
- (74) Lawan kinen ngaturaken Gusti, saler ngardi kang wong, ka-
atura panduka sakehe, lan panduka ingaturan Gusti, mring
rinta Mentawis, sanget onengipun.
- (75) Lami datan panggih lan Jeng Gusti, arinta sang Katong",
sang Dipati ing Demak delinge, "Lah matura mring Yayi
Narpati, ingsun tan lumaris, nora gelem ingsun."
- (76) Adipati ing Gendhing nambungi, sugal wuwusing wong,
"Iya ingsun ingkang nora aweh, asebaa mring nagri Menta-
wis, wus madeg Narpati, ingsun kang anjunjung.
- (77) Lah matura utusan denaglis, marang ing sang Katong, lamun
ingsun ingkang nora aweh", sang Adipati angandika malih,
"Warahen si Adhi, ingsun kang tan purun.
- (78) Telasena wadya ing Mentawis, tan lumaku ingong", ponang
duta pan nulya lumengser, kang sineba wus bubaran sami,
tan kawarneng margi, gentya kang winuwus.
- (79) Sri Narendra Mentaram tinangkil, pepak kang ponang wong,
Sang Dipati Mandraka ngarsane, lan Dipati Harya Mangku-
bumi, tuwin sang Dipati, Harya Singasantun.
- (80) Sampun prapta dutane sang Aji, lajeng matur alon, "Amba
sampun kaduta sang Rajeng, angaturi rakamta Dipati, pan
Gusti tan apti, sampun madeg ratu.
- (81) Pun Dipati ing Gendhing kang kardi, lan Panjer ponang
wong, tyang bang eler suyud sedayane, welingipun ra- (k.
189) kanta sang Aji, matura si Adhi, sugal wuwusipun.
- (82) Nggih konjuka Gusti panduka Ji, wuwusipun awon", sampun
telas sang Duta ature, sareng myarsa Jeng Sri Narapati,
emeng jroning galih, tan enget ing pungkur.

XXIV. PANGKUR

- (1) Prabu Mentaram ngandika, mring kang Eyang Mandaraka pan aris, "Eyang kados pundi rembug, Kangmas Dipati Demak, sampun takyin awon penede satuhu, malah jumeneng narendra, wonten ing Demak negari.
- (2) Lah Eyang panduka rembag, lan Jeng Paman Dipati Mangkubumi, kalih Paman Singasantun, Dipati Martalaya, lan pun Kakang Purubaya dika rembug, amrih saene ing lampah", Mandaraka ngandika ris.
- (3) "Yen mangkono raka para, dene teka wani ngowahi janji, wasiyate kang rumuhun, yen mengkono karepnya, mangsa nora nemahana ala besuk, wus pasthi nemu cilaka, mangsa bodhoa sang Aji."
- (4) Jeng Pangeran Mangkubumya, lan kang rayi Pangeran Singasari, Pangran Purbaya tan kanton, Pangeran ing Juminah, Sang Dipati Martalaya sareng matur, "Yen makaten ingkang karsa, sumangga dipunlurugi."
- (5) Sang Nata malih ngandika, "Yen mekaten linampahan anuli, pan wus nyata cidranipun, Kamas Dipati Demak, apan karsa angayoni marang ingsun, lah nedha sami dandana, Kang Martalaya denaglis.
- (6) (k. 190) Gya anembanga tengara", tur sandika Martalaya pan aglis, bendhe tinembang angungkung, obah wadya Mentaram, wus sumeta siyaga gegaman ngumpul, sajuru-juru wus tata, wadya bala ing Mentawis.
- (7) Ing alun-alun barisnya, pra sentana sampun anata baris, Pangran Purubaya iku, Pangeran Tepasana, sang Dipati Jayaraga sampun rawuh, lan Pangran Wiramenggala, lan Pringgalaya Dipati.
- (8) Pangran Dipati Juminah, lan Pangeran Puger ingkang nambungi, Pangran Demang datan kanton, sampun prapta sedaya, lajeng tata baris aneng alun-alun, tuwin kang para prawira, wus sami anata baris.

- (9) Sang Dipati Mandaraka, alon matur dhateng wayah Nerpati, "Kadipundi karsa Prabu, sinten tinedah karya, pra sentana tuwin kang pra nayaka gung, sampun atindak sang Nata, ngamungna mantri Mentawis.
- (10) Tinindhihan pra sentana, pra prawira kadya nyampuni kar-di, nggandra pira Demak iku", sang Nata lon ngandika, "Sampun Eyang nggegampil lampah satuhu, Kangmas Dipati ing Demak, badhe angayoni mami,
- (11) mila manira lumampah, dhateng Demak lah angkatna den-aglis, gagaman ingkang pengayun", nulya nembang tengara, sigra budhal kang baris pengarsa selur, kang wadya pangirid lampah, Ki Tumenggung Bocor nenggih.
- (12) Lawan Ki Ngabei Ngrawa, Ki Tumenggung Ngawu-awu nam-bungi, Ki Rangga Kalegen iku, Ngabei (k. 191) Kaleng ika, Bagelen ler Ngabei Jenar sumambung, Nglugu Ngabei Jayuda, Ki Rangga Suren tan kari.
- (13) Lan Ngabei Sangutoya, lan ing Sampang Jawikrama Ngabei, Kredhetan Nilasrabeku, samya nindhihi bala, sedayane sa-mya prawira ing kewuh, kathahira kawan dasa, samya anin-dhihi baris.
- (14) Sumambung wadya Mentaram, Ki Ngabei Patrabangsa tetin-dhih, Tumenggung Singajayeku, lan Ki Harya Panular, De-mang Tanpanaha punika sumambung, Ki Tumenggung Wira-patya, Tumenggung Jagayudeki.
- (15) Ngabei Jagawatika, lan Ki Demang Malangsumirang nenggih, Kartawedana sumambung, ngirid wadya Mentaram, nulya pa-ra sentana ingkang sumambung, Jeng Pangeran Purubaya, lan Pangran Tepasana di.
- (16) Jeng Pangran Wiramenggala, Sang Dipati Juminah anambungi, Dipati Pringgalayeku, Ki Dipati Jayaraga, lan Dipati Puger punika sumambung, lan Pangeran Demang wuntat, nulya Jeng Sri Narapati.
- (17) Wau ingkang munggend tengah, wurenira Mandaraka Dipati,

- lawan kang putra puniku, Dipati Mangkubumya, lan kang rayi sang Dipati Singasantun, wong Kajoran kabeh tata, angubeng Sri Narapati.
- (18) Wong Magersari akapang, tameng towok agemnya pedhang tamsir, sami prayitna ing kewuh, wong Angrawit sambung-nya, wong Srawisa kelawan Nyutra sumambung, Sarageni munggend ngarsa, (k. 192) wong Panumbak kang nambungi.
- (19) Wong Priyataka ing ngarsa, Martalulut sisih Singanegari, rumeksa bawat sang Prabu, upacara angepang, tan kawarna ing marga lampahnya rawuh, nenggih negari ing Pajang, ale-reb amung salatri.
- (20) Enjingira nulya budhal, sang Dipati Pajang dadya pangarsi, kuneng kang lagya lumaku, gentya ingkang kawarna, sang Dipati ing Demak ngaturan weruh, dening kajinemanira, anulya miyos tinangkil.
- (21) Pepak andher kang sewaka, Ki Dipati Gendhing kang mung-geng ngarsi, Dipati Panjer neng ngayun, rajeng Demak ngan-dika, "Lah ta Bapa wartane rajeng Mentarum, dina wingi aneng Pajang, arsa nggecak Demak mangkin."
- (22) Dipati Gendhing wuwusnya, taken marang wong kajineman ririh, "Sapa ingkang ngirid laku, kang dadya senapatya", kajineman alon nggenira matur, "Sang Nata tindak piyam-bak, kerig sentana umiring.
- (23) Sentana sepuh sedaya, kakerigan sagung wadya Mentawis", Dipati Gendhing angrungu, maleret micoreng tyas, "Yen mengkono kang warta kaya pa iku, menanga wadya ing De-mak, sasat karubuhan wukir,
- (24) kaya priye gumingsira", rajeng Demak pangandikanya aris, "Payo tengaraa gu- (k. 193) puh, amethuk ing ayuda", Kya Dipati ing Panjer tengara sampun, bendhe tinitir angangkang, obah wadya Demak baris.
- (25) Gendhing gong maguru gangsa, sampun muntab gegaman ami-ranti, baris aneng alun-alun, wus lawan dennyta tata, pan sumeta prajurite pepak sampun, sangang ewu wong ing

Demak, sang Nata asru denyangling.

- (26) Mring Dipati Gendhing ika, "Heh ta mengko Bapa parentah mami, sira dadia puniku, pengawat tengen ika, nindhihana mantri tengen sagungipun, sira ingkang angadua, wedananing para mantri.
- (27) Tumenggung Jayasamodra, dene ingkang sawiji anisihi, Ki Jayataka Tumenggung, lan Demang Astrayuda, Ki Tumenggung Jayasatru sisihipun, lawan Harya Martaita, dene ingkang anisihi.
- (28) Bapa Panjer ingkang kiwa, angirida wedana kiwa sami, si Harya Binarong iku, lan Walangkathung Demang, lan si Rangga Wirajeladraya iku, lan si Orang-aring Demang, Ngabei Sinabakeni.
- (29) Lan si Mulatenge Rangga, iku milu dadya pengawat kering, Bapa tengaraa gupuh", Dipati Panjer sigra, atengara kang bendhe tinabuh ngungkung, gya budhal kang wadyabala, wus medal jawining nagri.
- (30) Gancang carita prapta, mesanggrah (k. 194) an aneng ing Tambakjalmi, kasarengan wong Mentaram, lajeng ayun-ayunan, duk semana apan kesaput ing dalu, samya mondhoek, arerangkah, kocapa rajeng Mentawis.
- (31) Parentah ing wadyanira, "Wong Mentaram kabeh ing wekas mami, lamun tempuh ing prang pupuh, Kakangemas ya nrajang, pan oleha sapira-pira kang lampus, aja na males ing yuda, sunkethok lamun nangani."
- (32) Enjing ingkang kawamaa, wong Mentaram sampun anata baris, Prit Aneba gelaripun, wadya Demak wus tata, samya medal ambedholi rangkahipun, sampun anata barisnya, gelar Supit Urang nenggih.
- (33) Kang minangka supit kiwa, Ki Dipati Panjer ingkang nindhihi, Gendhing supit tengenipun, pengawak Nateng Demak, Sang Dipati Puger Demak prentah sampun, "Lah ta nembanga tengara, payo nempuh ing ajurit."

- (34) Wong Mentaram amiyarsa, yen wong Demak sampun tengara jurit, Martalaya prentah gupuh, animbangi tengara, bende ngungkung gong maguru gangsa umyung, teteg lir pendah butula, saha surak wanti-wanti.
- (35) Wong Mentaram sareng nrajang, kang tinempuh pengawat kanan nenggih, Dipati Gendhing apengkuh, lawan para prawira, sareng tempuh wong Demak lan wong Mentarum, arame nggeni- (k. 195) ra yuda, sami sudiranya kalih.
- (36) Ramening prang long-linongan, mungsuh rowang sampun kathah kang mati, wong Demak anunjang purun, nanging karoban lawan, kang tinuju Martalaya barisipun, kang tinunjang sami panggah, barise mantri Panumping.
- (37) Arame nggenira yuda, wong ing Demak karepotan ing jurit, sangking karoban ing mungsuh, prajurite keh pejah, Ki Dipati ing Gendhing ngawaki ngamuk, lawan Ki Jayasamodra, Martalaya kang nadhahi.
- (38) Kelawan para prawira, miwah Harya Jayasupanta nenggih, Dipati Gendhing kinepung, kelawan sabatumnya, tandangira lir pendah bantheng tatu, kang para mantri ing Demak, wus kinepung ing prajurit.
- (39) Ngalar ngidul ketadhahan, Ki Dipati Gendhing anandhang kamin, Martalaya mengsahipun, Dipati Gendhing sayah, kintahan sinosog ing tumbak ganjur, Dipati Gendhing palastra, Jayasamodra pepulih.
- (40) Nanging sampun kesayahan, tinumbakan Jayasamodra mati, sirahé tinigas sampun, lan Gendhing Ki Dipatya, tinigasan wau ta ing murdanipun, mring Dipati Martalaya, kang urip lumajar sami.
- (41) Supit kang kiwa nempuh prang, Ki Dipati Panjer nerajang wani, lan Harya Binarong ngamuk, (k. 196) sabature mangrempak, kang tinunjang nuju sentana Mentarum, arame panggah ing yuda, wong Demak kinepung sami.
- (42) Harya Binarong nerajang, gya kinrocok dening wadya Mentawis, tatu jajane wus lampus, Mulatenge wus pejah, Walang-

kathung nandhang brana lajeng lampus, Ki Sabakena lumajar, Dipati Panjer sinupit.

- (43) Anulya rinampog kathah, nging tan pasah nulya dipungebu-
gi, binalang-balang ing watu, ginitik ing landheyan, pinopor-
an ing bedhil gigire iku, Dipati Panjer wus sayah, aniba wus
dentaleni,
- (44) winayuyung ing kendharat, prajuritnya sedaya tumpes neng-
gih, sang Dipati Demak ndulu, yen wadyane tumpesan, sigra
nrajang lan wong Kajineman ngamuk, kang tinrajang bubar-
bubar, wong Mentaram keh kang mati.
- (45) Dipati Demak kinepang, kajineman kang ndherek wastaneki,
Sapigumentar puniku, lawan Ki Secaula, lan malihe Ki Moto-
moto pengayun, lan Ki Demang Penayaban, Ki Sabalong-
marabengi.
- (46) Ki Karyarusuh pengarsa, pan punika sami lelurah nenggih,
sang Dipati Demak ngamuk, lan kajinemanira, pan kotbuta
singa tinerajang mawut, kelangkung prakosanira, sang
Dipati sura seti.
- (47) Kajinemanira keh pejah, wong (k. 197) Mentaram mung balane
kang pinrih, kajineman tumpes sampun, mung kantung
Jeng Pangeran, wus kinepung-kepung ing ngarsa myang
pungkur, sang Dipati kinathahan, cinanggah ing kanan kerin.
- (48) Kudanira sampun pejah, gamanira waosnya rentah ugi, mang-
sah dharat ngamuk punggung, tanpa gaman mung asta, wong
Mentaram kang tinrajang mawut-mawut, kelangkung dening
prawira, Dipati Demak ngajrihi.
- (49) Anglir Bima sang Dipatya, pengamuke wuru tan noleh wing-
king, singa tinrajang maledug, mung ngamuk karo asta, wong
Mentaram keh mati ingkang tinapak, jinejak miwah dhinu-
pak, kang tinabok pan babar ji.
- (50) Ana kang jinagur remak, kang sinepak putung bebalungneki,
wadya Mentaram keh lebur, Sang Dipati Mandraka, awas
mulat ndhawuhi wadya Mentaram, "Aja na nganggo gega-

man, mung canggah lan dhadhung sami.

- (51) Siwonen sing kering kanan, canggahana jireten sangking wuri", gya tumandang wong Mentarum, angrubut Jeng Pangeran, tinadhahan ing canggah jiniret dhadhung, tan kandheg pengamukira, tinadhahan popor bedhil.
- (52) Dasar tan pasah ing braja, ngamuk nengah Pangran lampahnya rindhik, semu sayah sampun wuru, kekathahen gegaman, (k. 198) Kyai Paduresa tengginas anubruk, nyilep Sang Dipati Demak, angrubut wangkingan aglis.
- (53) Nulya denebyuk ing kathah, Jeng Pangeran gya pinusara aglis, ing cindhe sekar pan sampun, ana ingkang lumajar, mndhut tandhu kinarya titihanipun, nging Jeng Pangeran kanta-ka, tan tahan tiban tetali.
- (54) Wus prapta tandhune sigra, Jeng Pangeran tinitihken tandhu aglis, Pangeran sigra tinandhu, wong Demak sampun sirna, lajeng katur mring sang Nata ing Mentarum, yen kang raka sampun kena, sigra kinen anetegi.
- (55) Tan adangu lajeng bubar, Sri Narendra sing pasanggahan aglis, wadya Mentaram sedarum, Pangran Demak binekta, Ki Dipati ing Panjer sampun binunuh, pinejahan aneng marga, tinigas murdanya aglis.
- (56) Gembung biruwang jejufang, sirahira pinanjer nginggil margi, Cokloktambak pernahipun Sri Narendra Mentaram, sampun kondur datan kawarna ing enu, wus rawuh nagri Mentaram, ndhawuhken wong gandhek aglis.
- (57) Kinen methukna kang raka, kinen wangsul dhateng Kudus negeri, wong gandhek lumampah gupuh, Pangeran wus kepapag, ing Pejaten Pangran dhinawuhan sampun, "Pekenira awang sula, dhumateng Kudus den aglis."
- (58) Duk (k.199) semana sinengkahan, rasa peksa tata jalma aneng-gih, kocapa Kangieng Sang Prabu, pan lajeng siniwaka, pepak andher kang wadya bala supenuh, Sri Narendra angandika, "Mengko ing Demak puniki,

- (59) ingsun tanduri bopatya, wong Aganjur lelurahe semangkin, Gadamestaka sunjunjung, Tumenggung aranira, Suranata ing Demak ingkang lelungguh", ya ta wadya ing Mentaram, jumurung karsa Nerpati.
- (60) Nulya sang Nata nggeganjar, pan busana arta kencana adi, marang punggawa Mentaram, miwah para sentana, pra dipati mantri prajurit sedarum, tanapi wong upacara, sedaya sampun weradin.
- (61) Ageng alit sami suka, Jeng Pangeran Pringgalaya Dipati, atur setya mring sang Prabu, "Yen kula sedya blela, nunten muging cinendhaka ing Ywang Agung, nadyan anak putu wuntat, turuta ing trah Nerpati."
- (62) Sang Nata alon ngandika, "Sun tarima prasetyanira Yayi, sineksenana ing Ywang Agung, wuri padha atuta, turunira amomonga tedhak ingsun", Pangeran nuwun tur sembah, muka sumungkem ing siti.
- (63) Nulya Sri Narendra jengkar, arsa kondur malebeng kenya puri, parekan obah sedarum, lumampah aneng ngarsa, ngampil-ampil banyak dhalang keng para rum, kidang mas hardawalika, kekacu mas sawunggaling.
- (64) Ginerbeg para biyada, ayu-ayu rinenggeng busanadi, prak. 200) pteng natar garwa methuk, kinanthi asta nata, nulya lenggah ing Prabayeksa sang Prabu, ingayap keng para garwa, liringe asemu manis.

XXV. DHANDHANGGULA

- (1) Kang sewaka samya bubar mulih, kawarnaa Pangran Jayaraga, nenggih kang rayi sang Rajeng, sinung kamukten agung, pan negari ing Pranaragi, aneng ing Jayaragan, sabopatenipun, mapan ta dadi ganjara, Sri Narendra saklangkung denira asih, mring Pangran Jayaraga.
- (2) Lan winenang akarya pepatih, pan ingiring dening payung bawat, kelawan kendhaga lante, nenggih pamomongipun, pan negari ing Pranaragi, mantrenipun sedaya, anenggih ingetung,

Ngabei Malangsumirang, Nayatikta lan Ki Panji wirabumi, miwah para lelurah.

- (3) Geniraga westane anenggih, lawan sira Ki Suranggamarta, Ki Lumaju katigane, Ki Sada caturipun, Mangkudirja pancanya nenggih, nenem Darakawendra, Singadarpa pitu, asthanya Wirasantika, kesangane kekasih Rangga Sumengit, sedasa Cakrawangsa.
- (4) Pan sekawan payung bawat nenggih, pan sedasa ing lelurahira, kang sami alungguh lante, lelurah patang puluh, pan welulang linggihnya sami, kathah ingkang kapedhak, apan kalih atus, kejawi lelurahira, para mantri Penglawe datan winilis, pepak seba sedaya.
- (5) Pramilane wau sang Dipati, Jayaraga ageng galihira, kalimput dening kamu- (k. 201) kten, angrasa lamun purun, amungsuha Sri Narapati, duk semana sineba, ing pasowanipun, para mantrine wus pepak, lelurahe sedaya pra samya nangkil, sang Dipati ngandika.
- (6) "Paman Rangga sira ingsun tari, lan si Bapa Wirabumi sira, karsaningsun ta ing mangke, pan iya arsa mungsuh, mring Kakangmas rajeng Mentawis, pan rebat panjenengan, sami putra Prabu, sayekti sapa kang rosa, dadi nata amengku nagri Mentawis, jer padha putra lanang.
- (7) Karsaningsun Bapa sapuniki, kaya kelar amungsuh Kakangmas, dene kang sun adu akeh", Pangeran Rangga matur, "Sampun Gusti mengsah sang Aji, rakamta Sri Narendra, asihhe kelangkung, tan wonten ing awonira, kinen mukti sinungan raja bopati, lan sinungan negara."
- (8) Sang Dipati angandika aris, "Lah ta Paman ingsun ora kena, yen sira undurna mangke", lelurah samya matur, "Pan kawula inggih suwawi, Gusti ngantos punapa, sampun ungsumipun, wadya Tuwan sampun kathah, denabena kalih wadya ing Mentawis, mangsa nedya mundura."
- (9) Wirabumi meksih angaturi, wanti-wanti kalih Pangran Rangga, datan pinirsa ature, mantri sakawan rembug, apan datan

pinirsa sami, semana gya luwaran, kasaput ing dalu, Pangran Rangga arembukan, lan Ki Panji Wi- (k. 202) rabumi lan Nga-bei, Rangga Malangsumirang.

- (10) Nayatika nenggih datan kari, Pangran Rangga aris angandika, "Lah kadipundi rembuge, yen aweta tinunggu, pasthi ageng Pangran kang galih, tan wurung ingkang karsa, mungsuh ing sang Prabu, kaya paran polahira, nora wurung benjang sira lawan mami, bakal dadi kethokan.
- (11) Lah ta nedha matur ing sang Aji, sami ngaturaken pejah gesang, kang rayi awon sedyane", mantri sekawan rembug, nulya bubar lampahe wengi, mantri ing Jayaragan, dhateng alun-alun, lelurahira sedaya, sami pisah Pangran Rangga lan Ki Panji, sami lolos sedaya.
- (12) Para lurah anggerjita ngati, pan angrasa lamun kedhewekan, dipunraos wekasane, tumulya atut pungkur, mring Ki Rangga marek sang Aji, sami kumpul sedaya, aneng alun-alun, sang Nata enjing sineba, pan pinarak dhampar mung-geng ing Sitinggil, wadya pepak sedaya.
- (13) Ng alun-alun wau dentingali, wringin kurung ana wong aseba, andher pra samya apepe, ngandika sang Aprabu, "Heh wong gandhek mudhuna aglis, pariksanen wong ika, sapa aranipun, lan kang denpepeken apa", sareng nembah gandhek mudhun sing Sitinggil, lampahira mendhapan.
- (14) Sampun prapta gandhek nulya angling, "Pekenira punapa sinedya, dene ta padha apepe", Pangran Rangga umatur, "Pan kawula tur pati urip, kunjuk Gu- (k. 203) sti Narendra, sangking ajrih ulun, dene kang rayi mbalela, arsa mungsuh ing raka Jeng Sri Bupati, pekenira matura."
- (15) Ponang duta wangsul nulya prapti, ngabyantaranira Sri Narendra, ature wus katur kabeh, sang Nata jog tumurun, sangking dhampar aglis nimbali, mring kang pepe punika, aglis nulya rawuh, wus katur ing Sri Narendra, purwa wekasan ari arsa ambalik, sang Nata langkung duka.
- (16) Angandika sang Sri Narapati, "Lah ta Adhi Pringgalaya sira,

lumakua dipunage, lan Martalaya iku, sakancane mantri Panumping, iya sira irida, lawan wekas inggun, lelurahe ingkang ala, patenana jarahen aja na kari, si Adhi lungakena.

- (17) Hiya teka negara Mentawis, mungna lawan rabine punika, aja ngajak ing liyane, parakna Masjid Watu", ingkang kinen kalih wotsari, nulya lajeng lumampah, swarane gumuruh, ing pasar geger puyengan, wong Mentaram sedaya sami atintrim, warnanen kang lumampah.
- (18) Jayaragan apan sampun prapti, wong Jaragan nulya jinarahan, sarajakayane kabeh, Pangeran kang winuwus, apan lagya lenggah sarimbit, kelawan ingkang garwa, pan sarwi amuwun, sesambate amlas arsa, "Kakangemas gegaman kathah kang prapti, tyang Mentaram sedaya.
- (19) (k. 204) Pangran Pringgalaya ngirid baris, kados pundi karsa jengandika, tan wande mriki puruge, dhuh Kangmas Gus-teningsun, paran dosa panduka nguni", Pangeran Jayaraga, kelangkung gegetun, ngraos lamun kasisipan, tan adangu utusan dalem gya prapti, Dipati Pringgalaya.
- (20) Lan Dipati Martalaya nenggih, rowangira sami lenggah jajar, "Ndhawuhken timbalan rajeng, nedha tampia niku, ing dukane Sri Narapati, paduka kinen kesah, sangking ing Mentaram, sadinten mangke mangkata, kinen manggen ing Masjid Watu den aglis, mung kalih garwa dika."
- (21) Sampun medal wau Sang Dipati, Jayaraga langkung kawlas arsa, anamung kalih garwane, galihira gaduwung, kang angiring wadya Mentawis, kathahe kawan dasa, aris lampahipun, samarga-marga karuna, sampun prapta ing Mesjid Watu anenggih, tan lami aneng kana.
- (22) Wus antara anulya denelih, Nungsa Brambang nenggih pema-hira, sakidul ing Toyamase, kalangkung kawlas ayun, eneng-ena ingkang prihatin, kawarnaa sang Nata, miyos Sitiluhur, sineba para sentana, pra dipati pra putra mantri prajurit, a- (k. 205) glar aneng ngayunan.
- (23) Sampun katur lamun ingkang rayi, Pangran Jayaraga sampun

kesah, garwa satunggil kang ndherek, tan kenging mawi batur, angandika Sri Narapati, "Heh kabeh wong Mentaram, padha dipunemut, sakehe sentananingwang, mituhua welinge Jeng Rama swargi, sapa kang sedya ala,

- (24) nora nemu raharja pinanthi, apan iki nyatane wus ana, Kangmas Dipati Pugere, lan Jayaraga iku, datan eling nemu prihatin", pra dipati tur sembah, pra sentana nuwun, sepuh anem aprasetya, pan sedaya ajrih timbalan nerpati, welinge kang suwarga.
- (25) Sri Narendra angandika malih, "Lah ta Rangga sira amuliha, marang negaramu mangke, ing Pranaraga iku, anataa punggawa mantri", Pangeran Rangga mendhak, nekem sirahipun, sampun lengser sing byantara, lampahira datan kawarna ing margi, wus prapta Pranaraga.
- (26) Duk semana apan sampun lami, Pangran Adipati Mangkubumya, nenggih kekalih putrane, satunggil ingkang jalu, kinasihan marang sang Aji, jinunjung linggihira, sinung desa (k. 206) agung, pinaring nama Dipatya, Sokawati adarbe putra satunggil, winastan Ki Mas Pethak.
- (27) Raden Pethak wus jinunjung linggih, pan tinanem Madiyun negara, nenggih Dipati jenenge, aneng nagri Madiyun, pan winenang karya pepatih, Pangeran Singasekar darbe putra jalu, Ki Mas Wujil namanira, wis jinunjung wasta Raden Wiramantri, angsal sihing sang Nata.
- (28) Apan sarhpun sinungan negari, Pranaraga dadi sisihannya, Pangeran Rangga ing mangke, Pangran Juminah sunu, wus jinunjung lungguhe nenggih, nama Pangeran Blitar, Dipati amungguh, Sang Dipati Mandaraka, apeputra sekawan putrane nenggih, ingkang jalu tetiga.
- (29) Estrinira satunggil wuragil, dene putra sepuh ingkang nama, Pangran Mandurarejane, rine Pangeran Juru, Wirapraba westane singgih, Pangran Jurukithingnya, nggih sumendhenipun, wuragilira akrama, inggih angsal Dipati Batang negari, sigegen kang kocapa.

- (30) Ingkang putra Jeng Sri Narapati, apan gangsal nenggih katha-hira, kang jalu sekawan mangke, putri satunggilipun, ingkang nunggil ibu mung katri, pembajeng Raden Rangsang, nenggih arenipun, putri Raden Ajeng Pandhan, ari malih Rade- (k. 207) n Mas Pamenang singgih, samya teksih taruna.
- (31) Dene putra kang kekalih nenggih, sanes ibu Raden Martapura, nanging nandhang gerah galeh, dene ing arenipun, Raden Cakrawijaya nenggih, samya jinunjung nama, karsane sang Prabhu, putra sepuh Pangran Rangsang, arenira Pangran Pamenang wewangi, Pangeran Martapura.
- (32) Raden Cakrawijaya ingelih, nama Pangran Silarong punika, samya Dipati juluke, Den Ajeng Pandhan iku, nama Ratu Wandhan anenggih, warnanen Sri Nalendra, denya madeg ratu, yuswa kalih welas warsa, nandhang gerah tan kena denusadani, sampun karsaning Sukma.
- (33) Sri Narendra angandika aris, mring kang raka Pangran Purubaya, "Kakang andika marene", pan binisikan sampun, "Lah ta Kakang sapungkur mami, anak dika Ki Rangsang, jumene nga ratu, nanging anamaa Sultan, pan prakoswa dadya ratu tanpa tandhing, mengku rat tanah Jawa."
- (34) Pangran Pringgalaya pan winangsit, mring kang raka Nata lon ngandika, "Lah ta putraningsun kabeh, benjang sapungkur insun, dipunatut aja na cengil, yen ana ingkang ala, tan nemu rahayu, lah ta uwis poma-poma, padha slamet wis Kakang manira pamit", sang Nata nulya seda.
- (35) Para garwa sedaya (k. 208) anangis, para putra sentana karuna, wong dalem gumer swarane, tangisira pan umyung, sar-ta udan ariwis-riwis, Gunung Merapi obah, swarane gumlu-dhug, layon sampun siniraman, wus kinapan nulya sinalatken aglis, binekta mring Astana.
- (36) Gya sinare layone sang Aji, sakilene mesjid ing Mentaram, aneng dhagane eyange, sakathahe pra kaum, maca donga pra sami dhikir, wus tamat nulya medal, wong dalem gumuruh, duk semana sinengkalan, senjata tri bayu tunggal amarengi,

tangis maksih gumerah.

- (37) Kutu-kutu walang taga sami, sami susah barat tan lumampah, gegodhongan meneng kabeh, saben sujalma langkung, milu nangis kelangan gusti, tanbuh-tanbuh polahnya, ing awiyat tedhuh, dene kang para sentana, sami bubar sangking masjid samya mulih, mring dalem sowang-sowang.
- (38) Kang jumeneng sakedhap Mentawis, Jeng Pangeran Harya Martapura, kukudangane ramane, nenggih sang Nata kruwun, Sang Dipati Mandraka angling, "Lah Kulup Martapura, mudhuna dengupuh, sangking ing dhampar kencana, dudu sira kang yogya jumeneng Aji, pan iya kakangira.
- (39) Pangran Rangsang kang yogya nggenteni, jumenenga Sultan ing Mentaram", Pangran Martapura age, wau nggennya tumurun, sangking dhampar leng- (k.209) gah ing kursi, Sang Dipati Mandraka, alon wuwusipun, mring wayah Pangran Purbaya, "Lah ta Kulup Purubaya lah sireki, dadia wakil ingwang.
- (40) Iya sira ingkang sunsedhahi, anjenengna wayah sun Ki Rangsang, nggenipun jumeneng rajeng, lah iya besuk-besuk, dina Soma sedheng tinangkil", kang wayah atur sembah sandika turipan, kuneng dalu tan winarna, enjingipun rise-dhengira tinangkil, wadya Mentaram pepak.
- (41) Pra dipati sedaya wus nangkil, para putra pra tuwin sentana, pra nayaka pratiwandher, punggawa mantri agung, kang prajurit samya njajari, tan geseh pernahira, wus tata sedarum, Pangran Purubaya medal, sangking pura lajeng lenggah kanthil gadhing, sarya asru ngandika.
- (42) "Lah sekehe pra sentana mami, tuwin putra lan sagung dipatya, miwah wong Mentaram kabeh, pirsakna ujaringsun, insun mengko gumantya aji, sapa kang nora setya, iya mungsuh insun, lah ta mara tekakena", wong Mentaram sedaya pan samya ajrih, mring Pangran Purubaya.
- (43) Atur sembah sakeh wong Mentawis, para putra tuwin pra sentana, samya ajrih sedayane, Pangran ngejepi sampun, mring

kang rayi Pangran Dipati, Hariya Pringgalaya, anampani semu, gya tumedhak Jeng (k.210) Pangeran, Pringgalaya kang putra denparepeki, nenggih Jeng Pangran Rangsang.

- (44) Gya pinondhong linenggahken kanthil, jumenengken Sultan ing Mentaram, Panembahan Purbaya ge, angapit ing sang Prabu, wong Mentaram kaget jro ngati, yen Pangran Purubaya, anjunjung kang sunu, dadya sagung wong Mentaram marang Pangran Purubaya wedi asih, sedaya samya suka.
- (45) Para putra sentana ngestreni, jumenenge Jeng Sultan Mentaram, pinisepuh ndonga kabeh, mantri punggawa agung, angestreni sagung wong mukmin, pandhita samya ndonga, mring kang madeg ratu, urmatnya mriyem sauran, kalataka pra tuwin senjata alit, gumurudug swaranira.
- (46) Gangsa Munggang apan munya asri, ngawang-awang gumleger swaranya, Gunung Mrapi samodrane, samya munya gumuruh, pratandhane samya nekseki, geter sauran, tuhu yen jinunjung, Kya Dipati Mandaraka, langkung panjang yuswane sang Adipati, menengi ratu papat.
- (47) Cinarita anulya ngemasi, sinarekken aneng ing Mentaram, Pangran Mandura nagrine, Juruwiraprabeku, sampun seda kalihe sami, sinare Penggambiran, kang teksih puniku, Pangeran Mandurareja, lan kang rayi nenggih Kyai Juru Ki-thing, ngemong wayah Jeng Sultan.
- (48) Jejuluke Jeng Sultan Mentawis, Sang Pandhita Anyakrakusuma, mila jujuluk mangkene, sagunging ku- (k.211) sumeku, samya ngidhep ing Sri Bupati, luput ing sarik tulah, wus karseng Ywang Agung, lelembut jim pri prayangan, myang dhedhemit ngidhep lulut mring sang Aji, durmaning kang ngawula.

(XXVI. DURMA)

- (1) Kawarnaa Kangjeng Sultan ing Mentaram, enjing miyos tinangkil, pepak pra dipatya, miwah putra sentana, nayaka punggawa mantri, wong Priyataka, Tumbak Sulam merapit.

- (2) Kering kanan wong Numbak Ganjur atata, wergu tumbak penjalin, dhadhap lawan panah, lembing busur lan tigar, wong Wirabraja merapit, Singanegara, Martalulut nisihi.
- (3) Wong Ketanggung Gandhek lawan Mantrimudha, Jagabaya asisih, lan wong Nyangkragnyana, Wisamarta sisihnya, wong Kartiyasa anenggih, wong Numbak Pethak, Gawong Margangsa sisih.
- (4) Panembahan Purubaya munggend ngarsa, Pangran Juminah sisih, Pangran Mangkubumya, lan Pangran Singasekar, Pangran Pringgalaya nangkil, Wiramenggala, Pangran Puger anangkil.
- (5) Jeng Pangeran Demang lawan Pangran Tepasana, Pangran Balitar nangkil, Pangran Sokawatya, Pangran Mandurareja, Pangran Juru Ktihing nangkil, Ki Adipatya, Martalaya anangkil.
- (6) Kangjeng Sultan Mentaram alon ngandika, "Lah sira Suratani, sira adandana, ngluruga mring bang wetan, tekakena runtik mami, lah jenengana, sira sun karya wakil.
- (7) Gaman inghun kabeh paronen ing benjang, baris ingkang sepalih, sira anyelaga, barise wong Mentaram, sira ataga (k.212) ing jurit, ingkang lumalya, tumbaken teka wuri."
- (8) Tur sandika Ki Suratani anembah, miwah Ki Tandamantri, sami asiyaga, sakepraboning yuda, nglampahi karya narpati, Sri Nata jengkar, kondur malebeng puri.
- (9) Harya Suratani mantuk sampun prapteng wisma, pra garwa methuk sami, wus lenggah atata, katiga selirira, pupundhut-an wus sumaji, lajeng adhahar, garwa tiga ngladosi.
- (10) Angandika Ki Harya: "Den atut sira, Yayi sapungkur mami, sun dinuteng nata, lumurug mring bang wetan, njenengi wadya Mentawis, denbisa sira, angawula ing wuri.
- (11) Lah karia Yayi sira inghun tilar, aja sira geng branti, amung titip ingwang, iku mring putranira, menawa inghun ngemasi, lah welasana, telenge ati mami."

- (12) Anungkemi garwane katiga pisan, sarwi waspanya mijil, amulet ing raka, dene semu sungkawa, anglong jiwa semu wingit, sami karuna, Ki Harya ngandika ris.
- (13) "Iya ingsun Yayi pamit marang sira, mangsa bodhoa wuri, wis karsaning Sukma, ingsun tumekeng lena", para garwa samya anjrit, "Kiyai kula, boten saged akari."
- (14) "Wus menenga Mirah aja na karuna, ingsun mangkat semangkin, sangsaya karuna, sambate melas arsa, "Kawula tumut Kiyai, dhateng bang wetan, pejah gesang ywa kari."
- (15) Sampun ngrasuk busana kepraboning prang, nyamping lurik petani, benting cindhe sekar, rasukan blodru kresna, celana sangkelat acih, sami rinenda, ing mas di- (k.213) nulu asri.
- (16) Ngagem kuluk bathokan rinangkep dhesthar, nenggih caweni kuning, rinenda toyamas, ciniren ing kencana, respati anyothe keris, ukiran cula, tetiga dhuwungneki.
- (17) Pajimatan pan sampun kagem sedaya, ginombyok ing mas adi, riseksana tedhak, garwa ndherek sedaya, tinangisan para rabi, supe Ki Harya, waspanira dres mijil.
- (18) Kyai Harya yen sinawang kadi saba⁴), sedheng lagya prihatin, alon lampahira, garwa wangsul regolan, Ki Harya Pagararan nangkil, Sultan Ngalaga, sampun lenggah Sitinggil.
- (19) Sampun pepak gegaman Mentaram aglar, ngalun-alun abaris, gunging wadya mblabar, lelurung kaebekan, yen tinon lir gunung geni, abra asinang, abang ireng lan kuning.
- (20) Umbul-umbul lir pendah teja mangkawa, lelayu tinon asri, genderanya amyang, anglir wulung ratatwan, kadya werdu weding warih, klabing gegaman, lir wanguning jalmawi.
- (21) Lembak maya-maya tuwin ting karethap, lir dara denkeplok, njenggerat njelarat, kaya age tumandang, bopatine meksih nangkil, lagya winekas, Gusti Sri Narapati.
- (22) Angandika: "Lah ta nembanga tengara, budhalena kang baris", sampun tinetegan, lajeng samya anembah, sampun mang-

kat kang pengarsi, wong Numbak Anyar, wong Sewu anambungi.

- (23) Wong Panumping Sang Dipa- (k.214) ti Martalaya, sakanca-
ne wotsari, sigra wadya budhal, anindhihi gegamanya, Kyai
Harya Suratani, sigra anembah, wineling ing sang Aji.
- (24) "Pasuruhan iku sira liwatana, durung mangsa ing mangkin,
lah ta wis mangkata", Suratani wotsekar, sampun anindhihi
baris, para sentana, lumampah aneng wuri.
- (25) Sampun budhal baris Mentaram sedaya, Ki Harya Suratani,
dadi senapatya, pangiriding ayuda, datan kawarna ing mar-
gi, pan sampunprapta, baris jabaning Taji.
- (26) Sang Dipati Pajang Jagaraga mangkat, kawarnaa semangkin,
sang Nata sineba, nimbali wadyanira", Jayasupanta denaglis,
sira nusula, lakune Suratani.
- (27) Titenana perange wadya Mentaram, kang ala lan kang becik,
sira denwespada", Jayasupanta nembah, anusul gegaman ag-
lis, inggal kecandhak, Ki Harya Suratani.
- (28) Sampun ngumpul gegaman lumampah ngetan, Madiyun
sampun cawis, lawan Pranaraga, sampun tata gegaman, bopa-
tine wus kepanggih, lawan Ki Harya, Suratani anenggih.
- (29) Nagri wetan wus sami obah sedaya, miyarsa wong Mentawis,
yen sampun lumampah, nglurugi wong bang wetan, pan
sampun angati-ati, mepak gegaman, samya prayitneng westhi.
- (30) Surabaya Garesik lawan Lamongan, samya atata baris,
Pangeran ing Japan, Harya ing Wiraseba, sang Dipati ing Ke-
dhi (k.215) ri, Srengat Balitar, wus samya tata baris,
- (31) Ing Kalangbret Kertasana samya dandan, miwah Ki Adipati,
Pasuruhan ika, tanapi ing Winongan, Lumajang Ngernon
abaris, Gelar lan Malang, pra samya ngati-ati.
- (32) Kawarnaa lampah wadya Mentaram, ing Winongan wus prap-
ti, anata gegaman, pan arsa mesanggrahan, pan sampun
prayitneng westhi, wadya atata, kawarnaa ing latri.
- (33) Kyai Harya Suratani pirembagan, lan sagung pra dipati,

Ki Harya ngandika, "Tumenggung Alap-alap, lah dika mentara aglis, dhateng Lumajang, miwah Ngernon negari.

- (34) Anggawaa kendhaga lante sekawan, wong Sewu lan wong Bumi, lan wong Numbak Anyar, niku dika irida", pra dipati samya angling, "Ing Pesedhahan, boten binedhah mangkin.
- (35) Sampun tanggung anedha binedhah pisan, Pasedhahan wus tintrim", Suratani mojar, "Kula datan winenang, dhumateng Sri Narapati, inggih manira, datan purun nglancangi.
- (36) Lah ta sampun Ki Tumenggung Alap-alap. dika mangkat den-enjing", Lap-alap gya budhal, ngirid bupati papat, punika sami prajurit, wus samya tatal, tate kinrubut biring.
- (37) Tan kawarna ing marga pan sampun prapta, ing Lumajang abaris, Dipati Lumajang, lolos bangun raina, wong Mentaram wus udani, nulya tengara,,pan arsa anututi.
- (38) (k.216) Sigra bubar wadya Mentaram jaranan, kecandhak pinggir ardi, anulya tinunjang, wong Lumajang wis buyar, bopatine ngungsi wukir, prajuritira, akathah ingkang mati.
- (39) Wong lumayu munggah wukir burangkangan, kathah mati tan kanin, pedhot napasira, warnanen wong Mentaram, pan samya anjejarah, antuk boyongan, anulya mundur aglis.
- (40) Nagri Ngernon apan sampun binoyongan, miwah kang kebo sapi, pan sampun jinarah, Tumenggung Alap-alap, wus ambubaraken baris, dhateng Winongan, tan antara wus prapti.
- (41) Gya lumbet Alap-alap pesanggrahan, matur mring Suratani, "Negari Lumajang, ing mangke sampun bedhah, wong wado-ne denboyongi, lan raja brana, kebo sapi wus enting.
- (42) Lah ing mangke ing Pasedhahan punika, inggih lamun suwawi, pan ginecak pisan, bopatine punika, Raden Pekik wus lumaris, kan aneng kitha, Kapulungan nunggoni."
- (43) Kyai Harya Suratani lon ngandika, "Manira tan wineling, ing Gusti Jeng Sultan, aming negari Malang, ingkang kinen ang-lampahi, lawan Lumajang, kinen mbedhaha sami.
- (44) Bubarena gegaman dhateng ing Malang, ingsun budhal ing

mangkin”, anulya tengara, gegaman sigra mangkat, datan kawarna ing margi, semana prapta, aneng Malang abaris.

- (45) Nagri Malang apan ta sampun kinepang, dening wadya Menta-wis, nanging ingkang wetan, linowongken punika, wong (k.217) Malang ngekeb jro biting, bopatinira, awasta Ki Tohpati.
- (46) Wus angrasa kelamun ora ambangkat, arsa lolos ing wengi, sampun perdandanan, wanci bangun raina, anulya bodhol tumuli, Rangga Tohpatya, ing Ngernon kang denungsi.
- (47) Wong Mentaram sedaya sampun uningan, sigra denny nututi, sakehing prawira, samya anitih kuda, pra samya anyander aglis, nulya kecandhak, ing Soso pernahneki.
- (48) Wong ing Malang tan kandheg pelayonira, kelangkung denira jrih, pan arebut paran, tan toleh anak rayat, kang kecandhak dentumbaki, Kyai Tohpatya, pelayonira nggendring.
- (49) Wong ing Malang sampun sami binoyongan, gedhe cilik wus enting, binoyong somahnya, swaraning jalma omyang, wus katur mring Suratani, ingkang boyongan, tanapi kebo sapi.
- (50) Kyai Harya aken atengara bubar, sagunge ingkang baris, miwah beboyongan, kinen lumampah ngarsa, wus bubar sagunging baris, ngidul angetan, ing Lawor denmargani.
- (51) Dalonira malih mondhoek desa Kendhat, enjing budhal kang baris, gegaman Mentaram, samya ngiring boyongan, nulya amondhokan malih, ing Tambakbaya, sawetaning Kedhiri.
- (52) Enengena gegaman ageng Mentaram, wong bang wetan wi-narni, samya paguneman, Pangeran Surabaya, lan Pange-(k.218) ran Japan nenggih, wong Wirasaba, lan Pasuruhan sami.
- (53) Wong Mandura pra samya ginem sedaya, amung wong ing Kedhiri, ingkang nora medal, baris aneng Pelatar, anjagani wong Mentawis, neng Tambakbaya, celak kitha Kadhiri.
- (54) Kawarnaa sikep dalem ing Mentaram, enjing tengara muni, sampun asiyaga, sacecekelanira, pepikul kinen rumiyin,

anulya budhal, gaman ageng Mentawis.

- (55) Ki Tumenggung Suratani sigra budhal, lawan sentana sami, Tumenggung Lap-alap, ingkang teksih neng wuntat, lan sagung para dipati, sami prayitna, miwah kang para mantri.
- (56) Kawarnaa Sang Dipati Surabaya, lan sagung pra dipati, bang wetan sedaya, inggal ing lampahira, nututi wadya Mentawis, untap-untapan, langkung ageng kang baris.
- (57) Gegamane wong wetan kadi dahana, saler wetan Kadhiri, pernah beran ika, Gelagah ingobongan, samya gita wong Mentawis, pirsu dahana, mubal-mubal andadi.
- (58) Pan katingal sangking bais ing Mentaram, ageng kukusing geni, sedaya agiyak, yen ana bong-obongan, "Heh kanca geni punapi, wingking punika, dene ageng nglangkungi."
- (59) Ki Tumenggung Alap-alap angandika, dhateng kang para mantri, "Geni apa ika, dene ageng katingal", tan antara andhatengi, ingkang gendra, akathah ingkang prapti.
- (60) (k.219) Ki Tumenggung Alap-alap tur uninga, mring Harya Suratani, "Kawula tur wikan, yen wonten mengsah prapta, gandra kang munggend ngarsi, ageng katingal, mengsah dalem kang prapti."
- (61) Ki Tumenggung Alap-alap aturira, "Inggih punika Kyai, wong wetan pra samya, nedya karya tersadha, pan inggih arsa nututi, lampah panduka, sedya angantep jurit.
- (62) Wong bang wetan arsa angerbut boyongan, kula sumangga Kyai", ya ta Kyai Harya, Suratani ngandika, "Yen menkono kabeh iki, wong beboyongan, padha sabrangna dhingin."
- (63) Harya Suratani malih angandika, "Lah tengaraa aglis", anulya tengara, kendhang gong asauran, bendhe lan beri tinitir, omyang gumerah, awor suraking jalmi.
- (64) Samya bali prajurit para satriya, kang samya andhingini, wus samya atata, sagung para sentana, kang dadya pengawat kering, pengawat kanan, sagung para dipati.
- (65) Sang Dipati Pajang pengawat kang kiwa, Jeng Pangran Mang-

kubumi, Pangeran Mandura-, raja Pangran Pasonta, Panumping kanan denngeni, barisnya tata, sampun prayitneng westhi.

- (66) Sampun tata sapernahe sowang-sowang, baris kilen ningali, asawang-sinawang, rame abebedhilan, surake awanti-wanti, rame kang yuda, mungsuh re- (k.220) wang keh mati.
- (67) Ki Ngabei Katawengan matur enggal, mring Arya Suratani, "Punapa ing karsa, aperang tanpa wekasan, bala Tuwan kathah mati, saindengnea, yen boten densabrangi."
- (68) "Yen mengkono Katawengan karsaningwang, undhangana denaglis, wadya ing Mentaram, kali denurugana", anulya dipunurugi, sigra anabrang, sagung wadya Mentawis.
- (69) Ramening prang tanbuh mungsuh lawan rowang, peteng kukusing bedhil, swaraning senjata, lir pendah langit rebah, ngantya kontrag bumi gonjing, sebrak rekatak, tempuh ing watang gathik.
- (70) Ki Tumenggung Alap-alap asru mojar, "Sakeh prajurit mami, lah payo nerajang", sigra nembang tengara, kendhang gong gumuruh atri, bendhe angangkang, lir karengeng wiyati.
- (71) Tan antara ri sedheng bala lumampah, angrok asilih ungkih, aserang-sinerang, anduk dinuk mawantah, aganti jenggit-jinenggit, peluk dinugang, naut-manaut sami.
- (72) Krapyak watang putung lan trang ceringing pedhang, krapyak kajeng mangaring, dhukdheng jong gumembrang, dhukdheng taraning ganjar, lan pengadhuhing wong kanin, duk neng kumenang, rug greng karengeng langit.
- (73) Kadi wreksa tibaning mimis sing tawang, tanapi kang jemparing, nenggala bedhana, alugora trisula, limpung lan rodhadhedhali, lan nracabala, bromastra pasopati.
- (74) Kadi yeksa tandange wadya Mentaram, pengamuke mangungkih, kadi singalodra, galak a- (k.221) mangsa jalma, wong wetan panggah nadhahi, wadya Mentaram, angamuk karo keris.
- (75) Tumbak bedhil ting sulayah tanpa karya, angamuk karo cun-

- drik, pan kadya ampuhan, pengadhuhing kebranan, kepapag ngenira jurit, wadya Mentaram, kathah kasilep kali.
- (76) Ki Ngabei Katawengan sampun pejah, Ki Panji Wirabumi, sampun nandhang brana, Tumenggung Jagabaya, asanget anandhang kanin, wadyabalanya, akathah ingkang mati.
- (77) Ki Tumenggung Suratani gya tumingal, mring kancanira mantri, keh pejah myang tawan, wong cilik ting sulayah, karsanira tulung jurit, sawadyanira, sami nitih turanggi.
- (78) Sareng ngembat watang anyamethi kuda, nulya nggebyur ing kali, wus mentas sedaya, sakeh kang bala kuswa, mung Ki Harya Suratani, lan kudanira, kasilep aneng warih.
- (79) Sareng surak tigang atus ngamuk rampak, wus samya wuru getih, kang tinempuh sirna, pepati susun tumpang, wong wetan kathah kang mati, miwah kabranan, wong Mentaram angungkih.
- (80) Ramening prang kunarpa susun atumpang, sapih kasaput wengi, mundur wong bang wetan, miwah wadya Mentaram,, sedaya samya ngulati, kunarpanira, Ki Harya Suratani.
- (81) Saurute kali samya ginogohan, dangu datan kepanggih, sasentananira, tanapi kulawarga, Ki Tumenggung Suratani, tumpes sedaya, siji tan ana urip.
- (82) (k.222) Ing bengawan kunarpa susun atumpang, bengawan mili getih, sakehing kunarpa, sedaya winalikan, semana para dipati, samya tumandang, malbeng kali pribadi.
- (83) Angulati jroning kali ginogohan, semana wus kepanggih, layone Ki Harya, Suratani anulya, ingentasaken pan sarwi, gya binandhosa, sinalataken aglis.
- (84) Panembahan Purubaya pirembagan, lan sagung pra dipati, pan atur uninga, mring Jeng Sultan Mentaram, yen sami tiwas ing jurit, atadhah duka, ngaturken pati urip.
- (85) Kang tinuding Ki Harya Jayasupanta, umatur ing sang Aji, kang kinen tur sembah, lawan kunarpanira, Kyai Harya Suratani, kinen ngulihna, aturna sang Nerpati.

- (86) Sigra budhal Ki Harya Jayasupanta, sawadyanya lumiring, kuneng kang kocapa, Panembahan Purbaya, tanapi kang rayi-rayi, myang pra dipatya, apan rembagan sami.
- (87) Lon ngandika Panembahan Purubaya, mring sagung pra dipati, tuwin pra sentana, mangkana dennya nabda, "Kaya paran kang kepanggih, ing rembag para, Adhi-adhimas tuwin,
- (88) Sagung para dipati ing rembagira, iki tiwas ing jurit, de senapatinya, tiwas madyaning rana, tan oleh bela dipati, mendah dukanya, Angger Sultan Mentawis."
- (89) Nulya Pangran Dipati Puger tur sembah, "Kakangmas yen suwawi, angantep ing yu- (k.223) da, supados angsal bela", alon ngandika mangsuli, Jeng Panembahan, Purubaya mring ari.
- (90) "Yen ngantepa ing yuda dene alagya, kepalang kali banjir, pan angel dalannya, nora wurung kepapan, tamtu yen kasoran maning", Pangran Dipatya, Puger umatur malih.
- (91) "Dhuh Kakangmas Panembahan Purubaya, lamun trahing Mentawis, boten pilih papan, gampil angel tinrajang, yen kandhega dening rumpil, ewed ing papan, dede trahing Mentawis.
- (92) Kalih dene malih lamun ngentosana, sudane lepen banjir, pasthi tiyang wetan, saya bebanter manah, kawula kelangkung isin, mulat ing mengsah, yen boten angsal pati."
- (93) Ya ta sagung para sentana Mentaram, myang sagung pra dipati, rempeg rembagira, umatur magut ing prang, ngaturi angantep ing jurit, mring Panembahan, Pangran Puger nabdaris.
- (94) "Heh wong batur kanca aja na kang tinggal, yen ingsun isih urip, eman si Dembaga, wus jeneng Adipatya, Ki Puger anom apekik, yen tilar mengsah, angur matia jurit."
- (95) Panembahan Purubaya lon ngandika, "Sunarah rembug iki, kabeh aduwea, sagung para dipatya, ing kesaguhan (k.224) pribadi, lega tyas ingwang, lah payo pra dipati.

- (96) Yen kabeh wus rembag padha ngantep ing prang, payo mangkat denaglis, padha rebut papan, baris wetan bengawan", pra sentana lan dipati, samya tur sembah, sigra budhal kang baris.
- (97) Lampahira asamun datanpa swara, penyabrangira wanci, pan sireping jalma, ya ta wus sami prapta, nenggi sawetan benawi, laju pra samya, makuwon tata baris.
- (98) Enengena ing dalu wuwusen enjang, wong wetan wus udani, yen para prawira, Mentaram sampun nyabrang, prapta wetaning benawi, ndhendheng barisnya, prajurit wetan nuli.
- (99) Ndhedher baris pan sami nata gegaman, mukul kendhang gong beri, tengaraning aprang, barung surak gumerah, sumaur wadya Mentawis, sareng asurak, mukul bendhe tinitir.
- (100) Kalihira sareng denira umangsah, rame tempuhing jurit, tengara sauran, barung braja pekatha, wimbuh kontrag swaranya tri, lir guntur arga, omyang nengker wiyati.
- (101) Ing payudan peteng mukswaning kacika, lir pendah tengah wengi, senjata wus pejah, watang ganjur umangsah, arame ungkihingungkih, benthaking watang, kumrapyak kasok gadhi.
- (102) Pra sentana tuwin prawira Mentaram, sami ngawaki jurit, pan sareng umangsah, nunjang ngamuk manengah, (k.225) tandange lir bantheng kanin, prajurit wetan, bubrah tata-ning jurit.
- (103) Singa ingkang ketrajang pengamukira, prawira ing Menta-
wis, rebah kasulayah, wong wetan kathah pejah, lumayu ngungsi ing gusti, giris tandangnya, pra sentana Mentawis.
- (104) Pengamuke lir saradula sesuta, numbak medhang ngakahi, anyuduk anigas, pra dipati bang wetan, samya kesisan ing dasih, sampun anglela, sangking madyaning jurit.
- (105) Kawarnaa Kyai Harya Pulangiwa, nitih kuda sesirig, ngideri barisnya, sarwi asumbar-sumbar. "Rebuten ingsun ngajurit, heh wong Mentaram, aja sira gumingsir."
- (106) Ya ta sagung pra dipati ing bang wetan, arsa ngawaki jurit,

gya sami umangsah, Ki Jakarti Jalaga, tiyang sangking Sampang nagri, suwiteng Japan, semangke sampun kait.

- (107) Lawan sira Kyai Harya Pulangiwa, sami prawireng jurit, tan pasah ing braja, mimis datan tumama, Harya Pulangiwa meksih, amalang kadhak, kinubeng ing prajurit.
- (108) Tan gumingsir munggend kuda pinayungan, mangku wong magersari, tan pegat sesumbar, "Sun Harya Pulangiwa, taliti jaran panolih, heh wong (k.226) Mentaram, mundura rebut urip.
- (109) Mumpung durung tinrajang mring Pulangiwa, menawa kangsi mati, owel yen randhaa, yu anom bojonira", sawuse telas dennyangling, Ki Pulangiwa, ngetab kuda sesirig.
- (110) Sang Dipati ing Pajang sareng tumingal, Pulangiwa sesirig, sarya sumbar-sumbar, langkung bremantyanira, gya tedhak sangking turanggi, sigra umangsah, senjatanya sinangking.
- (111) Apan sampun isi mimise kencana, enggal dennya merpeki, pan winawas-wawas, Pulangiwa sinipat, senjata lumepas aglis, pan kabeneran, tlapukane kang keni.
- (112) Datan pasah maripat moler rahmedal, kaget njola kepati, watange kiniwa, Ki Harya Pulangiwa, maripate den-grayangi, moler apanjang, asru denira angling.
- (113) "Heh ta bocah supami ingsun uripa, apa ta bisa pulih, iki mripat ingwang", abdine atur sembah, "Kados boten saged pulih, anandhang cacad, tingal panduka Kyai,
- (114) moleripun dumugi leres ing grana", Pulangiwa ngling malih, "Yen mripat sun cacad, ingsun pelaur pejah, heh bocah gamel denanglis, lah singsetana, ambenekuda mami."
- (115) Sawusira singset ambening turangga, sigra dipuncamethi, kudane anyongklang, Pulangiwa sesumbar, angambat watang kumitir, "Heh (k.227) wong Mentaram, lah kembulana mami."
- (116) Maju bareng balane Ki Pulangiwa, Ki Jalaga Jakarti, tan

kari umangsah, wanter seti aguna, anerajang galong pipis, wadya Mentaram, tinunjang mawut gusis.

- (117) Ya ta sagung para dipati bang wetan, wus nengah dennya jurit, angantep ing yuda, wuru pengamukira, lir pendah andaka kanin, Ki Pulangiwa, dhasar tan pasah mimis.
- (118) Yen ketiban mimis sajerk samaja, lir pendah denpijети, tansah sumbar-sumbar, "Lah payo wong Mentaram, papagena jurit mami, padha prawira, aja na noleh wuri."

(XXVII. PANGKUR)

- (1) Ya ta prajurit Mentaram, bubar mawud yudanira kalindhiih, lumajeng ngungsi ing pungkur, ya ta para sentana, ing Mentaram sareng mulat wadyanipun, sami keplajeng ing rana, dukane yayah sinipi.
- (2) Gya kepaju sangking wuntat, wong Menaram kandheg nggennya lumaris, mulat gustine sru bendu, nulya wangsul sedaya, majeng malih sedya ambek pejah ngamuk, prajurit wetan atadhah, kekasut campuhing jurit.
- (3) Aruket watang-winatang, kasok godhi sereg ungkih-ingungkih, wus langkah watangacaruk, kuwel uleng-ulengan, caruk pedhang lameng bandho lawan dhuwung, swarane pating carengklang, ting barekuh rebut (k.228) pati,
- (4) Tanbuh mungsuh tanbuh rowang, ramening prang kathah pejah myang kanin, kunarpa susun atimbun, tumpang pating jalempah, pra dipati Mentaram anjejel purun, asanget pengamukira, mungsuh wetan keh ngemasi.
- (5) Ya ta semana kang yuda, sampun dangu wadya wetan kalindhiih, binereg mring wong Mentaram, Ki Harya Pulangiwa, kontrangkantring pengamuke sampun liwung, balane ngisis sedaya, dhadhal lumayu anggending.
- (6) Kantun Jakarti Jalaga, ingkang sami teksih panggah ing jurit, wong Mentaram mareng ambyuk; apanggah Ki Jalaga, lan Jakarti Harya Pulangiwa pengkuh, rinampog mring wong Mentaram, kinarocok tumbak lembing.

- (7) Amaju-maju kesangsang, Pulangiwa yudanira kapipit, balane kabeh lumayu, Ki Jakarti Jalaga, sareng genggang laju pra samya lumayu, agggendring sabaturira, pelayune sipat kuping.
- (8) Mung Ki Harya Pulangiwa, meksih kanton datan sedyu gumingsir, tuhu lamun teguh timbul, tan pasah dening braja, mobat-mabit pengamuke wus kinepung, kinalang-kalang neng tengah, rinampog tumbak lan lembing.
- (9) Kulite jaba tan pasah, ing jro remuk daging awor lan getih, wus lesah sarira lesu, tan bisa anggulawat, (k.229) bayu rempu otot pedhot balung putung, wus niba Ki Pulangiwa, laju samya den-gebugi.
- (10) Kelesedan aneng lemah, ngiyas-ngiyes getem anggigit lathi, megeng napas nulya lampus, tinigas murdanira, pra dipati bang wetan sigra tetulung, umagut angungkih pejah, pra sentana anadhahi.
- (11) Arame watang-winatang, ngiles bathang wira Mentaram ngungkih, singa kang ketrajang lebur, tandange pra sentana, nggegilani lir andaka nandhang tatu, para dipati bang wetan, tan ana kelar nadhahi.
- (12) Mring prawira ing Mentaram, pra dipati bang wetan wus kalindhih, angoncati gya lumayu, ngupaya papan jembar, prajurite bang wetan arebut dhucung, dhadhal tan mangga puliha, wong Mentaram anututi.
- (13) Suka nguli-uli mengsah, wong bang wetan kecandhak denpateni, tinigasan sirahipun, kang nutut dhinedhelan, salang tunjang pelayune rebut ngayun, Ki Tumenggung Kapulungan, pelayune sipat kuping.
- (14) Para bopati bang wetan, kathah rebah tinunjang ing peka-thik, burangkangan tan kaetung, mung katingal mengsahnya, denbucali tumbak lawan bedhilipun, keh dipati awor bujang, pan sarwi malik kulambi,
- (15) Ngaku pengarit lan bujang, wong ban wetan sirna tan kari siji, wong Mentaram ambeburu, suka sami angrayah, sangoni-

pun mungsuh gumelar sedarum, kesaput wengi semana, sarta udan awor angin.

- (16) Wadya (k.230) bala ing Mentaram, kang mbebujujung mungsuh wus samya bali, mantuk mring pondhokanipun,.sarta asuka suka, duk semana lagya angsal tigang dalu, nggenira neng pesanggrahan, anglerebaken prajurit.
- (17) Ya ta sagung pra dipatya, miwah sagung pra sentana Menta-wis, sedaya sami angumpul, wonten ing Purubayan, pirem-bagan sonten dumugi sedalu, kawarnaa sampun enjang, Panembahan ngandika ris,
- (18) mring sagung para sentana, atanapi sagung para dipati, "Yen wis katemu ing rembug, becik nuli budhalan", pra dipati matur sandika wotsantun, sigra anembang tengara, obah wadya ing Mentawis.
- (19) Wus budhal baris pengarsa, laku ulur boyongan munggend ngarsi, swarane geder gumuruh, sigegen kang lumampah, Harya Jayasupanta ingkang winuwus, sampun prapta ing Mentaram, lajeng sowan ing Nerpati.
- (20) Kangjeng Sultan Ing Ngalaga, apan nuju lagya miyos tinangkil, munggend ing tetarub agung, pepak wadya kang seba, sapraptane Harya Jasupanta laju, tumameng ing ngabyantara, mangerpa saha wotsari.
- (21) Jayasupanta tur sembah, "Amba dipunutus wa panduka Ji, ngaturken tiwasing laku, abdi dalem Mentaram, kathah pejah risak tuwin nandhang tatu, kasoran nggenipun yuda, abdi dalem senapati,
- (22) Harya Suratani pejah, tilaripun kagebyur ing benawi, kasi-(k.231) lep sakudanipun, pun Katawengan pejah, pun Tumenggung Jababaya nandhang tatu, asanget lajeng palastra, Panji Wirabumi kanin.
- (23) Pun Suraperbawa pejah, pun Ngabei Wirayuda ngemasi", Jayasupanta turipun, sampun telas sedaya, beboyongan bandhangan sawernenipun, kang sangking nagri Lumajang, ing Ngernon Ngambeng pra sami.

- (24) Katur sang Prabu Ngalaga, saniskaranipun sampun angenting, ya ta Kangjeng Sang Aprabu, sareng myarsa turira, Harya Jayasupanta legeg sang Prabu, wigugen tyas pra kapita, sumringah wedana abrit.
- (25) Sotya gumilir lir surya, duk pinupus lereming tyas sang Aji, mung kantun ngungun ing kalbu, wekasan lon ngandika, "Tutugena Jayasupanta aturmu, prakara mungsuh bang wetan, samengko ana ing endi."
- (26) Jayasupanta tur sembah, "Mengsah dalem sapunika nggih taksih, abaris sawetanipun, benawi Pelabuhan, nanging uwa dalem ing sapengker ulun, anglanggar mengsah bang wetan, kalih gung sentana Aji.
- (27) Myang di dalem pra dipatya, sami nyabrang baris wetan benawi", alon ngandika sang Prabu, "Bocahingsun Mentaram, kabeh padha sira dandana ing kewuh, upama Uwa Purbaya, yen ora nguwisi kardi,
- (28) pasthi sun dhewe tumandang", kang sinungling tur sandika wotsari, telas pangandika Prabu, nulya kondur ngedhah-(k.232) tyan, para garwa pra samya methuk sedarum, sara-wuhing dalem pura, sang Nata ngandika aris,
- (29) mring Nyai Lurah Keparak, kinen ndhawuhaken timbalan Aji, dhumateng Nyai Tumenggung, Suratani katiga, kinen paring pariksa yen lakenipun, kesambut madyaning rana, lawan kinen animbali,
- (30) somahe katiga pisan, lan sutanya jalu kang meksih alit, katimbalan mring kedhatun, kang kinen tur sandika, saha nembah sampun lengser sangking ngayun, mring Keriyang ngemu waspa, enggal lampaha dutestri.
- (31) Semana pan agya prapta, Suratanen panggih kelawan Nyai, Suratani katri sampun, Nyai Lurah lon mojar, ndhawuhken timbalan dalem sang Prabu, mring nyai katiga pisan, pegat-pegat denirangling.
- (32) Sawelinge Sri Narendra, dhinawuhken saniskaraniranting,

dhumateng Nyai Tumenggung, sekala Nyai Harya, Nyai Harya Suratani tiga muwun, pan andres wijiling waspa, nuwun aturira sami.

- (33) Pegel pangundanging nala, lengleng acer angles raosing galih, kumriyes sangsaya limut, sumaput paningalnya, nora kena denampah sangsaya liwung, garwa tri sareng panjritnya, Sri Nata sinambat tangis.

(XXVIII. SINOM)

- (1) Winarna sesambatira Nyai Harya Surata- (k.233) ni, kelangkung kelara-lara, sesambate amlas asih, lintang amilangoni, sangsaya keraseng kalbu, lir pulung kapipita, teka ndudut-ndudut ati, mung putrane ingkang tansah aneng netra.
- (2) Neng ngarsa rinangkul samya, pan sarwi dipunsambati, kang putra asru karuna, sakelangkung jerat-jerit, tanbuh raosing galih, ing dalem wong nangis umyung, ya ta kang samya myarsa, sedaya waspanya mijil, keh kerasa sangsaya milu karuna.
- (3) Akathah lamun winarna, sambate kang samya nangis, kesamt ing praptanira, caraka atur udani, yen layon sampun prapti, dumugi ing Candhisewu, gugup sagung pra garwa, tuwin ingkang para cethi, pradandanan amethuk layon umangkat.
- (4) Samarga-marga karuna, sesambate amlas galih lampahe abebondhetan, putranya tansah neng ngarsi, kang ibu denbon dheti, garwa kekalih angrangkul, mring janggane kang putra, pawonganira neng ngarsi, kanan kering ing wuri cethi gumerah.
- (5) Samya anangis wurahan, sekathahira pra estri, rabine kang kulawarga, Kyai Harya Suratani, ingkang samya ngemasi, neng payudan sami tumut, gumuruh swaranire, tangise aneng ing margi, tan winarna solahira aneng mar- (k.234) ga.
- (6) Semana sampun kepapag, kang layon aneng ing margi, sagunge para wanita, sangsaya sru dennya nangis, garwa katiga sami, anyandhak layon pinanggul, saya sanget ka-

runa, "Adhuh Gustiku Kiyai, boten saged kawula kantun neng donya.

- (7) Dika anteni kawula, sanggupe asih ing dasih, ing mangke pundi tandhanya, dene aninggal ngemasi, dika gawa Kiyai, tan welas marang wakingsun, boten saged katilar, Kiyai tumut ngemasi, sanggup dika kiyai tresneng kawula."
- (8) Putrane tumut karuna, sambate samargi-margi, lestari ing iampahira, semana layon wus prapti, ngastana kendel mesjid, pan sinalataken sampun, nulya lajeng pinetak, dino ngakaken talekim, wus sumeleh aneng desa Pagedhongan.
- (9) Kang samya umiring nulya, samya mantuk mring negari, putra lan garwa katiga, lajeng kairid mring puri, nengana tan winarni, antara pitulas dalu, ya ta ingkang kocapa, lampahe para prajurit, pangiride Panembahan Purubaya.
- (10) Sampun rawuh ing Mentaram, sedaya lajeng anangkil, andher munggend Pagelaran, sang Nata nuju tinangkil, munggend Bangsal (k.235) Pangrawit, pepak pararya sepenuh, punggawa andher atap, jejel munggend Pancaniti, ing pasowan lir pendah segara mblabar.
- (11) Wong magersari akapang, prajurit sami njajari, Panembahan Purubaya, alon umatur nerpati, "Dhuh Angger Sri Bopati, pun uwa anuwun bendu, sangking tiwas kawula, nglampahi ayahan jurit, abdi dalem ing Mentawis karisakan,
- (12) inggih kathah ingkang pejah, utawi kang nandhang kanin, punika tiwas kawula punapa karsa sang Aji, pun uwa anglampahi, sandika tampi bebendu", Kangjeng Sultan Ngalaga, ngandikanya arum manis, "Inggih Uwa punapa kang winicara,
- (13) kang boten-boten karembag, atas karsaning Yang Widi, sampun lampahing kawula, asor unggul suka kingkin, boten kening kinardi, menang kawoning prang pupuh, atas karsaning Sukma, kang damel unggul jurit, pan kawula darmi nglampahi kewala."
- (14) Kang uwa ndheku turira, sang Nata andangu malih, "Prakawis

mengsah bang wetan, sapunika kados pundi", kang uwa matur aris, "Dhuh Angger mengsah sang Prabu, prajurit ing bang wetan, keng baris wetan benawi, sapunika sampun kalindhih ing yuda,

- (15) akathah kang sami pejah, utawi kang nandhang kani- (k. 236) n, pun Pulangjiwa ing Sampang, pejah madyaning ajurit, talinganing pra mantri, kawula bekta sedarum, mengsah dalem ing mangkya, sedaya sampun agusis, lah katura punika sagung bandhangan."
- (16) Jeng Sultan Agung ngandika, "Nggih Uwa sokur ing Widi, angsal parmaning Ywang Sukma, unggule tiyang Mentawis", ya ta semana nuli, anggeganjar sang Aprabu, mring sagung wadya bala, tuwin putra sentana Ji, sampun wradin punggawa tampi ganjaran.
- (17) Abdi dalem ing Mentaram, kang sami tiwas ing jurit, ingkang karsa Sri Nalendra, sutanipun jalu sami, kang kinen anggentosi, sudarmanira sedarum, datan owah namanya, kapatedhan tunggak semi, kang tan darbe suta jalu mantonira,
- (18) sadulur myang kaponakan, punika samya nggentosi, sampun weradin sedaya, wadya bala ing Mentawis, nutug sukaning galih, Kangjeng Sultan nulya kondur, lumebeng dhatulaya, pinethuk ing prameswari, miwah sagung pepingitan lan be dhaya.
- (19) Wadya gung ingkang siwaka, wus samya bubar amulih, sigen kala semana, pan sampun antara lami, ya ta kocapa malih, Kangjeng Sultan ing Mentaram, arsa miyos sineba, mung-geng witana Sitinggil, wadya bala Mentaram pepak sedaya.
- (20) (k. 237) Sagung putra lan sentana, wus munggend ing Panca-niti, prajurit samya akapang, tepung lan wong magersari, kajineman neng ngarsi, sikep pedhang tameng tulup, supenuh penangkilan, lir segara tanpa tepi, munggend ngarsa Sang Dipati Martalaya.
- (21) Panembahan Purubaya, ajar lan ingkang rayi, Panembahan ing Juminah, para sentana nambungi, Sultan Agung Menta-

wis, angandika manis arum, "Heh Kakang Martalaya, pirsak-na timbalan mami, ingsun arsa tindak marang Wirasaba,

- (22) mangrurah kang peksa sura, kancanira ing Mentawis, kabeh padha dhawuhana, sumetane ing ajurit, gandhek cilik ywa kari, apadene areningsun, dipati ing Santenan, inggal sira konen bali, sakancane pasisir manca negara."
- (23) Sang Dipati Martalaya, matur saha angabekti, "Kawula nuwun deduka, yen pareng karsa Nerpati, sampun tindak pribadi, asanget panuwun ulun, amungna pra dipatya, mantri prameya Mentawis, ingkang nggecak negari ing Wirasaba,
- (24) kados yen nyampuni karya, boten ngantos kaping kalih", Panembahan Purubaya, sumambung matur nerpati, "Dhuh Angger lamun kenging, atur kawula sang Prabu, sampun panduka tindak, nyalirani ing ajurit, pra santana sinten tine-dah sandika."
- (25) Kangjeng Sultan Ing (k. 238) Ngalaga, alon angandika manis, "Nggih ta Uw: Purubaya, kelangkung tarima mami, mirma dika nglangkungi, nanging meksa karsaningsun, tindak mring Wirasaba, yun mriksa rakiting jurit, kalih dening wartine tyang Wirasaba,
- (26) aseti sureng ayuda, digbya guna ing ajurit, punika Uwa war-tinya, mila ingsun arsa uning, lan tan kenging ginampil, tiyang ayuda puniku, tan dumeh kedhik kathah, yen angsal pitulung pesthi, ingkang kedhik ngawonaken tiyang kathah."
- (27) Sang Dipati Martalaya, lan sagung para dipati, asanget panu-wunira, mambengi karsa nerpati, kedah mlampah tinuding, wangsul-wangsul aturipun, nanging Sri Naranata, boten ke-ning den-pambengi, kedah karsa nyelirani ing ayuda.
- (28) Ngandika malih sang Nata, "Heh Martalaya denaglis, un-dhangana kancanira, padha dandana tumuli, sunangkah besuk Kemis, nggon ingsun mangkat anglurug, tanggal ping wolu Sura", Martalaya angenjali, tur sandika sang Dipati gya pa-rentah,
- (29) mring wadya bala Mentaram, geng alit sampun weradin, san-

dika atur kukila, nulya Kangjeng Sri Bupati, kondur besaring puri, pinethuk sagung pra arum, ing Paglaran kocapa, Dipati Martalaya glis, aputusan mring negari ing Santenan,

- (30) nimbali sang Adipatya, Santenan Pragola nenggih, miwah sagung pra dipatya, pasisir manca negari, prakawis kawrat. (k. 239) tulis, supatra kinarya sampun, wus dadi gya ngecapan, sinungken gandhek tumuli, mesat agya munggendu kunda sesanderan.
- (31) Datan kawarna ing marga, wus prapta negari Pathi, cundhuk lan Sang Adipatya, supatra sinungken aglis, tinampen mring dipati, binuka sinukmeng kalbu, tamat ungeling sastra, gya parentah sang Dipati, sawernine negara wus ingutusan.
- (32) Ya ta inggaling carita, sagunge para dipati, wus sami siyageng yuda, gya budhal prapta ing Pathi, ing Santenan wus rakit, gegaman jejel supenuh, sigra nembang tengara, gya budhal bala lumiring, lampahira datan kawarna ing marga.
- (33) Wus sami prapta Mentaram, dugi ngubayaning uni, tandya sami perdandanan, wadyabala ing Mentawis, sasikeping ajurit, pra dipati lan tumenggung, arya rangga lan demang, rasika prameya mantri, ageng alit pepak saningga ing yuda.
- (34) Sumahab nata gegaman, munggendu alun-alun baris, miwah dipati Santenan, sakananira pasisir, sedaya tata baris, munggendu alun-alun kumpul, jejel penuh sap-sapan, mbeleber dhateng ing margi, saurute lurung kebekangegaman,
- (35) Sagung pra dipatenira, pasisir manca negari, wus munggendu ing Pagelaran, myang pra dipati Mentawis, jawi lebet pra sami, munggendu Pagelaran sedarum, tuwin sagung pra (k. 240) sentana, wus rawuh ing Pancaniti, sawadyanya gegamanira melatar.
- (36) Jejel susun sap-esapan, atata matali-tali, baris gung yen tinon kadya, lir samodra tanpa tepi, gegaman warni-warni, tengeran sajuru-juru, lelayu myang kekandha, gandra lan kasir-kasir, rontek jajar umbul-umbul lan deludag.

- (37) Tinon lir teja lengkara, myang lir kadi lidhah thathit, lir pendah layung pepandhan, weneh kadya obar-abir, ana lir kluwung arsi, angmun segara marus, watang ganjur kumbala, trugelahken nahan lungit, lamun tinon lir pendah jati angarang.
- (38) Sorote mestarat dhendha, miwah jagatra myang lembing, lir cleret barung lan kilat, srawungan ujuwaleng rawi, wimbuh busana rukmi, retna sesotya bra murub, kencana myang selaka, lir surya tarung lan sasi, ting galebyar liweran ngebeki papan.
- (39) Lir gunung kencana kobar, pengangge wastra di luwih, tinon lir sekar setaman, payung agung amerapit, awor kendhaga lampid, payung bawat sampun kumpul, kuneng rengganing jaba, kawarnaa Sri Bopati, neng kedhatwan pan lagya ngrasuk busana,
- (40) sakepraboning ayuda, luwih adining aluwih, pusaka kagem sedaya, sumunu sangka malesi, lamun tinon sang Aji, duk lir nedheng Nabi Yusup, lir satu lam rimbagan, mu- (k. 241) rub ujwala nerpati, dipanira anelahi ing tri loka.
- (41) Ingayap sagung pra garwa, nulya miyos Sri Bupati, wus prapta ing Sitibentar, pinarak ing dhampar rukmi, kasongan witanadi, upacara ngarsa pungkur, ing kering lawan kanan, kinubeng sagung prajurit, kajineman aneng ngarsa sikep pedhang.
- (42) Tameng tulup lawan panah, wong magersari nepungi, akapang kering lan kanan, sikep towok lawan lembing, cakra trisula wuri, racabala datan kantun, nenggala lan bedhama, paser lawan pasopati, waos sulam kantar ganjur lan kumbala.
- (43) Obah sagung pra punggawa, sawiyosira sang Aji, lir gerah swaraning jalma, gumergut atata baris, bredangga angurmati, kang tambur suling abarung, bendhe beri angangkang, swaranya gumuruh atri, aburangan kadya ombak nempuh parang.
- (44) Ya ta Kangjeng Sri Narendra, angandika arum manis, "Heh Dipati Martalaya, sakancanira Mentawis, pa wis sumekteng jurit", kang sinung ling awotsantun, "Inggih sampun sumek-

ta, sedaya siyageng jurit”, Sri Narendra parentah kinen abudhal.

- (45) Wadya kang baris ing ngarsa, Martalaya mangingjali, sigra amukul tengara, bendhe angangkang munya tri, Kyai Macan tinitir, tumundha Ki Tundhung Mungsuh, obah wa- (k. 242) dya Mentaram, sumahap anata baris, tri gumuruh swaraning jalma wurahan.
- (46) Pangriking kuda dipangga, barung lan tengara muni, gya budhal baris pengarsa, untabing wadya Mentawis, lir laron metu sangking, aldaka galong mbarubul, ndaledek sasa wigra, tinon kadi mendhung getih, tuwin ana kang dadi laut ludira.
- (47) Tuwin lir gunung kepala, ana lir ujwana sari, myang wana karembun mangsa, lirna pengangga retna di, tinon lir gunung geni, kang badhong kencana murub, renyep-renyep kang astra, gebyar-gebyar ridik-ridik, kedhap larap krapyaking watang kang serang,
- (48) ing watang truglah tenahan, gumerdegireng sujalmi, keri anguwuh rewangnya, gumer-gumerdeg lumaris, pangriking turanggesthi, barung lan tengara umyung, atri ingkang gurnita, kadya ombak ing jeladri, kang minangka menggalanireng ayuda,
- (49) sang Dipati ing Santenan, tuhu wijayeng ajurit, menggep nitih kuda kresna, pancal sukunya sasisih, asongsong kartas kuning, sang Dipati yen dinulu, lir Dipati Ngawangga, mangku wadya sewu sisih, bebedike kawan atus munggend ngarsa.
- (50) Denugung sasolahira, tur sami prawireng jurit, Jagabela munggend wuntat, gangsal atus tur pinilih, tur padha sureng pati, (k. 243) mantrenipun wolung puluh, munggend ing kering kanan, tur padha trahing prajurit, lurahipun awasta Ki Mangunjaya.
- (51) Sedaya sami payungan, ring sang Adipati Pathi, ngirid sagung pra dipatya, pasisir bang ler kinerig, ing Demak lan Semawis, ing Jepara lan ing Kudus, Kaliwungu lan Kendhal, Peka-

longan lan Juwangi, Batang Tegal Kalinyamat lan Permalang.

- (52) Barebes Tandhes Perwata, pra samya munggend turanggi, nangku wadya sowang-sowang, sinongsongan warni-warni, busananya di-adi, ting perngangah yen dinulu, jejel ngebeki papan, rempeg amatali-tali, pan airir taruntunan sasa wigra.
- (53) Pamungkas Pangran Sumedhang, ingkang sumundhul ing wuri, Pangeran Mandurareja, tuhu prawireng ajurit, tuman-duk pan respati, nitih kuda jragem gempung, asongsong kertas seta, dinulu lir Yang Basuki, tuhu pengkuh sumunu ujwalanira.
- (54) Mengku wadya kalih nembang, bebecike munggend ngarsi, tigang atus samya wira, denugung solahing dasih, Jagabela neng wuri, pipilihan kawan atus, tur padha asrah pejah, yen aprang tan nedya urip, kanan kering mantrenira kawan dasa.
- (55) Tur samya trahing prawira, dene lurahipun mantri, awasta Ki Surapatya, kabeh pinayungan sami, nulya sang Adipati, ing Toyamas ngirid sagung, pra arya sedaya, pra (k. 244) dipati manca nagri, ing Magetan Madiyun lan Pranaraga.
- (56) Ing Warung lan Garobogan, ing Pajang lan Sokawati, ing Pacitan lan Bareyan, Tambakbaya amungkasi, kang sumundhul ing wuri, abdi dalem ing Mentarum, Demang Rajameng-gala, asisih lan Rajaniti, Singayuda asisih Singawedana.
- (57) Saradipa Saranangga, Darmayuda Nayakarti, Dipagati Dipa-wirya, Kembangarum Tambakgati, ing Bagelen nambungi, Ki Bocor tetindhihipun, Kalegen Kyai Rangga, Ngabei Kaleng lan Ngrawi, Ngawu-awu Ki Ngabei Jagayuda.
- (58) Ing Nglugu Kyai Jayuda, ing Jenar Ki Sangupati, Nilasraba Karendhetan, Telaga Ki Wiryagati, Caranuka wis inggil, Driyanala Sangubanyu, Semawung Wiraraga, ing Cepor Ki Setrapati, Ki Ngabei Jayawikrama ing Sampang.
- (59) Ing Ngrema Ki Wirayuda, ingkang sumambung ing wuri, Sang Dipati Martalaya, wadyanya sewu lumiring, ngirid mantri Panumping, kliwone Ki Singaranu, Dipati Cakrajaya, ingkang

sumambung ing wuri, pan amengku wolung atus wadyanira.

- (60) Angirid mantri Panekar, kliwone Ki Wirabumi, Dipati Wirakusuma, ingkang sumambung ing wuri, wolung atus kang ngiring, ngirid mantri ran wong Sewu, kliwon Ki Wirapatya, ingkang sumundhul ing wuri, Jagabaya wolung atus wadyanira.
- (61) Angirid mantri Pengiwa, kali- (k. 245) wonipun kekasih, sira Panji Surajaya, ingkang sumundhul ing wuri, wedana mantri Bumi, Ki Alap-alap Tumenggung, Ngabei Jayakarta, lurahipun mantri Bumi, kang sumambung Ki Arya Jayasupanta.
- (62) Angirid mantri Bumija, lurahe Ki Sindupati, Ki Tumenggung Wiraguna, ingkang sumambung ing wuri, lurah mantri Ki Sendhi, punika ing wastanipun, Tumenggung Katawengan, ingkang sumundhul ing wuri, pan angirid aran wong mantri Kapedhak.
- (63) Lurahe Ki Patrajaya, ingkang mungkasi ing wuri, penganggene neka-neka, tengeran awarni-warni, songsong megar lir peksi, krendha angembara kumpul, tinon kadi gunung mas, telasing para dipati, riseksana tindake Sri Naranata.
- (64) Ginarebeg para arya, munggend satengahing baris, respati sang Sri Nalendra, makutha wadhidhar putih, dhesthar caweni kuning, agombyok bara mas murub, sinungkit ing toya mas, abenting aswana adi, arja ngagem rasukan antakusuma.
- (65) Lancingan ginggang apanjang, anyamping sawat rinukmi, paningset pathola pita, epek kajeng serut adi, cenela bludru abrit, binaludir ing mas murub, mangking Kyai Sangkelat, nganggar Kyai Blabar adi, angreka kilat thathite liweran.
- (66) Respati nitih turangga, mukswaning ules- (k. 246) ing wajik, suku panggung suryakatha, Kyai Wagugentang nami, binusanan di rukmi, kekapa Kyai Gethayu, Macan Guguh kendhalya, Kiyai Pamuk cemethi, Kangjeng Sultan songsong sutra gilap mubyar.

- (67) Lir sangka madhangi jagad, sumunu cahya nerpati, yen sina-wang Sri Narendra, lir Kangjeng Nabi Sinelir, Kyai Plered tan tebih, asisih Kiayi Baru, wadya Ngampil sumahab, angampil upacara Ji, munggend ngarsa kuda ampilan tetiga.
- (68) Janjan biru kang satunggal, Kyai Mendhung wastaneki, kang dhawuk Ki Bratayuda, kang abang Kyai Basuki, Ki Pujangga kang esthi, pinelanan abra murub, srati gamel ajaga, wong Sarageni nambungi, sikep astra atunggul gula kelapa.
- (69) Sumambung wuri Prangtandang, Dorapati anisihi, anulya wong Priyataka, Martalulut Singanagri, ngarsa bawat nerpati, Gebayan Gandhek sumambung, mantri anom jajarnya, ngam-pingi dhampar mas adi, sarwi ngampil upacaraning Naren-dra.
- (70) Kidangmas hardawalika, banyak dhalang sawunggaling, kaku mas lan manyura, bokor kencana cepuri, kuthuk lan-taran adi, pamojokan mas tan kantun, saput lan kebut badhak, Kajineman anambungi, pedhang tameng jemparing sikep ing yuda.
- (71) (k.247) Wong Magersari akapang, sikep towok paser lem-bing, tanapi kang tulup ponthang, lurah nyepeng langkap gadhing, sumeta lan jemparing, pratiwa Gedhong sumam-bung, lan nayaka Keparak, samya munggend karan kering, wedananya Ki Dipati Endranata.
- (72) Umiring sewu wadyanya, kaliwonira kekasih, Ki Demang Ma-lang Sumirang, Keparak tengen nimbangi, wedananya keka-sih, Dipati Wirajayeku, mengku wadya sanembang, kaliwon-i-ra kekasih, Gruwakandha Gedhong Kiwa aneng wuntat.
- (73) Wedananira awasta, Ki Tumenggung Suratani, wadyanya se-wu neng ngarsa, kaliwonira kekasih, Harya Panular nenggi, Gedhong Tengen kang sumambung, Harya Mangunegara, sewu wadyanya umiring, Ki Ngabei Wiratanu kaliwonnya.
- (74) Telase para nayaka, Gedhong Keparak anenggi, tuwin sapra-juritira, penganggane warni-warni, lir pendah gunung geni, sagunge retna di luhung, nuli para sentana, ingkang sumun-

dhul ing wuri, pangiride Panembahan Purbaya.

- (75) Malela tuhu wijaya, manduk wikarma liringing, mangawaki katri loka, abusana sarwa adi, asongsong kartas kuning, ing cahyanira sumunu, ngilat thathit liweran, nitih dipangga geng inggil, ginarebeg prajuritnya kalih nembang.
- (76) Ya ta Kangjeng Panembahan, Purubaya tinon kadi, Bagendha Kambyah ing Ara- (k. 248) b, ingkang sumundhul ing wuri, sentana tengen sami, prawira sudireng kewuh, seti amandra guna, dene kang wonten ing ngarsi, Pangran Harya Sang Dipati Pringgalaya,
- (77) nitih kuda dhawuk seta, sinongsongan kartas putih, ginerbeg wadya sanembang, nulya Pangran Adipati, Jayaraga nambungi, nitih kuda dhawuk tutul, asongsong kartas seta, sewu wadyanya lumiring, nulya Pangran Dipati Wirameng-gala,
- (78) nitih kuda janjan jenar, sinongsongan kartas putih, ginerbeg wadya sanembang, sentana anem nambungi, Pangran Harya Dipati, Martapura ingkang sepuh, asongsong kartas jenar, anitih turangga abrit, ginarebeg wadyanira kalih nembang.
- (79) Pangran Dipati Pamenang, nitih kuda dhawuk gambir, sinongsongan kartas jenar, wadyane sewu lumiring, nulya Pangran Dipati, Tepasana kang sumambung, asongsong kertas seta, sewu wadyanya lumiring, nitih kuda muksaning lir Ywang Asmara.
- (80) Inggang sumundhul ing wuntat, Pangran Harya Mangkubumi, nitih kuda bopong pancal, sinongsongan kartas kuning, wadya sewu umiring, anulya ingkang sumambung, Pangran Harya ing Pajang, sinongsongan kartas putih, nitih kuda dragem sewu wadyanira.
- (81) Sumambung wingking Pangeran, ing Madiyun songsong putih, nitih kuda dragem pancal, wadyanya sewu lumiring, Dipati Sokawati, nitih kuda dhawuk tutul, ijo seret payungnya, sewu wadyanya umiring, wingkingira pra sentana sape-ngiwa,

- (82) nenggih (k. 249) sami seti sura, ing ngarsa ingkang nindhihi, Panembahan ing Juminah, ambeg palamarta ening, santosa santa budi, dumadi wimbuh lan mercu, jiwa lirang rajasa, yasa narimeng darma ji, Panembahan busanane sarwa endah.
- (83) Respati nitih dipangga, sinongsongan kartas kuning, sumunu cahya dumilah, lumrang dipa sanegari, lir Jeng Bagendha Kilir, Panembahan yen dinulu, kalih ewu wadyanya, ingkang sumundhul ing wuri, Pangran Harya Gagakbaning Adipatya,
- (84) nitih kuda dragem pancal, sinongsongan kartas putih, mangku wadya sewu ngarsa, sumundhul Sang Adipati, Puger asongsong putih, anitih turangga dhawuk, mengku wadya saknembang, sentana anem nambungi, Jeng Pangeran Harya Silarong Dipatya,
- (85) nitih kuda janjan jenar, pancal sinongsongan kuning, kalih ewu wadyanira, Pangran Balitar nambungi, nitih kuda muksaning, songsong kartas seta mungguh, mengku sewu wadyanya, sumundhul Pangran Dipati, Martasana nitih kuda megatara,
- (86) sinongsongan kartas seta, sewu wadyanya umiring, ingkang sumundhul ing wuntat, Pangran Harya Singasari, asongsong kartas putih, nitih kuda dhawuk tutul, mangku wadya sanembang, ing wingking ingkang nambungi, wau Sang Dipati Prawirataruna,
- (87) anitih kuda retama, sinongsongan kartas wilis, generbeg wadya sanembang, nulya Pangran Pranaragi, asongsong kartas wilis, anitih turangga gempung, wadya se- (k. 250) wu sumahab, tengrannya mawarni-warni, Kayatimir Citrabawe deduluran.
- (88) Tinon lir sagra mbelabar, lir kadya jaledha getih, kuneng genti kang kocapa, kang kantun nagri Mentawis, sentana Sela tuwin, lan sagung Majegan Kedhu, dene tetindhihira, Pangran Demang Tanpanangkil, lan Jeng Pangran Dipati Anom Mentaram.
- (89) Lan Pangran Hadiwijaya, prajurit dalem sepalih, lan Kiyai

Kendhuruan, lan Kyai Pengulu nenggih, pininta tengga nagri, bebarisan siyang dalu, kuneng malih kocapa, lampahe gaman Mentawis, gegancangan kawuri nagri Mentaram.

XXIX. PANGKUR

- (1) Datan kawarna ing marga, lampahira gegaman ing Mentawis, sampun prapta ing Madiyun, Kangjeng Sultan Ngalaga, mesanggrahan sajroning kitha Madiyun, sagung pra sentana lawan, dipati para prajurit.
- (2) Nggenira tata mondhokan, sawawining kitha dipunubengi, kuneng genti kang winuwus, prajurit ing bang wetan, pra dipati sedaya pra samya tarub, wus samya tata gegaman, sandananing ajurit.
- (3) Pan sampun miarsa warta, yen dedamel Mentaram andhategi, sampun tekap ing Madiyun, obah sagung negara, wus sumeta gegaman wetan supenuh, riseksana sang Dipatya, ing Wirasaba anuli.
- (4) Utusan ngaturi priksa, nenggih dhateng Pangeran Surawesthi, tanapi sawernenipun, negari ing bang wetan, apan sampun dipun utusi sedaru- (k. 251) m, ing Balega Pekacangan, Sumenep lan Aribanggi.
- (5) Mandura miwah ing Sampang, lan ing Banjar Siyem miwah Carubin, ing Sendhang lan ing Sidayun, ing Simibar Pase-dhahan, ing Panolan Ngrajegwesi Singasantun, ing Jipang Pace Balitar, Sarengat tuwin Kadhiri.
- (6) Ing Blora lawan Lamongan, Tandhes Japan Jepara lan ing Tubin, ing Gembong Lasem lan Bandhung, Gersik lan ing Cancangan, sira sang Dipati Tuban kang winuwus, pan arsa tindak piyambak, gya dhaut pratiweng Tubin.
- (7) Pinalih lampahing bala, kalih ewu kang medal ing jeladri, kang medal dharat rong ewu, dene sang Adipatya, medal laut wus layar sawadyanipun, datan kawarna ing marga, wus prapta ing Surawesthi.
- (8) Laju tata pamondhokan, aneng Pasar nggennya atata baris,

sigegen ingkang winuwus, Kangjeng Sultan Mentaram, sampun budhal sangking negari Madiyun, wus prapta ing Wirasaba, sagung gegaman Mentawis.

- (9) Kendel sajawining kitha, wonten dhusun ing Nglaparajadadi, lajeng makuwon sang Prabu, ara-ara kebekkan, abelabar pondhoke wadya Mentarum, pan akubeng gegolongan, wana rengked dadi bersih.
- (10) Lelebak gumuk genengan, gunung jurang apan sampun rinadin, kebekkan gegaman agung, nengna gentya kocapa, sagung nagri bang wetan pan arsa mbantu, mring negari Wirasaba, wus samya siyageng jurit.
- (11) Amung ngantosi Pangeran, Surabaya dereng won- (k. 252) ten aprapti, anenggih semangsanipun, gegaman Surapringga, ametoni sagung pra dipati laju, anungkak bantu ing aprang, mring Wirasaba negari.
- (12) Mila Pangran Surabaya, tan metoni mbantu ing prang tumuli, dene langkung ewedipun, mring sang Dipati Tuban, karsanira ngajak tan arsa tetulung, Risang Adipati Tuban, tinundhung tan arsa mulih.
- (13) Apengkuh baris neng Pasar, sawadyanya sang Dipati ing Tubin, malang mepeti delanggun, Pangran ing Surabaya, karsanira badhe tindak atetulung, tan eca tinggal negara, ya ta wong ing Surawesthi.
- (14) Kalawan prajurit Tuban, dadya anggung adhep-adhepan jurit, apan ora atetulung, mila para dipatya, ing bang wetan dereng wonten atetulung, tan guyup ing rembagira, ing Wirasaba winarni.
- (15) Ingkang jumeneng dipatya, ajejuluk Pangran Harya dipati, ayuswa sedasa taun, dereng amawi krama, sakelangkung dening sigid warnanipun, ing ngelmu sampun utama, pan sarwi manggung prihatin.
- (16) Tan pegat riyalatira, siyang dalu menekung ing Ywang Widi, wondening pepatihipun, wasta Rangga Permana, langkung

surat guna seti teguh timbul, nanging ina sukonira, lumpuh
tan bisa lumaris.

- (17) Ki Patih lamun lumampah, pan tinandhu lamun ngubengi
baris, sigegen genti winuwus, kawarna wong Mandura, lan
ing Sampang Sumenep lan ing Baligung, ing (k. 253) Banjar
Siyem Kacangan, Carubin lan Aribanggi.
- (18) Ya ta semana wus mangkat, bantu marang Wirasaba negari,
prajurite gangsal ewu, tindhihira ing aprang, wasta Panji
Suradilaga digbya nung, tuhu putra ing Mandura, ing Wira-
saba wus prapti.
- (19) Laju manjing jroning kutha, ya ta Adipati ing Surawesthi,
myarsa Mandura wis bantu, kasesa galihira, sang Dipati sig-
ra utusan abantu, ing aprang mring Wirasaba, Ranggalawe
kang tinuding.
- (20) Mbekta prajurit rong nembang, sasamunan gaman nggennya
lumaris, medal ing butulan kidul, wong Tuban tan uninga,
prapteng Wirasaba wanci tengah dalu, lajeng malebet jro
kutha, ya ta sagung pra dipati,
- (21) bang wetan wus sami wikan, yen gegaman Mandura Surawes-
thi, sedaya wus sami mbantu, mring nagri Wirasaba, pra dipa-
ti sedaya inggal abantu, cacah gegaman saleksa, ing Wirasaba
wus prapti.
- (22) Kuneng gentya kawarna, Kangjeng Sultan Agung lagya ti-
nangkil, ingkang wadya bala agung, pepak para santana, pra
dipati lan arya jejel supenuh, aglar munggend byantara Sang,
Jeng Sultan ngandika aris.
- (23) "Heh Dipati Martalaya, ingsun teka ngrasa tiwasing jurit,
dene wis lawas nggeningsun, aneng ing Wirasaba, nora nana
ing kawekasaning laku, temahane wong Mentaram, padha
pinarab gegering.
- (24) Karo padha karusakan, ing samengko arsa ingsun unduri,
(k. 254) Wirasaba nora tamtu, ingsun gitik ing yuda, bok-
menawa durung kalilan Ywang Agung", semana pangandika-

nya, nenggih sang Nata pan sarwi.

- (25) Ngliring mesem winor sabda, atur sembah Mertalaya Dipati, "Dhuh Sinuhun kula Prabu, sanget panuwun amba, sapunika yen karsa dalem sang Prabu, angunduri ing ayuda, ing Wira-saba semangkin.
- (26) Kelamun sande kabendhah, langkung sanget atur kawula Gusti, abdi dalem ing Mentarum, teksih wetah sedaya, de-reng wonten babak bunyak ing saglugut, owel sande denaben prang", nulya sagung pra dipati,
- (27) myang pratiweng ing Mentaram, ageng alit pra samya atur peksi, "Yen Gusti Natarsa kondur, sande ambedhah kitha, inggih eman sih dalem ingkang dhumawuh, yen Wirasaba tan bedhah, awirang lenggah ing lampit."
- (28) Panembahan Purubaya, sigra nabda mring sagung pra dipati, "Aja na kakehan sanggup, lah payo tinandangan", pra nayaka tur sembah anuwun mundur, lajeng anata gegaman, sigra ngangsegaken baris.
- (29) ing Wirasaba kinepang, Martalaya baris sakilen nagri, myang pra dipati Mentarum, Panembahan Purbaya, Panembahan Juminah tanapi sagung, para sentana sedaya, abaris kering negari.
- (30) Sang Dipati ing Santenan, sakancane pra dipati pasisir, abaris sawetanipun, kitha ing Wirasaba, (k. 255) Sang Dipati Mandurareja lan sagung, dipati mancanegara, baris sakidul negari.
- (31) Gegaman dalem tan obah, apan meksih neng Nglaparajadadi, pra samya rumekseng Prabu, kuneng kang ngepung kutha, kawarnaa wong Wirasaba atarub, mempen salebeting kutha, melatar anata baris.
- (32) Gegamanipun kumbala, bedhor busur brangkolang paser lem-bing, towok jemparing myang tulup, kalem bendhil gerang-gang, braja wreksa suligi lan gutuk watu, pedhang tameng lan kulewang, bandhol lameng lawan tamsir.

- (33) Bestrong tuwin lan gumada, kestul tetak kalataka lan buwis, pinayungan tumbak ganjur, mariyem wus tinata, kestabele jaga sintir obat punglu, Ki Patih Rangga Permana, tinandhu ngideri baris.
- (34) Ya ta prajurit Mentaram, enjing nembang tengara majeng jurit, pinukul Ki Tundhung Mungsuh, angungkung Kyai Macan, tambur bendhe kendhang gong munya gumuruh, barang suraking sujalma, gumrah lir ombak jeladri.
- (35) Sareng kang bala umangsah, ngamuk rampak sumedya ngrangsang biting, saha surake gumuruh, lir gonjing kang prakempa, prajurit ing Wirasaba gya sumaur, tenggara barung lan surak, mariyem sinuled aglis.
- (36) Sinipatan ing brangkolang, gutuk watu geranggang lawan bandhil, suligi paser myang tulup, tibane kadya udan, wong Mentaram maju rampak singutu, nanging datan bisa (k. 256) cerak, kathah pejah kenging mimis,
- (37) myang paser bandhil geranggang, wong Mentaram angkat tan kuwawi, dene kutha Jember luhur, kandel jagang jro wiyar, dadya lesan wadya bala ing Mentaram, sinipatan sangking platar, lir udan tibaning mimis,
- (38) towok tulup lan geranggang, bedhor bungsur brangkolang paser lembing, bandhil kalem gutuk watu, lembing tiba lir udan, myang jemparing sligi lugora kumrutug, kelangkung rame kang yuda, wimbuh braja pekatha tri,
- (39) Wadyabala ing Mentaram, pengamuke maju angutu sami, tan ngundhili perangipun, kang mundur nandhang brana, kathah pejah kang aprang kasaput dalu, wadya bala ing Mentaram, mundur mring pondhoke sami.
- (40) Ing dalu datan kawarna, enjingira wadya Mentaram nuli, nembang tengara angungkung, barung braja pekatha, awurahan wong Wirasaba sumaur, amukul tengeraning prang, surake mawanti-wanti.
- (41) Mariyem sinuled agya, suwarane lir gelap ngampar siti, bumi gonjing lindhu ketug, prajurit ing Mentaram, sareng maju

biting rinangsang tan gaduk, kaselan dipun brangkolang, den-
sipati sangking nginggil.

- (42) Mimis tinabe lir udan, towok tulup bungsur bedhor lan lem-
bing, brangkolang lan gutuk watu, kalem paser lan panah,
ramening prang braja pekatha lir ketug, peteng kukusing sen-
dawa, pengamuke wong Mentawis.
- (43) Tan ngundhi- (k. 257) li tanpa karya, prangnya kadi wong
aprang karo angin, prajurit kathah kang lampus, kang mun-
dur nandhang brana, pating glereng sambate wadya Menta-
rum, anangis sajroning nala, dene tan bisa ajurit.
- (44) Ngabei Sendhi palastra, lawan Panji Prawirabumi mati, Ki
Sangupati wus lampus, Nilasraba Jayuda, Saranongga Sara-
dipa sami lampus, Ki Ngabei Patrabaya, Dhadhaptulis nan-
dhang kanin.
- (45) Ki Demang Rajamenggala, Wiryagati punika pan nandhang
kanin, wadya lit datan kaetung, keh tatu miwah pejah, ka-
rusakan wadya bala ing Mentarum, amaju-maju kesangsang,
apegel nggenira jurit.
- (46) Sinapih dalu semana, nulya sami mundur ingkang sami aju-
rit, marang ing pakuwonipun, sagung para dipatya, wus
akumpul lajeng sowan ing sang Prabu, tanapi para sentana,
pepak munggend ing ngarsa Ji.
- (47) Jeng Sultan Agung ngandika, "Martalaya paran nggenira ju-
rit", Sang Dipati awotsantun, "Amba ngaturken tiwas, ka-
risakan abdi dalem ing Mentarum, kasoran nggenipun yuda,
kathah pejah kalih kanin.
- (48) Wonten tengahing payudan, pun Apanji Prawirabumi mati,
pun Ngabei Sendhi lampus, pun Sangupati pejah, pun Jayuda
Nilasraba sami lampus, Saradipa Saranongga, kapupu madya-
ning jurit.
- (49) Pun Ngabei Patra- (k. 258) baya, kalih Demang Rayameng-
gala kanin, pun Dhadhaptulis nggih tatu, Wiryagati watgata,
tanpa etang didalem alit kang lampus, sang Nata myarsa
aturnya, Martalaya esmu kingkin.

- (50) Dangu tan kena ngandika, pra dipati dhedhep tan wonten mosik, Jeng Sultan ngandika arum, "Kapriye Martalaya, kang katemu rembugira kang pekantuk, dene wong ingsun Mentaram, akeh mati lawan kanin,
- (51) padha kapupu ing rana, weneh ana kaparab ing gegering, karusakan wong Mentaram, abot sangganing yuda, wong ing Wirasaba dening karsaningsun, negara ing Wirasaba, mengko sida sununduri.
- (52) Baya ta durung kelilan, ujaringsun ingkang anyenyebeli", dennya ngandika sang Prabu, mesem sarwi ngujiwat, Martalaya langkung sanget aturipun, "Kantuna kalih wayangan, boten nedya amba ngunduri."
- (53) Dipati Pathi tur sembah, "Yen panduka arsa ngunduri jurit, wirang kawula andulu, mring samining tumitah", Panembahan Purubaya lon umatur, "Angger panduka antosna, wonten daya kula malih,
- (54) saha parmaning Ywang Sukma, dhateng abdi dalem tiyang Mentawis", sang Nata ngandika arum, sarwi mesem delingnya, "Inggih Uwa yen wonten dayane kantun, sun anti ing pitung dina, Uwa nggen dika ajurit."
- (55) Ki Dipati Martalaya, atur sembah sigra medal mring jawi, sekawanira sedarum, sapraptanireng jaba, sang Dipati sekawan agunem catur, Panembahan Purubaya, angandika bisik-bisik,
- (56) mring Dipati Martalaya, sa- (k. 259) mpun tampi manthuk-manthuk anuli, sekawan wus sami rembug, sang Dipati Bragola, agya bubar marang pamondhokanipun, ucapen Sang Adipatya, Martalaya ingkang arsi.
- (57) Nglugas raga namur lampah, Panembahan Purubaya tanapi, Ki Tumenggung Singaranu, lan Harya Jasupanta, samya nglukar angrasuk penganggenipun, kathok lurik nyamping gombal, dhesthar wulung rontang-ranting.
- (58) Rasukan tambal-tinambal, kapat pisan sami nyangkelang arit, anggawa keranjang catur, nulya sami lumampah, ma-

mor lawan gamel sami mendhet rumput, gya lumebet jroning kutha, atunggal lawan pengarit.

- (59) Pakathike wong bang wetan, jejagongan wanci bakdaning mahrib, arayom sakancanipun, rerasan ngambra-ambra, apocapan asoring prang wong Mentarum, Sang Dipati Martalaya, nambungi denira angling.
- (60) Mangkana denira ngucap, "Heh ta kanca tan kena den-gegampil, kutha iki kandel luhur", sikep wetan angucap, "Edah ora dhasar padha cubluk-cubluk, wong Mentaram kabeh cabar, ora teyeng kudu ngising,
- (61) semene bae tan bisa, mbedhah kutha mungguha pikir mami, kutha ngong gangsir ing dalu, iku dakgawe dalan, nggonku malbu jro kutha banjur angamuk, mangsa bisaa amapan, gaman jro kapipit-pipit.
- (62) Mangkene bae wus sesak, mendahane denamuka ing jurit, su- (k. 260) n wetara banjur kuwur, mati urip babejan", kang sawiji mangkana denira muwus, "Yen ta aku iki ora, mengkono mungguh ing mami.
- (63) Ya dak gawekake sasak, mandhuwure kutha ingsun andhani, sedhenga wong patang puluh, iya jembaring andha, yen wis tekan dhuwur aku banjur ngamuk, beja menang beja kalah, pati urip iku takdir,"
- (64) Rewange sawiji ngucap, "Pan mangkono mungguha aku iki, dak totogi ing gelugu, sagejlugan kewala, sun wetara kutha iki banjur butul", kancane sawiji nyentak, "Pangucapmu lir wong baring.
- (65) Wong caturan datan lumrah, kemokalan padha sira rasani, caturan ora leh gethuk, tur menek kawenangan, pasthi sira padha didheplok endhasmu", kancane siji angucap, "Mendah bendara udani."
- (66) Ya ta ingkang namur lampah, sareng myarsa sami suka ing galih, Pangran Purubaya muwus, mring pengarit bang wetan,

nedha kinang Martalaya nedha apu, pengarit wetan angucap,
"Sangune kinang wus enting."

- (67) Laju sandi pados kinang, kang pat pisan undurira aririh, prapteng kori wus katutup, mojar mring tengga lawang, "Nuwun kori badhe medal dhateng warung, ing pagriyan tumbas kinang", tanya jalma tengga kori.
- (68) "Sira pengarite sapa, njaluk lawang" kang namur anauri, angaku wong Surengkewuh, laju denngani lawang, "Wekas inggun aja sira dangu-dangu", sekawan wus sami medal, langkung sukanireng galih.
- (69) Lajeng mantuk mring pondhoka- (k. 261) n, Sang Dipati Martalaya sira glis, parentah mring wong Mentaram, padha kinen gawea, andha sesak lan gawe totog gelugu, lan sami kinen saosa, pacul linggis lan suligi.
- (70) Banthol sami tur sandika, wadya bala lajeng sami akardi, andha sasak totog glugu, enggal sampun adadya, perdandanan sampun sumeta sedarum, katur ing Jeng Sri Narendra, nulya kinen magut jurit.
- (71) Enjing anembang tengara, asauran surak mawanti-wanti, Kyai Macan gya pinukul, ngungkung karengeng tawang, lan Ki Tundhung Mungsuh tinembang angungkung, Ki Bicak tinembang nganggang, munya aneng ing wiyati.
- (72) Gambira wadya Mentaram, amiarsa lamun Ki Bicak muni, gya mangsah kutha kinepung, lor kulon kidul wetan, sareng mara sarta asurak gumuruh, wong Wirasaba prayitna, nimbangi tengara muni.
- (73) Surak sareng lan senjata, barondongan mriyem sinuled aglis, swarane lir gelap sewu, lan kadi gunung rebah, wong Mentaram angutu pemajengipun, binendrongan ing sanjata, lir udan tibaning mimis.
- (74) Bedhor bungsur lan brangkolang, gutuk watu granggang kalem lembing, passer bandhil towok tulup, kumercek sasa wigra, anibani ing mungsuh kathah kang lampus, kang mundur anandhang brana, wadya Mentaram keh mati.

- (75) Kang wuri jejel asura, malah kiwul liwung nggenira jurit, angu- (k. 262) tu tan noleh pungkur, sampun angrangsang kitha, sampun celak wus langkah mariyemipun, tinitir dreling senjata, mimis kumrutug lir grimis.
- (76) Sidhem kokaping kacika, gagap-gagap lir pendah tengah wengi, wong Wirasaba tan weruh, yen wadya ing Mentaram, sampun prapta pinggiring kitha pan laju, amasang sasak lan andha, tinumpangaken ing biting.
- (77) Sigra sami inginggahan, sampun laju aneng nginggiling biting, senjata mriyem wus lampus, tumbak tan bisa molah, pan aruket kuwel suduk-sinuduk, suweneh pedhang-pine-dhang, swarane pating carengkling.
- (78) Dedel-dinedel agejag, ting barekuh tanpa surak mung kari, pengadhuhipun wong tatu, lan gemboring wong sambat, bengak-bengok niba mbebanyaki lampus, kang prawira nora sambat, mung ngiyes anggigit lathi.
- (79) Bangkenya pating jalempah, tumpang-tumpang bangke susun atindhih, ing payudan mur⁵), kadya wukir kepala, sarah watang laut ludira lelayu, minangka ganggeng matembak, darejeg putungan keris.
- (80) Anumper pengamukira, wong Mentaram kadya andaka kanin, mati ngarsa wuri maju, anjejel rebut papan, ya ta ingkang nggangsir kutha sampun butul, malebu rame ayuda, suduk-sinuduk atangkis.
- (81) Acaruk ruket keh pejah, wong Mentaram ing wuri jejel wani, lir krura pengamukipun, angurugi pepejah, ingkang munggah ing andha wus prapta luhur, laju samya ngamuk rampak, langkung ramene kang jurit.
- (82) Wong Ma- (k. 263) ndura kathah pejah, tetindhihe Suradilaga mati, bantu kang wetan keh lampus, ya ta ingkang koca-pa, Sang Dipati Martalaya lan Tumenggung, Cakrajaya lan dipatya, ing Pathi angrangsang biting,
- (83) myang Harya Jayasupanta, lan Pangeran Mandurareja tuwin, Ki Tumenggung Singaranu, miwah Wirakusuma, mangsah

mungguh ing biting wus samya melbu, prapta jro mangamuk rampak, bantu bang wetan wus gusis.

- (84) Wong Wirasaba akuwat, sura seti panggah pengkuh ing jurit, ananging karoban mungsuh, kalindhii yudanira, wong ing Wirasaba tan nedya lumayu, sami sedya prang tumpesan, wong Mentaram wuru getih.
- (85) Tetindhii ing Surabaya, wasta Ranggalawe sampun ngemasi, pinerjaya Singaranu, Panji Suradilaga, kang marjaya Wira-kusuma Tumenggung, para prajurit Mentaram, sedaya wus malbeng biting.
- (86) Tanapi para sentana, pra dipati Mentaram manca nagri, pasisir sami malebu, prapta sajroning kutha, laju samya amang-sah angamuk liwung, jro kitha geger puyengan, dipati Kendhal ngemasi.
- (87) Tatu kris nggenira pejah, nanging nora karuwan kang natoni, tanbuh rewang tanbuh mungsuh, ulet carub wurahan, pan akuwel uleng-ulengan kajemur, akeh mati padha rewang, sedina nggenira jurit.
- (88) Ki Patih Rangga Permana, wus kapethuk lan dipati Sema-wis, arame suduk-sinuduk, tan wonten kang tumama, pan ke-tanggor sami kaprawi- (k. 264) ranipun, nanging Ki Patih kuciwa, lumpuh tan bisa lumaris.
- (89) Prandene sang Adipatya, ing Semarang kuwalahen ing jurit, kaperjaya sampun lampus, inggal sang Adipatya, ing Sante-nan tulung prang ngamuk liwung, tandange lir saradula, Ki Patih dipunlarihi.
- (90) Kenging jajane tan pasah, sigra males sang Dipati atangkis, langkung ramene prang cucuh, tan wonten kang kuciwa, enget ing tyas sang Dipati nyandhak rambut, sinendhal la-jeng kalumah, dhuwunge rinebut keni.
- (91) Ki Patih wus ginebugan, ngalugora kalesedan neng siti, atangi-tangi ginebug, Ki Rangga kinakahan, megap-megap tinitir nggenira mupuh, ya ta semana Ki Rangga, Permana

sampun ngemasi.

- (92) Gya tinigas murdanira, wong ing Wirasaba tumpes ngemasi, sawiji tan ana kantung, tumpur aneng jro pura, prajurite wong bang wetan ingkang bantu, pan sampun tumpes sedaya, sawiji tan ana kari.
- (93) Sang Dipati Wirasaba, sampun sayah nggennya ngamuk ing jurit, langkung sura seti punjul, sang Dipati mbek pejah, tandangira lir andaka nandhang tatu, singa kang katrajang rampak, lir pendah babadan pacing.
- (94) Memanasi pengamuknya, sang Dipati Pekalongan Juwangi, ing Batang lan Kaliwungu, sekawan sami pejah, dening sang Dipati Wirasaba punjul, ya ta wus dalu semana, tan nedya mundur ing jurit.
- (95) Para prawira Mentaram, sakelangkung duka (k. 265) yayah sinipi, sedaya pan sareng ngamuk, dhumateng sang Dipatya, Wirasaba den kathahi kinarubut, kinepung kinalang kalang, lir Bimanyu sura seti.
- (96) Ngiwanengen ketadhahan, saya sayah selira anglesoni, semana sampun ngelumpruk, jiwa tan paja muga, sang Dipati Wirasaba gya tinubruk, apan kinarubut kathah, atutut sang Adipati.
- (97) Siga tiniban pusara, asta karo cindhe sekar kinardi, suma put panon sang Bagus, tan tahan nandhang wirang, sang Dipati kantaka dangu tan emut, wadya bala ing Mentaram, kelangkung sukaning ati.
- (98) Lajeng sami nggrerayah; raja brana jinarah sampun enting, jro dalem tangis gumuruh, ibonira karuna, ing wong dalem sedaya anangis umyung, bojone wong Wirasaba, kabeh nglumpuk dadi siji.
- (99) Nulya sami binoyongan, saya rame tangise para estri, swarane geder gumuruh, lir ombak nempuh parang, tan winarna solahe wadya Mentaram, ya ta semana anulya, sagung kang para prajurit.

- (100) Wus bubar mring pamondhokan, langkung sukanira samargi-margi, prapteng Rajadadi laju, sowan Jeng Sri Narendra, Ki Dipati Wirasaba sampun katur, munggeng byantara Jeng Sultan, kumembeng waspa dres mijil.

XXX. MIJIL

- (1) Sri Narendra pinarak ing kanthil, pepak ing ponang wong, prasentana lan dipa- (k. 266) ti andher, Martalaya umatur wotsari, sasolahing jurit, sedaya wus katur.
- (2) "Nggih punika Gusti pun Dipati, Wirasaba anom, nggih konjuka Jeng panduka Rajeng", lon ngandika Jeng Sri Narapati, "Sun tarima kardi, marmaning Ywang Agung.
- (3) Kaya paran karepira mangkin, Wirasaba kang wong, apan sira wus kalah yudane, lah pilihene mati lawan urip", nenggih sang Dipati, sendhu sauripun.
- (4) "Heh manira tan darbe pamilih, sawiyahe ing wong, kalah ing prang pinaten jamake, lah ta inggal patenana mami, sun wirang ningali, sami ngong tumuwuh,
- (5) yen uripa" sang Nata nabda ris, "Nora arsa ingong, amateni marang ing dheweke, mandar sira ingsun aku siwi, tur sira sunkardi, putrengsun Pembayun."
- (6) Wirasaba saure abengis, "Nora arsa ingong, sira aku anak tanpa gawe, yen ta ingsun uculana urip, pan sun males pati, satru ingsun purun."
- (7) Kangjeng Sultan Mentaram miyarsi, mesem ngandika lon, "Lamun sira akudu pinaten, Wirasaba antekena dhangin", sigra sang Dipati Martalaya gupuh.
- (8) Ngaturaken jisimipun patih, Ranga Permana wong, lawan jisimipun Ranga Lawe, tuwin Suradilaga kang mayit, katiga pan sami, munggeng ngarsa Prabu.
- (9) Kangjeng Sultan Agung ing Mentawis, angandika alon, "Martalaya lah pendhemen age, kunarpane wong katelu sa- (k. 267) mi, murdaneku sami, panjeren dendhuwur.

- (10) Sarta padha selehana kitir, ya unine kang wong, pan si Rangka Permana lah kuwe, iku putra Mandura si Panji, Suradilaga twin, Rangka Lawe iku,
- (11) didimene padha denbeciki, mring sanake kang wong", Martalaya sandika ature, Sri Narendra angandika malih, "Lah iya denaglis, tengaraa kondur.
- (12) Kancanira budhalna tumuli, lan boyongan kang wong, sarupane jejarahan kabeh, padha sira lampahna kariyin, lan Wirasabeki, tunggangna ing tandhu."
- (13) Martalaya sandika wotsari, gya mukul kendhang gong, kaping tiga tengara unine, sigra dhaut kang baris pengarsi, lir gerah swaraning, jalma tri gumuruh.
- (14) Beboyongan kang lumampah ngarsi, gya budhal sang Katong, wong Mentaram atata lampahe, kang prajurit sami ngati-ati, lumampah neng wingking, tebih lan sang Prabu.
- (15) Kanan kering jinagan prajurit, tebih lan sang Katong, kang jinagan bok mungsuh cidrane, tan winarna lampahe ing margi, Kangjeng Sri Bopati, wus rawuh Mentaram.
- (16) Kawarnaa kang tengga negari, amethuk sang Katong, pra pratiwa kelangkung sukane, gustenira rawuh menang jurit, jalma keh ningali, kebak lurung-lurung.
- (17) Sampun prapta pan lajeng tinangkil, Kangjeng Sang (k. 268) Akatong, para arya pra dipati andher, pra sentana nayaka bopati, mantri lan prajurit, jejel ngalun-alun.
- (18) Anggeganjar Jeng Sri Narapati, mring sagung ponang wong, pra sentana lan dipati kabeh, para mantri demang lan prajurit, ageng miwah alit, ginanjar sedarum.
- (19) Langkung suka wadya ing Mentawis, seksana sang Katong, apan kondur manjing kedhatone, para garwa amethuk sang Aji, bubar ingkang nangkil, pra sentana kondur.
- (20) Tan winarna lamine ing nguni, ucapen sang Anom, Wirasaba tinelasan mangke, wus binenang wau sang Dipati, jisimira nuli, semana linarung.

- (21) Duk semana antarane lami, warnanen sang Katong, arsa miyos sineba sang Rajeng, pepak sagung sentana dipati, naya lan mantri, arya pra nung-anung.
- (22) Pecat tandha rangga lan ngabei, kendhuruan kang wong, demang tamping sapandegane, Pemajegan ing Kedhu Bagelin, Ledhok Gowong tuwin, Ngrema urut sewu.
- (23) Ing pasisir lan manca negari, supenuh ponang wong, abra sinang murub penganggene, yen sinawang lir ujanasari, gya miyos sang Aji, munggend Sitaluhur.
- (24) Sri Narendra busananira di, ageming keprabon, dipaning rat nelahi jwalane, ngagem ganda jebad lan kesturi, marbuk gandanya mrik, nrus paseban agung.
- (25) Kang prajurit samya a- (k. 269) njajari, prayitna ing kewoh, kering kanan wong magersarine, kajineman ingkang munggend ngarsi, sikep pedhang tamsir, tameng towok tulup.
- (26) Sri Narendra ngandika rum manis, mring wadya sakeh wong, "Sarupane bocah inghun kabeh, padha pirsakena ujar mami, Paman Wirabumi, miwah arenipun,
- (27) Paman Wirakusuma Dipati, sunparingi lunggoh, Wirasaba pinaroa bae, Wirabumi Wirakusumeki, jenenga Dipati, arine waruju.
- (28) Paman Wira sira sunparingi, negara ing Renon, iku padha ngestokena kabeh, dene karsaningsun kang nggenteni, ingkang medanani, mantri ran wong sewu.
- (29) Singaranu jenenga Dipati, dene kang gumantos, ya si Paman Saradipa mangke, iya lan si Wiramantri mangkin, lan si Sendhi mati, neng madyaning pupuh.
- (30) Nake lanang gumantia sami, dadia kaliwon, Wiramantri sun alih namane, pan arana Gruwakandha dening, si Sendhi sun-elih, nama Resabau.
- (31) Lan si Jagabaya ingkang mati, lungguhe sunparo, mung karia lungguh sewu bae, sakancane Numbak Anyar mantri, iya inghun palih, dening karsaningsun.

- (32) Alap-alap kang ingsun paringi, Numbak Anyar paron, lungguh nyewu. Dipati juluke, dene Alap-alap kang nggenteni, si Panular dening Haya jenengipun.”
- (33) Tur sandika kang samya atampi, sih ganjaran Katong, pra dipati samya ngidhep kabeh, winurcita sagung pra dipati, kang tiwas ing jurit, kesambu- (k.270) t prang pupuh.
- (34) Apan sampun samya dengenteni, suta sudara nom, mung dipati Semarang tan darbe, suta jalu dene kang nggenteni, dipati Semawis, anakira mantu.
- (35) Para mantri lan para prajurit, lan pengalit kang wong, ingkang sami kesambut ing prange, sutanira lanang kang nggenteni, kang tan darbe waris, sudara myang mantu.
- (36) Langkung suka sedaya kang dasih, sakathahing kang wong, datan wonten kang cuwa atine, ageng alit pan sampun weradin, kang ngucireng jurit, lungguhe linungsur.
- (37) Gedhe cilik tinrapaken ngadil, lan ukum sang Katong, ageng alit wus werata kabeh, duk semana Kangjeng Sri Bupati, luwaran tinangkil, kondur angedhatun.
- (38) Ginarebeg manggung miwah cethi, pipingitan kang wong, para garwa amethuk sang Tajeng, kang sewaka wus bubar amulih, kocapa kang sami, tampi sih san Prabu.
- (39) Sang Dipati Wirabumi tuwin, Wirakusumanom, sampun budhal mantuk mring nagrine, Wirasaba miwah Wirasari, budhal mantuk maring, Ngernon nagrenipun.
- (40) Tan winarna ing marga wus prapti, Wirasaba Ngernon, wus dennggoni arja negarine, wong pasisir lan manca negari, wus kalilan mulih, mring negaranipun.
- (41) Ri sampunnya ing alami-lami, genti cinarios, sang Dipati ing Tuban semangke, apan lagya risedheng tinangkil, dening para mantri, pratiwa supenuh.
- (42) Kyana Patih Jasanta neng ngarsi, matur awotsinom, ”Adhuh Gusti kawula Nah- (k.271) angger, nuwun kedah lumampah ing jurit, badhe anglurugi, mring nagri Mentarum.”

- (43) Sawarnine bumi tepis wiring, kang bawah bang kulon, apan badhe kineluk karsane, sang Dipati semana nglilani, sukeng tyas Ki Patih, kalilan turipun.
- (44) Kyana Patih sigra mepak baris, supenuh ponang wong, kawarnaa wau ta barise, pan gumerah swaraning kang jalmi, sagung ing negari, bang wetan angrungu.
- (45) Sampun gumyak ingkang apawarti, sagunging ponang wong, yen ing Tuban wus budhal barise, anglurugi dhateng tepis wiring, kang tumut Mengawis, wong wetan abantu.
- (46) Sigra budhal wong wetan nututi, mring wong Tuban bodhol, kawarnaa wong Tuban lampahe, prapteng Jipang amondhok salatri, enjinge lumaris, kendel Pudhakpayung.
- (47) Sang Dipati ing Pajang winarni, wus mireng cariyos, yen wong Tuban anglurug mangilen, sang Dipati Pajang saweg kingkin, langkung grah in galih, amirong ing kayun.
- (48) Merang ing tyas duk kala ngajurit, Wirasaba kang wong, dalah mangke amirong karasane, patihira wau sang Dipati, aseba neng ngarsi, dene westanipun,
- (49) Sumabrata aturnya mring Gusti, sanget walang ngatos, "Adhuh Gusti paran ing karsangger, dene mirong langkung grah ing galih, yen mekaten Gusti, atur ngong yen sarju.
- (50) Luhung sampun ketanggelan Gusti, amengsah sang Katong, sapunika anu- (k.272) ju mangsane, tiyang Tuban anglurug ndhatengi, nagri tepis wiring, keng bawah Mentaram.
- (51) Lah punika yen kenging kinanthi, ing aprang tur tanggon, tan gumingsir amengsah sang Rajeng, ing Mentaram kedhik kapresaning, mring Panduka Gusti, kados duk rumuhun,
- (52) Wirasaba panduka nglangkungi, pengamuking mungsoh, sareng sampun agung ganjarane, pan sentana denwuwuhi Gusti, mung panduka singgih, tan mawi denrembug."
- (53) Sang Dipati Pajang ngandika ris, "Pan iya mengkono, ing-sun iki Bapa tanpa gawe, ingsun nurut sak rehira mangkin, dilalah wus takdir, karsaning Ywang Agung."

- (54) Duk semana kumenyut kang galih, sira sang Digbyanom, te-
ka ndhahar ature patihe, ayun mengsah Jeng Sultan Menta-
wis, ring sang Adipati, anggegala wadu.
- (55) Kawandasa wong sami pinilih, mantri Pajang anom, pan
ginulawenthah selamine, pan sedaya atur prasetyaning,
atur pati urip, sami sukanipun.
- (56) Sang Dipati ing Pajang wus nuding, wong loro mantri nom,
mbekta surat Jeng Pangran karsane, katur dhateng sang Di-
pati Tubin, yen nunggil ing kapti, mbalik karsanipun.
- (57) Kang tinuding kalih angenjali, lengser sing ngarsa lon, dhe-
dhemitan wau ta lampahe, tan kawarna ing marga wus
prapti, telatah ing Tubi- (k.273) n, kasmaran ing kalbu.

(XXXI. ASMARADANA)

- (1) Warnanen dipati Tubin, panlagya amagelaran, sineba wadya
balandher, apan lagya pirembagan, lawan punggawanira,
arsa nglurug mring Mentarum, apan sampun kenthing dina.
- (2) Apan kirang pitung ari, dennya mbudhalaken bala, kesaru
wau praptane, dutane dipati Pajang, sarta ambekta serat,
tinimbangan sampun laju, prapta ngarsane dipatya.
- (3) Ya ta sang Dipati Tubin, alon denira ngandika, mring du-
tane pangran Paos, "Lah Gandhek kinongkon apa, age sira
matura", duta Pajang alon matur, "Dhuh Gusti amba dinuta,
- (4) ing putranta sang Dipati, ing Pajang ingkang masesa, kang
rumiyin tur taklime, ping kalih amba dinuta, ngaturaken
nuwala, katura dhateng pukulun", kang surat gya tinampan-
an.
- (5) Binuka sinukmeng galih, mangkana ungeling surat, "Sasam-
puning taklim ingong, katura Paman Dipatya, ing Tuban
kang masesa, ing samangke karsa ulun, arsa mbalik nunggil
Paman.
- (6) Amengsah Sultan Mentawis, ananging panedha kula, Paman
dadosa kanthi ngong, panduka inggal bantua, dhateng nagri
Mentaram, barisa sawetanipun, negari kula ing Pajang.

- (7) Benjing Paman yen ajurit, manira ngamuk sing wuntat, wong Mentaram dimen badhong, lajeng kula tumut ngetan, tunggil kaliyan Paman, apan sampun lampahipun", sampun tita kang nuwala.
- (8) Ya ta sang Dipati (k.274) Tubin, lan sagung bantu kang prapta, duk myarsa suka driyane, kang duta nulya ginanjar, pinisalin busana, sinangonan kawan atus, gandhek Pajang langkung suka.
- (9) Wus lereb ing tigang latri, gandhek Pajang wus tinulak, sinung srat angsul-angsule, ing marga kang winurcita, lampihe duta Pajang, kocapa ing Tuban iku, wus tata baris melatar.
- (10) Dipati manca negari, akeh ngalumpuk neng Tuban, weneh nusul mring Ki Pateh, sedaya pinaring wikan, sagung dipati wetan, Pangran Pajang mbalikipun, miarsa suka sedaya.
- (11) Tan kawarna baris Tubin, duta Pajang sampun prapta, sesamunan ing lampihe, wus cundhuk ing gustenira, katur sasolahira, ing purwa wusananipun, kawrat ing surat wangsulan.
- (12) Kang surat tinampen aglis, sinukmeng driya wus tamat, sampun dados pirembage, Pangran Pajang sukeng nala, myarsa aturing duta, Pangran Pajang tata sampun, sagegamaning ayuda.
- (13) Kocapa ing Surawesthi, Jeng Pangran lagya sineba, nggeganjar gung punggawane, sedaya matur prasetya, katur kang pejah gesang, mengsah prang lan wong Mentaram, manahe inggar sedaya.
- (14) Wus ngumpul baris ing Tubin, nusul bantu sampun budhal, gumrah swaraning ponang wong, tan kawarna neng marga, sampun nunggil Ki Patya, kacandhak ing Pudhakpayung, langkung ageng barisira.
- (15) Negara bang wetan sa- (k.275) mi, sedaya mbantoni bala, sigra nembang tengarane, budhal sangking pamondhokan, datan kawaneng marga, prapta nagri Singasantun, sakeh dhusun kang kamargan.

- (16) Kabeh wongira angili, dipati ing Singasekar, Wirakusuma namane, sampun ngaturan uninga, yen mengsah Tuban prapta, arsa nggecak Singasantun, tetindhih Patih Jasanta.
- (17) Sang Dipati Singasari, semana arsa amapag, nanging tan kuwat balane, Dipati Wirakusuma, ing dalu lolosira, gegaman duk praptanipun, ing Singasari wis onya.
- (18) Jasanta cuwa kang ati, nulya bubar Kyai Patya, angaler ngulon barise, arsa nggecak ing Santenan, prapta jajahanira, wong desa ngili sedarum, ketrajang baris ing Tuban.
- (19) Ki Patih Jasanta prapti, Santenan sakidul kutha, ing Klapapocung arane, sang Dipati ing Santenan, ngrasa datan kuwawa, sang Dipati Pathi ngutus, atur priksa mring Mentaram.
- (20) Wus katur Jeng Sri Bupati, Jeng Sultan Agung ngandika, 'Heh Martalaya denage, bantonana ing Santenan, mengko katekan mengsah', Ki Alap-alap tinuduh, wus budhal sabalanira.
- (21) Agancang lampahé baris, Dipati Lap-alap prapta, jajahan Pathi lampahé, barise wong Tuban bubar, myarsa bantu gung prapta, sengkalanira ingetung, esthi sapta tata (k.276) jalma.
- (22) Weruh lamun wong Mentawis, bantu marang ing Santenan, Alap-alap tetindhihe, myarsa tate bangkat karya, mila wong Tuban bubar, ngalor ngetan lampahipun, gancang prapta nagri Tuban.
- (23) Nengna Tuban kang winarni, Jeng Pangeran Surabaya, amepak wadya balane, lan sagung dipati wetan, wus samya ingutusan, wong bang lor miwah bang kidul, ginem Sri Nata Mentaram.

(XXXII. SINOM)

- (1) Sedaya wus samya prapta, neng negari Surawesthi, sagung kang para dipatya, ing bang kidul denutusi, dipati Japan prapti, Pasedhahan sarengipun ngirid manca negara, prapta

Surpringga sami, wong pasisir bang eler prapta sedaya.

- (2) Negari salering toya, Panolan miwah ing Srenggi, Balega myang Pamekasan, Sumeneb lan Aribanggi, Pekacangan wus prapti, negara ing Surengkewuh, Mandura miwah Sapang, gegamane wus miranti, sang Dipati ing Tuban sampun siyaga.
- (3) Ing Lasem wus ingutusan, marang sang Dipati Tubin, apan sampun asemayan, lan Pangran ing Surawesthi, sedya nggec cak Mentawis, wus ageng gegamanipun, budhal sing Surabaya, gegaman ageng nglangkungi, yen sinawang kadya wukir kawelagar.
- (4) Nenggih wong agung sedaya, sedya mampir dhateng Giri, samya ngujung mring astana, risampunnya ngujung sami, nulya sowan sang Yogi, nenggih Panembahan Gunung, (k.277) sampun sepuh semana, Panembahan ngandika ris, "Ana paran kabeh kang para dipatya."
- (5) Jeng Pangeran Surabaya, lan dipati Singasari, umatur saha anembah, "Kawula anuwun idi, kaliyan nuwun pamit, tumindak dhateng mangidul, nglurug dhateng Mentaram, kait kalih pra dipati, mbedhah nagri ing Mentaram sapunika."
- (6) Jeng Sunan Giri ngandika, sabdane arum amanis, "Yen manira durung mangsa, apese nagri Mentawis", Pangeran Surawesthi, lan Singasari umatur, "Pun adipati Pajang, kalih Tuban sampun kait, kados ugi bedhahe nagri Mentaram.
- (7) Kajenge dipati Pajang, benjing yen tempuning jurit, ambalik dhateng bang wetan, angamuk sangking ing wuri, Mentaram sapuniki, yen boten bedhah pukulun, inggih tiyang bang wetan, angilia mumpung mangkin, boten sande binoyong dhateng Mentaram.
- (8) Dene ta ing sapunika, inggih kawula sekait, sagung dipati bang wetan, sedaya akerig lampit, sipat jaler tan kari, sasat karebahan gunung, kabهران ing samodra, yen tan bedhah kadi pundi, pra dipati bang wetan ngantep ing yuda."
- (9) Jeng Susunan Giripura, mesem angandika aris, yen durung

karsaning Sukma, datan kena den-gegempil, prakara wong ajurit, tan kena kedhik lan agung, kedhik ngalahaken kathah, ye- (k.278) n tinakdir ing Ywang Widi, nora kena dinuga marang kawula.

- (10) Yen mengkono karsanira, sunsrahaken ing Ywang Widi, sagung kang para dipatya, poma denprayitneng westhi", pangeran Surabanggi, miwah Sampang matur nuwun, mit lengser sing byantara, samya mbudhalaken baris, abra sinang kadya wukir kawelagar.
- (11) Samya nindhihi gegaman, sawadyanira pribadi, aselur lampahing bala, lir pendah sela blekithi, dinulu warni-warni, bandhera miwah lelayu, tan kawarna ing marga, wus panggih dipati Tubin, duk semana kendel sami mesanggrahan.
- (12) Kumpul sagung pra dipatya, pra sami agunem kawis, angrembag marga kang gampang, denambah wadya gung nenggih, sagung para dipati, nimbali jinemanipun, sampun prapta sedaya, munggeng byantarane gusti, kajineman kang wus lepas paranira.
- (13) Pangeran ing Surabaya, angandika marang telik, "Endi margane kang gampang, denambah wadya gung iki", umatur ponang telik, "Ler Saosragi puniku, margi jembar arata, anjog Garompol prayogi, mirah tedha sae papaning ayuda.
- (14) Margine radin awiyar, sae papan mirah bukti, lepen ageng urut marga, anunten anjog Semanggi", telik Mentaram myarsi, langkung watir manahipun, "Dhuh Gustiku Mentaram, sasa- (k.279) t karubuhan wukir, yen gegaman iki sida metu kene."
- (15) Ya ta wau kawarnaa, kajineman ing Mentawis, Ki Randhuwatang wastanya, kinen suwita neng Tubin, julig nate anelik, lamine wus kalih taun, pan langkung kinasihan, dhateng sang Dipati Tubin, saature Ki Randhuwatang dhinahar.
- (16) Ki Randhuwatang semana, ngartika sajroning ati, duk mirsa ing aturira, nenggih telik Surawesthi, manah maras nglangkungi, angrasa tan antuk kiwul, wong bang wetan akathah,

pan wong Mentaram akedhik, pasthi kalkap negara telu punika.

- (17) Madiyun lan Pranaraga, ing Pajang sayekti kait, seksana Ki Randhuwang, umatur abisik-bisik, dhateng dipati Tubin, "Dhuh Gusti kawula nuwun, langkung salah aturnya, inggih telik Surawesthi, dados napa Gusti kelamun nuruta."
- (18) Dadya sang Dipati Tuban, matur pangran Surawesthi, "Punika inggih kawula, gadhah telik langkung julig, nate njajah negari, ing pundi margi sampun wruh, wasta pun Randhuwang, nulya Pangran Surawesthi, "Lah ta iya endi margi ingkang gampang."
- (19) Umatur Ki Randhuwang, "Ing margi Lasem njog Pathi, pering negari ing Demak, punika papane radin, wadya agung binukti, akathah tur mirah (k.280) banvu", Pangeran Surabaya, ing mangke ngandika aris, "Iku bener ature telik ing Tuban."
- (20) Pitulung dhateng Mentaram, sampun takdiring Ywang Widi, Jeng Pangeran Surabaya, ngidhep turing telik Tubin, kang bener dadi sisip, tan sihira Ywang Agung, Jeng Pangeran ngandika, "Cekelen si juru telik, gawe apa ngawulakken jalma ala.
- (21) Tan gawe becik maringwang, malah arsa angalani", kajineman loro samya, wus sami dencengkalaki, sinaosaken sami, kinen mejahana iku, kajineman karuna, pan sarwi matur ing gusti, "Najan pejah sok sampun kula matura."
- (22) "Lah iya mara matura, nging tan wurung sunpateni", ponang telik aturira, "Kawula tan ajrih mati, sangking welas ing Gusti, yen dhahar ture wong iku, pasthi yen karisakan, pailan tan saged nedhi, lan pakewed benjing papaning ayuda.
- (23) Sing setya tuhu kawula, mila umatur puniki, mung welas mring Gusteningwang, yen nuruta telik Tubin", sang Dipati abengis, "Mung lamis bae aturmu, nututi ujar salah, sanggupmu tresna ing gusti", sinudukan telik kalih sampun pejah.
- (24) Wus rembag sagung dipatya, bang wetan riyeg ing pikir,

asareng sabaya pejah, arsa mbudhalaken baris, ing dalu kang ginusthi, kawarnaa enjingipun, sagung para di- (k.281) patya, wus samya anata baris, wong ing Surabaya ken nembang tengara.

- (25) Wus budhal sagung gegaman, kendhang gong gumuruh atri, sawarnane pra dipatya, sami mbudhalaken baris, kumerap turanggesthi, kumerteb ingkang lelayu, jembaring ara-ara, kaebekan dening baris, gelagahan kambah dadi ara-ara.
- (26) Kang teles dadi leleran, bala gung sami akibir, saweneh ana angucap, "Heh batur sapisan iki, bedhah nagri Mentawis, sasat karubuhan gunung, kaleban in segara, nora wurung bosah-basih, besuk padha amboyongi lara kenya.
- (27) Yen bedhah nagri Mentaram,ingsun banjur nora mulih, payo padha asesawah, besuk sami sugih pari, lah padha rabi putri, boyongan bojomu besuk", ya ta Pangeran Japan, mesem angandika aris, "Iyatalah ingsun wirang ing Ywang Sukma.
- (28) Yen tan bedhah ing Mentaram, iya sapisan puniki, panedharningsun Pangeran, ingsun aja mulih urip, matia ing ajurit", dipati Tuban amuwus, "Ingsun iya pratignya, yen tan bedhah ing Mentawis, ingsun merang sinembah samining gesang."
- (29) Nengna kang samya pratignya, sagung ing para dipati, bang wetan kibir sedaya, kawarnaa ing Mentawis, sampun umatur uning, kajineman ing sang Prabu, kalamun wong bang wetan, kerig nglurug mring Mentawis, Sri Narendra nulya miyos siniwaka.
- (30) Pepak kang para sentana, para putra sami nangkil, punggawa para dipatya, arya (k.282) lawan tandha mantri, tuwin para prajurit, ajar sajuru-juru, sami prayitneng baya, wong magersari merapit, Kajineman munggeng ngarsaning narendra.
- (31) Sultan Agung duk miarsa, yen mungsuh wetan ndhatengi, Pangeran ing Surabaya, lawan dipati ing Tubin, Mandura Sampang nenggih, Sumeneb Balega tumut, Kacangan Ariba-

ya, kerig miwah wong pesisir, miwah manca negara kerig sedaya.

- (32) Katur sang Dipati Pajang, kait lan dipati Tubin, mila tiyang wetan prapta, dening tyang Pajang ngaturi, nanging Sri Narapati, tan ndhahar atur puniku, "Mangsa ta mangkonoa, si Paman Pajang dipati", Kangjeng Sultan ngandika mring Katawengan.
- (33) "Katawengan lah menyanga, angayengana ing Pathi", tur sembah Ki Katawengan, sang Nata ngandika malih, "Poma denngati-ati, yen mungsuh geng wetan rawuh, sira banjur ngalora, amrih papaning ajurit, yen wis prapta besuk gegaman bang wetan.
- (34) Lan si Adhi ing Santenan, aja obah sangking puri, lawan si Paman ing Demak, aja na obah tumuli, yen mungsuh wetan prapti, terajangen dipun-gupuh, lan enggal lelayua, marang negara Mentawis", Ki Ngabei Katawengan nembah mentar.
- (35) Sagegamane wus budhal, angaler dhateng ing Pathi, dyan wong Agung ing Mentaram, pra sami amepak baris, wus tata aneng Taji, Jeng Sultan ngandika arum, "Dipati Martalaya, undhangana wong Mentawis, den- (k.283) sumekta ingsun arsa budhal enjang."
- (36) Ki Martalaya tur sembah, lan sagung para dipati, sedaya matur sandika, nulya jengkar Sri Bupati, kondur mring kenya puri, kang sewaka bubar sampun, samya tata gegaman, ing latri datan kawarni, enjingira sami kasmaran ing yuda.

XXXIII. ASMARRADANA

- (1) Enjing tengara amuni, ngungkung karengeng ing tawang, wuraan swaraning uwong, obah wadya ing Mentaram, samya nata gegaman, baris pengarsa gya dhat, Panumping lawan Panekar.
- (2) Pratiwa sewu nambungi, asisih wong Numbak Anyar, wong Numbak Wulung wurine, mantri Bumi lan Bumija, Kapedhak Sarayuda, sumahab gegaman agung, tengerane warna-warna.

- (3) Dipatine anindhihi, samya wahana turangga, abra sinang penganggone, sinungsongan warna-warna, ndulur agegolongan, parjurit dalem sumambung, Sarageni munggend ngarsa.
- (4) Sikep senjata lan lembing, tengeran gula kelapa, wong Nyangkraknyana wurine, atetunggul geni raga, sikep karbin kumbala, wong Dorapati sumambung, asikep ganjur sinapan.
- (5) Wong Perangtandang nambungi, sikep karbin lan talempak, tengeran bantheng nelaten, sumambung wong Jagabela, sisih wong Jagabaya, wong Jagasura sumambung, ngampil keprabon narendra.
- (6) (k.284) Wadya Geladhog ing wuri, sinungsungan kertas jenar, wadya gandhek mantri anom, samya ngampil upacara, mager-sari tumundha, sikep pedhang lawan tulup, towok lan tameng kencana.
- (7) Wong kajineman nambungi, asikep tameng lan pedhang, nulya tindake sang Katong, angrasuk kepraboning prang, maku-tha kestok jenar, adhesthar caweni wungu, pusaka kagem sedaya.
- (8) Kyai Sangkelat winangking, anyothe Kyai Belabar, Ki Baru munggend keringe, Kyai Palered ing kanan, nitih liman sang Nata, pelanane abra murub, sinungsongan sutra gilap.
- (9) Anglir baskara nelahi, dipangga Kyai Pujangga, ageng aluhur kinaot, sumunu ujwala nata, anyamadi triloka, andipaning-rat sang Prabu, kilat thathite liweran.
- (10) Tinon lir Nabi Sinelir, pratiwa Gedhong Keparak, kanan keringe sang Katong, sagunge para sentana, rumeksa ing pungkuran, pra sentana pinertelu, linurahan sowang-sowang.
- (11) Sentana sepuh sasisih, Panembahan Purubaya, ingkang sasisih arine, Jeng Panembahan Juminah, sentana nem punika, ingkang dadya lurahipun, Sang Dipati Pringgalaya.
- (12) Busananira di luwih, murub muncar ujwalanya, kadya Arjuna warnane, sinungsongan kertas jenar, samya amengku wadya, kebut sentana Mentaru- (k.285) m, jejel angebeki papan.

- (13) Lir samodra tanpa tepi, Citrabawe Kayat agya, lir sela tumrun ngargane, yen tinon ingkang gegaman, lir gunung kawelagar, deludag lan umbul-umbul, kekandha yen tinon kadya.
- (14) kaluwung anginum getih, lelayu rontek bandhera, lir obarabir yen tinon, tumbak lir jati angarang, kumintang tigar kadya, wekoning darejeg agung, kuda lir ngge-angge sawah.
- (15) Sinigeg rengganing baris, ing marga tan pinurcita, wus rawuh Pajang sang Rajeng, wadya gung tata mondhokan, sang Nata mesanggrahan, munggeng ing tatarub agung, sakilene kitha Pajang.
- (16) Ya ta sakehing negari, pasisir manca negara, ingkang wetan samya kinen, atengga negaranira, samya denjaganana, menawi katekan mungsuh, kinen anglawani yuda.
- (17) Yen ora kelar nadhahi, inggal ngaturana priksa, mung Semarang sapengulon, lawan negara Banyumas, ingkang sami ngandikan, sagegamanira agung, tuwin kang para dipatya.
- (18) Semana pan sampun prapti, ing Pajang samya mondhokan, kawarnaa Jeng Sang Katong, enjing miyos siniwaka, dening para sentana, pepak aglar munggeng ngayun, tanapi para pratiwa.
- (19) Wadya prajurit njajari, sami prayitna ing (k.286) baya, nulya ngandika sang Rajeng, mring Dipati Martalaya, apan kinen mundhuta, sakathahing kudhi pacul, kinen angrata dedalan.
- (20) Kang rengked kinen mbabadi, jurang kali ngurugana, kang dhuwur pinapar kabeh, pamrihira Kangjeng Sultan, parang muka bang wetan, aja kangsi kandheg iku, dhatenga ing ngabyantara.
- (21) Kang kinen kentar wotsari, ya ta nulya Sang Dipatya, Martalaya awotsinom, anuwun atur uninga, "Paman dalem ing Pajang, mondhok ing wana Babeluk, sawetaning kitha Pajang,

- (22) tan nunggil baris Mentawis, amekewedi ing lampah", sang Nata ngandika alon, "Alah iya Martalaya, becik sira pikira, lan kancanira sedarun, tuwin lan para sentana.
- (23) Sira priha ingkang becik, aja kongsi dadi ala, pesakena sapa-tute", Panembahan Purubaya, Pangeran Pringgalaya, pangan-dikanira asru, "Apa karepe wong Pajang,
- (24) dene teka nora nunggil, nedha sami tinakonan, padha ditog sabudine, ala becike karuwan, mumpung mungsuh sih tebah, yen ala nedha ginepuk, aja makewuhi lampah.
- (25) Lah ta sira Wirapati, lumakua marang Pajang, takona ka-sayektine, priye karepe wong Pajang, lan sira tuturana, abanget pangemaningsun, lamun dheweke mbalika.
- (26) (k.287) Yen arep mungsuh Mentawis, lah Saradipa milua, mring Wirapati lakune", Saradipa tur sandika, duta kalih gya mesat, lawan sagegamanipun, prayitna sikeping yuda.
- (27) Inggal lampahe wus prapti, pondhoke dipati Pajang, laju amalebu bae, Wirapati Saradipa, panggi pangeran Pajang, Wirapati sigra muwus, dhumateng dipati Pajang.
- (28) "Nedha Pangeran denaglis, jengandika ingandikan, ing marang Kangjeng Sang Rajeng, lan malih kinen mariksa, dhuma-teng jengandika, punapi ing karsanipun, dene anebekh baris-nya.
- (29) Jengandika datan nunggil, kaliyan baris Mentaram, kados ta wonten karsane, lah ta nedha anunggila, ing wingi jengan-dika, dinangu Kangjeng Sang Prabu", ya ta Sang Dipati Pajang,
- (30) kalintang ewed ing galih, dene sampun kacethikan kawen-gangan sabudine, kumejot maras ing driya, liwung apan kemengan, budine kang wus katrucut, getun ewed tinututan.
- (31) Dangu tan saged mangsuli, angrasa yen kaluputan, ngarah-arang wangsulane, tineter mring Wirapatya, dadya Pangeran Pajang, saurira gagap gugup, "Inggih milane kawula.
- (32) Baris kawula neng (k.288) ngriki, njagani mengsah bang

wetan", Wirapati sru wuwuse, sarwi abrit mukanira, "Aja kakehan ujar, wekasan ala tinemu, sun ora wedi ing sira."

- (33) Dipati Pajang ngling aris, "Dhuh Kakang wonten punapa, nedha manira andherek, manira boya anedya, mengsah Sri Naranata, gegentine Rama Prabu", seksana gya sami mangkat.
- (34) Dipati Pajang wus kerid, dening Wirapati lawan, Ki Saradipa rowange, lampah dipati Pajang, sinupit aneng tengah, tan antara lampahipun, wus prapta ing pesangrahan.
- (35) Dipati Pajang wus nunggil, kelawan baris Mentaram, tan osik tengah enggone, wong Pajang tan kena obah, gegaman sampun tata, ing sapernah-pernahipun, gegaman wetan kocapa.
- (36) Ngangseg mangilen wus prapti, neng dhusun ing Risiwalan, sampun tinata barise, pangeran Japan neng kiwa, lawan para dipatya, bang wetan sedaya kumpul, ya ta dipati ing Tuban.
- (37) Penjawat kanan dennggoni, lawan dipati Mandura, lan Lamongan Garesike, Sedayu Tandhes ing Sendhang, dipati Surabaya, aneng tengah barisipun, amangku wadya saleksa.
- (38) Pekacangan Aribanggi, Sumeneb lan Pamekasan, ing Srenggi lan Banyakputeh, ing Teri lan ing Panolan, tumut aneng ing tengah, wus tata (k.289) sajuru-juru, sapernahe sowang-sowang.
- (39) Pan sami lajeng bebiting, wong agung wetan sedaya, wus pirang dina lamine, pan dereng majeng ayuda, sampun antara lama, inganti Jeng Sultan Agung, ndhandhang campuhing ayuda.

XXXIV. DHANDHANGGULA

- (1) Kawarnaa Jeng Sultan Mentawis, siniwaka aneng pesanggrahan, pra dipati pepak andher, sang Nata ngandika rumi, marang sagung para dipati, "Kapriye karepira, prakara ing mungsuh, bang wetan apan wis lawas, ing sun anti dene tan ana metoni, gegamane wong wetan.

- (2) Apan ngekeb neng sajroning biting, kaya paran kabeh rembugira", Martalaya awotsinom, alon denira matur, "Abdi dalem atadhah runtik, Gusti atur kawula, yen pareng sang Prabu, bitinge tyang agung wetan, inginggahan ginempur sampun alami, manggung ajeng-ajengan.
- (3) Yen panduka Gusti angentosi, wedalipun ing mengsah bang wetan, sampun antawis, lamine, luhung nunten ginempur, yen panduka tan nglanggar jurit, ingungap dening mengsah", riseksana wau, Panembahan Purubaya, anambungi: "Manira boya suwawi, ing rembag pekenira.
- (4) Upamine kanca wong Mentawis, angrangsanga bitinge wong wetan, bok kuciwa ing lakune, wong bang wetan anglurug, pekenira dipunlurugi, yen wus tan purun medal, wong wetan puniku, dene arembag manira, yen wus tita wong wetan boya me- (k.290) toni, sunnes-enes kewala.
- (5) Pesabane nggennya ngambil bukti, cegatana aja nehi marga, dimene susah atine, lan kanca ngong Mentaram, patang atus nungganga wajik, padha angiderana, betenge denkemput, saben dina aja pegat, nganglangana dimen apanas kang ati, metoni ing ayuda.
- (6) Yen ta wani metoni ngajurit, pasthi kuru dene nora mangan, akeh mati prajurite", langkung trustha sang Prabu, "Inggih Uwa sampun prayogi, ing rembag pekenira, punika pekan-tuk, Martalaya lakonana, saben dina konen mubeng wong Mentawis, ngideri beteng wetan."
- (7) Martalaya sandika wotsari, laju undhang marang kancanira, matur sandika sakehe, warnanen enjingipun, kang prajurit Mentaram sami, medal ajejaranan, sagegamanipun, yen ana bala bang wetan, medal sangking beteng areramban sami, marang ing padhusunan.
- (8) Gya cinegat samya denpateni, dhateng para prajurit Mentaram, saben dina pan mangkono, nora kena wong metu, sok medala dipunpejahi, prajurit ing bang wetan, tintrim manahipun, tan saged medal mring desa, sami ajrih lajeng mempen jroning biting, dadya kether sedaya.

- (9) Duk semana saya lami-lami, wong bang wetan padha kurang mangan, wong cilik akeh kalonge, mung godhongan rinebut, temu kunci ingkang binukti, walur lan bong- (k.291) gol gedhang, pondhoh onggok umbut, wong cilik akeh kelaran, swaranira yen wengi pating gulirih, sabut padha ngersula.
- (10) Padha batur samaling-minaling, ler-cineler arebat-rinebat, singa kang ketungkul bae, ana kang maling sekul, trasi uyah beras lan pari, wenoh ngrebut liwetan, konangan sinuduk, saweneh amaling jaran, sangking dening nggenira tan betah ngelih, sadhinga kang kecandhak.
- (11) Wong bang wetan pan linud gegering, rumab ngising panas tis akathah, ndalinding rahana mencret, yen dalu ting barekuh, ngadhuh-adhuh saweneh nangis, angrintih sinauran, griyeng bekah-bekuh, kang rada eling Pangeran, andedunga amuji marang Yang Widi, ana misuhi lara.
- (12) Atining wong wetan luwih sedhih, dipatine selaya ing rembag, nora golong ing budine, watak wong akeh iku, wau sira dipati Tubin, kelangkng kaku ing tyas, benceng rembugipun, semana arsa amethal, sangking rembagira sagung pra dipati, ayun nglanggar priyangga.
- (13) Sang Dipati sigra mepak baris, sampun rembag lan pra mantenira, "Heh ta payo rewang kiye, dene tan wani metu, lah ta apa kang denanteni, mengko keh bala rusak, wong cilik keh lebur, keh gring mati nora mangan, tanggung-tanggung rewangan para dipati, tan kudu bebaturan.
- (14) (k.292) Kudu padha nglurug mring Mentawis, toging prana tan wani ayuda, mundhak ngrubedi temahe, paningsun ora kudu, njaluk bantu tan wani jurit, sun dhewe wani mengsah, lan Sultan Mentaram, bok aja nganggo wong wetan, lah ta Bapa payo tenggaraa aglis, sun arsa magut ing prang.
- (15) Kaya ngapa prajurit Mentawis, sunjajale Sultan ing Mentaram, dakkicipane tumbake, "Ki Patih awotsantun, sigra mukul bendhe tinitir, wong Tuban agya dandan, gegaman anggergut, prajurit wus samya tata, sigra medal muntab barise

wong Tubin, suka manahing wadya.

- (16) Sang Dipati Tuban sigra nitih, kudanira sabusananing prang, sangklat abang rasukane, apan rinenda murub, udheng bolang-bolang pan abrit, yen dinulu lir pendah, kelana abagus, bebregos lemet njelabrat, pun Pengarih wastanya kudane putih, sarunganira giwang.
- (17) Apus buntut apus dhadha sami, cineplokkan agiwang sedaya, aken tengara budhale, bendhe sigra pinukul, swaranira langkung melingi, wadya Tuban kumerab, swaraning gumrudug, dipati Tuban neng wuntat, munggeng kuda langaklangak payung abrit, tinlacap ing perada.
- (18) Sru ngandika sang Dipati Tubin, "Heh wong wetan padha tinalalana, sun perang lan sultan kiye, tan kanthi ing sireku, (k.293) lanang dudu wadon ora, ting celulu tanggung ngur tapiha sami, dene tan wani aprang."⁶⁾
- (19) Wong bang wetan sakelangkung isin, amiarsa ing pangucapira, Tuban samya kucem tyase, wong cilik padha nggunggung, "Ika layak jeneng dipati, nguripi ing akathah, pantes wong sinuwun, tan wurung yen oleh pangan, heh wong batur payo padha aningali, bari nggawa pikulan."
- (20) Wus atata wong Tuban lumaris, wong Mentaram apan wus uninga, sigra tijata barise, pra sentana sedarum, samya medal nindhihi baris, wus sami yun-ayunan, maju sareng pethuk, sigra muni kang tengara, wus acampuh ing aprang bedhilbinedhil, surak ambal-ambalan.
- (21) Tan asuwe wong Tuban kalindhih, prajurite datan tumut aprang, amungaken sikep bae, dipati Tuban ndulu, yen wadyane sampun kajodhi, kudanipun kinetab, ngingeraken wangwul, lumajeng kudane nyongklang, ngungsi biting pinapag dipunbandhemi, "Lah padha benturana."
- (22) Samya ngucap wong sajroning biting, "Dene mau ujare kumethak, enjuh dhewe susumbare, dene ta ora enjuh, heh wong batur aja kokwehi, malebu bitingira, bandhemana watu, wong Tuban wus binalangan, palayune wong cilik sami anisih, sikepe akeh kena.

- (23) Pepisuhe wong Tuban nderwili, "Gusti edan baya ta keparat, dene mau seangupe, ujaripun kumrusuk, anyumbari Sultan Mentawis, tembah tan wani aprang, anggending lumayu, de- (k.294) ne teka tinggal bala, nunjang-nunjang nora eling yen dipati, bawat kena pesebat.
- (24) Dermaning wong kaya awak mami, duwe gusti wong kena ing lanat, tan wruh wirang jisime, prajurit tahi basu, tanpa ngrasa awedi mati, nora layak sinembah, dening wadya agung, angsur dadia wong bujang, tanggung-tanggung ngarita bae wong baring, amikula keranjang."
- (25) Den bebujung kesaput ing wengi, wong Mentaram mundur ambebandhang, sampun prapta ing pondhoke, wong Tuban kang winuwus, dennyia mundur datan atebih, tan aweh mring pondhokan, wau yudanipun, wong Tuban pengrasanira, dipungunggung tan weruh yen denesemi, pan dadi pagu-jengan.
- (26) Pangran Surabaya kang winarni, kalempakan lan para dipatya, arakit sagegamane, wadya bala supenuh, Pangran Surabaya sigrangling, "Lah ta prange wong Tuban, sunnyana yen enjuh, dene alangguk sanggupnya, kumawawa sumbare anglelanangi, kumethak nora endah.
- (27) Peksa luwih pengrasane wani, andheweki mungsuh wong Mentaram, arsa ngicipi tumbake, temah kapentut-pentut, dene nora endah ngluwihi, angereken wong kathah, datan nganggo rembug, karepe ayun memirang, kari-kari kaburu kuwalik-walik, lah kang kejongor sapa.
- (28) Mung atine drengki drai jail, ambekiwit tur nora pesaja, wong nora nana gunane", pra dipati angguguk, (k.295) non solahe dipati Tubin, Pangran ing Surabaya, alon dennyia muwus, "Heh Sanak-sanak manira, sekathahe bang wetan para dipati, lah nedha benjang-enjang,
- (29) inggih sami medali ngajurit, daweg samya angantep ing yuda, tan wonten kawekasane, wong cilik akeh lampus", ya ta sagung para dipati, sampun rembag sedaya, semana wus dalu, nulya pra sami anendra, wus dilalah akeh jajal kang

kaeksi, dalu geger ping tiga.

- (30) Pan sawengi tan angsal aguling, pijer geger tanpa kara-kara, mungsuh ngamuk pengrasane, apan wus bangun esuk, sigra nembang tengara muni, prajurit samya dandan, ngrakit gaman agung, wus byar padhang samya medal, dhedher rakit gelar sagung pra dipati, ing bang wetan sedaya.
- (31) Datan owah gelare kang baris, Pangran Japan lan para dipatya, pengawat kering enggene, dipati Surengkewuh, mung-geng tengah lan pra dipati, ingkang kilen sedaya, tuhu sura pengkuh, sang Dipati ing Mandura, lan sagunge dipati salering warih, dadya pengawat kanan.
- (32) Nahen ingkang kawarnaa malih, Kangjeng Sultan Agung ing Mentaram, sineba wadya balandher, sang Nata ngandika rum, "Sakeh lepen kinen ngurugi, dimene wong bang wetan, jakandheg ing laku, kangsia prapteng byantara", sawarnane lepen sampu- (k. 296) n denurugi, nulya nembang tengara.
- (33) Wus tinata gelaring prajurit, ya ta sagung kang para sentana, mung-geng pengawat kanane, tuhu prakosa pengkuh, mung-geng kering Sang Adipati, Martalaya punika, Jayasupanteku, lan sagung para dipatya, ing Mentaram Jeng Sultan tengah nglenggahi, lan pasisir sedaya.
- (34) Sami jagi rumeksa nerpati, kang prajurit angubeng ing nata, Dipati Bragola neng ler, pasisir wetan ngumpul, lawan barisipun ing Pathi, kocapa wong ing Tuban, gamane wus metu, limane wus pinelanan, selirira kekalih kinen nung-gangi, awasta Ni Grahita.
- (35) Wasta Ni Drawila kang satunggil, gegamane adipati Tuban, aneng ing wuri enggene, tan obah barisipun, sang Dipati Tuban anitih, kuda pethak wastanya, pun Pengarih anung, manahe nora kapenak, sigra mojar wau sang Dipati Tuban, "Heh Bapa adandana.
- (36) Lan sakehe pepikulan iki, padha sira ngedhera kewala, wong bang wetan bok-emboke, ngapirani prangipun", ka-

warnaa kang tata baris, adipati ing Japan, asru denny muwus, "Heh bocah padha pirsakna, ujaringsun pikiren terus ing, ati, aja keliru tanpa.

- (37) Ingsun ugi witning gawe iki, arep mungsuh Sultan ing Mentaram, sun ayoni sabudine, ngadu ku- (k. 297) wating balung, lan angadu pucuking keris, atandhing ing karosan, akantaran bau, pranggulaning pupu jangga, yen kapareng manira karsaning Widi, kalingane pangkalan.
- (38) Yen nunjanga jeblogan puniki, apan luwih jerone punika, kaya ta durung pesthine, nanging ta nora etung, enggoningsun arsa ngayoni, narendra ing Mentaram", sigra denny muwus, "Apan kidul iki ana, lah ta sapa ingkang abaris puniki", wadyanira tur sembah.
- (39) "Baris kidul punika Dipati, Martalaya ingkang songsong pethak, anindhihi gegamane, wondene kilenipun, Harya Jayasupanta nenggih, sami nindhihi bala, dening angslenipun, sangking negari Pamenang, kakang adhi kalihe sami prajurit, andel-andel Mentaram."
- (40) Sang Adipati ing Japan sigrangling, "Sun trajange apan iku padha, prajurit karo-karone, yen sun mungsuh wong iku, kaya nora anguciwani, heh bocah tengaraa, budhalna gamanmu", tengara sigra tinembang, wadya Japan umangsah kelangkung wani, tan nedya mundur ing prang.

(XXXV. DURMA)

- (1) Dyan umangsah sang Adipati ing Japan, prajurite rumiyin, mapan sedyanira, yen tan lanang ing yuda, aja kangsi mulih urip, sawadyanira, sanggupe marang gusti.
- (2) Gegamane Ki Harya Jayasupanta, apan tan dentenggani, (k. 298) anebih nggenira, mbeta wadya pilihan, kang samya prawireng jurit, teguh prakosa, bektan sangking Kedhiri.
- (3) Wangsanira sedaya mung kawan dasa, jinajar awis-awis, mengkana ciptanya, Harya Jayasupanta. "Yen ta wong

wetan nemeni, Ki Martalaya, angrasa lamun atis.”

- (4) Sru ngandika wau Harya Jayasupanta, ”Obongen omah iki, didimene ura, gegamane wong wetan, yen meksih gembel kang baris, awrat sinangga, yen luput neniwasi.”
- (5) Gya binesmi griya bramanira mubal, kukus binekta angin, angalor sedaya, kukuse kang dahana, gegaman wetan angisis, pan dadya ura, wong Mentaram ningali.
- (6) Harya Jayasupanta nulya nerajang, tengah rada kapering, lan sentananira, kawan dasa mbek sura, seksana Sang Adipati, Amartalaya, sigra nggennya nulungi.
- (7) Anerajang sangking kiwa sawadyanya, angamuk galong pipis, laju mangsah nengah, liwung pengamukira, wong wetan datan udani, marem kiwala, dening ketampek geni.
- (8) Wong bang wetan tinerajang rinampogan, samya kagum ing jurit, angawur kewala, ’pengamuke wong wetan, nanging datan angundhili, sampun kepapan, wong bang wetan keh mati.
- (9) Sang Dipati ing Japan mulat ing wadya, perange wus kali (k. 299) ndhih, sigra nyandhak tumbak, kudanira kine-tab, anander nengah ing jurit, sarwi sesumbar, ”Heh kembulana mami.
- (10) Iya iki rupane Dipati Japan, trah Madiyun sayekti, kang aran Mas Lonthang, payo barenga mara”, sampun nengah denny jurit, singa katrajang, lebur kathah ngemasi.
- (11) Sang Dipati Martalaya sigra ngatag, mring kancanira mantri, pan bubuhanira, ”Lah payo kinathahan”, sigra sagung para mantri, sareng tumandang, Pangran Japan denbyuki.
- (12) Kadar apa wong siji pira kuwatnya, rinoban ing ajurit, sang Dipati Japan, aniba sangking kuda, kinroyok dipungebuki, nadyan tan pasah, remuk sampun ngemasi,
- (13) Pra dipati bang wetan sami tumingal, pangran Japan nge-masi, Kapulungan mojar, ”Tan linyok ujaringsang, ing

bingen ingsun wis titir, prandene ika, wong kendel padha mati.

- (14) Lah payo batur mundur ingkang gancang, sapa ngalem yen mati, lumayu deninggal, sapa yitna yuwana", sigra anander kepati, Kyai Pulungan, nulya malih kulambi.
- (15) Wong Mentaram sami ambujung sedaya, wong wetan dentumbaki, kang kecandhak pejah, dipati Surabaya, gegamane wus angisis, sigra lumajar, apisah lawan dasih.
- (16) (k. 300) Sang Dipati Tuban pirsu gya lumajar, balane tan tinoli, limane kinetab, mlayu tan bisa kebat, manahira langkung watir, wus ingudhunan, sigra nitih turanggi.
- (17) Wus kinetab turangga nander anongklang, wong Tuban tan udani, yen sampun tinar, gustenira lumajar, ya ta pan sareng udani, sami lumajar, sarwi anyeluk gusti.
- (18) "Adhuh Gusti lah punika antenana, selir dika akari", dipati ing Tuban, playune saya kebat, dipunnya tyang Mentawis, kudanya nongklang, wong Mentaram nututi.
- (19) Kantun tebih slire dipati Tuban, sami anitih esthi, rama Ni Drawila, satunggil Ni Grahita, karuna samargi-margi, wadya Mentaram, gancang dennya nututi.
- (20) Kalancangan selire dipati Tuban, gajahe denadhangi, nulya tinunggan, dening wadya Mentaram, boncengan kalawan selir, kekalih pisan, pinangku denambungi.
- (21) Ana ingkang mbaledig dipati Tuban, saparane ketawis, nitih kuda pethak, pun Pengarih wastanya, saparane denbale-dig, pan meh kecandhak, kudane denudhuni.
- (22) Ki Dipati nelusup ing gelagahan, umpet-umpet andhepis, kepareng semone, denencoki kendhela, anjumbul niba kepati, penyananira, sinamber gelap blirik.
- (23) "Gentun-getun wediku nora kejamak, teka nyaru wuwusi, lasi (k. 301) bole abang, mencok nora wewarah, lumayu kapesing-pesing, nganti gegubras", ya ta bala Mentawis,
- (24) pamburune kelangan lari semana, kudanira kepanggih,

anulya cinandhak, pan lajeng tinumpakan, kang angsal suka kepati, amalang kadhak, lenggak-lenggak sesirig.

- (25) Wong bang wetan pelayune kudhangsangan, kathah tilar turanggi, andharat kewala, nora bisa lumajar, labete datan na bukti, tan ngombe toya, kang pinangan mung kuncu.
- (26) Duk semana pamburune wong Mentaram, kendel kasa-put wengi, laju anjejarah, akeh angsal bandhangan, kelangkung suka kepati, wadya Mentaram, wangsul mring pondhok malih.
- (27) Sawarnine boyongan miwah bandhangan, sedaya sampun sami, katur mring narendra, sarta seliring Tuban, lan liman wasta pun Drajit, sakudanira, konjuk Sri Narapati.
- (28) Adipati Martalaya Jayasupanta, ngaturken ingkang jisim, sang Dipati Japan, munggeng ngarsa narendra, Kangjeng Sultan ngandika ris, "Lah ajokena, cedhakna ngarsa mami,
- (29) kunarnape Ki Besan Japan prawira", Martalaya wotsari, sinaosken agya, jisime Pangran Japan, Sang Nata ngandika malih, "Lah adegena, jisime si dipati,
- (30) lah ta iki sileh prajurit widigbya, nyata lamun linuwih, abagus warnanya, layak wedi ing wirang, nglungguhi lamun pra- (k. 302) jurit, sekti turangga, tan gumingsir ing pati.
- (31) Wong bang wetan mung siji iki kang lanang, Martalaya Dipati, kabeh kancanira, padha konen anggawa, jisime Ki Besan iki, dipunpetaka, ing Butuh jro capuri.
- (32) Prenahena ing jabane Sultan Pajang, tilasira ing nguni, iku wong prawira, tan gingsir ing semaya, saujare denkurebi, layak tinepa, dening kang wuri-wuri."

XXXVI. PANGKUR

- (1) Semana Sultan Ngalaga, tandya bubar kondur dhateng Mentawis, swaraning bala gumuruh, wor kriciking swan-

dana, wimbuh ingkang tengara gurnita umyung, kadi ombaking samodra, wadya bala ing Mentawis.

- (2) Samarga asuka-suka, lampahira tansah prayitneng westhi, kawuwusa layonipun, sang Dipati ing Japan, sampun prap-ta pinetak wonten ing Butuh, ingetang sengkalanira, resi catur tata nabi.
- (3) Sang Nata rawuh Mentaram, duk semana lajeng lenggah tinangkil, Sitinggil ngganjar wadya gung, miwah putra sentana, ageng alit wradin ganjaran sang Prabu, tanapi para dipatya, punggawa mantri prajurit.
- (4) Wradin sami suka bungah, nata kondur malebeng kenya puri, para garwa sami methuk, sang Nata sampun lenggah, kuneng jawi wadya bala bubar sampun, mantuk wisma sowang-sowang, saguning para dipati,
- (5) suka bungah sanegara, ageng alit sami tampi sih (k. 303) aji, gancang carita dhinapur, wus lami genti warsa, kawarna nenggih Kangjeng Sultan Agung, nimbali para nayaka, nunganung wus prapteng ngarsi.
- (6) Jeng Sultan Agung ngandika, "Heh ta Martalaya sira suntuding, bedhahen Lasem den-gupuh, lan si Jayasupanta, kancanira Mentaram ajaken magut, karo si Adhi Bragola, sakancane ing Pasisir,
- (7) ajaken magut ing yuda", sang Dipati Martalaya wotsari, Jayasupanta tan kantun, nembah matur sandika, sigra medal gya budhal sawadya agung, miwah mantri sapengiwa, dipatine anindhihi.
- (8) Lampahing bala Mentaram, tan kawarna marga wus prapteng Pathi, lajeng mring Lasem angepung, wau bala Mentaram, wong ing Lasem angati-ati sedarum, anedya nglawan ngayuda, ing nalika tengah wengi.
- (9) Wong Lasem pra samya medal, gedhe cilik lanang wadon tan kari, pondhok ing Pathi jinjug, rame swaraning jalma, wong Mentaram kagyat prayitna ing kewuh, tan suwe nulya uninga, kutha wus bedhah ing wengi.

- (10) Panerkane wong Mentaram, wadya Pathi mbedhah kutha ngriyini, prajuritan gya rinasuk, nulya sami umangkat, kutha Lasem denlebeti sangking kidul, wus temu suwung kuthanya, nulya wadya ing Mentawis,
- (11) apan anjarah angrayah, salebete kutha donyane enting, miwah para putranipun, jalu e- (k. 304) strine samya, bino-yongan bineta medal sedarum, nulya wadya ing Mentaram, budhal tan kawarnaneng margi.
- (12) Lampahe prapta Mentaram, lajeng samya tumameng byan-tara ji, wus katur sasolahipun, purwa madya wusana, lan kang rayi Dipati Bragola sampun, langkung trustha Sri Narendra, ningali saguninging dasih.
- (13) Sang Dipati Bragola, ngaturaken boyongan pra sami, mi-wah raja brana katur, ing Jeng Naradipa, langkung suka Jeng Sultan Mentaram ndulu, duk semana sinengkalan, ula ngendhuk margeng bumi.
- (14) Duk semana sampun lama, genti taun nata miyos tinang-kil, pra dipati munggend ngayun, Kangjeng Sultan ngen-dika, "Kakang Martalaya dandana ing kewuh, Pasuruhan lu-rugana, sira dadya senapati.
- (15) Kabeh wadya ing Mentaram, para mantri tidhihana ngaju-rit, miwah pra sentananingsun, kabeh padha melua, lan si Kaki Mandurareja ywa kantun, dina Jumuwah mangka-ta, poma denangati-ati,
- (16) yen sira wus prapteng kana, lah tatanen barise para man-tri, tuwin kang para tumenggung, pondhokna kidul kutha, anadene sira dhewe ingsun tuduh, mondhoka sawetan ku-tha, denpadha angati-ati.
- (17) Dene sakeh pra sentana, pondhokena sak lor kutha ing benjing, kang kulon lowongna besuk, yen sira ngrampit kutha, aja liya (k. 305) ing dina Jumuwah besuk, lah ta Kakang poma-poma, yen sira ngantep ing jurit."
- (18) Rampung weweling Jeng Sultan, Adipati Martalaya sigra mit, bubar seseban sang Prabu, Dipati Martalaya, lawan

para sentana punggawa nglurug, ing dina Jumuwah budhal,
gaman lir prawata agni.

- (19) Jawining Taji wus prapta, sang Dipati ing Pajang sampun cawis, nengena wau kang nglurug, kawarnaa sang Nata, pan pinarak mijil pisan sang Aprabu, nulya Harya Jasupanta, ingandikan ing nerpati.
- (20) Jeng Sultan Agung ngandika, "Heh ta Jayasupanta ing-sun tuding, nusula mring kakangamu, nglurug mring Pasu-ruhan, amondhoka sakiduling kutha besuk, sawurine pra dipatya, aja sira melu jurit.
- (21) Teka jangkungen kewala, denwaskitha niteni ing ngajurit, yen wis bedhah kutah besuk, iya ing Pasuruhan, dhingina-na barisa Jurangperan, amalanga ing dedalan, yen prapta kang mentas jurit.
- (22) aja sira wehi liwat, yen ameksa karuhna kang sayekti", wus rampung weling sang Prabu, Jayasupanta nembah, wus amepak Jasupanta wadyanipun, tan adangu nulya bubar, prapta sawawining Taji.
- (23) Lampahnya agegancangan, baris agung kasusul ing Semang-gi, jumrojog ing baris agung, Dipati Martalaya, kagyat ing tyas (k. 306) dening ingkang rayi nusul, Martalaya angre-tika, apa wadine nerpati.
- (24) Harya Jasupanta nembah, ingkang raka sampun dipunbi-siki, Martalaya manthuk-manthuk, gegaman sampun bu-dhal, pan anglarug mengetan ing lampahipun, sagung de-sa kang kamargan, rusak tanem tuwuhneki.
- (25) Gancanging carita prapta, Pasuruhan gegaman ing Men-tawis, geger wong desa maledug, samya angungsi kitha, Pasuruhan namane bupatenipun, Ki Tumenggung Kapulu-ngan, abaris jroning kutheki.
- (26) Wong Pasuruhan melatar, wong Mentaram prapta ange-pung wani, elor wetan lan kidul, wus samya binarisan, na-mung kilening kitha punika suwung, apan nora binarisan, dening wong agung Mentawis.

- (27) Ki Tumenggung Kapulungan, kudanira pun Mendhung dentitihi, ulesipun janjan biru, nyirig ngideri kitha, Ki Tumenggung Kapulungan asru muwus, "Heh sira wong Pasuruhan, besuk ingsun ajak mati."
- (28) Warnanen malem Jumu'ah, Ki Tumenggung sampun mi-dhanget warti, yen enjing badhe ginepuk, apikir jroning nala, upamane sunlawan prang wong Mentaram, wong sata nejaa menang, ingsun mungsuh wong Mentawis.
- (29) Wong kedhik lawan wong kathah, padha kehe wong wetan tan ngundhili, duk prang Risiwalan iku, pan akeh wong bang wetan, suprandene binuru kapentut-pentut, iki maneh yen menanga; ngur mundura pupung mangkin."
- (30) Ki Tumenggung Kapulunga- (k. 307) n, wadyanira arsa dipunapusi, "Heh wong Pasuruhan ingsun, pan nora arsa medal, becik bengi lah payo padha angamuk, pasthi gugup wong Mentaram, yen rina kawratat tandhing.
- (31) Wong Mentaram ika kathah, yen ta sira nerajang tengah wengi, wong Mentaram pasthi gugup, bingung tan wruh ing mangsah, wong Mentaram pasthine banjur lumayu, akeh mati padha rowang, pan akeh bandhangane.
- (32) Yen sira ngekeb jro kutha, pan kinepung mangsa wurunga mati, payo padha ngamuk dalu, becik ucaping jalma", ingkang wadya wus sami riyeg ing rembug, pra samya nata gegaman, baris Pasar Ageng jawi.
- (33) Ki Tumenggung Kapulungan, nulya dandan kuda kinen ngambili, ingkang aran pun Andaru, pan cemeng ulesira, nggih punika kekembarane pun Mendhung, apan sampun tinitihan, garwane wus denwangsi.
- (34) Ki Tumenggung Kapulungan, metu ngulon wadyanira denirid, sarwi sumbar nantang mungsuh, "Heh payo wong Mentaram, tandhing ing prang" ya ta kagyat wong Mentaram, "Heh wong batur denprayitna, wong Pasuruhan metoni."
- (35) Wong Mentaram samya dandan, para mantri kudane denkambili, wadya Pasuruhan wau, dipunnyana prang nyata,

Ki Tumenggung Kapulungan banjur mblurut, lumayu mangulon pisan, arsa ngungsi Surawesthi.

- (36) Wus weruh wong Pasuruhan, yen gustine anander ngulon ang-(k. 308) gendring, keh wadyanira memisuh, sarta wangsul mring kitha, wong Mentaram sareng wruh samya amburu, kecandhak pinggiring kitha, pra samya dipuntumbaki.
- (37) Kang wus melbu ineb lawang, tur winarna ing dalu sampun enjing, ya ta wadya ing Mentaram, samya anggangsir kutha, sampun butul prajurit Mentaram malbu, marengi dina Jumuwah, jro kutha gumer wong nangis.
- (38) Para mantri ing Mentaram, nong jro kitha rebut boyongan sami, anulya ginawa metu, kedhaton ingobongan, pan sedaya jarahen wus sami dinum, Ki Tumenggung Kapulungan, kinen samya anututi.
- (39) Ing desa Gedhong kecandhak, kudanira pun Daru sampun keni, Kapulungan gya lumayu, lajeng ndhelik lan garwa, neng jejurang andhepes tan wani mungup, prajurit ing Martalayan, lelurah wong Sarageni,
- (40) aran Ki Surapawaka, lan Ki Suradahana wong kekalih, uninga pelayonipun, Tumenggung Kapulungan, lawan garwa ndharesel jejurang iku, Ki Tumenggung den-gegila, pan sarwi deninceng bedhil.
- (41) Garwanira girap-girap, Ki Tumenggung nembah angasih-asih, "Mentak ampun kula Bagus, sampun sampeyan beкта, pan kawula ngaturi mirah pepitu, sarwi mirah baberkatan, anigang atus satunggil."
- (42) Nahuri Suradahana, "Alah endi mirahira sunambil, lawan sunboyong bojomu, katura sang Dipatya, Martalaya pan iku bojo tumenggung", garwanira duk miarsa, (k. 309) yen arsa binoyong anjrit,
- (43) sarta ngrangkul mring kang raka, sigra Surapawaka nyan-dhak aglis, Ki Suradahana gupuh, anyendhal garwanira, sareng nyendhal uwal denira angrangkul, Ki Tumenggung

cinekelan, garwane dipunjarahi.

- (44) Kang denjarah dede donya, pethetane jinarah denpenthili, Ki Tumenggung nembah matur, "Bok sampun sapunika, ingkang kula pelayokaken mung niku, maksiyatipun wong tuwa, Bagus kawula nedha lim."
- (45) Nahuri Suradahana, "Ponya suka sekarang mukul nagni, dhahulunya ponya elu, sekarang guwa ponya, pasthi beta ajar mamah punya penuh, kaluk sudhah habis kluar, dhi dhalem saya maini,
- (46) lainnya ponya bageyan, Tuan ini mau mangsuk dhi loji", sinjang sinendhal rinangkit, anjeleh girap-girap, winedenan ing keris arsa sinuduk, Ki Tumenggung Kapulungan, ningali marebes mili.
- (47) Nemeni Suradahana, Bok Tumenggung saya sru nggeniran-jrit, "Duh lae Kakang Tumenggung, sun iki tulungana", Kepulungan nahuri sarwi rawat luh, "Dhuh Mas Yayi kaya paran, manira dipuncekele."
- (48) Ni Tumenggung ngundhak-undhat, ujar: "Sira wong lanang wedi mati, adarma nglakoni ing sun", sikep arsa anjama, yen sira ta wania prang jro kedhaton, nadyan sileh denboyonga, pasthi denboyong priyayi.
- (49) Dhasar priyayi Mentaram, wus kacrita prawira wani mati, lah ta kaya reraimu, bopati wedi pejah, dhendhaning Ywang Kapulung- (k. 310) an sira temu, dipati wedi palastra, bilahenira matuti.
- (50) Lah ta paran polah ingwang, si dilabrang wong iki anemeni, angur matia wak ing sun, denramuhi sok wonga", anahuri Suradahana asendhu, "Lah iya mangsa bedaa, tumenggung kelawan mami,
- (51) mangsa kaceka sacengkang, apan iya padha luwihan daging, kono celek iki celus", Tumenggung Kapulungan, amiar-sa kethip-kethip sarwi matur, "Bagus densareh kewala, kula tetanya kariyin.

- (52) "Pundi trah ludira dika", sigra Suradahana anauri, "Ing-sun Mentaram ing Bakung, lah sira arep apa", Kapulungan nauri: "Pan inggih sokur, menawi tyang Kedhu uga, punukipun nenulari."
- (53) Surapawaka sru ngucap, "Heh Dahana polahmu lir wong baring, tenagamu nora patut, saperti sranggalajag, iya tingkah dudu tingkah sira iku, anjamah kang lanang ana, lawan ta iku priyayi."
- (54) Dilalah pitulung prapta, tiyang kalih limut satunggil, Kapulungan sigra matur, nangis sarwi ngrerepa, marang Surapawaka: "Dhuh Areningsun, yen pun kakang nguculana, pasthi manira tuduhi.
- (55) Pun kakang amendem reyal, patang leksa tan ana kang udani, padha reyal batu-batu", Surapawaka mojar, "Inggih pundi prenahe Kakang Tumenggung, pependheman jengandika", Kapulungan matur manis.

(XXXVII. DHANDHANGGULA)

- (1) "Yen pun kakang andika uculi, pasthenipun manira atedah, inggih pendheman prenahe", Surapawa- (k. 311) ka muwus, "Nedha Kakang inggih suwawi", anulya inguculan, wau Ki Tumenggung, kelawan garwane pisan, nanging rusak garwane binosah-basih, marang Suradhahana.
- (2) Ki Tumenggung Kapulungan angling, "Inggih Adhi saki-dul gedhogan, ngisor dalima prenahe", Surapawaka muwus, "Inggih Kakang sami basuki, andika dipunenggal, manjinga wana gung, menawi wonten uninga, tyang Mentaram sayekti Cinepeng malih", Ki Tumenggung gya kesah.
- (3) Nging garwane tan bisa lumaris, sumengeren ndulu polahira, anulya ginendhong age, apan mung kari pinjung, sedaya-ne wus denambili, marang Suradahana, nengna kang lumaku, kang ngungsi mring Surabaya, kawarnaa wau dedamel Mentawis, kang samya anjejarah.
- (4) Pitung dina wong agung Mentawis, sabadhahe kutha Pasuruh-

an, abaris pinggir kithane, ya ta warnanen wau, Martalaya sang Adipati, pra samya aseseban, aneng tarub agung, pan sampun rembag sedaya, enjingira arsa budhal mring Menta-wis, warnanen Jasupanta.

- (5) Apan amung antara sawengi, lan bedhahe kutha Pasuruh-an, Jayasupanta undure, baris Jurangperanu, pan adhen-dheng malang ing margi, sagung wadya Mentaram, tan sinu-ngan langkung, ndhendheng neng Gunung Baita, wus misu-wur sagunge para dipati, yen Harya Jasupanta,
- (6) Gunung Palwa pan dipuntuguri, dadya ginem sagung pra Dipaty, sang Martalaya delinge, "Paran ta wadenipun, ingkang karsa Sri Narapati, Ki Harya Jasupanta, aneng mar-ga tugur, poma lamun dikakena, ambedhaha negara liya puniki, (k. 312) ingsun tan pinitungkas."
- (7) Panembahan Purubaya angling, "Bokmenawa nacahken boyongan Jayasupanta lakune, nanging ta dudu iku", sang Dipati Mandura angling, "Lah nedha tinerajang, apa kang pinadu", nauri Pangran Purubaya, "Kula ajrih presasat Angger Mentawis, kang tugur Ardhi Palura."
- (8) Pan kaduwung wau Ki Dipati, Ki Mandarareja nggennya ngucap, angrasa salah lejeme, Ki Singawedaneku, duk miarsa anulya pamit, marang Ki Martalaya, gya budhal karuwun, wus prapta ing Jurang Palwa, Demang Singawedana ngrangkepi baris, panggih lan Jasupanta.
- (9) Demang Singawedana sung warti, "Wau ingkang arsa ane-rajang, Pangran Mandurarejane", Jayasupanta manthuk, Kakang Demang wruhanireki, aja ujar mangkana, kang sunadhang iku, dene nora sida nrajang", Harya Jayasupan-ta budhalan aglis, sangking Ardhi Baita.
- (10) Wus miarsa sagung pra dipati, lamun Harya Jasupanta budhal, sangking ing patugurane, seksana nulya langkung, sakatha-he wadya Mentawis, semana sinengkalan, nenggih trus ka-telu, bayuning rat duk kaetang, Jayasupanta sampun prapta ing Mentawis, lajeng sowan narendra.

- (11) Canthel atur ngandikan mring puri, sampun prapta byantara narendra, Jasupanta tur sembahe, Jeng Sultan Agung ndangu, "Kaya paran solahing nguni", Jayasupanta nembah, alon aturipun, "Pasedhahan sampun bedhah, lajeng amba tugur Ardhi Palwa Gusti, keng arsa anerajang,
- (12) inggih Pangran Mandurarejeki, nanging boten tamtu anerajang", Sri Nare- (k. 313) ndra lon delinge, esmu wingit sang Prabu, "Ya pagene nora sayekti", kuneng Sri Jeng Narendra, warnanen delanggung, lampahé sagung gegaman, ing Mentaram lan sagung para dipati, kebat ing lampahira.
- (13) Kang winarna wau Sang Dipati, Martalaya lan sagung sentana, prapta Mentaram lampahé, wus katur ing sang Prabu, Sri Narendra miyos tinangkil, munggeng ing Sitibentar, pepak kang wadya gung, kang prapteng nglurug ngandikan, prapteng ngarsa Martalaya awotsari, ngaturken lampahira.
- (14) Sampun katur sasolah ing nguni, pan ing purwa madya wus sananya, wus katur Kangjeng Sang Rajeng, duk kutha bedhahipun, Pasedhahan kala ing wengi, ya ta sagung boyongan, sedaya wus katur, Jeng Sultan kelangkung trustha, anggegar mring sagung para dipati, weradin wong Mentaram.
- (15) Sampun kondur Jeng Sri Narapati, prapteng pura kang sewaka bubar, mantuk marang ing wismane, kang samya mentas nglurug, langkung bingah tas menang jurit, nengna antara lama, ing Pajang winuwus, namtokken ing karsanira, arsa mbalik amengsah dhateng Mentawis, rembag lan Ki Mandura.
- (16) Kangjeng Sultan ingaturan uning, tan winarna antara tri candra, ucapen nagri ing Paos, wus karsaning Ywang Agung, sang Dipati Pajang ambalik, rembag lawan Jeng Pangran, Mandurarejeki, saben dina lelayangan, semangsane ing benjang tempuhing jurit, Pangran Mandurareja,
- (17) arsa ngamuk benjang sangking wuri, marang wadya bala

ing (k. 314) Mentaram, wus adadi gegamane, nanging tan ana weruh, kawarnaa Sri Narapati, arsa miyos sineba, kang wadya supenuh, sentana para punggawa, pepak andher ingkang munggeng Pancaniti, tan owah prenahira.

- (18) Tan antaraaa miyos sang Aji, ginarebeg gung para biyada, ngampil upacara katong, wus prapta Sitiluhur, obah samya atilar lampir, sagunge kang sewaka, wus lenggah sang Prabu, munggeng ing dhampar kencana, pan lelemek beludru wungu sisari, rinenda ing kencana.
- (19) Angandika Jeng Sri Narapati, mring sagunge kang para dipatya, tuwin wong Mentaram kabeh, "Pirsakna andikengsun, Singaranu sunjunjung lingih, dadya pepatih ingwang, sunparingi juluk, nama Rahadyan Dipatya, Singaranu dadia sesulih mami, nguyuni wong Mentaram.
- (20) Poma padha mituhua yekti", pra dipati tuwin wadya bala, samya sandika ature, sedaya awotsantun, Sri Narendra ngandika malih, marang Rahadyan Patya, "Heh ta Singaranu, si Paman Pajang Dipatya, pakarane dene tan seba Menta-wis", Ki Patih atur sembah,
- (21) "Nuwun Gusti tan wonten kang pamit", Martalaya matur awotsekar, "Amba midhanget wartine, pun Paman Pajang estu, arsa mbalik mengsah Nerpati, rembag kalih Dipatya, Mandurarejeku, katiga dipati Tuban", Sri Narendra ing lair amitambuhi, "Mokal yen mangkonoa."
- (22) Martalaya umatur wotsari, ing Jeng Sultan Agung (k. 315) ing Mentaram, "Pan nagri ing Paos semangke, estu pemangsulipun, bangga dhateng Gusti Nerpati, sampun dados gegaman", mesem sang Aprabu, eseme asemu cipta, wus anduga wijile amitambuhi, sang Nata lon ngandika.
- (23) "Lah ta mangsa mangkonoa ugi, yen si Paman Adipati Pajang, nanging tan sun nyatakene, mantri anom sireku, lumakua mring Pajang aglis, sira munduta kuda, si Dombaranipun, Paman Harya Tambakbaya, kang aduwe" mantri anom awotsari, lengser sangking byantara,

- (24) sarta mundhi ing serat nerpati, lampahira wau mantri mudha, marang ing Pajang sirage, datan kawarneng enu, sampun prapta ing Pajang enjing, warnanen sang Dipatya, ing Pajang puniku, apan lagya siniwaka, pan kasarupraptane duta Mentawis, jumrojog ing ngayunan.
- (25) Mantri anom alon denira ngling, "Heh dipati nedha atampia, Sultan Ngalaga surate", gya tinampunan sampun, wus binuka sinukmeng galih, ya ta dipati Pajang, angandikarum, "Tambakbaya kudanira, muni nglayang pinundhut marang sang Aji, Angger Sultan Ngalaga.
- (26) Pan si Domba pinundhut nerpati, kaya paran Yayi aturira", Dyan Tambakbaya wuwuse, "Yen pun Domba pinundhut, leheng umur kula puniki, lawan bojo kawula, katura sang Prabu", nulya tedhak Ta- (k. 316) mbakbaya, kudanira semana wus dentitihi, pan sarwi mundhut watang.
- (27) Atetegar pun Domba anyirig, Tambakbaya asru wuwusira, "Yen ta meksih ingkang duwe, pasthi yen nora ucul, ya si Domba ing awak mami", Ki Harya Tambakbaya, sarwi onclang lawung, anjiwir-njiwir kulitnya, "Upamane kulitku anggonen jurit, nadhahi wong Mentaram,
- (28) pasthi kanggo ing satengah sisi", denpepanas duta ing Mentaram, melongo ndulu polahe, tan pamit unduripun, mantri anom nander kepati, tan kawarna ing marga, wau lampahipun, raina wengi lumampah, sampun prapta negari Mentaram enjing, sultan lagya sineba.
- (29) Agya mulat utusane prapti, mantri anom majeng awotsekar, katur sedaya solahe, Harya Tambakbayeku, langkung dening memanas ati, mesem sajroning driya, sanga Kangjeng Prabu, osiking galih mangkana, "Sapa baya sun tuduh nindhihi jurit, anglurug marang Pajang.
- (30) Aming Eyang Mandura prayogi, suntuduhe anglurug mring Pajang, dimen pakewuh atine, iku kang gawe mungsuh", angendika Sultan Mentawis, "Eyang Mandurareja, jengandika patut, angluruga dhateng Pajang, putra-putra jengan-

dika ing Mentawis, andika tindhihana.

- (31) Sarupane kang para dipati, padha sira nguculna palampah, desa Pajang sarupane, boyong- (k. 317) ana wongipun, padha peken wonge pribadi, ingsun arsa uninga, polahe wong iku, wong Pajang arsa lumancang, dhinginana kerigen wadya Mentawis, rayudana ing Pajang.”
- (32) Nulya jengkar Jeng Sri Narapati, angedhaton keksih nge-mu duka, sumung-sumung prenajane, ingkang seba sedarum, dereng wonten kang bubar mulih, ngentosi kang timbalan, tan antara metu, dutane Jeng Sri Narendra, Nyai Lurah ndhawuhken timbalan aji, amedal wewingkingan.

(XXXVIII. PANGKUR)

- (1) Nyai Lurah sampun medal, sapraptane nenggih paseban jawi, ndawuhken timbalan prabu, marang Rekyana Patya, ”Singaranu tampia timbalan Prabu, jengandika ingandikan, lan sagung para dipati,
- (2) tuwin lan putra sentana, sedayane ngandikan manjing puri”, sandika ing aturipun, sagung para nayaka, pra sentana sedaya sami lumebu, prapta ing ngarsa narendra sedaya samya wotsari.”
- (3) Sang Nata alon ngandika, dukanira duk kina ulah wadi, sumeng ing prenaja prabu, tan kathah wiyos sabda, mring dipati putra sentana sedarum, Pangeran Mandurareja, kang tansah dinukeng liring.
- (4) ”Heh Singaranu Dipatya, wus sayekti Paman Pajang Dipati, ambalik ing karsanipun, wus karsaning Yang Sukma, Paman Pajang kudu geguyo- (k. 318) n lan ingsun, ing mangke Eyang Mandura-, raja inggih keng sun tuding,
- (5) nglurugi marang ing Pajang, inggih Eyang sun karya senapati, dadosa wewakilingsun, nindhihi pra dipatya, ngayu-mana para kadang ing Mentarum, lawan Uwa Purubaya, Paman Juminah ywa kari,

- (6) lawan si Paman Sumedang, lan Man Demang Tanpanangkil ja kari, padha melua anglurug, poma Eyang Mandura, wekas ingsun dipunprayitna ing kewuh, saguning para dipatya yen wonten ngucireng jurit,
- (7) inggih dika lunasana, sampun wangwang dados wewakil mami", Mandurareja wotsantun, sandika aturira, Sri Narendra angandika manis arum, "Lah Eyang Mandurareja, damela gelaring jurit,
- (8) Garudhanglayang punika, jengandika dados awaking jurit, cucuking prang ta puniku, Dipati Martalaya, Jasupanta para mantri ing Mentarum, pengawat kanan punika, Uwa Purbaya nindhihi.
- (9) Sentana sepuh sedaya, anunggila Uwa Purubayeki, pengawat kering puniku, adipati Sumedhang, lan pun Paman Pringgalaya tindhihipun, wong Pasundhan denirida, dene ingkang munggang wuri,
- (10) inggih putra jengandika, Pangran Harya Juminah kang nindhihi, sentana anem sedarum, lan Yayi Adipatya, Martapura lan Yayi Pamenang iku, poma denpadha prayitna", sandika ature sami.
- (11) "Manira paring tengeran, pertandhane Eyang wewakil mami, waos leligan puniku, andika tampanana, pan kinarya dedame- (k. 319) l tempuhing pupuh", kagyat tyase Ki Mandura, sandika sarya nampeni.
- (12) Angles manahe Mandura, sampun tlas welinge Sri Bupati, sedaya matur anuwun, sang Nata malih nabda, "Singaranu sira denprayitneng kewuh, rumeksa marang negara", sedaya wus kinen mijil.

(XXXIX. MIJIL)

- (1) Wus luwaran sanega ngajurit, nembang tengarangrok, ngalunalun kebeg gegamane, warna-warna yen dinulu asri, lir ngujana sari, busananing wadu.
- (2) Swareng jalma wor pangrik turanggi, myang gambireng ke-

woh, lir prewata tinom gegamane, sigra budhal penganju-
ring jurit, prapta jawi Taji, nenggih baris sagung.

- (3) kang rumiyin pelampahing jurit, ngrayudi ponang wong,
bawah Pajang binoyongan kabeh, ingkang bangga samya den-
pateni, dhusun urut margi, wus lebur sedarum.
- (4) Wadya alit samya den-jarahi, binoyong kang wadon, samya
geger srang-srangan polahe, samya ngili marang ing negari,
tur uning ing gusti, ing Pajang winuwus.
- (5) Sang Dipati ri sedheng tinangkil, pepak keng ponang wong,
Tambakbaya kang mungging ngarsane, wus miarsa lamun den
lurugi, gya saninggeng jurit, medal arsa methuk.
- (6) Kawarnaa gegaman Mentawis, sangking Taji bodhol, apan
nglarug mangetan lampahé, prapta Pajang jawining negari,
desa Mayong baris, Mandurarejeku.
- (7) Sang Dipati ing Sumedhang baris, desa Krandang manggon,
baris kubeng prayitneng westhine, Ki Mandura tengah kang
denggoni, ki- (k. 320) nubeng ing baris, sentana Mentarum.
- (8) Enengna prajurit Mentawis, Pajang winiraos, Tambakbaya
gunem lan wadyane, kajineman sami sureng pati, sedaya pre-
janji, sedya sareng lampus.
- (9) Lan Ki Rangga Jagaraga nenggih, sedya prang rerempon.
lan nyatakken nenggih prajanjine, Ki Mandurareja ing Men-
tawis, yen wus tempuh jurit, ngamuk sangking pungkur.
- (10) Rangga Jagaraga matur aris, mring Tambakbaya lon, "Yen
suwawi Angger ing yudane, ing Kerandang tinempuh ing
wengi, yen raina konti, kathah tyang Mentarum."
- (11) Angrembagi Ki Tambakbaya glis, sawadyane bodhol, bak-
da ngisa asamun lampahé, tan tengara semana wus prapti,
desa Krandang jawi, tan ana kang weruh.
- (12) Samya kendel ngasokken prajurit, wanci, sireping wong,
wong Sumedhang apan sirep kabeh, mung Pangeran kang
teksih alinggih, pan ingadhep dasih, prayitna ing kewuh.
- (13) Wadya Pajang anerajang wani, angamuk kumroyok, weneh

ngedrel gumrudug swarane, sang Dipati Sumedhang sira glis, medal marang jawi, nabuh bendhe ngungkung.

- (14) Wong Sumedhang kagayat medal sami, gugup tan wruh mungsoh, nyandhak gaman leng-ulengan geger, langkung kuwur tambah solahneki, selak mungsuh prapti, sami ngamuk purun.
- (15) Sigra campuh lawan ing ajurit, gorastra munyangrok, li-muting kacika ing mukswane, lir wun-awun tibaning jemparing, prawira keh mati, myang kebranan agung.
- (16) Sang Dipati Sumedhang wus kanin, sawadyanira sor, Tambakbaya nenggih ing mungsuhe, Panembahan Juminah nului, Tambakbaya nuli, kinanthah- (k. 321) an mundur.

(XL. DURMA)

- (1) Ngungsi barisira sang Dipati Pajang, lan Rangga Jagaragi, Harya Tambakbaya, nedya angyetenana, prejanjine Ki Dipati, Mandurareja, mila tinempuh jurit.
- (2) Pembalike yen sampun tempuh ing yuda, Pangran Mandura nenggih, mring dipati Pajang, Tambakbaya nerajang, byar raina tumpuk jurit, Jeng Panembahan, Purbaya kang nadhahi.
- (3) Ramening prang mungsuh rewang kathah pejah, wadya Pajang mangungkih, wong Mentaram panggah, Pangran Mandurareja, supe ngubayane nguni, sigra nerajang, prawira sura seti.
- (4) Panembahan Purubaya gya nerajang, sawadya golong pipis, kang keparab bubar, Pangran Mandurareja, pengamuke wuru getih, supe ubaya, mung ketang sih nerpati.
- (5) kawimbuhan sinupit gegaman kathah, semangsa lamun gingsir, rinampog ing kathah, mila nggregut tandangnya, Pangran Mandura mangungkih, wong Pajang rusak, keh mati miwah kanin.
- (6) Sang Dipati ing Pajang sigra nerajang, sawadya ambek pati,

Rangga Jagaraga, lan Harya Tambakbaya, ananging meksa tan polih, kakehan lawan, dumadya mlayu nggendring,

- (7) sarwi ngucap sira Harya Tambakbaya, misuh ngundhatundhati, mring Kyai Mandura, "Si Dhawuk teka cidra, sanggupe arsa ambalik, tengahing aprang, dene teka nyidrani."
- (8) Dadya kathah wong Mentaram kang miarsa, samya ginarit ngati, ya ta sang Dipatya, Pajang lan Tambakbaya, tiga Rangga Jagaragi, su- (k. 322) medyanira, angungsi Surawesthi.
- (9) Wus ingungsir saparane Tambakbaya, apan binuru anjing, Sira Tambakbaya, sigra nabrang Bengawan, Semanggi wus dentututi, kuda tinilar, pun Domba sampun keni,
- (10) dening wadya ing Mentaram duk semana, Harya Tambakbaya glis, lan Dipati Pajang, Ki Rangga Jagaraga, wus samyanggebyur benawi, numpak baita, lajeng mring Surabanggi.
- (11) Enengena wau kang asor ing yuda, kang mburu sampun bali, prajurit Mentaram, lajeng samya angrayah, anjarah sajroning puri, wus binoyongan, enjinge kang winarni.
- (12) Sampun mundur gegaman agung Mentaram, datan kawar-neng margi, enjinge wus prapta, negari ing Mentaram, wus katur Sri Narapati, solahing yuda, "Ing Pajang wus kajodhi,
- (13) pan Dipati Pajangkalih Tambakbaya, inggih sampun alari, kapale pun Domba, inggih sampun tinilar, katura Jeng Sri Bupati, miwah jarahan, kunjuka ing Nerpati."
- (14) Langkung trustha Kangjeng Sultan Ing Ngalaga, ngandika arum manis, "Iya sun tarima, sangking pitulunging Ywang, unggule wadya Mentawis", pan sinengkalan, sirna dik bayu bumi.
- (15) Wonten sengkil sakedhik sang Adipatya, Sumedhang nandhang kanin, pinaring dhukunnya, cinatur wus waluya, nulya nggeganjar sang Aji, mring wadya bala, ageng alit we-

radin.

- (16) Enengena Mentaram ingkang kocapa, dipati Pajang malih, kang kasor ing yuda, la- (k. 323) n Harya Tambakbaya, Rangga Jagaraga nenggih, ingkang lumampah, mring Surabaya prapti.
- (17) Sampun katur dhumateng Kangjeng Pangeran, nulya dipun-timbali, sang Dipati Pajang, lan Harya Tambakbaya, Rangga Jagaraga katri, wus prapteng ngarsa, atata samya ling-gih.
- (18) Pinisalin mring Pangeran Surabaya, priyagung tiga neng-gih, Jeng Pangran tetanya, wus pinajar sedaya, sasolahira ngajurit, lan wong Mentaram, Pangran Surabaya ngling,
- (19) "Lah becike sira Harya Tambakbaya, sun ulihaken nuli, ngirida wong wetan, ingsun dhewe kantuna, kerigen para dipati, ngater mring Pajang, sira dadi tetindhah."
- (20) Matur nembah sira Harya Tambakbaya, mring Pangran Surawesthi, "Yen kening tur kula, sampun mengsah Men-taram, sedaya digdayeng jurit, tiyang bang wetan, tan kuwa-wi ngajurit.
- (21) Tyang Mentaram sami asekti prawira, tan pasah tumbak bedhil, tuwin pra sentana, Pangran Blitar kuwasa, Pangran Puger luwih seti, Pangran Purbaya, saged ambles ing bu-mi.
- (22) Jeng Pangeran Juminah langkung kuwasa, tanapi wadya alit, samya prawireng prang, Pangran ing Surapringga, duk myarsa ature singgih, Ki Tambakbaya, duka yayah sini-pi.
- (23) Sigra nyandhak senjata mimis kencana, Tambakbaya bine-dhil, kena jajanira, tan pasah lir rinengga, mimis denturken a- (k. 324) glis, "Inggi puniku, pedhotan sing Mentawis."
- (24) Jeng Pangeran Ki Mandura tan ngandika, sagunge kang ningali, angalem ing manah, marang Ki Tambakbaya, Jeng Pangran emut ing galih, mring Tambakbaya, dukane awor

asih.

- (25) Jeng Pangeran Surabaya lon ngandika, mring Tambakbaya manis, "Heh ta Tambakbaya, sira sun alih nama, Dipati Senjata becik", matur sumangga, langkung dipunkasihi.
- (26) Ki Dipati Senjata pinutra-putra, mring Pangran Surawes-thi, nulya tinariman, ingandelaken prana, ing siang dalu tan tebih, lan Ki Senjata, kasmaran jroning galih.

(XLI. ASMARADANA)

- (1) Sigegen datan winarni, kang ngungsi mring Surabaya, sampun sawarsa lamine, ya ta ingkang kawarnaa, Kangjeng Sultan Ngalaga, enjing miyos sanga Prabu, pepak sagung pra dipatya.
- (2) Sentana para prajurit, pepak andher ing ngayunan, sang Nata ngandika alon. "Martalaya Jasupanta, sira padha dandana, sira padha ingsun tuduh, bedhahen negara Tuban.
- (3) Kabeh wadya ing Mentawis, sentana para punggawa, padha dandana ing gawe, padha sira angluruga, marang negara Tuban, ingkang angirida laku, si Dipati Martalaya,
- (4) lan Jayasupanta iki, miwah si Adhi Bragola, miwah wong Pasisir kabeh, metua kuloning kutha, dene si Martalaya, ametua teka kidul, kabeh gegaman Mentaram."
- (5) Kang kinen samya wotsari, sagung kang para dipa- (k. 325) tya, Jeng Sultan jengkar ngedhaton, ya ta kang para dipatya, kang aneng penangkilan, pan sareng bubar sedarum, pra samya dandan gegaman.
- (6) Ing dalu datan kawarni, ya ta semana wus enjang, gumer swarane punang wong, sang Dipati Martalaya, sampun nembang tengara, wus pepak gegamanipun, miwah Harya Jasupanta,
- (7) tuwin sentana Mentawis, gegamanira bra sinang, warna-warna tengerane, Sang Dipati Martalaya, budhal lawan Ki Harya, Jayasupanta neng pungkur, gumregut wadya

Mentaram,

- (8) Ingkang sumambung ing wuri, Ki Tumenggung Alap-alap, Katawengan ing wurine, sang Dipati Martalaya, barise aneng tengah, lan Harya Jayasupanteku, wong magersari akapang.
- (9) Para sentana Mentawis, ingkang lumampah ing wuntat, Panembahan Purbayane, lan Pangeran Singasekar, Pangeran Pringgalaya, Pangeran Juminah iku, lan Pangeran Tepasana.
- (10) Pangeran Puger nambungi, Jeng Pangeran Mangkubumya, Pangran Mandurarejane, tanapi Pangran Balitar, lan Pangran Silarongan, Pangran Tepasanta pungkur, Pangran Demang Tanangkilan.
- (11) Busanane warni-warni, barise para sentana, lir sekar setaman abyor, tan winarna lampahira, jawi Taji wus prapta, lampahé gaman geng nglarug, prapta sawetaning Pajang.
- (12) Angaler ngetan lumaris, anerajang wana arga, prapta ing Gunung Kendhenge, ya ta ingkang kawarnaa, (k. 326) Sang Dipati Bragola, lajeng mring negaranipun, enjing prapta ing Santenan.
- (13) Sakathahe wong Pasisir, kilen samya ingutusan, Demak lawan Jeparane, Semarang miwah ing Kendal, Kaliwungu wus prapta, Pengangsalan Batang rawuh, Pemalang Barebes Tegal.
- (14) Sedaya wus prapta Pathi, saha gegamanira bra, wus anembang tengarane, wau Dipati Bragola, budhal sangking Santenan, swaraning bala gumuruh, ginelak ing lampahira.
- (15) Menawa kantun ing kardi, lan gegaman ing Mentaran, tan winarna ing lampahé, prapta sakilening Tuban, wong Agung ing Mentaram, semana apan wus rawuh, sakidule kutha Tuban.
- (16) Geger desa tepis wiring, pra sami ngungsi jro kutha, dipati Tuban rinaos, ri sedhengira rembagan, kelawan mantrenira, pun Jayasantana puniku, pepatihira ing Tuban.

- (17) Angandika sang Dipati, mring Ki Patih Jayasantana, "Heh paran baya wartane, gegaman Mentaram prapta, sapa kang ngirid lampah, iya senapatenipun", matur patih Jayasanta.
- (18) "Kawula midhanget warti, pun Dipati Martalaya, punika senapatine, lan Ari Jayasupanta, dene kilen punika, Bragola tetindhihipun, ngirid pasisir sedaya.
- (19) Pra sentana ing Mentawis, punika kerig sedaya, tan kantun aneng purane", ngandika sang Adipatya, "Sira nglampah- (k. 327) na duta, mring bang wetan minta bantu, mring Sampang lan Surabaya,
- (20) lan sarupane wong Tubin, undangana denprayitna, angekeb ing kitha bae, lan mariyem baberkatan, unggahena pelatar, si Sidamurti puniku, arepena wong Mentaram.
- (21) Kang ngarepena wong Pathi, iya mriyem sun si Gelap", tur sembah anulya lengser, gumregut tandanging wadya, sami nata gegaman, anembang tengara ngungkung, gumerah bala ing Tuban.
- (22) Sagunge para prajurit, binagi pinatah-patah, kang tugur lawang seketheng, miwah kang jaga pelatar, warnanen Surabaya, duta ing Tuban prapta wus, gya ngaturaken kang surat.
- (23) Sampun tinampenan aglis, surate nulya winaca, aminta tulung tembunge, nulya Pangran Surabaya, gunem lan wadyanira, ingkang tinuduh tetulung, Ki Adipati Senjata.
- (24) Wong kalih ewu denirid, kalih Rangga Jagaraga, budhal sing Surabayane, kang kari aneng negara, sami mepak gegaman, baris sajro kuthanipun, anjagani wong Mentaram.
- (25) Menawa bedhah ing Tubin, ambanjur mring Surabaya, gentya ingkang winiraos, lampahira Ki Senjata, sampun prapta ing Tuban, lumbeng ing kitha sampun, wus panggih lan sang Dipatya.
- (26) Nulya sinegahan sami, prajurit ing Surabaya, sampun tina-

- ta barise, warnanen bantu Mandura, mlampah medal laut-an, awetara tigang ewu, prapta malebeng ing kitha.
- (27) Wastane kang dadi ti- (k. 328) ndhih, iya gegaman Mandura, Harya Mandalika rane, lan Ngabei Mangsisrana, Demang Jayasudira, sampun atawa sesuguh, barise sampun piner-nah.
 - (28) Ya ta wong agung Mentawis, sagung kang para dipatya, Bragola Pathi lingnya lon, "Kang Dipati Martalaya, suwawi benjang-enjang, kutha puniki ginepuk, alami ngantos pu-napa,
 - (29) wingi keh bantu keng prapti, ing Surabaya Mandura, ing-kang angrid lampahe, ing Surabaya punika, pun Paman ing Senjata, Tambakbaya duk karuwun, kawan ewu gega-mannya."
 - (30) Dipati Martalaya ngling, "Inggih Angger yen sembada, luhung ingantos medale, lan ageng gegaman Tuban, boten pantes mempena, lan malih kathah bebantu", mesem Di-pati Bragola.
 - (31) "Dhuh Kakang kula inani, yen wong Tuban metonana, katog ing saben-sabene, pan lengus lair kewala, pun dipati ing Tuban, amung jail warisipun, kedhik wirange kaetang.
 - (32) Ical wanguning dipati, anyuda ing kaprawiran, dereng ne-tepi ujure", gumujeng Ki Martalaya, "Angger dereng kan-tenan, menawi kepareng purun, amedali mring bebanar.
 - (33) Yen ben medala semangkin, nedha Angger benjang-enjang, sami tineter yudane, inginggahan kuthanira", sampun rem-bag sedaya, Dipati Bragola kondur, marang pamondho-kanira.
 - (34) Gentia ingkang winarni, sang Adipati ing Tuban, apan ta guneman mangke, lawan sagung pra sentana, lan Dipati Senjata, ambe- (k. 329) ciki baturipun, kudu aprang ing bebanar.
 - (35) Rembug kabeh mantri Tubin, miwah priyayi Mandura,

mupakat prang jawi kabeh, amung sang Dipati Tuban, ngajak ngekeb ing jro kutha, dadi riyon rembugipun, bantu tan nedya mundur prang.

(XLII. DURMA)

- (1) Kawarnaa Sang Dipati Martalaya, nembang tengara muni, gumrah wong Mentaram, sami nata gegaman, miwah Sang Bragola Pathi, nembang tengara, gumregut wadya Pathi.
- (2) Harya Sindureja prajurit Santenan, lan Harya Sawunggaling, Harya Mangunjaya, Ngabei Wirasraya, Tumenggung Raja-menggali, sampun siaga, andel-andeling Pathi.
- (3) Pra sentana Mentaram sampun siyaga, lan sagung pra dipati, Harya Jasupanta, penganjuring ayuda, wadya ing Tuban udani, yen wong Mentaram, arsa angrangsang biting.
- (4) Sigra nembang tengara wadya ing Tuban, sagunging Sarageni, munggah pelataran, mriyemira jinagan, wau punggawa Mentawis, sareng umangsah, surak gumuruh atri.
- (5) Sang Dipati Bragola sareng umangsah, saha surakira tri, kumroyok tandangnya, golong-golong apanthan, Risang Adipati Pathi, nitih turangga, adhangah songsong kuning.
- (6) Kudanira nenggih dipati Santenan, aran Ki Pulanggeni, bopong ulesira, penganggya murub mubyar, tengahing rana sesirig, wadya ing Tuban, gumrudug ambedhili.
- (7) Pan wong Pathi nora sangsaya mirisa, binendrong saya ngungkih, lir buta memangsa, miwah wadya Mentaram, pengamuke golong pipis, wong Tuban ika, tan kandheg ambedhili.
- (8) Bedhi- (k. 330) 1 ebum kelawan senjata rangkang, andres tibaning mimis, wong Pathi keh pejah, miwah kang nandhang brana, tanapi wadya Mentawis, dening wong Tuban, antuk papaning jurit.
- (9) .Wong Mentaram marakaken tetikusan, kang nggawa pacul

linggis, wong Pathi ambekta, andha kinarya minggah, Sang Dipati Bragola glis, angatag bala, kutha kinen ngunggahi.

- (10) "Heh wong Pathi kutha iku andhanana", gumrudug wadya Pathi, marakaken andha, miwah wadya Mentaram, wong Tuban panggah mbedhili, mriyem barkatan, kang aran Sidamurti.
- (11) Gya sinuled ngarepaken wong Mentaram, tugel pun Sida-murti, anulya pun Gelap. sareng sinuled ika, ingarepaken wong Pathi, sinipad sigra, sang Adipati Pathi.
- (12) Wus sinuled remuk pun Gelap tan munya, surak wadya ing Pathi, Dipati Bragola, ngedhangkrang pinayungan, kina-rutug tan gumingsir, kutha meh kokal, selak kesaput we-
ngi.
- (13) Samya mundur gegamane, wong Mentaram, miwah wa-
dya ing Pathi, samya masanggrahan, ucapen wong ing Tuban,
wus katur mring sang Dipati, mriyem berkatan, pecah pun
Sidamurti.
- (14) Lan pun Gelap rempu tugel dados tiga, njola dipati Tubin,
langkung pangungunnya, ruditya jroning nala, osiking tyas
sang Dipati, "Tan wande bedhah, negara Tuban iki.
- (15) Sidamurti apan iku baberkatan, batuwah dhingin-dhingin,
mengko kongsi pecah, pasthi nora selaya, rusak ing negara
Tubin", sang Adipatya, waspanira dres mijil (k. 331).
- (16) Sang Dipati pinaran lan garwanira, pan sampun denbisiki,
"Kabeh garwaningwang, padha sira dandana, payo alolos
ing wengi, bok karainan, mungsuh Mentaram ngrampit."
- (17) Punakawan kinen nimbali niyaga, tan dangu nulya prapti,
kinen agamelan, aneng paseban jaba, bedhayan kinen nem-
bangi, ngraṅgin swaranya, lir dereng suda galih.
- (18) Apan pajeg berise meksih melatar, warnanen Ki Dipati, wus
medal seksana, sangking ing puranira, wus prapta pinggir
pasisir, numpak baita, wau dipati Tuban.
- (19) Amung punakawan tetiga binekta, garwanipun kekalih,

selire tetiga, liyanipun punika, tan wonten midhanget warti, penyananira, teksih mempen neng puri.

- (20) Kang sinedya angungsi dhateng Balega, wau dipati Tubin, nenggih wadyanira, lan wadya ing Mandura, tuwin wong ing Surawesthi, pajeg barisnya, dereng miarsa warti.
- (21) Lolosira ing dalu dipati Tuban, nulya wong dalem warti, mring sang Adipatya, Senjata Surabaya, "Rakamta minggat ing latri", sareng miarsa, Senjata amisuhi.
- (22) "Baya dudu si Tuban trahing dipatya, baya bebet pengarit, olahe reramban, mring ibune ing kuna, dene kolune ngapusi, wong tinulungan, teka minggat si Anjing."
- (23) Pan wus bubar barise wong Surabaya, ing wayah bangun enjing, angalor punika, lajeng numpak ing palwa, wong Tuban puyengan tintrim, tangis gumerah, jro pura ting jalerit.
- (24) Sampun sirna ingkang baris pelatara- (k. 332) n, busekan samya ngili, arebut baita, gagap gugup sar-saran, ngantya sarat palwaneki, tumpang-tinumpang, lajeng kerem jeladri.
- (25) Pan miarsa wong Pathi lan wong Mentaram, gumerah kutha Tubin, panjriting wanita, wong Mentaram wus narka, yen minggat dipati Tubin, mbubrah pelatar, wong Pathi angleboni.
- (26) Lawan kulon wong Pathi ingkang binedhah, dene wadya Mentawis, lawang kidul ika, samya manjing sedaya, arebut boyongan sami, kedhatonira, jinarah denobongi.
- (27) Pirang-pirang wong Tuban ingkang kecandhak, samya binekta mijil, dinum lir ranjapan, ri sampun ing mangkana, wong Mentaram lan wong Pathi, apaguneman, mundur marang Mentawis.
- (28) Sinengkalan bedhahe negari Tuban, rupa dik sata nabi, dipati sanega, warnanen wong Mentaram, Dipati Martalaya glis, ngundangi bala, boyongan ken rumiyin.
- (29) Sang Dipati Pathi tumut mring Mentaram, pan sareng budhal-

neki, ngiringken boyongan, gancang kang carita, nglarug lampaha kang baris, tan kawarnaa, marga Mentaram prap-ti.

- (30) Sri Narendra lagya miyos siniwaka, aneng ing Pancaniti, wau praptanira, Dipati Martalaya, lan sang Adipati Pathi, saha tur sembah, boyongan katur sami.
- (31) Langkung trustha tyas Kangjeng Sultan Ngalaga, katur tingkahing nguni, dipati ing Tuban, sang na- (k. 333) ta anggegar, marang sagung pra dipati, para sentana, ginanjar wus weradin.
- (32) Para mantri miwah prajurit Mentaram, miwah kang wadya alit, datan kaliwatan, werata sedayanya, sang Nata suka ing galih, sokur ing Sukma, wadya kasmara jurit.

(XLIII. ASMARADANA)

- (1) Dangu nggenira tinangkil, Kangjeng Sultan ing Mentaram, sang Nata ngandika alon, "Padha sira pirsakena, yen mengko Jasupanta, iya ing sun junjung lungguh, ajeng Dipatya.
- (2) Heh Singaranu Dipati, mupakatna pra nayaka, Jayasupanta suneleh, Tumenggung Sujanapura, arane Adipatya", Kyana Patih Singaranu, tur sembah: "Inggi sandika."
- (3) Seksana Rahaden Patih, ndhawuhken timbalan nata, mring sagung bopati kabeh, myang tumenggung para arya, punggawa mantri samya, yen Jayasupanta iku, ing mangke nama Dipatya.
- (4) Sujanapura kang nami, sedaya matur kukila, ngestokken timbalan rajeng, sagung wadya Mentaram, ageng alit sedaya, yen Jayasupanta iku, Dipati Sujanapura.
- (5) Misuwur wong sanegari, sedaya sampun miarsa, ing ganjarane sang Rajeng, Dipati Sujanapura, nindhihi wong Panekar, asisih lan kadangipun, Adipati Martalaya.
- (6) Jeng Sultan Besaring puri, bu- (k. 334) bar sagung kang sewaka, mantuk wismeng dhewe-dhewe, awetara limang

warsa, Sultan Agung sineba, pepak punggawa supenuh, sentana para dipatya.

- (7) Jeng Sultan ngandika aris, "Dipati Sujanapura, sira dandana ing gawe, nindhihana wong Mentaram, bedhahen ing Mandura, Adhi Bragola ywa kantun, lawan si Kakang Sumedhang,
- (8) kang sunkarya senapati, Dipati Sujanapura, wong Mentaram sarupane, iya si Sujanapura, minangka wakilingwang, lan si Adipati Bragoleku, wong pasisir denkeriga."
- (9) Tur sembah ingkang tinuding, Dipati Sujanapura, abingar sekala tyase, lami denny ngarsa-arsa, ing karya mawi lata, ambedhaha negara gung, matia ing adilaga.
- (10) Sang Nata ngandika malih, "Heh Tumenggung Alap-alap, lawan si Katawengane, sira amisaha lampah, sira angeriwuka, mring nagri Surabayeku, dimen eruh aywa tandang.
- (11) Adhi Bragola sireki, kerigen pasisir ika, metua ing laut bae, Kakang Sumedhang milua, bareng Sujanapura, wong Pranaraga Madiun, iriden metu dharatan."
- (12) Rampung weweling nerpati, Jeng Sultan jengkar ngedhatyan, warnanen penangkilane, sagung kang para dipatya, sareng bubar sedaya, kang arsa andon anglurug, pra samya dandan senjata.
- (13) Gumerah wadya Mantawis, sedalu tan ana nendra, miwah pra sentana kabeh, wus sami tata gegaman, Dipati (k. 335) Janapura, Panumbak Sragenenipun, sami ginanjar sedaya.
- (14) Ing dalu datan kawami, semana sampuna enjang, gumer swaraning ponang wong, Dipati Sujanapura, sampun nembang tengara, prajurit wus sami ngumpul, lan kadang para lelurah.
- (15) Risang Bragola ing Pathi, sampun anembang tengara, andhingi ing lakune, mampir ing negaranira, ing marga tan winarna, gegaman ageng Mentarum, budhal sangking ing negara.

- (16) Ingkang lumampah ing ngarsi, Ki Tumenggung Jagabaya, lan Panji Wirabumine, lan Ngabei Patrabangsa, Demang Suradeksana, lan Ki Rangga Ngawu-awu, lan Ki Panji Singajaya.
- (17) Kang munggendu tengahing baris, Dipati Sujanapura, asritinon gegamane, sagung kang para sentana, lumampah munggendu wuntat, gegaman asri dinulu, lir pendah sekar setaman.
- (18) Ginelak lampahing baris, gancanging carita prapta, negara Majaranune, Ki Tumenggung Katawengan, Tumenggung Alap-alap, wus misah ing barisipun, anjujug ing Surabaya.
- (19) Prapta tepis wiring nagri, ing Surabaya jinagan, wong desa ketrajang geger, samya angili mring kitha, sigegen kang winarna, kang mring Pathi sampun rawuh, Sang Adipati Bragola,
- (20) sapraptanira ing Pathi, pasisir samya ngutusan, wus prapta sagegamane, wus sami dandan baita, prapta pinggir muara, Juwana nggenira kumpul, sagunging para dipatya.
- (21) Wau sang dipati Pathi, apan lagya anggenganjar, werata wadyane kabeh, miwah para mantrini- (k. 336) ra, sedaya wus ginanjar, mantrinira patang puluh, andel-andeling Santenan.
- (22) Pepatihe sang Dipati, wasta Harya Mangunjaya, lan Harya Sindurejane, dene parentahanira, Ngabei Wirasraya, Ki Demang Prawiratanu, lan Rangga Penantangyuda,
- (23) lan Ki Harya Sawunggaling, Ki Ngabei Wilantenan, lan Rangga Penatasingron, Ngabei Patramenggala, Ki Demang Jaleksana, lan Ngabei Angun-angun, lan Tumenggung Binarangan,
- (24) lan Rajamenggala nenggih, Ki Demang Puspadikara, sami bagus-bagus kabeh, ya ta wau sang Dipatya, budhal marang Juwana, pan arsa numpak neng ngriku, saosan baita aglar.
- (25) Palwanira pra dipati, pasisir awarna-warna, Lembu Prago-

ta kekoncen, jejagoan lelanangan, kothing lan tetajenan, tanapi baita selut, sumaos aglar muara.

- (26) Seksana sang Adipati, sampun anitih baita, palwa lembu titihane, Pecalang kang momong wadya, tetajen jejagoan, para dipati sedarum, wus sami numpak baita.
- (27) Wus mbabar layare sami, palwane para dipatya, mancal sangking muarane, asri lamun tiningalan, saingga peksi krendha, gamelan pating carengkung, sawarnine pra dipatya,
- (28) ambekta gamelan sami, sang Adipati Bragola, tigang rancak gamelane, Kodhok Ngorek kang bi- (k. 337) neta, peloge kang serancak, kang tunggil ing saperahu, kala ganjure tinembang.
- (29) Saruni pating carengking, lampahe baita nengah, tinempuh angin timure, baita pating balesar, wus samya prejanjean, neng Tuban sareng akumpul, lawan wadya gung Mentaram.
- (30) Baitaning wong pasisir, akathah kang rebut paran, satengah ana taledhor, ana kadya kuda ngerap, ana lir grudha nglayang, semana pan sampun rawuh, ujung muara ing Tuban.
- (31) Sigegen datan kawarni, kang meksih aneng lautan, yata kawarna lampahe, Dipati Sujanapura, kang medal ing dharatan, sampun prapta ing Sedayu, wadya Mentaram sedaya.
- (32) Anganti dipati Pathi, lawan pasisir sedaya, wuwusen wau lampahe, dipati Pathi wus prapta, aneng muara Tuban, sang Dipati sampun ngrungu, yen gaman Mentaram prapta.
- (33) Sagung bopati pasisir, baitanira agancang, sampun prapta muarane, nulya ngandika: "Lajenga, dhateng Sidayu ika", gya sareng mancal sedarum, gancanging layar wus prapta.
- (34) Amentas dharatan sami, wau kang para dipatya, Sang Dipati Bragola ge, panggih lan Sujanapura, apan sami rembagan, sampun amundhut perau, Dipati Sujanapura.

- (35) Para punggawa (k. 338) pasisir, sedaya asaos tundhan, gumer swaraning ponang wong, kuda esthi tandhu ika, kathahing wadya bala, aneng pesanggrahanipun, baita aneng muara.
- (36) Wus rayeg rembaging jurit, seksana numpak ing palwa, layar marang Mandurane, Dipati Sujanapura, nitih baita lanang, wadya wus mancal sedarum, kumerab lampahing palwa.
- (37) Wau sang Dipati Pathi, lembu ingkang tinitihan, miwah sagung sentanane, samya nitih ing Pedalang, pra sentana Mentaram, samya sinaosan sekat, prajurit sami taruna.

(XLIV. SINOM)

- (1) Wus angungak ing muara, prapta pinggiring gegisik, kawarnaa wong Mandura, negara lelima nenggih, Sampang lan Ribanggi, Baliga Sumeneb iku, kelawan Pamekasan, Pekancangan samya prapti, amiarsa wong agung Mentaram prapta.
- (2) Pan sampun sami klempakan, ing Mandura nggennya baris, apan sami paguneman, sagung kang para dipati, Dipati Mandura ngling, apan sami dipuntantun, nadhahi wong Mentaram, "Aja na riyon ing pikir, lamun riyon entheng sinangga ing yuda.
- (3) Iya gegaman Mentaram, wartane ingkang nindhihi, Dipati Sujanapura, dadi tungguling ajurit, pranakan ing Kadhiri, Sujanapu- (k. 339) ra digbyanung, tate amangun yuda, denpadha prayitneng westhi", kawarnaa wong Mentaram pan meh prapta.
- (4) Geger wadya ing Mandura, sumreg sami tata baris, gya budhal sing kuthanira, wus prapta pinggir gegisik, pra samya anjagani, wong Mentaram inggahipun, sampun yun-ayunan, acampuh bedhil ⁷⁾, ramening prang surake ambal-ambalan.
- (5) Wong Mentaram karepotan, nora oleh papan jurit, apan

kathah ingkang pejah, mundur samya nandhang kanin, nanging meksa angungkih, para Prajurit Mentarum, miwah wadya Santenan, nanging ta kasaput wengi, samya mundur wong Mandura pirembagan.

- (6) Dipati Sampang Mandura, Sumeneb lan Aribanggi, ing Balega Pekacangan, pra samya gunem ing wengi, Pangeran Balega ngling, "Kadi pundi karsanipun, sakehing pra dipatya, prajurite wong Mentawis, sampun tita tan purun munggah dharatan.
- (7) Upami rembag sedaya, dimen munggah wong Mentawis, yen wis munggah ing dharatan, padha denantep ing jurit, yen purun munggah ugi, wong Mentaram pasthi lebur, punika babar pisan, kados boten mangsah malih, wong Mentaram pasthi lebur dening toya."
- (8) Pra dipati sami rembag, nulya ingundhangan sami, saka thahe prawiranya, kinen ndhedhepa rumiyin, yen munggah wong Mentawis, saenteke baturipun, sedaya neng dharatan, anulya inga- (k. 340) muk wani, pasthi lebur wong Mentaram ting kurambang.
- (9) Kuneng kang rembag wus dadya, ucapen wadya Mentawis, Dipati Sujanapura, kang aneng tengah jeladri, bopati denu-tusi sedaya sami tumurun, nitih baita sampar, Dipati Bragola prapti, sampun panggih Dyan Pati Sujanapura.
- (10) Bopati kang samya prapta, anitih baita alit, pra samya adhedhayanan, weneh jukung dentitih, ana nitih jejati, perau akathah ndulur, sampun prapta sedaya, samya minggah pra dipati, ing palwane Dipati Sujanapura.
- (11) Dipati Sujanapura, angantep sagung dipati, "Lah kadi pundi ing karsa, wekasaning prang puniki, ing wong cilik keh mati, datan wonten wekasipun, inggih Angger Santenan, densamya rembag premati, yen amunga mekaten mangsa sampuna.
- (12) Miwah Pangeran Sumedhang, lah kados pundi ing pikir", angling Dipati Bragola, "Andika Kakang rumiyin, karsa

dika sayekti, manira inggih jumurung, dening para dipatya, sedaya darmi nglampahi, langkung-langkung sangking ing reh jengandika.

- (13) Nadyan pun Kakang Sumedhang, mangsa sageda nglangu-
ngi, sangking karsa jengandika", Sujanapura mangkya ngling,
"Lah inggih yen suwawi, sami ngawaki prang pupuh, sam-
pun ngamungken bala, saguning para dipati, angirida won-
ten ing ngarsa sedaya."
- (14) Ya ta Dipati Bragola, miarsa suka ing galih, wuwuse Suja-
napura, ngandika dipati Pathi, "Punika (k. 341) kang pra-
yogi, ingkang rembag gathak-gathuk, boten kakehan ting-
kah, bupati samya ngawaki", sampun rembag sedaya sa-
gung bupatya.
- (15) "Sakehing para prawira, kinen maguta kariyin, bopatine
nindhihana, yen sida pinapag jurit, sakehe wong sinelir,
lah nedha barenga ngamuk, sampun wonten ngucira, nedha
janji bareng mati", pra dipati sampun riyeg rembagira.
- (16) Sampun sami prejanjian, nedha mangkat bangun enjing,
sami minggah ing dharatan, sampun rembag pra dipati,
wadya wus kinen cawis, wangsul ing baitanipun, saguning
pra dipatya, sedaya wus dandan jurit, kawarnaa pan sam-
pun bangun raina.
- (17) Samya minggirken baita, prajurit arebut dhingin, tan ana
sebawanira, prajurit angati-ati, miwah kang wadya alit,
prapta ing dharatan sampun, samya nata gegaman, wadya
Mentaram ndhingini, ingkang kantun wus sami minggah se-
daya.
- (18) Apan ta sampun raina, gegaman sampun miranti, pasisir
samya ubekan, dening wadya ing Mentawis, bedhil sam-
pun miranti, kalataka mriyem ebum, lela lawan anakan, ing
papan sampun miranti, dyan kocapa dipati Sampang Bale-
ga.
- (19) Sareng wayah sampun rina, nulya kinen mariksa glis, utus-
an kagyat tumingal, yen wong Mentaram wus prapti, se-

daya pra dipati, sampun tata barisipun, sagung para dipatya, sami anindhihi (k. 342) baris, tungguling prang angedhangkrang pinayungan.

- (20) Dipati Sujanapura, kang munggeg dhadhaning baris, kang dadya pengawat kanan, nenggih sang Dipati Pathi, ngedhangkrang payung kuning, pengawat kering puniku, Pangeran ing Sumedhang, lan sagung manca negari, wong pasisir kerid Dipati Bragola.
- (21) Para sentana Mentaram, enggene ing wuri tebih, Dipati Sujanapura, ken nembang tengara sami, miwah wadya ing Pathi, bendhene tinitir ngungkung, teteg kaya butula, saru-nine wong pasisir, ting jalerit barung lan watang kaserang.
- (22) Wong Sampang sigra tengara, geger ingkang ponang baris, kadhinginane papanira, ana lenane ing wengi, datan nyana ing batin, wong Mentaram minggah dalu, gegaman sampun tata, wong Sampang gugup kang baris, wong Mentaram surake ambal-ambalan.
- (23) Bubrah barising Mandura, wong Mentaram ambedhili, wong Sampang kathah kang kena, ing mimis kathah kang mati, dening karoban tandhing, kadhinginane papanipun, wong Mandura keh pejah, ingkang mundur nandang kanin, kang saweneh ana ingkang binabayang.
- (24) Sagung kang para dipatya, ing Mandura karsaneki, sami ngawaki priyanga, arsa ngantep ing ajurit, dipati papat kait, sumedya barenga lebur, dipati Pamekasan, arembug ngamuk ing jurit, samya sedya prang tumpes aneng jro (k. 343) kutha.
- (25) Kait lan wong Aribaya, Balega Mekasan wani, Sumeneb sedaya rembag, ndhog sapetarangan ugi, apan sampun ajanji, semedya barenga lebur, sang Dipati Mandura, ya ta semana nuruti, rembag dadya anulya nembang tengara.
- (26) Surabaya ambal-ambalan, barung lan tengara muni, lir pendah karengeng wiyat, nimbangi wadya Mentawis, bendhe munya tinitir, anenggih Ki Tundhungmungsuh, suraknya

asauran, kadya ombaking jeladri, bedhil munya lir gonjing bumi prakempa.

- (27) Kalataka asauran, gumrudug senjata alit, swarane lir langit rebah, langkung ramening ajurit, wong Sampang akeh mati, wong Mentaram padha luput, wong Mandura keh pejah, prandene meksa angungkih, ambek pati Balega maju sedaya.
- (28) Samya prajurit seliran, dipati sami ngawaki, wong Mentaram kuwat tadhah, pra dipati nyelirani, pra dipati pasisir, Bragola tetindhihipun, sareng mangsah ing rana, wong Mandura akeh mati, meksa ngamuk tan nedya mundur ing yuda.

(XLV. DURMA)

- (1) Prajurit wong Mandura anerajang, aran pun Jagapati, polahhe lir singa, sesuta kurang mangsa, wong Mentaram anadhahi, pan sampun pejah, ana kang prapta malih.
- (2) Anerajang kang aran pun Jayengra- (k. 344) na, lawan pun Jayengpati, lan pun Jayengbadra, lawan Ki Jayengkara, tanapi pun Jayengresmi, lan Jayenglaga, lan Rangga Gobag-gabig,
- (3) Mangundaka kelawan pun Demang Lata, lan Rangga Thonathini, Demang Pamucukan, lan Demang Bergajagan, Ki Ngabeo Golang-goling, Panji Sorangan, lan Demang Rujakbeling.
- (4) Sareng nempuh tandange lir saradula, wong Pathi anadhahi, Dipati Bragola, apengkuh yudanira, angedhangkrang payung kuning, ingamuk rampak, ingebyukan datan gingsir.
- (5) Wong Mandura ingkang nempuh kathah pejah, dipatinya angisis, pan sampun lumajar, dipati ing Mandura, Sumeneb sampun anggending, tuwin Balega, lumayu tan atoli.
- (6) Wong Mentaram pamburune lir denawa, sedheng amangsa daging, miwah wong Santenan, lir bajo angejawa, kang

kecandhak denpateni, mawur sar-saran, pati-pati mbentusi.

- (7) Pan kasaput ing dalu mundur kang yuda, amesanggrahan sami, Dipati Bragola, sedaya mesanggrahan, sakehe para prajurit, sami mondhokan, suka wadya Mentawis.
- (8) Sang Dipati Sujanapura semana, lajeng kasukan latri, samya abedhayan, kumpul wong Janapuran, wau sang Dipati Pathi, sawadyanira, sayah wuru ing jurit.
- (9) Sang Dipati ing Pathi eca anendra, sanget sayah ing jurit, (k. 345) wong Sampang Balega, Sumeneb Pamekasan, Pekancangan Aribanggi, apirembagan, arsa ngamuk ing wengi.
- (10) Ki Dipati Pamekasan asru mojar, "Aja na nggawa mantri, padha wong seliran, pra arya lan prawira, sok kenaa salah siji, wong ing Mentaram, kang dadi senapati,
- (11) pondhokira Dipati Sujanapura, payo jinujug dhingin", Mekasan Balega, Sumeneb Aribaya, 'pan sami ngawaki jurit, pan sampun prapta, pondhoke wong Mentawis.
- (12) Gya lumebu ing pondhoke Janapura, sigra angamuk weni, geger wong Mentaram, Dipati Janapura, meksih abedhayan sami, kang ngamuk prapta, kumroyok anumbaki.
- (13) Ki Dipati Mekasan sareng nerajang, mring Sujanapureki, sigra tinalempak, Dipati Janapura, tinangkis ing tangan kering, meksa ndheradhag, gulu ibinge keni.
- (14) Datan pasah Sujanapura aniba, nulya dipunkakahi, mring sang Adipatya, males Sujanapura, nggennya nuduk sarwi lali, jajane kena, uwal denny ngakahi.
- (15) Wus lumayu Ki Dipati Pamekasan, sami anandhang kanin, ingkang ngamuk bubar, dipati Pamekasan, ing pu (k. 346) rang gennya ngemasi, Sujanapura, pejah pakuwon nenggih.
- (16) Wong Mentaram sagung kang para sentana, tan wonten kang miarsi, wong manca negara, pasisir tan uninga, wurahan wadya Mentawis, alelumbungan, swara pating jalerit.
- (17) Pamondhokan Kasujanapuran gumerah, ya ta wong agung

Pathi, pra samya siyaga, miwah manca negara, para dipati pasisir, nembang tengara, gumer swaraning jalmi.

- (18) Wus misuwur Dipati Sujanapura, kawarta yen ngemasi, Dipati Bragola, kelangkung ngungunira, wadya Mentaram awingwrin, tetungguling prang, punika angemasi.
- (19) Pra sentana Mentaram prapta sedaya, mring Janapuran aglis, dipati Santenan, Pangeran ing Sumedhang, dadya arembagan sami, para sentana, lan sagung pra bopati.
- (20) Sapejahe Sujanapura punika, kekes wadya Mentawis, dadya rembagira, sentana pra punggwa, sira sang Dipati Pathi, ingkang kinarya, anguyuni ing baris.
- (21) Wis misuwur yen Sang Dipati Bragola, minangka senapati, tetungguling rana, agul-aguling yuda, semana wadya Mentawis, sami rerangkah, tan ana metu jurit.
- (22) Jeng Pangeran Silarong ing rembagira, mantuk dhateng Mentawis, ngaturi uninga, konjuk ing Kangjeng Sultan, Pangeran Silarong aglis, numpak baita, tan kawarna ing margi.
- (23) Gegancangan lampahhe prapta Mentaram, sampun malebeng puri, umatur Jeng Sultan, "Amba matur ing Tuwan, ngaturaken pati urip, tiwas- (k. 347) ing karya, kawon tiyang Mentawis.
- (24) Abdi dalem pun Sujanapura pejah, miris wadya Mentawis, tan wonten maguta, yudane tyang Mandura", legeg wau Sri Bupati, alon ngandika, Kangjeng Sultan Mentawis.
- (25) "Heh Silarong kaya paran karepira, ing mengko wong Mentawis, yen mangkono uga, padha konen mundura", Pangeran Silarong tur bekti, "Atur kawula, nuwun duka Nerpati.
- (26) Yen suwawi ing karsa panduka Nata, pun Kaki Jurukithing, Tuwan lampahena, dhateng nagri Mandura", kagyat tyas Sri Narapati, "Apa sih gesang, si Kaki Jurukithing.
- (27) Lah Silarong si Kaki gya timbalana, si Kaki Jurukithing,

marang Pegambiran”, Pangran sigra wotsekar, lengser sing byantara aji, mring Pegambiran, panggih lan Jurukithing.

- (28) ”Sapa iki” kang wayah nulya tur sembah, ”Wayah Tuwan pribadi, Silarong kawula”, kagyat wau kang eyang, ”Kadimgaren sira prapti, baya na karya”, Pangran umatur aris.
- (29) ”Pan kawula ngutus wayah jengandika, Kangjeng Sultan Mentawis, Eyang tinimbangan, dhateng wayah Jeng Sultan, dene kawon tyang Mentawis, nglurug Mandura, Sujanapura mati.
- (30) Jengandika ingkang kinen tumindaka, ngejuma wong Mentawis”, Ki Juru lon mojar, ”Wus lali ing sun aprang, lan lakone tan kadugi”, matur kang wayah, ”Kawula tandhu Kaki.”
- (31) Sigra mangkat Ki Juru lawan kang wayah, anitih tandhu aglis, tan kawarneng marga, (k.348) wus panggih lan keng wayah, Kangjeng Sultan ngandika ris, ”Eyang tindaka, dhateng Mandura mangkin.”
- (32) Nulya mangkat Pangeran Slarong semana, lan Kyai Jurukithing, tan kawarneng marga, wus prapta ing Mandura, enggar wong agung Mentawis, sarawuhira, Pangeran Jurukithing.
- (33) ”Sapa baya sapatine Janapura, senapatining jurit”, matur pra dipatya, ”Wayah Tuwan Santenan, sang adipati ing Pathi, ingkang minangka, gentining senapati.”
- (34) Kyai Juru angliwet ing kendhilira, sampuning mateng neng-gih, nulya kinepelan, sagung para dipatya, Ki Juru ngandika aris, ”Sira dumena, marang sagung bopati.”
- (35) Wus dinuman sakathahe pra dipatya, ya ta wadya Mentawis, kang pejah ing rana, suta sampun gumantya, sedaya kang para mantri, kang tan sesuta, kaponakane dadi.
- (36) Kang saweneh sadulure kang gumantya, sanak nak-sanak dadi, ingkang lesning pisan, tan suta tanpa kadang, patinggine desa dadi, sampun werata, sesulih kang ngemasi.
- (37) Jurukithing semana aken ngliweta, ing kendhilira malih, samatenge ika, dinum mring wadya bala, sarupane kang pra-

jurit, sampun werata, nembang tengara muni.

- (38) Pan kumerab sagung wadya ing Mentaram, siyageng ing ajurit, sagung pra dipatya, miwah para sentana, wus rembug ngawaki jurit, wadya Mentaram, gumergut tandangneki.
- (39) (k.349) Dyan warnanen dipati ing Aribaya, siyaga magut jurit, dipati Mandura, ing Sampang lan Balega, Pamekasan Aribanggi, ing Pekacangan, samya medali jurit.
- (40) Sampun campuh bedhil-binedhilan ramya, wong Mandura ningali, agiris sedaya, tumingal wong Mentaram, wong Mandura samya ajrih, ing tandangira, samya tan darbe ati.
- (41) Dadya bubar gegaman limang negara, lumayu rebut dhingin, wong Pathi Mentaram, lir buta kurang mangsa, kang kecan-dhak denpateni, kang kawuwusa, dipati Sampang nenggih,.
- (42) arembungan lan wadya arsa nungkula, ngaturken pati urip, mring sultan Mentaram, sampun karya surat, utusan sampun lumaris, mring sang Dipatya, Sumedhang lan ing Pathi.
- (43) Sampun katur surate mring Jeng Pangeran, Sumedhang lan ing Pathi, tembung kang surat, "Kawula katanggunga, inggih sang Dipati kalih, tur pejah gesang, konjuk Gusti Mentawis."
- (44) Langkung suka galihe Pangran Sumedhang, lan sang Dipati Pathi, sampun tinengeran, wau kutha ing Sampang, yen wis biluk sang Dipati, wus atur surat, nungkul tembung manis.

(XLVI. DHANDHANGGULA)

- (1) Ya ta wau wadya ing Mentawis, pan anglurug dhateng ing Balega, sampun jinarah kuthane, dipatine kecup, pan binesta mring wong Mentawis, dipati Aribaya, (k.350) ngungsi marang gunung, kedhatorne wus jinarah, wong daleme apan sami denboyongi, lebur kutha lelima.
- (2) Pekacangan lan ing Aribanggi, ing Sumeneb Mandura Mekasan, lebur binoyongan kabeh, mung nagri Sampang wutuh, pan punika teluk kariyin, denya tur pejah gesang, ya ta wong

Mentaram, samya adundum boyongan, duk semana pan arsa bubar tumuli, wong agung ing Mentaram.

- (3) Sang Dipati ing Sampang wus cawis, pan binekta seba mring Mentaram, ambekta wong sewu kehe, sampun bubar sedarum, sangking Sampang wadya Mentawis, gumerah ing muara, adandan perau, wus mbabar layar sedaya, tan adangu sampun prapta ing Garesik, andarung lampahira.
- (4) Sakathahe bopati pasisir, lajeng dhateng Mentaram sedaya, miwah manca negarane, ya ta Pangeran Juru, ing Sumedhang lan Sang Dipati, Bragola arembagan, utusan karuhun, tur uninga Kangjeng Sultan, panungkule dipati Sampang aneng-gih, Balega sabalanya.
- (5) Pan sinerod lampahé duta tri, sampun prapta negari Mentaram, katur wau sedayane, nulya Jeng Sang Aprabu, wus utusan mantri kekalih, gancangireng carita, ingkang nglurug rawuh, ing Jurangjero semana, (k.351) pan kapethuk utusan sangking Mentawis, pra samya asesaban.
- (6) Ya ta wau utusan nerpati, andhawuhken timbalan narendra, adipati Balegane, kinen nelasi sampun, sinudukan sampun ngemasi, jisime wus pinetak, ing Jurangiro iku, makame dadi keramat, sang Dipati ing Sampang dipuntimbali, lajenga mring Mentaram.
- (7) Obah catur tataning nerpati, sengkalané duk bedhah Mandura, sarta Balega patine, punika babadipun, kawarnaa wadya Mentawis, lawan dipati Sampang, semana prapta wus, sajroning nagri Mentaram, Sri Narendra ri sedheng miyos tinangkil, kang sangking nglurug prapta.
- (8) Kyai Jurkithing lajeng nangkil, mring kang wayah Jeng Sultan Ngalaga, Sang Dipati Bragolane, Pangran Sumedhang wau, apan sareng denny wotsari, ngaturaken boyongan, konjuk ing sang Prabu, langkung trustha ing wardaya, Kangjeng Sultan Ngalaga reseb ningali, marang dipati Sampang.
- (9) Lon ngandika Jeng Sri Narapati, "Heh dipati ing Sampang ta sira, sun aku anak yektine", dipati Sampang nuwun, saha

ngrepa sujud ing siti, Kangjeng Sultan nggeganjar, marang ing wadya gung, bopati para sentana, pan sedaya ginanjar sampun weradim, miwah dipati Sampang.

- (10) Sabusananira adi luwih; pan sinami lan putra pinarnah, anenggih pedalemane, pinutra-putra danu, pinaringan negara katri, Mandura ing Balega, Aribaya iku, ya (k.352) ta Kangjeng Sri Narendra, abdenira sangking Jagaragan nguni, aran pun Geniraga.
- (11) Apan tan wus jinunjung kang linggih, pan kinarya patih jro punika, Endranata jejuluke, sultan jengkar ngedhatun, tan winarna lamine nenggih, antara pitung candra, sultan ing Mentarum, siniwi para dipatya, pepak andher satriya para dipati, jejel ing penangkilan.
- (12) Sultan Agung angandika aris, "Heh tumenggung Mangunang sira, lawan si Yudapranane, lan Katawengan iku, padha sira dandana jurit, bedhahen Surabaya", katiga wotsantun, "Kabeh wong manca negara, tindhihana anakingsun Ki Dipati, Sampang sira urunna,
- (13) abarisa ing Terusan benjing, aja yuda yen ora linanggar, penet keturunan bae", rampung weling Sang Prabu, nulya jengkar malebeng puri, wamanen penangkilan, sareng bubaripun, kang arsa andon ayuda, Ki Tumenggung Mangunaneng mepak baris, lawan Ki Alap-alap.
- (14) Sampun pepak wadya ing Mentawis, sigra lampahira gegancangan, tan winarna ing lamine, ing Japan sampun rawuh, ing Terusan nggenira baris, bengawan sinabrangan, pan sami binendung, kang mili mring Surabaya, ingurugan bebatang lan kolang kaling, dadya wong Surabaya,
- (15) nora nana toya kang binukti, kang ngombea apan dadi lara, awatuk lawan wetenge, mantri arembug nungkul, kang sate-ngah (k.353) angajak jurit, ana ngajak biluka, apan sampun katur, mring Jeng Pangran Surabaya, siniwaka denning saka-thahing mantri, rangga ngabei demang.
- (16) Pra tumenggung pepak sami nangkil, para panji lan arya sen-

tana, pra sami aseba kabeh, sareng denny aumatur, kang sepalih angajak jurit, kang saweneh angajak, seba ing Sang Prabu, Kangjeng Pangran Surabaya, Tambakbaya kumitir ber ingkang wani, melaku denadu prang.

- (17) Wong ing Surabaya samya angling, "Tambakbaya kudu kumawawa, kudu angajak prang bae, yen enjuha karuwun, pasthi datan neng Surawesthi, duk ana nagri Pajang, basa uga iku, wong mati angajak-ajak, Tambakbaya burone sultan Mentawis, iku wong ngajak rusak."
- (18) Langkung emeng wau sang Dipati, dipunrasa bener ingkang mojar, angajak nungkul becike, rinaos galihpun, nanging meksih rinasa isin, semana saya lama, kang wadya akuru, wong Surabaya tan mangan, sakathahe wadya kang ngajak ajurit, samya nungkul sedaya.
- (19) Ngajak teluk mring sultan Mentawis, dyaning mangke Pangran Surabaya, kagegeran ing nalane, anungkul karsanipun, anuruti kang para mantri, "Lah sira putraningwang, sebaa karuwun, ing sun pan ora tumindak, putraningsun Ki Pekik sunkarya wakil, ngirida mantreningwang.
- (20) Para mantri sedaya tur aris, dhateng gustenira sang Dipatya, "Pangraos kawula mangke, Nahangger lampahipun, (k.354) kadi boten mungkasi kardi, yen suwawi ing karsa, Jeng Tuwan satuhu, inggih tumanduk priyangga, kepanggiha ing putra Tuwan Mentawis, supaya katrimaa."
- (21) Sang Dipati Surabaya angling, "Ingsun weruh kabeh karepira, nanging ing sun durung sae, katemu Anak Prabu, amung putraningsun puniki, Ki Mas Pekik mlakua, dadi wakil ing sun, ing sun srahaken Ywang Sukma, lara pati luwih karsaning Ywang Widi, mangsa bodhoa Allah.
- (22) Iya sira kang sunikon tut wuri, angaterna marang putraningwang, kang dadia seratine, anggawaa wong sewu, lan sakehe kang para mantri, nggawaa raja brana, iki layang ing sun, tibakena ing utusan, ingkang baris ana sajabaning kori, Mangunaneng kang nama."

- (23) Ya ta agya Mas Pekik lumaris, pan ingiring mantri Surabaya, bala sewu ing wingkinge, raja brana pinikul, apan kathah bebektan gili, apan kinarya tandha, yen temen anungkul, sapraptanira ing jaba, densesiwo marang wadya ing Mentawis, wong Surabaya ebat.
- (24) Kyai Demang Urawan kariyin, mbekta serat pan sampun prapta, sajroning barisa gedhe, Ki Mangunaneng metu, Ki Urawan dipunpanggihi, wus ngaturken kang surat, sinukmeng jro kalbu, ungele sampun kadriya, apan nungkul Pangran Surabaya wakil, Raden Pekik keng putra.
- (25) Mangunaneng suka angling aris, "Iki bener karsaning Pangeran, wong ngeman marang nagrine, nanging kuciwanipun, dene putra kinarya (k.355) wakil", Ki Mangunaneng ngucap, "Kapriye ing rembug", para mantri aturira, "Mangsa borong" Mangunaneng ngandika ris, "Gegaman bubarena."
- (26) Kyai Demang Urawan wus mulih, sampun marak dhumateng Raden Mas, sampun katrima lampahe, Mangunaneng winuwus, pan utusan ngaturi uning, yen Pangran Surabaya, ngaturi panungkul, enjingira kawarnaa, sigra bubar sakehe wadya Mentawis, miwah wong Surabaya.
- (27) Tan kawarna lampahe neng margi, sampun prata nagri Pranagara, sampun lereb sedayane, samya agunem rembug, Mangunaneng lan Ki Ngabei, Katawengan semana, lan Yudapraneku, Katawengan alon mojar, "Kadi pundi Pangeran ing Suraweshti, teka boten lumampah,
- (28) dereng eca raose ing galih, menawa ta manahe tan laba, kinarya bujuk putrane", Ki Mangunaneng muwus, "Yen mekaten rembag puniki, suwawi ingutusan, lamun temen nungkul, nenggih anunten nusula", Mangunaneng utusan mantri kekalih, bali mring Surabaya.
- (29) Raden Pekik anggawani mantri, Ki Urawan kang kinen man-tuka, dene sanget ingdukane, utusan wus lumaku, tan winarna marga' wus prapti, negari Surabaya, Urawan umatur, "Sampeyan Gusti ngaturan, dhateng putra panduka sultan

Mentawis, arsa panggih priyangga.”

- (30) Sang dipati agugup ing galih, nulya dandan akekambil kuda (k.356) sarya nutuh sarirane, angrasa lamun luput, ”Yen nganggea rembaging mantri, mangsa ta mangkenea, manaha anglangut, menawa ta Kangjeng Sultan, duwe adil palamarta marang mami, cupet baliloningwang.”
- (31) Sigra budhal wau sang Dipati, Surapringga miwah Tambakbaya, binekta wau karsane, Jagaraga tan kantun, sang Dipati Pajang umiring, mring Pangran Surabaya, lampahira ndarung, denanti neng Pranaraga, Ki Dipati Surabaya sampun prapti, negari Pranaraga.
- (32) Aseseban sakathahing mantri, Mangunaneng lawan Katawengan, Yudaprana sakancane, rembagan aneng ngriku, apan nganti timbalan aji, semana sampun prapta, utusaning prabu, amundhi timbalan nata, sampun panggih lan Ki Mangunaneng singgih, Pangeran ingaturan.
- (33) Sang Dipati Surabaya prapti, nulya gandhek Mentaram asigra, dhawuhken timbalan rajeng, ”Nedha andika wangsul, lan putranta nggih kinen bali, dhateng ing Surabaya, karsane sang Prabu, mung pun Harya Tambakbaya, kang pinundhut ing Kangjeng Sri Narapati, dhateng nagri Mentaram,
- (34) lan sakathahe kang para mantri, Surabaya pinundhut sedaya, kinen lajenga ing mangke, putra panduka Prabu, ing Mentaram arsa udani”, Pangeran Surabaya, matur sarwi ndheku, ”Sumangga datan wasesa, ing karsane Sri Narendra ing Mentawis, Surabaya katura.
- (35) Nadyan sileh pati lawan u- (k.357) rip, pan sumangga katura Jeng Sultan, datan angraos darebe”, wong Pranaraga sampun, ingundhangan saguning mantri, Mangunaneng wus bubar, prapta ing Mentaram, katur purwa lan wasana, para mantri ing Surabaya kang prapti, kunjuk ing Kangjeng Sultan.
- (36) Para demang ranga lan ngabei, Sri Narendra alon angandika, ”Padha uculana kabeh, sakehe bojonipun, ulihena lakine sami”, sampun sami nguculan, sakeh bojonipun, ”Ki Dipati

ing Sepanjang, ingkang dadya tetindhih wong Surawesthi,
lan Harya Tambakbaya,

- (37) padha sira ulihna denaglis, lan si Paman aneng Pranaraga, padha ampirana age, iya gawanen mantuk, Surabaya lawan si Adhi, omahna jaban kutha, aja wehi batur", kang kinen sambya tur sembah, nulya lengser sing ngabyantara nerpati, riseksana gya budhal,
- (38) sing Mentaram tan kawarneng margi, lampahira prapta Pranaraga, Pangeran ngampiran age, nenggih ngaturan sampun, budhal sangking ing Pranaragi, tan kawarna ing margi, lampahira ndarung, wus prapta ing Surabaya, Ki Tumenggung Sepanjang ingkang ngenggeni, aneng sajroning kutha.
- (39) Jeng Pangeran pinanggenken jawi, desa Rempeh mung lan garwa putra, tan ana ingkang andherek, saklangkung kawlas ayun, anarima titah- (k.358) ing Widi, mung ngabekti Pangeran, nengena karuwun, warnanen nagri Mentaram, Kangjeng Sultan ing dina Soma tinangkil, durmane kang gumantya.

(XLVII. DURMA)

- (1) Sampun miyos sang Nata ing penangkilan, pepak wadya kang nangkil, magersari kapang, ngagem tulup lan pedhang, tumbak sulam kanan kering, wong Nyangkragnyana, Nyutra ingkang nambungi.
- (2) Sarageni jajare munggend ing ngarsa, genderanya merapit, Jagabaya seba, Kapedhak Jagasura, Udaraga lan Kapilih, lan wong niyaga, Nirbaya anambungi.
- (3) Kartiyasa asisih wong Wisamarta, wong Brajasura sisih, lan wong Brajanala, Brajawisa punika, wong Wirabaja nambungi, wadya Ratmaka, wong Tanuastra sisih.
- (4) Wong Ketanggung Gandhek lawan mantri muda, munggend ngarsa nerpati, wong Gawong Mergangsa, Sarik lan Suranata, wong Priyataka ing ngarsi, Singanegara, Mertalulut nisihi.
- (5) Wong Kanoman sisih lan wong Patrayuda, Mangundara miya-

gi, lan Wisapracadha, tuwin wadya Jontaka, wong Jodhipati asisih, wong Perangtandang, Jagabela nambungi.

- (6) Wong Keparak kanan keringing narendra, Gedhongwuri nerpati, lan wong Astra nangga, kajineman neng ngarsa, kebyan ragi kepering, ngampil kemasan, gembak sayang nambungi.
- (7) Wong serati wadya gamel sisihannya, tukang jelagra sisih, wong undhagi seba, pandhe lan siti guna, pepak wong kriya Mentawis, seba agelar, neng (k.359) alun-alun sami.
- (8) Panembahan Purubaya munggend ngarsa, miwah kang rayi-rayi, Jeng Pangeran Harya, Wiramenggala seba, Sang Dipati Singasari, lan Tepasana, Pangeran Demang nangkil.
- (9) Panembahan Juminah sampun aseba, Dipati Mangkubumi, Pangran Puger seba, Pangeran Tepasonta, sedaya wus sami nangkil, para sentana, Pangeran Sokawati.
- (10) Adipati Balitar sami aseba, miwah para bopati, Singaranu seba, Dipati Martalaya, Prawirataruna nangkil, Rangga Tanpulas, lan Raden Wirasari.
- (11) Adipati Endranata sampun seba, lawan Sang Adipati, Pamenang aseba, lan Pangran Pringgalaya, Pangran Sumayuda nangkil, Pangran Mandura, Ki Demang Malang nangkil.
- (12) Ki Tumenggung Wiraguna sampun seba, Alap-alap anangkil, Mangunaneng seba, Rajaniti sewaka, Katawengan lawan malih, Ki Mandaraka, lan Wiratmaka nangkil.
- (13) Kyai Harya Dhadhaptulis sampun seba, Raden Pamot anangkil, Suladara gentya, lan Pasingsingan seba, lawan Panji Wirabumi, lan Singajaya, Singabangsa anangkil.
- (14) Ki Tumenggung Sindubaya sampun seba, lan Ki Jamenggaleki, lan Malangsumirang, Ngabei Nayatika, Suramenggala lan malih, Yudamenggala, Astrawedana nangkil.
- (15) Ki Panular Kerandhegan Wiratmeja, Kandhuruan ing Wedhi, myang Kartamenggala, wong Penandhon punika, dipati Sampang anangkil, (k.360) wong Numbakanyar, wong sewu

lan wong Bumi.

- (16) Wong Bumija Panumping lan wong Panekar, wong Banyumas nambungi, lawan wong Pasundhan, Ciamis lan Ciancang, Ki Tumenggung Wiramantri, lan Wiraduta, Sumadikara tumenggung Bojanagri⁸⁾)
- (17) Sokapura Bandung lan para Kamucang, Ciblagung Ukur nangkil, Pangeran Sumedhang, punika wedananya, Dermayu Kerawang nangkil, Penjalu ika, Cianjur samya nangkil.
- (18) Jeng Pangeran Carebon nenggih aseba, sedaya wong pasisir, wus munggang ngayunan, miwah manca negara, sawetane Gunung Wilis, pepak sedaya, sami wisma Mentawis.
- (19) Pra dipati pasisir wismeng Mentaram, sawetan Banten nenggih, kuloning Blambangan, pepak aneng Mentaram, jejel andher Pancaniti, tanpa wilangan, kehing wadya kang nangkil.
- (20) Kangjeng Sultan Agung Ngalaga ngandika, "Apa mulane Pathi, si Adhi Bragola, nora katon aseba, iki pepak wong pasisir, manca negara, iya mangsane mangkin."
- (21) Ki Tumenggung Endranata atur sembah, "Kawula mirsa warti, inggih rayi Tuwan, inggih arsa mbalika, nggentos warising Mentawis, milane arsa, panduka denayoni.
- (22) Pan ing mangkin rayi dalem perdandosan, badhe nglurug mariki, pan kagungan Tuwan, pasisir ler punika, sedaya dipunirupi, Lasem Juwana, Grobogan sampun kenging.
- (23) Namung Demak kang teksih muwer ing kitha, tyang alit denbajagi, Kudus ing Jepara, Lepennyamat werata, Pejangkungan Rembang (k.361) kinging, kawenang-wenang, rayi dalem ing Pathi."
- (24) Esmu duka liringe Sultan Ngalaga, "Lah iya Adhi becik, ngayoni pun kakang, heh Uwa Purubaya, lah dika pikira ngati, sinten preyoga, tandhing prang lan si Adhi.
- (25) Lah ta uwa Purubaya karsaningwang, ingsun tindak pribadi, pan si Adhi uga, Bragola ing Santenan, arsa atandhing kuwa-

ni, ngadu prawiran, bok iya sunturuti.

- (26) Wong Mentaram denenggal padha dandana, sun budhal enjing-enjing", sagung pra dipatya, atur sembah sandika, sang Nata jengkar tinangkil, malebeng pura, ginerbeg para Cethi.
- (27) Kawarnaa enjing anembang tengara, obah wadya Mantawis, amepak gegaman, sedaya sami prapta, ing alun-alun abaris, aber mring Pasar, lelurung jejel baris.
- (28) Tan ana wong ngambah lelurung kang liwat, kebekan dening baris, miwah kang jejaran, pirang pendeleng sinang, lir samodra tanpa tepi, lamun sinawang, anglir prawata geni.
- (29) Gegamane wong pasisir warna-warna, tumbak binlongsong kuning, mamas kapurancak, ana kang ponthang lima, wergu ganjur lan bung ampil, lan tumper ingas, ambyar kang tumbak putih.
- (30) Pan wong Sampang gegamane bolang-balang, tumbak sulam neng ngarsi, ponthang puput aglar, towok lembing lan pedhang, prajurite becik-becik, abrengos caplang, panjang-panjang pinuntir.
- (31) Kawarnaa sang Nata sampun siyaga, nyamping sawat respati, pinerada mubyar, paningset cindhe sekar, (k.362) ginombyok renda mas adi, lancingan panjang, canela binaludir,
- (32) bludru wungu bludire renda mas jingga, sinutya ing her geni, rasukan narendra, ngagem antrakusuma, ujawaleng mumbyar, sinawang ngilat thathit.
- (33) Ngagem kuluk Arab rinangkepan dhesthar, nenggih caweni putih, tuhu lamun pelag, ginapit palisirnya, epek kajeng serut adi, dhuwung nyuriga, Kyai Blabar winangking.
- (34) Kangjeng Kyai Sangkelat cinothe ngarsa, moyos Sri Narapati, gaman dalem medal, obah wadya Mentaram, Sarageni mungeng ngarsi, waosira glar, wergu ganjur penjalin.
- (35) Sinulam mas gelathik mungup apelag, wong magersari ngapit, lam wadya Kapedhak, towok tameng lan pedhang, tulup

kantar lawan karbia, Nyutra Nirbaya, sikepira ngajrihi.

- (36) Kangjeng Sultan ngandika kinen tengara, sampun tinembang atri, bendhenya angangkang, budhal baris pengarsa, kadya horeg ingkang bumi, swaraning jalma, kang ngarsa nguwuh wuri.
- (37) Asauran swara barung kuda liman, lir ombaking jeladri, myang krapyaking watang, kumrebeting gendera, dinulu anggegirisi, gebyaring sara, lumarap ngilat thathit.
- (38) Nulya nitih turangga Sultan Ngalaga, bedhol saguning baris, untabira wendran, dinulu tan petungan, pirang pandeleng bak baris, para sentana, lumampah aneng wuri.
- (39) Kawarnaa gancanging carita prapta, aneng jabaning Taji, nglarug la- (k.363) mpahira, sampun prapta ing Pajang, wong pasisir andhingini, manca negara, sampun prapta ing Pathi.
- (40) Kangjeng Sultan Mentaram lereb ing Pajang, wadya ingkang dhingini, samya ambebahak, wong Pathi padedesan, kidul gunung denboyongi, ingkang abongga, pra samya denpateni.
- (41) Wong padesan akathah ngungsi ing kutha, samya matur upeksi, marang lurahira, ya ta kang kawarnaa, risang Adipati Pathi, lagya sineba, pepak kang para mantri.
- (42) Raden Harya Kandhuruan munggend ngarsa, lan Harya Sawunggaling, Harya Sindureja, Ngabei Wirasraya, Rajamenggala neng ngarsi, lawan Ki Harya, Binarong jajarneki.
- (43) Sira Harya Mangunjaya munggend ngarsa, lan Demang Surengpati, Tirtanata seba, lan Rangga Sabadesa, Tanpanaha munggend ngarsi, lan Harya Tantra, lan Raden Megatsari,
- (44) Pengalasan lawan Raden Jagataka, miwah Ki Wadnaji, lan Ki Jayengrana, jajar Rangga Prameya, Ki Ngabei Wiraseti, andher ngayunan, para pamantri ing Pathi.
- (45) Surataka lan Ki Demang Sekarlaya, Ngabei Jayengpati, Rangga Martahita, lawan Surabremantya, Ki Ngabei Sastrapati, Sastrawijaya, andel-andeling Pathi.

- (46) Kapedhake miwah mantri kajineman, Kartayuda Mongkarti, Ki Rangga Caruban, lawan Ki Pancukilan, Ki Kilatthathit ing ngarsi, lan Ki Kemengan, lan Rangga Orang-aring.
- (47) (k.364) Demang Gelapngampar lan Ki Cakrajagad, lawan pun Endrageni, lan Ki Langitbedhah, sisih pun Juranggrawah, punika sami sinelir, Demang Pencangah, lan Demang Cukilmanik.
- (48) Bajobarat lawan Demang Ngrunjanglawang, lan Ngabei Kekolik, miwah Bandargelap, Ngabei Rujakpanjang, Demang Setanmanganbelis, pun Thelomaya, miwah pun Tambangjulig.
- (49) Para lurah awasta pun Prayagita, sisih pun Gitagati, Carang-gita muwah, Carangmukabuwana, pun Demang Banyakse-dimping, Andaru Demang, pepak prajurit Pathi.
- (50) Sang Dipati Bragola aris ngandika, marang sagunging mantri, "Kaya paran warta, dening geger ing jaba", Kajineman matur bekti, "Inggih kawula, Gusti atur upeksi.
- (51) Tiyang dhusun jinarahan binajagan, kang bangga denpejahi, dening tyang Mentaram, kebo sapi denbahak, tyang estrine denboyongi", Sang Adipatya, Bragola ngandika ris.
- (52) "Sapa baya wong Mentaram kang tumindak, kang dadi senapati", matur kajineman, "Nggih rakamta Jeng Sultan, Mentawis tindak pribadi, kerig sedaya, pra sentana Mentawis."
- (53) Sang Dipati Bragola suka miarsa, gumujeng ngentrog wentis, "Lega atiningwang, Kaka Prabu Mentaram, dene atindak pribadi, pan wus sunsedya, Ki Lurah sunayoni.
- (54) Lah sakehe prajurit ingsun Santenan, padha sunajak mati, nedha sukanira, ye- (k.365) n ana kang lenggana, suming-kira mupung mangkin, kerana ingwang, amungsuh dudu tandhing.
- (55) Dene mungsuh Kaka Prabu ing Mentaram, nanging wis sunandhemi, matia ing rana, aprang mungsuh Mentaram,"

pra sentana matur nangis, "Dhuh Sang Dipatya, andika mundur benjing."

(XLVIII. PANGKUR)

- (1) Matur Raden Kandhuruan, "Adhuh Gusti sampun ngawaki jurit, dene yen pun ajur mumur, balunge Kandhuruan, langkung karsa panduka ngawaki pupuh, yen panduka prapteng temah, yen kula sampun wor siti."
- (2) Sawunggaling matur nembah, "Dhuh Gustiku yen Tuwan badhe jurit, kawula ngamuk karuwun, yen kula sampun pejah, langkung karsa panduka ngawaki pupuh, panedha kula maring Ywang, sampun ngabdi malih-malih."
- (3) Anjalmia kaping sapta, sampun ngantos liya Gusti ndarbeni", Harya Sindureja matur, "Dhuh Gusti Sang Dipatya, pun Sindurja dadosa ndhek amun-amun, lebura ayahan Tuwan, sampun ngantos santun Gusti."
- (4) Tumenggung Rajamenggala, matur nembah: "Dhuh Gusti sang Dipati, sampun panduka prang pupuh, yen kula teksih gesang, kasukana wonten lebetng kadhatun, benjing yen kula pun pejah, sakarsa Tuwaning jurit."
- (5) Tumenggung Tohpati nembah, "Nggih kawula Gusti jah kariyin, sampun panduka (k.336) prang pupuh, yen Tohpati dreng pejah, kasukana Gusti kalih para arum, kawula kang magut yuda, nadhahi tiyang Mentawis."
- (6) Ki Binarong atur sembah, "Abdi dalem pun Binarong tur pati, sampun panduka prang pupuh, yen Binarong sih gesang, kasukana Gusti sajroning kedhatun, kawula kang nadhahana, yudane wadya Mentawis."
- (7) Ki Wirasraya tur sembah, "Adhuh Angger yen prapta tyang Mentawis, kawula ngamuk karuwun, yen boten tatu jaja, tatu gigit pantes denpakakna asu, eman pinendhem ing lemah, tatu njejemberi bumi."
- (8) Pun Cakrajagad tur sembah, "Lamun wonten Gusti tyang

wedi mati, eman majangi wong iku, manungsa samben dina, pantes lamun wong iku majangi asu, lan nora layak ngabdia, marang Jeng Gusti ing Pathi.”

- (9) Dipati Pathi ngandika, ”Sun tarima setyanira mring mami, mugu Ywang keng Maha Luhur, netepna imanira”, irseksana sang Dipati ngandika rum, marang sagunging parekan, mundhut dhahar sang Dipati.
- (10) Prapta aglar ing ngayunan, nulya dhahar lan sagung para mantri, sareng tan wonten kang kantun, pra selir munggend ngarsa, samya kinen angonyohi mantrinipun, sarya alarih waranggang, apan sarwi anyampingi.
- (11) Seksana lajeng bedhayan, sang Dipati lan sagung para mantri, swarane surak gumuruh, kepyaknya atimbalan, para mantri ginanjar sawarnenipun, arta kelawa- (k.367) n kencana, sedaya wadya weradin.
- (12) Para mantri sareng nembah, ”Abdi dalem Gusti satrubus benjing, ping pitu sampun liyeku, kaabdekna mung Tuwan, Gusti Pathi ing donya ngakheratipun, dhuh Gusti yen mengsah prapta, kang abdi anaur keng sih.
- (13) Yen tiyang Mentaram prapta, magut ing prang aja na kari jurit, wong Pathi barenga gempur, neng ngarsane Dipatya”, Sang Dipati Bragola ngandika arum, ”Lah iya ingsun tarima, barenga mati lan mami,
- (14) Yen ingsun tempuh ing yuda, wadyaningsun rusak ingsun sih urip, pasthi bebete wong buruh, dudu trahing Santenan, delap urip eman sinembah wadya gung”, kang para mantri karuna, ”Duh Gustiku sang Dipati,
- (15) sampun panduka ayuda, lamun sampun pejah didalem Pathi, sakarsa panduka kantun, ngandika sang Dipatya, ”Nora niyat pisaha lan wadyaningsun, mati urip sun barenga, lan sakehe wadya mami.
- (16) Apan ingsun wis angrasa, mungsuhing prang Kaka Prabu Mentawis, iya apa marganipun, yen wong Pathi menanga, apresasat karubuhan gunung sewu, amungsuh prang wong Men-

taram, nanging ta ingsun andhemi.

- (17) Wus pasthi karsaning Sukma, lamun ingsun mati tengahing jurit, amungsuh ing Kaka Prabu, pan ingsun tan suminggah. lara pati wus takdir karsa Ywang Agung, iya jenenging kawula, tan kena nampik amilih."
- (18) Wonten mantri pinituwa, Mangunjaya matur sarwi anangis, "Adhuh Angger Gusteningsun, bok sa- (k.368) mpun amengsahan, ing rakamta paduka Sultan Mentarum, pan inggih rakamta sultan, tan wonten awone Gusti.
- (19) langkung asih mring panduka, ing rat Jawi boten wonten kekalih, minangka sosoran ratu, Angger mung jengandika, dipunemut sampun andhahar ing atur, pun Endranata punika, Mentaram ratuning eblis.
- (20) Tan sae yen tinuruta, Endranata inggih ratuning jail", Dipati Bragola muwus, "Wis Bapa amenenga, apan ingsun tan bisa gingsir ing sanggup, lebura denkadi kisma, iya Bapa sunlabuhi."
- (21) Para mantri sami ngucap, "Mangunjaya sira wong tuwa jirih, aja milu aprang pupuh, ndhelika ing jro omah", Mangunjaya sumaur bari ambekuh, "Wong anom padha kumethak, tan wruh wekasing kardi."
- (22) Sang Dipati lon ngandika, "Heh wong Pathi sun bubar benjing enjing, amapag prang Kaka Prabu, sunpethuk njaban kutha, den sumekta gegamanira ing besuk", para mantri aturira, "Sandika" sarya wotsari.
- (23) Sang Dipati nulya jengkar, angedhaton Sang Bragola ing Pathi, para garwa sami methuk, munggeng ing paregolan, samya nembah para garwa ngaras suku, sami amisuhi pada, ya ta wau sang Dipati,
- (24) prapta ing dalem sakirna, apan lajeng sareyan munggeng kanthil, lan para garwa sedarum, angadhep aneng dagandan, aningali mring keng raka sanget ngungun, dene owah ingkah cahya, anglongiwa sang Dipati,

- (25) da- (k.369) ngu kendel tan ngandika, dadya para garwa matur wotsari, "Dhuh Kangemas Gustiningsun, mila tan angandika, nggih punapa kang dados darunanipun, baya duka marang garwa, ugi Gusti ngur kawijil."

(XLIX. MIJIL)

- (1) Angandika risang Adipati, marang para sinom, "Dhuh pun kakang sung warta Nahangger, Kakangemas Prabu ing Menta-wis, anglurug mariki, kerig wong Mentarum.
- (2) Cucuking prang prapta tepis wiring, wong desa binoyong, Kaka Prabu panbesuk tekane, arsa mundhut pati urip mami, manira ing benjing, amapag prang pupuh.
- (3) Apan ingsun yen tempuh ing jurit, pasthi tekeng layon, ing-sun pamit kabeh mring sirangger, denabisa ing sapungkur mami, angawula benjing, mring prabu Mentarum."
- (4) Para garwa sareng denira njrit, miarsa wiraos, apan samya sumungkem padane, angrerepa matur ngasih-asih, "Dhuh Kangmas Dipati, yen kenia sampun,
- (5) amungsuh prang rekamta Mentawis, inggih boten awon, mring panduka pan ageng asihe, pan kinarya bebau rat Jawi, wedana pasisir, sasoraning ratu.
- (6) sampun Tuwan angladosi jurit, cundhaka kimawon", sang Dipati mesem lon delinge, "Lara pati tan kena pinilih, wus teka ing janji pasthi rusakipun.
- (7) Apan ingsun Nimas amekasi, panjenengan Katong, pan ing Pathi puput ing jenenge, pungkur ingsun tan ana kang dadi, anak putu mami, sirna tan tumuwuh.
- (8) Ingsun titip (k.370) anakira cilik, poma den-gumantos, pansi Ranga durung wruh kamukten, selak ingsun anglabuhi pati, ruwak nagri Pathi bareng ajalingsun."
- (9) Sangsaya sru para garwa anjrit, angebyuk ing pangkon, sang Dipati ingimur garwane, apan panjang yen rinenggeng kawi, Sang Y.wang Surya mungging, udayaning gunung.

- (10) Tan winarna dalu sang Dipati, ngimur para sinom, ya ta wau warnanen enjinge, sang Dipati kujamas abersih, ageganda wangi, burat marbuk arum.
- (11) Sigra ngrasuk busananing jurit, masiyat keprabon, baberkatan ngagem sedayane, wadya bala Jawa tata baris, sagung para mantri, jejel ngalun-alun.
- (12) Abra sinang busananing mantri, lir perwata sinom, warna-warna wau dedamele, waos benang ana ponthang kuning, kapurancak putih, tumper ingas ganjur.
- (13) Pedhang tameng wergu lan penjalin, sami binelongsong, ing mas jingga amurub ujwalane, gebyaring kong senjata lir tha-thit, lelayu kumitir, deludag lir mendhung.
- (14) Umbul-umbul kekandha pan asri, gegaman jro miyos, wong Kapedhak asri busanane, pan gumergut prajurit ing Pathi, kang arsa naur sih, kaya gea tempuh.
- (15) Nganti wiyose sang Adipati, warnanen kedhaton, para garwa sanget panggubele, nanging wau ta sang Adipati, galihe tan gingsir, tan owah serambut.
- (16) Sang Dipati Bragola gya mijil, aneteg kendhang gong, bendhe beri (k.371) gumuruh swarane, para garwanira sang Dipati, tumut wangsul kari, dinukaning kakung.
- (17) Apan samya sedaya anangis, swarane gumuroh, pan pinupus langkung prihatine, kawarnaa risang Adipati, sineba prajurit, kanan kering pungkur.

(L. PANGKUR)

- (1) Lelurahira Kapedhak, westanira Ki Demang Cakragati, Cakra-yuda sisihipun, kelawan Cakradita, anglurahi Sarageni tengnipun, kang kiwa Ki Prayabangsa, kalihe sami prajurit.
- (2) Lelurah Kanoman ika, Agrayuda lawan pun Yudakarti, Patrawisa lurah nulup, asisih Wisamarta, wong Anyutra Hanggadara lurahipun, asisih Jayalesana, punika wus wani mati.

- (3) Wong Ngrangin lelurahira, Jayengsari sisihan Jayengresmi, wong magersari atepung asri busananira, angandika dipati marang tumenggung, "Payo budhalna gegaman", sigra tengara munya tri.
- (4) Budhal sagung kang gegaman, asri tinon busananing prajurit, ana kang kulambi bludru, rinenda ing mas jingga, sora-sari maliyo kaleja murub, ana sangkelat rinenda, tinarub toya mas asri.
- (5) Bebajo binapang-bapang, dhasaripun sangklat abang lan wilis, ana kang sangkelat wungu, kuning samya rinenda, kang kaleja kalenthang lan galar konus, ingkang ambekta gegaman, pra samya sangkelat abrit.
- (6) Sami arengga sangkelat, abra sinang kadya prawata geni, gegaman budhal sedarum, ya ta sang (k.372) Adipatya, nitih kuda Layarwaring wastanipun, ulesira dhawuk seta, binusanan murub asri.
- (7) Ingkang kinen tunggu pura, mantri papat sami prawireng jurit, sang Adipati wus laju, denireng bala kuswa, pra sentana anggarebeg munggeng ngayun, yen dinulu sang Dipatya, lir Karna kala prang tandhing.
- (8) Prapta sajabaning kutha, wus atata sagunging para mantri, akarya tetarub agung, piranti ing kasukan, dhedhaharan lawan para mantrinipun, para prawira sentana, sanggupe tan na gumingsir.
- (9) Sigegen sang Adipatya, kawarnaa Kangjeng Sultan Mentawis, siniwaka ing wadya gung, munggeng ing pesanggrahan, sampun katur yen wong Pathi samya metu, Sultan Ngalaga ngandika, marang sagung pra dipati.
- (10) "Heh Singaranu dipatya, anataa pengawat kanan kering, ya Singaranu sireku, ingkang anindhiana, sarupane kabeh tetengeraningsun, ingkang dadya gegunungan, anindhihi wong Mentawis.
- (11) Dene ingsun aneng wuntat, rada kering dene kang suntindhihi, iya mung Kapedhak ingsun, lan sakeh pra sentana,

sarupane aja adoh lawan ingsun, iya padha denprayitna, wong ing Pathi becik-becik.

- (12) Kelawan si Endranata, nidhihana kabeh wadya pasisir, pengawat kiwa nggenipun, Bumija lan Panekar, Martalaya Wiraguna tengenipun, kelawan manca negara, gegamane nulya ra- (k.373) kit.
- (13) Sakehing para sentana, lan Kapedhak keng ngadhep Sri Bupati, rada lindhuk prenahipun, kalingan pager jarak, tan amawi gendra lan umbul-umbul, pan Singaranu sedaya, tengerana ingkang nindhihi.
- (14) Kinarya wakiling Sultan, Singaranu dadya tungguling baris, anglela tengah nggenipun, sigegen Kangjeng Sultan, ingkang sampun atata gegamanipun, dipati Pathi kocapa, pan sampun anata baris,
- (15) sineba neng bebaratan, pan kinubeng dening para prajurit, sang Dipati ngandika sru, marang Ki Kandhuruwan, "Endi nggone Kaka Prabu gamanipun, wong apa pinangku ngarsa, awasena densayekti,
- (16) panedhaningsun Ywang Sukma, aja liya nguntapna awak mami, amungna Jeng Kaka Prabu, ingsun pan ora suka, lamun mati yen tan ana ngarsanipun, Kaka Prabu ing Mentaram, arsa sun tandhing kuwani."
- (17) Ki Sawunggaling tur sembah, "Pan kawula tataken dhateng telik, nggene rakamta sang Prabu, tengran gula kelapa", Sawunggaling kakejek ing ngarsanipun, matur nuwun magut ing prang, anglanggar wadya Mentawis.
- (18) Sang Dipati lon ngandika, "Sun tarima mirmanira mring mami, nanging ta panedhaningsun, barenga pejah gesang, bareng lebur wong Pathi kelawan ingsun, pan aja kangsi selaya, matia lan wadya mami."
- (19) Sang Dipati sru ngandika, "Wong pasisir iku trajangen dhiingin, dimene padha nge- (k.374) lumpuk, marang gegaman tengah", sigra surak wong Pathi sareng anempuh, prajurite bareng mara, anitih kuda ngajrihi.

- (20) Kandhuruwan munggend ngarsa, Sindureja kelawan Sawunggaling, wong Mentaram yitna sampun, surak omayang gume-rah, wong ing Pathi galong-galong sareng nempuh, surak ler kidul sauran, anglir rubuh ingkang langit.
- (21) Kadya denawa memangsa, wong ing Pathi pengawat kiwa denbyuki, wong pasisir yitna sampun, tetindhing ingkang kiwa, Endranata surak bedhile gumrudug, wong Pathi sareng nerajang, anusup kukusing bedhil.
- (22) Ki Sawunggaling sesumbar, "Wong Mentaram payo rebutan mami, bok sira nora na weruh, yaiki ta rupanya, Sawunggaling ing Pathi prajurit punjul, wong Mentaram kembulana, aja na mundur senyari."

(LI. DURMA)

- (1) Kandhuruwan mara sarwi sumbar-sumbar, "Aja na ngapirani, ndhok sapetaringan, ya pring sedhapur ika, aja na cidra ing janji, barenga remak, payo aja gumingsir."
- (2) Asauran bendhe ebum kalataka, wong cilik tarung dhangin, rame agempuran, surak ambal-ambalan, kukus peteng anglimputi, ramening yuda, lir gabah deninteri.
- (3) Pra dipati gugup ngawaki ngayuda, bedhil tumbak wus mati, tameng lawan pedhang, iku meksih kagarap, wong Pathi lir bantheng kanin, pating juleprak, a- (k.375) nigas angideki.
- (4) Wong pasisir barisipun bubar-bubar, apan tan mangga pulih, prajurit keh pejah, tatanira wus bubrah, wau sira Sawunggaling, pengamukira, tinom anggegilani.
- (5) Wus tumingal Ki Tumenggung Endranata, lamun prajurit Pathi, samya ngamuk nengah, kadya buta memangsa, Endranata wus anggending, tan tolih bala, bokonge andheridhig.
- (6) Sawunggaling anututi Endranata, binuru sarya angling, "Heh jail mandhega", Endranata uninga, kebat malik kulambi, atilar kuda, ndhahresel wor pekathik.

- (7) Sima larut baris pasisir sar-saran, ngungsi baris Mentawis, sigra wong Santenan, minger pengamukira, manca negara ngebyuki, caruk kang aprang, kuwel senjata mati.
- 98) Pan atadhah bopati manca negara, wong Pathi ngoryak wani, aruket ing yuda, tan wonten gumingsira, nanging wong Pathi angungkih, pangamukira, satindak tan gumingsir.
- (9) Ramening prang kadi ombak nempuh parang, tumbak bedhil wus mati, wong Pathi kotbuta, kumroyok kaya setan, giris wong manca negari, barise kungkal, sumyar maledhug ngisis.
- (10) Lajeng nempuh wong Pathi mringwong Mentaram, langkung ramening jurit, apan ketadhahan, pamuke wong Santena-(k.376) n, tan ana kang ngucap ajrih, gumer gumerah, teteg barung lan bedhil.
- (11) Pan gumrudug swarane kadya ampuhan, sangking ramening jurit, kaseser kang wadya, dening Gruwamenggala, aruket luhuring wajik, sendhal-sinendhal, rame agenti keris.
- (12) Ting carengkling sami tiba sangking kuda, sampyuh sami ngemasi, Ki Surabremantya, aprang lan Jagabaya, arame uthik-inguthik, Surabremantya, panumbake anitir.
- (13) Ki Tumenggung Jagabaya males numbak, Surabremantya tangkis, nanging kaderadhag, kena baune kiwa, Surabremantya ngemasi, wadya Mentaram, surak awanti-wanti.
- (14) Jayengrana perang lan Martalaya, rame ungkih-ingungkih, karo samya digbya, tan ana kang kasoran, Martalaya tan gumingsir, Ki Jayengrana, sigra anarik keris.
- (15) Jayengrana angetog karosanira, panuduke anitir, Martalaya panggah, sinuduk datan endha, wulu salemba tan busik, narik curiga, perang-pineraṅg keris.
- (16) Jayengrana sinuduk jajane bengkah, aniba wus ngemasi, Raden Kandhuruwan, sampun ayun-ayuran, kelawan Ki Rajaniti, nulya anumbak, wau Ki Rajaniti.
- (17) Pan tinangkis watange putung kajeplak, anulya denlarihi,

- jajanira bobrak, terus marang walikat, Ki Rajaniti (k.377) ngemasi, wong Pathi surak, lir udan sinemeni.
- (18) Mangunaneng tumingal putrane pejah, kudane dencemethi, "Kulup Putraningwang, durung ungsume pejah, durung wruh rasaning mukti, heh Kandhuruwan, payo tandhing lan mami."
 - (19) Gya tinumbak Kandhuruwan kapalesat, tiba sangking turangi, pan aburangkangan, nanging ta nora pasah, tinumbak tinitir-titir, Dyan Kandhuruwan, ngadeg nulya nglarihi,
 - (20) Mangunaneng tinumbak jajane bengkah, niba sampun nge-masi, sigra Kandhuruwan, kudane tinitihan, sinabet turangga nyirig, angikal watang, sesumbar angajrihi.
 - (21) "Lah rebuten iya iki Kandhuruwan, kaipe mring Dipati, Bragola Santenan, lah payo kembulana, dadi sukane ti mami, barenga mara, kabehna wong Mentawis."
 - (22) Kartajaya aprang lawan Udabangsa, rame ungkih-inungkih, atumbak-tinumbak, Kartajaya kebranan, dhowak-dhowak wetengneki, Ki Kertajaya, tan kongsi njaluk warih.
 - (23) Sang Dipati Bragola awas tumingal, mitrane akeh mati, langkung wirangira, aprang marakken bala, kudanira dencemethi, wastaning kuda, wasta pun Layaarwaring.
 - (24) Sareng mangsah Kapedhak lan kajineman, kudane sami sirig, tan ana sinedya, dipati Santenan, mung kang raka Sri Bupati, tengeranira, wau kang dipunincih.
 - (25) Sampun perak lawan ing gaman Mentaram, kinarutug ing bedhil, surak lir a- (k.378) mpuhan, bendhe munya angangkang, gamielanira melingi. sang Adipatya, langkung suka ing galih.
 - (26) Dyan kinetab turangganira angerap, yitna bala Mentawis, Dipati Bragola, sigra denny nerajang, para prawira ngawaki, bala Mentaram, prayitna anadhahi.
 - (27) Sindhung awor wong Mentaram akeh pejah, dening prajurit Pathi, polahe lir macan, sesuta kurang mangsa, ana kadi

bantheng kanin, numbak anigas, anuduk angakahi.

- (28) Ramening prang kadya ombak nempuh parang, dening swara-ning bedhil, gong maguru gangsa, teteg kaya butuḷa, surak lir karengeng langit, sang Adipatya sedy aalebu geni.
- (29) Sang Dipati Singaranu pun kesisan, balanira wus gusis, ingimpun tan kena, Singaranu katunjang, wong Mentaram ingkang lari, dening Bragola, asru ngamuk pribadi.
- (30) Sang Dipati Santenan pengamukira, liwung tan oleh tandhing, mung ta sri Narendra, pinungseng ingulatan, adangu datan kepanggih, Sang Adipatya, tansah anggigit lathi.
- (31) Wong Mentaram sampun tan mangga puliha, pra mantri samya ngisis, upami bendungan, katempuh banjir bandhang, mung lajere ingkang kari, Sultan Ngalaga, lindhuk nggenira baris.
- (32) Pan kalingan pager jarak rerantaban, kang ngadhep Sri Bopati, amung wong kapedhak, lawan para sentana, pra samya angati-ati, Sang Adipati, Bragola aningali,
- (33) ing leledhok na katingal pager jarak, punika wonte (k.379) n baris, nggenggeng dereng obah, meksih ndhedhep kewala, sigra Jeng Sultan Mentawis, aken nabuha, bendhe Ki Bicak aglis.
- (34) Nora muni Ki Bicak sanget dhengkaknya, asru tinitir-titir, pinukul ping tiga, kaping pat datan munya, kagyat tyas Sri Narapati, neng luhur kuda, kekepuh densungkemi.
- (35) Asru nekung sang Nata marang Ywang Sukma, kang kesthi mung sawiji, neges karsaning Ywang, tan ana katingalan, amung ingkang karya bumi, pinengkul manah, Jeng Sultan ing Mentawis,
- (36) minta tulung dhumateng Kang Murbeng Jagad, kang mulya sifat basir, muga denmenangna, yudane wong Mentaram, apesa wadya ing Pathi, sampun apana, wungu Sri Narapati.
- (37) Gya ingasta Ki Bicak tinimbang ngangkang, gumuruh ing wiyati, kagyat Sang Dipatya, Bragola amiarsa, swarane

Ki Bicak muni, asru ngandika, Risang Dipati Pathi.

- (38) "Lah ta payo bocah Pathi anerajang, iki Ki Bicak muni, enggone Kakangmas", sigra sareng amangsah, kotbuta bala ing Pathi, wadya Mentaram, samya prayitneng westhi.
- (39) Wong ing Pathi lir pindah buta memangsa, wus sedya lebu geni, sentana Mentaram, sampun sami prayitna, sedya ngawakuri jurit, sareng tumandang, kudane dencemethi.
- (40) Samya nander para sentana Mentaram, wong Pathi aningali, yeng wong ing Mentaram, sentana kang tumandang, wadya Pathi mangsah wani, caruk kang watang, rame uthik-inguthik.
- (41) Pan kepangguh para sentana Santenan, lan sentana Mentawis, rame (k.380) denny mbenthak, Raden Prawiratrana, nenggi sentana Mentawis, dening Santenan, Rahaden Wiraseti.
- (42) Tan ngingeri Wiraseti panumbaknya, Prawiratrana tangkis, agebag-ginebag, sami neng luhur kuda, arena ungkih-ingungkih, Prawiratrana, panumbake ngeneni.
- (43) Kadheradhag gulu iring kang kena, beset kulite kedhik, Wiraseti niba, sangking luhuring kuda, pinindho lajeng ngemasi, angathang-athang, wau Ki Wiraseti.
- (44) Wirasraya punika kadange tuwa, ing Raden Wiraseti, sareng katingalan, yen ingkang rayi pejah, bremantyanira tan sipi, nyamethi kuda, watangira pinasthi.
- (45) Waosira adhapur biring lanangan, murub dipuntingali, sarwi asesumar, "Payo padha prawira, aja na nguciring jurit, heh wong Mentaram, payo padha wong becik."
- (46) Wus acampuh Ki Wirasyaya anumbak, Prawiratrana tangkis, nanging kadheradhag, tan kandheg ponang tumbak, kepuh tugel kang sapalih, Prawiratrana, sariranya ngingkedi.
- (47) Pangrasane kang kepuh kaya butula, anulya amalesi, Raṅga Wirasraya, tinumbak jajanira, mlesat sing kuda atebih, tiba kalumah, asru tinitir-titir.

- (48) Akekoprot Ki Wirasraya wus pejah, Ki Tumenggung Tohpati, arsa nulungana, sampun nyemethi kuda, Jeng Pangeran Mangkubumi, nitih turangga, anulya dencemethi.
- (49) Wus atempuh sareng denira anumbak, watang putung nyarengi, nulya ruket pisan, samya (k.381) candhak-cinandhak, pan sareng angunus keris, atepung muka, sudukan genti keris.
- (50) Sareng mudhun sing kuda nggenira aprang, suduk-sinuduk sami, aperang-pinerang, keris datan tumama, sareng rempu dhuwung kalih, aglut ruketan, udreg banting-binanting.
- (51) Sampun sepuh Jeng Pangeran Mangkubumya, denira gelut konthit, binanting Jeng Pangran, nyandhak kekolira, sinendhal Tohpati njondhil, tiba kalumah, anulya denkakahi.
- (52) Tinungngan tinekak ingidak-idak, Tohpati asru angling, "Crobo wong Mentaram, yuda sacan dhak-candhak", Jeng Pangran asru nauri, "Ja keblawanan, pan iki rebut jodhi."
- (53) Sinudukan ginarok Tohpati pejah, Sindureja winarni, sampun yun-ayunan, lan Pangran Puger ika, dangu denny silih ungkih, sami prakosya, tan ana soring jurit.
- (54) Wong Mentaram surake kadya ampuhan, lir obah kang pratiwi, Harya Sindureja, ngantep panumbakira, Pangeran Puger tan gingsir, putung watangnya, sigra denparepeki.
- (55) Pangran Puger sarwi narik curiganya, anulya denlarihi, jajanira pecah, Sindureja kapisanan, datan kongsi njaluk warih, Harya Sindureja, tinigas murdaneki.
- (56) Kandhuruwan mara sarwi sumbar-sumbar, "Payo rebuten mami, prajurit Mentaram, aja na kang ngucira", lawunge ngikal kumitir singa ketrajang, wadya Mentaram ngisis.
- (57) Sareng mulat Pane- (k.382) mbahan Purubaya, yen wong Mentaram ngisis, sigra Panembahan, amapag Kendhuruwan, semana sampun kepanggih, ayun-ayunan, Jeng Panembahan angling.
- (58) "Kendhuruwan panten sira lumayua, eman menawa mati,

bagus rupanira, akulita tembaga, senadyan balunga wesi, sungsum gegala, tan wande sira mati.”

- (59) Kandhuruwan asugal pengucapira, ”Baya nora na seti, wong ing alam donya, amung si Purubaya, budia ingsun kembari, sun durung ulap, mungsuh ceblung Mentawis.”
- (60) Kandhuruwan numbak marang Penembahan, Pangran Purubaya ngling, ”Setan Kendhuruwan, numbak lir bajak Sampang, eman tanganira ugi”, Dyan Kendhuruwan, panumbake sru mitir.
- (61) Panembahan Purbaya malih ngandika, ”Usapana denaglis, babo tumbakira, menek kuthah ludira, eman wong agung sru brangti, pasah ing baja, ngur matia duk bayi.”
- (62) Kandhuruwan numbak sarwi nggigit waja, putung watange nenggih, angunus curiga, Kandhuruwan nerajang, anuduki nitir-nitir, Jeng Panembahan, panggah datan gumingsir.
- (63) Panembahan asru denira ngandika, sarwi anarik keris, Ki Panji wastanya, ”Kandhuruwan denyitna, sunsuduk aja gumingsir”, gya linarihan, jajanira kang keni.
- (64) Kandhuruwan sampun pejah kesisanan, Tumenggung Kulon aglis, sampun anerajang, Ki Tumenggung anumbak, kanan kering densembuli, putung kang (k.383) watang, panembahan nglarihi.
- (65) Jajanira Tumenggung Kulon tinumbak, anrus marang ing gigir, apan sampun pejah, surak kadya ampuhan, wong Mentaram aningali, Pangran Purbaya, kinrubut ing ajurit.
- (66) Pra dipati sami tetulung sedaya, umangsah pulih getih, kang para prawira, wong cilik sampun sirna, nggenira lumayu tebih, ingkang ayuda, sentana pra dipati.
- (67) Amung abdi dalem jro kang meksih wetah, kapendhak magersari, sigra tulung ing prang, marang para sentana, ya ta sang Dipati Pathi, pangamukira, mung kang raka denincih.
- (68) Nanging kukuh yudane para sentana munggeng ngarsa nerpati, lawan wong kapedhak, apan sami mbek pajah, tan arsa

tilar ing gusti, wadya Santenan, pra mantri kathah mati.

- (69) Sawunggaling sigra anarik curiga, ndharat pengamukneki, sing ketrajang bubar, Panembahan Purbaya, uninga yen Sawunggaling, sigra umangsah, galihe ragi miris.
- (70) Dhuwungira Ki Panji sampun liniga, winedalaken ing kering, apan sampun perak, Pangeran Purubaya, kebat nggenira nglarihi, sangking ngiringan, Sawunggaling malesi.
- (71) Datan ang- (k.384) sal Sawunggaling sampun niba, nulya dipungebugi, denbyukti ing kathah, Sawunggaling binanda, Rajamenggala nulungi, nulya tinumbak, dening wong mager-sari.
- (72) Jajanira aterus marang walikat, Rajamenggala mati, ya ta Sang Dipatya, Bragola duk umiyat, prajurite telas mati, asru ngandika, "Heh ingsun kari mati."
- (73) Kapedhake kelawan wong kajineman, pan wus kathah kang mati, watara kang gesang, mung kantun kawan dasa, punika tan kena tebih, wadya Mentaram, singa pinurug gusis.
- (74) Pangamuke sang Dipati ing Santenan, anglir Bimanyu dhi-ngin, rinebaseng yuda, dening Sata Kurawa, binendrong ing ngarsa wuri, kering lan kanan, tan kandheg meksa nungkih.
- (75) Tan tinolih marang Dipati Bragola, amung Sri Narapati, sinedyeng werdaya, kepranggul ing sentana, sang Dipati meksa ngungkih, apan meh perak, nggening Sri Narapati.
- (76) Sri Narendra anitih kapal bendana, Ki Wagugen raneki, cemeng ulesira, lurah gamel tur sembah, "Dhuh Gusti panduka salin, kapal bendana, pun Wagugen puniki."
- (77) Aturipun wangsul-wangsul tan dhinahar, kapisan kaping kalih, datan piniarsa, wekasan lon ngandika, "Wus menenga sira ugi, pan dudu jaran, kang gawe lara pati."
- (78) Kanjeng Sultan Ngalaga mundhut Ki Bicak, dipunasta pribadi, tinitir angangkang, muni ing awang-awang, wadya bala ing Mentawis ingkang lumajar, miarsa sami bali.

- (79) (k.385) Sampun celak pangamuke sang Dipatya, wadya kang aneng ngarsi, samya alok sira, "Lah iku swarga menga, lah payo dipunleboni, alah ta ingwang, mati bubuken iki."
- (80) Nayaderma kapedhak mbekta ampilan, agem pusaka aji, Ki Baru wastanya, ingampil Nayaderma, Ki Nayaderma tur pamit, Sultan Ngalaga, ngandika marang dasih.
- (81) "Lah ta iya sira wani Nayaderma, tumbak sun Baru iki, sira tamakena, marang Adhi Bragola", tur sandika Nayaderma, sarwi wotsekar, lengser sing byantara ji.
- (82) Sang Dipati Bragola kinandhang-kandhang, perak Jeng Sri Bopati, sigra anerajang, prapta ngarseng Jeng Sultan, wong keparak kang madhahi, binendrong ika, dipati Pathi nungkih.
- (83) Kinarudug kudanira sampun pejah, lumumpat sang Dipati, ngamuk lan curiga, sigra Ki Nayerma, permahe rada kaping, sigra tinumbak, wau sang Adipati.
- (84) Lambungira kering dipati kang pasah, dhasar sayah ing jurit, sang Dipati niba, apan lajeng palastra, rinebat mring wong Mentawis, sahi rebatan, kang ngaku amateni.
- (85) Sampun katur ing Kangjeng Sultan Ngalaga, yen dipati ngemasi, kinen ambektaa, jisime marang ngarsa, kapedhak sigra wotsari, nulya lumajar, marang pernahing jisim.
- (86) Mangunjaya sareng gustine palastra, angerbat tan kuwawi, anulya lumayu, mulih marang Santenan, angukup kang kari-kari, kang kawarnaa, wau kang mundhut jisim.
- (87) (k.386) Wong keparak kewedan pambektanira, arsa pinundhi-pundhi, satruning narendra, arsa dipunsarada, dening sentana nerpati, dadya kewuhan, ana wong tuwa siji.
- (88) Aris mojar "Puniku karep menira, iya sirah pinundhi, sukune sinarad", sedaya kapethukan, seksana dipunlampahi, suku sinarad, mustakanya pinundhi.
- (89) Sri Narendra ningali kelangkung trustha, jisim prapta ing ngarsi, sang Nata ngandika, "Lah padha adegena, iku layone

si Adhi", wus jinaganan, ngandika Sri Bupati.

- (90) "Tatabana apa gegawane aprang", sampun dipuntatabi, apan ta bebektan, katur ing Kangjeng Sultan, sang Nata ngandika aris, "Dhuh Yaiemas, wus datan wedya urip.
- (91) Lah singkaben lathine Adhi Bragola, apa ya wus baresih", nulya pinariksa katur reged kang waja, ngandika Sri Narapati, "Tan kober baya, asusur dhuh si Adhi."
- (92) Amariksa sang Nata marang ing wadya, "Sapa ingkang mate-ni", para samya tur sembah, padudon arebutan, sang Nata ngandika aris, "Heh Nayaderma, tariken tumbak mami."
- (93) Pinariksa Ki Baru medal ludira, sang Nata ngandika ris, "Lah si Nayaderma, kang mateni Adhimas", semana Ki Sawunggaling, meksih bebandan, Endranata ningali.
- (94) Endranata ngiwi-iwi sarwa ngucap, "Dene si nora luwih, Sawung gathel sira, mekongkong tinalenan, budia ingsun taboki, langkung ruditya, Sawunggaling sru a- (k.387) ngling.
- (95) "Nora isin sira tandhing Endranata, wau malik kulambi, lumayu wor kompra, duk arsa ingsun tumbak, si trayoli delap urip, eman sang Nata, maringi tunggak semi.
- (96) Eman temen linggih lampit Endra edan, si jember wedi mati, duraka neng donya", Endranata awirang, mundur linggih ing wuri, sarwi angucap, "Ngadhepi wong abaring."
- (97) Sampun katur yen Sawunggaling kecandhak, nulya kinen mejahi, sampun pinejahan, Sawunggaling punika, upami aweta urip, wirang neng donya, warnanen Sri Bopati.
- (98) Angandika sang Nata mring Alap-alap, "Sira mangkata aglis, sira boyongana, si Panular milua, kelawan si Wirapati, para dipatya, padha uruna mantri.
- (99) Boyongana marang negara Santenan, padha den ngati-ati, bok ana kang bangga, mantri kang tunggu pura, simakna aja na kari, jroning kedhatyan, wong dalem denabresih.
- (100) Sarupane wong wadone ing Santenan, lamun bojo priyayi,

lah sira tandhua, aja kongsi andharat, lah sira nggawaa joli,
Bok Ipe benjang, poma tungganga joli."

- (101) Alap-alap lan Tumenggung Jagabaya, Panular Wirapati,
wus samya tur sembah, sigra budhal sedaya, sigegen wadya
Mentawis, kang kawuwusa, Mangunjaya kang lari.
- (102) Pelayune lumebat atur (k. 388) uninga, ya ta para garwa
njrit, wong dalem sedaya, gumedder awurahan, sesambate
melas asih, "Dhuh Gustiningwang, tan bisa ngabdi malih."
- (103) Para garwa sedaya agegulungan, sesambat jerat-jerit, ana
sambat bapa, weneh sambat kang raka, "Lah pundi jarene
asih, dhateng kawula, pundi tandhane asih.
- (104) Dhuh Pangeran dene teka tega tilar, panduka seda dhingin,
dhuh Kangmas Dipatya, dhuh lae tan bisa kari, Kangmas
Dipatya, gawanen mati mami.
- (105) Apanggiha ing benjing akerat kana, tulusa andedasih,
dhateng sang Dipatya", nengena jroning pura, agumer swa-
raning tangis, kang kawuwusa, gegaman ing Mentawis.
- (106) Sampun prapta lumebet sajroning kitha, aneng pasar abaris,
wau kawarnaa, para mantri Santenan, ingkang pinatah ing
wingking, atengga pura, sedaya sedyati.
- (107) Mantri papat sedaya sumedya bela, mring Gusti sang Dipa-
ti, pun Rangga Prameya, lawan Rangga Jaladra, lan pun
Surataka nenggih, pun Pengalasan, samya trahing prajurit.
- (108) Sampun sami prayitna mantri sekawan, warnanen kang wus
prapti, gegaman Mentaram, apan sampun uninga, wong Pa-
thi bela ing Gusti, surak sauran, ngalun-alun wus prapti.
- (109) Kinarutug ing bedhil bala Santenan, nanging tan arsa gingsir,
wus kathah kang pejah, dipunidak kewala, nora nana
sedyati urip, wus gegempuran, wong Mentaram tan gingsir.
- (110) Pangamuke wong Pathi kagila-gila, wong Mentaram keh
ma- (k. 389) ti, wadya ing Santenan, apan karoban lawan,
prajurite kabeh mati, sigra nerajang, kotbuta tandangneki,
- (111) pan ingantep wong Mentaram suranira, anikung anginebi,

Ki Rangga Prameya, pangamuke lir yeksa, singa tinarajang ngisis, Ki Alap-alap, kudane dencemethi.

- (112) Wus anempuh yuda lan Rangga Prameya, rame ungkih-ing-ungkih, Ki Rangga Prameya, asru panumbakira, Ki Alap-alap anangkis, watange kungkal, sigra dipunlarihi.
- (113) Sira Rangga Prameya males anggebang, putung watangireki, anulya tinumbak, kena jajane bengkah, rudiranira dres mijil, Rangga Prameya, ambebanyaki.⁹⁾
- (114) Pan Ki Rangga Jeladra pangamukira, kelangkung mobat-mabit, Ki Harya Panular, sigra dennya nerajang, sampun tempuh ing ajurit, tumbak-tinumbak, sami sudireng kalih.
- (115) Ki Panular asru denira anumbak, Rangga Jeladra tangkis, nanging kadheradag, kena gulu iringnya, wetara beser senyari, Rangga Jeladra, mundur andedagangi.
- (116) Surataka angamuk lir saradula, sigra Ki Wirapati, anyandhak talempak, sigra wau nerajang, tumbak aneng luhur wajik, datan tumama, mudhun ndharat ajurit.
- (117) Wirapati anyandhak mring Surataka, dhinosok pan kuwalik, Surataka tiba, ndhedhang- (k. 390) kak ing buntala, ambanjur sinuduk titis, Ki Surataka, apan sampun ngemasi.
- (118) Jagabaya aprang lan Ki Pengalasan, rame uthik-inguthik, tan ana kasoran, sami prawira ing prang, Alap-alap anulungi, angembat watang, anumbak sangking kiring.
- (119) Pengalasan pan kena pilinganira, undure nora eling, Pengalasan niba, aneng tengahing lawang, sesendhen pipining kori, pan sampun pejah, nanging meksih alinggih.
- (120) Si Rangga Prameya ing patenira, kendhaga denleyangi, Ki Rangga Jeladra, mati ngurebi lawang, Mangunjaya ningali, prajurit telas, lumajeng mring jro puri.
- (121) Mangunjaya medal sangking wewingkingan, sedya ngungsi ing wukir, ing Gunung Perwata, nengena kang kocapa, wong Mentaram ingkang baris, malebeng pura, gumer swaraning tangis.

- (122) Alap-alap lan Tumenggung Jagabaya, sampun dennya niteni, sagung raja brana, miwah wong dalem ika, Ki Alap-alap marani, marang sang Retna, lir dhandhang ingkang tangis.

LII. DHANDHANGGULA

- (1) Sang Juwita asru dennya nangis, Alap-alap datan saged celak, teksih atebih pernahe, sangking nggene sang Ayu, kang parekan pating jalerit, ana kang niba-niba, ana lulur suku, weneh ana gegulungan, sinjang singsal kagungane tan tinolih, pijer a- (k. 391) gulangsaran.
- (2) Sinjangira kerangkud mring kuping, kagungane ambadhogi kisma, perandene tan tinoleh, teksih eca amuwun, lali purwa duksinaneki, kagungane mangan lemah, wareg dangu-dangu, babak bunyak gobrah-gobrah, wong Mentaram munyuk-munyuk amarani, arsa anjampenana.
- (3) Ni Bok Cethi lumayu sarwi njrit, getih mijil anurut wedi-dang, lumayu kalung sinjange, sigra ketrajang kagum, ya ta ana parekan malih, gulungan puki mlela, gumebyar lir beruk, wong Mentaram kang tumingal, amencereng kadya kucing ndulu cindhil, kadya age nubruka.
- (4) Wonten inya wus tuwa satunggil, amicareng sajroning we-daya, "Kayaparan wekasane, anggung samya amuwun, iya mangsa kandhega tangis, ingsun mangsa wurunga, binoyong ing besuk", Ni Inya aris angucap, mring Tumenggung Jagabaya ing Mentawis, lawan Ki Alap-alap.
- (5) "Lah Kiyai mangke kadi pundi, rena dika Jeng Gusti Ratu Mas, kados pundi ta penede", Alap-alap sumaur, "Lah ta Nyai kadya punapi, ing rena jengadika, kawula tan purun, yen menira masesaa, yekti ajrih dhateng Gusti ing Menta-wis, yen mothah Jeng Ratu Mas."
- (6) Ni Bok Inya saure amanis, "Lah Kiyai joli pe- (k. 392) ke-nira, linebokena denage, mangke menira matur, sun ririhe sang raja putri, menawi kencing lebar, dening aturingsun", sigra Bok Inya lumampah, sampun prapta ing ngarsane raja

putri, rada kepne ngarsa.

- (7) Ngirid joli Lap-alap anenggih, Ni Bok Inya andhepok ing lemah, amlas arsa sesambate, "Dhuh Nyawa Gusteningsun, lah kendela Gusti rūmiyin, punapa wekasannya, tan sae gung wuyung, daweg Gusti linampahan, sampun jamak kungkung aseda ing jurit, kang estri dados tawan."
- (8) Raja putri tan kendel sih nangis, lara-lara sambating karuna, wong dalem anangis kabeh, Bok Inya tansah matur, sengeruk-senggruk sarwi anangis, "Dhuh Gusti kula Nyawa, kendela rumuwun, luhung tindaka piyambak, sampun ngantos ginepok wadya Mentawis, Gusti dados punapa."
- (9) Ni Bok Inya asru anayuti, "Lah menenga wong dalem sedaya, aja ngreruntag galihe, Jeng Gusti lagya liwung, teka padha jinurung tangis, balik padha dandana, lang-olanga sangu, lah sira mangsa wurunga, dipunbedhol binoyong marang Mentawis, lah payo linakonan."
- (10) Sang Juwita manahe wus gilig, kantun mingseg-mingseg kewala, Ni Inya tumulya age, pinondhong sang Dyah Ayu, nulya ngunggahaken ing joli, wus aneng jro jumpa, selir munggend tandhu, wong dalem sedaya medal, cinawisan tandhu wus samya anitih, (k. 393) saweneh jaran tundhan.
- (11) Sakathahe rabining priyayi, sampun sami tinandhu sedaya, wus bubar sangking nagrine, sedalan tangis umyung, lare alit kang samya nangis, ana anjaluk sega, ana njaluk banyu, njaluk nusu myang dolanan, apan kathah beboyongan sangking Pathi, solahe aneng marga,
- (12) lir wong ngarak tandhu joli asri, jajarane abra tiningalan, ndulur benang ing ngarsane, langkung pangersanipun, magersari samya prajurit, kawarnaa sang nata, wus bubar karuwun, pan sampun prapta Mentaram, Kangjeng Sultan semana lajeng tinangkil, gegancangan pra sentana.
- (13) Duk bedhahe negara ing Pathi, sinengkalan sirnaning pendhawa, bayuningrat ing babade, semana sang Aprabu, sapraptane kang rayi Pathi, lajeng tumameng pura, cundhuk

mring sang Prabu, mring prameswari Mentaram, sareng an-jrit rinangkul kang rayi Pathi, asru dennya karuna.

- (14) Ya ta Kangjeng Sultan ing Mentawis, amariksa mring kang rayi Sang Dyah, Jeng Ratu Dewi Pathine, "Purwa lakinereku, pembalike wani mring mami, ngayoni wong atuwa", Sang Dyah Ayu matur, "Pan inggih pun Endranata, kang ngabeni kang boten adamel becik", sang Nata langkung duka.
- (15) Duk semana Jeng Sri Narapati, lajeng miyos sineba ing bala, lenggah ing Sitinggil rajeng, dhampar mas langkung bendu, Martalulut dipuntimbali, lawan Singanegara, sareng praptanipun, ngandika Sri Naranata, "Sudukana si Endranata denmati, ana ing Pagelaran."
- (16) Wadya bala Mentaram samya jrih, aningali dukaning narendra, konjem ing siti mukane, E- (k. 394) ndranata linampus, pan benedhel ususireki, pan kinarya belabar, mubeng alun-alun, Kangjeng Sultan nulya jengkar, angedhaton sakehing wadya Mentawis, ingkang sewaka bubar.
- (17) Duk semana pan sampun alami, Sri Narendra migas siniwaka, pepak wadya bala andher, miwah pra sentana gung, Panembahan Purbaya nangkil, celak munggend ngajengan, kang tansah tinantun, Jeng Sultan alon ngandika, "Lah ta Uwa Purubaya kadi pundi, prakawis Surabaya.
- (18) Yen pun Paman ing mangke wus lalis, apan kantun Uwa putranira, Radenmas Pekik namane, punika Wa yen rembug, tinimbangan dhateng Mentawis, insun Wa arsa wikan", Panembahan matur, "Inggih kalangkung priyogya, pan kawula umiring karsa Nerpati, suwawi tinimbangan."
- (19) Alap-alap wau kang tinuding, wus lumampah tan kawar-neng marga, pan sampun prapta reremeh, apan sampun kepanggih, kalih sira Radenmas Pekik, ndhawuhaken timbalan, "Manira ingutus, panduka Angger ngandikan, inggih dhateng rakamta Sultan Mentawis, arsa pirsu panduka.
- (20) Ing sagarwa rayat sampun kari, miwah malih nak putu se-

daya, kinen sami mbekta sedayane, sampun wonten kang kantun", pan sendika turnya Dyan Pekik, sigra nggenira dandan, saknak putranipun, Ki Alap-alap utusan, mring Tumenggung Sepanjang anulya prapti, samya kinen adandan.

- (21) "Angiringa ing Radenmas Pekik, den karesa lamine neng margga", tur sendika dandan kabeh, sek- (k. 395) sama budhal sampun, Alap-alap Radenmas Pekik, lawan wong Surabaya, rumeksa ing pungkur, tan kawarna lampahira, sampun prapta ing Butuh Radenmas Pekik, lawan wong Surabaya.
- (22) Lajeng njujug astana sawengi, Raden Pekik asare neng dagan, tengah dalu ing wayahe, ana swara karungu, angemutken Radenmas Pekik, "Heh Ki Mas Surabaya, wruhanira besuk, bumi Pajang ana raja, putonira besuk kang madeg nerpati, aneng ing Wanakarta.
- (23) Kang ingaran ta Sang Ratu Kuning, pan puniku besuk putonira, kulone Pajang purane", kagyat Radenmas wungu, wus rahina Radenmas angling, mring kang tunggu astana, "Heh sira karungu, swara nanging tan katingal, Pajang kene cine-tha ana nerpati, besuke ing putraningwang.
- (24) kang anama iya Ratu Kuning, keratone besuk Wanakarta", Ki Kunci ndhebu linggihe, Raden Pekik amuwun, "Lah karia Ki Juru Kunci", sigra denira budhal, tan kawarneng enu, Ki Tumenggung Alap-alap, angriyini tur uninga ing nerpati, yen Raden Pekik prapta.
- (25) Katur dhateng sang Nata tumuli, Sri Narendra miyos siniwaka, pepak wadya bala kabeh, miwah pra sentana gung, munggend ngarsa, samya tinari, Sultan Agung ngandika, mring kang sepuh-sepuh, "Lah ta Uwa Purubaya, kadi pundi yen mangke Radenmas Pekik, prapta ing ngarsaningwang.
- (26) Inggih sinten kang yogya ngabekti, lamu (k. 396) n prapta punapa menira, angabekti sapatute, punapa Uwa ing sun, kang patuta dipunbekteni, padha dika pikira, ing sapatutipun", Panembahan aturira, "Yen kawula, inggih ta Radenmas Pekik, kang yogi ngabektia.

- (27) Inggih sampun kungkulan Nerpati, boten wonten jalma kang utama, pan sampun kawon kawruhe, ing mangke yektosipun, tinimbangan prapta mariki, tan kuwasa lenggana, mila sang Aprabu, pantes Dyan Pekik kang nembah", Sri Narendra trustheng tyas ngandika aris, "Leres sangking pun Uwa."
- (28) Sri Narendra angandika malih, "Heh wong Gandhek sira inggalena, Radenmas Pekik marene", wadya Gandhek wot-santun, datan dangu dipuntimbali, sigra Ki Alap-alap, lampahe lumayu, ing alun-alun wus prapta, sami pepe wau ta Radenmas Pekik, sakidul wringin aglar.
- (29) Sarayate sedaya tan kari, samya pepe kidul wringin kembar, sampun katur Jeng Sang Rajeng, wus tinimbangan laju, prapteng ngabyantara nerpati, Raden ing Surabaya, umarek tumungkul, dhuwung sumeleh ing lemah, sakelangkung ajrih ing Jeng Sri Bopati, muka konjem pratala.
- (30) Dhasar sangat ajrih Raden Pekik, pan ketangguh ing Jeng Sri Narendra, datan tumenga mukane, lir surya kembar iku, senenira sultan Mentawis, lan Raden Peki- (k. 397) k ika, kang amulat mangu, sira Raden Surapringga, alon matur dhateng Jeng Sultan Mentawis, ngaturken pejah gesang.
- (31) "Pan sumangga ing karsa Nerpati, mila amba tan sowan ing Sultan, mengtra wedi ing gatine, tan nedya sisib ulun, dennywareg boga pengasih, medhati mudha tama, tan mantra ing semu, myang panduka Naradipa, dennyaseti sineba wong sarat Jawi, nyakrengat ing buwana.
- (32) Katurunan lailatul kadri, kadhawuhan timbalan Jeng Sultan, animbali gegebale, lir malekat tumurun, mring kawula mojar sejati, padhang ing tyas kawula, mirsa sang Pukulun, angandikaning narendra, dennyamanis kawula langkung agipih, marek ing pandukendra."
- (33) Kangjeng Sultan suka jroning galih, amiarsa ature Radenmas, ing Surabaya sumeleh, Jeng Sultan ngandika rum, "Lah Adhimas ing Surawesthi, mulane ing sun undang, kepanggih lan ing sun, patemone anglir surya, lawan sasi pinasthi dening

Ywang Widi, sedhenge sesendaran.

- (34) Wus raina Ywang Surya umijil, sapandulan Adhi lawan candra, iya iku patemone, sakedhap sasi surup, timbangane surya lan sasi, salah siji ilanga, pasthi jagad suwung, ingsun umpamane (k. 398) surya, Yayi sira iku upamane sasi, pasthi timbangan ingwang.
- (35) Tanah Jawa ing Mentaram iki, lamun sira Yayi tan anaa, yeti rusak puwarane, jeneng Mentaram puput, yen tan temu lan sira malih, sira upama ilaga, pancurane ingsun, pasthi sira nadhahena, toya wening yen telaga tan nadhahi, yekti puwara asat.
- (36) Anglir retina adi ing Mentawis, Yayi Surabaya lir embanan, yen tan ana sesotyane, dadi embanan suwung, pasthi merang ingkang ningali, yen setya tan ngembanan, sirna tan kadulu, nanging yen sesotya gugal, cahya mancur akeh kang wong aningali, arsa angembanana.
- (37) Pan ta sira Adhi Surawesthi, awismaa negara Mentaram, meksiha kabopatene, negaranira iku, sunparingken mring sira maning, wadya ing Surabaya, ja owah ing laku, kang linggih lampit kendhaga, apan iya para tumenggung pan meksih, kaya duk ramanira."
- (38) Atur sembah Pangran Surawesthi, sampun kondur sang Nata ngedatyan, kang sewaka bubar kabeh, Pangran Surabayeku, sampun dalem aneng Mentawis, Jeng Pangran tinariman, kang rayi sang Prabu, Jeng Ratu Pandhansarika, dadya sasat adarbe nagri kekalih, Mentaram Surabaya.
- (39) Sampun lami denny palakrami, Raja Pekik saresmi lan garwa, Jeng Ratu Pandhansarine, Jeng Sultan neng kedhaton, (k. 399) angandika marang ing cethi, "Timbalana reningwang, Ratu Pandhansantun, matura yen ingsun gerah, konen pamit marang Yayi Surawesthi, yen linilan malbua."
- (40) Nembah mentar ponang cethi prapti, ing daleme Pangran Surabaya, sampun munggend ing ngarsane, ndhawuhaken pamuwus, "Nedha ulun ingutus Gusti, ing rakamta Jeng Sultan,

timbangan sang Prabu, nimbali rayi panduka, kinen matur dhumateng panduka Gusti, lumebeng jroning pura.

- (41) Kangjeng Sultan inggih gerah Gusti, ingkang weling rakamta narendra, lamun linilan lakine, lumebua kedhatun, dentinjoa gerah sun iki, yen tan linilan uga, ya aja malebu", Jeng Pangeran langkung kagyat, tebah jaja sumangga ing asta kalih, tan kencing lengganaa.
- (42) Sibra mangkat Ratu Wandhansari, sampun prapta salebeting pura, wus munggend byantara rajeng, Jeng Ratu Pandhansantun, sigra nembah raka nerpati, sumungkem ing suku Sang, mangusapi lebu, Ratu Wandhan matur nembah, "Kakang Aji punapa gerah Nerpati, manah langkung kapinta."
- (43) Kanjeng Sultan angandika aris, "Arengsun luwih sangking lara, aneng ing ati dununge, ginugu saya ngranu, ing gerahe angga ngong Yayi, dene ana pandhita, Giri durung nungkul, tan gelem seba maringwang, inya iku gerahe galihsun Yayi, tan ana tambanira.
- (44) Tanah Jawa ingsun kang ngresiki, wusa bapa para ratu kalah, sun gitik ing prang nungkule, mulane (k. 400) Giri iku, tan sunrusak negara Giri, ingsun kalahken ing prang, dudu pesthenipun, wus pinasthi lakenira, pra pandhita kang mesthi jayeng ajurit, ngasorken pra pandhita.
- (45) Sakathahe kang neng tanah Jawi, mesthi kalah dening lakenira, wus kasoran leluwure, Susunan Giri dangu, pan nggeguru marang sang Yogi, Susunan Ngampeldenta, iku purwanipun, sakehe tanpa sedaya, tuwin wana kang angker ing tanah Jawi, kalah ing lakenira."
- (46) Amit mundur Ratu Wandhansari, sampun prapta dalem Surabayan, sampun panggih ing lakine, manembah ngaras suku, nguswa lebu Sang Ratu Pekik, nggarjita ing werdaya, garwa praptanipun, anarka yen wonten karya, Jeng Pangeran Surabaya wruh ing wadi, meneng nglingring sasmita.
- (47) Dyan sinigeg siyang prapta latri, Ratu Wandhansari sinanrenan, sampun denira karesmen, kang garwa len umatur, ing

gerahe Sri Narapati, dumeh wonten pandhita, Giri dereng nungkul, Jeng Pangeran Surabaya, sareng myarsa manthuk-manthuk sarya angling, "Sun sengguh tan mengkana.

- (48) Yen weruhe karsaning nerpati, amrih rusak ing Giri pandhita, amrih ngidhepe sang Rajeng, wus ngagem ngastaningsun, pan wus aneng selaning driji, pandhita Giripura, ing sapesthenipun, wetara mangsa menang, upamine lir amijet wohing ranti, pesthi kelamu- (k. 401) n bedhah."
- (49) Ratu Pekik angandika aris, mring kang garwa: "Payo Ngger mareka, mring kedhatoningsun nderek, matura ing sang Prabub, lamun ingsun anuwun amit, ambedhah Giripura, atandhing prang pupuh, apan ta putra ing Cina, kang miranti neng Giripura miranti, mila sun arsa tindak."
- (50) Riseksana sareng malbeng puri, Pangran Pekik kaliyan kang garwa, prapta ing pura lampahe, kang rayi kinen laju, Pangran Pekik kantun neng Jawi, prapteng byantara nembah, Ratu Wandhansantun, umatur dhateng sang Nata, "Rayi dalem punika wonten ing Jawi", sang Nata lon ngandika,
- (51) marang cethi, "Timbalana aglis, Yayiemas" cethi awotsekar, prapta ing Jawi lampahe, "Gusti ngandikan Prabub", Pangran Pekik lajeng wus kerid, prapta ngarsaning raka, mengusapi lebu, Sri Narendra angandika, mring kang rayi: "Pandhangan tyasingsun Yayi, mung para ingkang yogya."
- (52) Atur sembah Pangran Surawesthi, "Nuwun inggih sandika lumampah, kesedya siyang dalune, ayahan dalem Prabub, tekeng pejah datan gumingsir, lebuwa wor pratala, wor dhek amun-amun, kawula ing benjang-enjang, lamun angsal panges-tu Tuwan Nerpati, budhal mring Giripura.
- (53) Wonten dene rayi paduka Ji, pan sumangga tan kawula beкта, katura panduka Rajeng, wontena ing kadhatun, pan pawestri (k. 402) angrerubedi, boten dados dandos, prakawis prang pupuh, asmane dados rawatan, tempuh ing prang satemah tan kober jurit, pijer ngrawati garwa."
- (54) Sri Narendra menuja sarya angling, "Karsaningsun Yayi

karsanira, aja pisah lan dheweke, apan ta karsaningsun, garwanira sadulur mami, barenga pejah gesang, lan sira Reningsun, wusa temahing wanudya, yen kang lanang mati satengahing jurit, wong wadon dadi tawan."

- (55) Pangran Pekik sandika wotsari, "Matur nuwun sih panduka nata, datan lenggana sapanggreh, seksana sampun mundur, Ratu Pekik lawan kang rayi, manembah ing suku Sang, mangusapi lebu, sang Nata alon ngandika, "Lah ta Raja aja guming-sir ing ati, bareng mukti palastra."
- (56) Sinangonan wau Ratu Pekik, arta miwah kencana selaka, busana di-adi akeh, Ratu Mas Wandhansantun, pinaringan sesotya adi, miwah busana endah, arta sangang ewu, Jeng Sultan anulya ndonga, "Selameta Yayimas nggenira jurit, menanga yudanira."
- (57) Atur sembah wau sang Dipati, lan kang garwa apan sampun medal, sampun prapta ing daleme, wong Surabaya kumpul, tan winarna tataning baris, gegamane melatar, gya teteg tinabuh, budhal sagunging gegaman, asri tinon ginelak lampahing baris, datan kawarneng marga.
- (58) Sampun prapta nagri Surawesthi, sang Dipati anulya tengara, pinepak wadya balane, sedaya sampun kumpul, pepak wadya kang te- (k. 403) pis wiring, Ratu Pekik ngandika, mring sakeh wadya gung, "Para mantri lan sentana, ing-sun iki mula prapta Surawesthi, pan kinen mangun yuda.
- (59) Kinen nempur negara ing Giri, para mantri tur sembah sedaya, angaturaken sanggupe, "Yen panduka anggepuk, dhateng Giri pasthi kecangking, gandra pinten ing Arga, pan karoban duduh, wadya Surabanggi kathah, apan Giri punika tiyang sakedhik, pundi margine menang."
- (60) Lon ngandika Risang Ratu Pekik, "Karep ingsun si Anak ing Arga, ingsun prih idhepe bae, nungkula sabab patut", onten mantri matur satunggal, "Gusti kula miarsa, ing Giri sang Wiku, adarbe putra angkatan, sangking Cina Endrase-na awewangi, prawira ing ayuda.

- (61) Dados wadya sentana ing Giri, anuruti dhateng patrap Cina, amapag yuda karsane, mila punggawa purun, den ndelaken lamun ajurit, agemipun senjata, patitis kalangkung, sinten ingkang sinawata, boten lepat digdaya awas ambedhil, mila sang Wiku tega.”
- (62) Ngandika sru wau Ratu Pekik, ”Sokur sewu yen si Endrasena, amapag ing prang arane, mangsa gingsira ing sun, lah ta payo bendhe aglis”, sigra nembang tengara, gegaman wus kumpul, prajurit samya siyaga, sampun pepak ing alun-alun abaris, tinata selobogan.

LIII. ASMARADANA

- (1) Sigra budhal sang Dipati, nenggih kelayan kang garwa, anitih joli sang Sinom, kang raka lumakyeng wuntat, nitih kuda wiraga, ginarebeg ing wadya gung, para mantri muriggeng ngarsa.
- (2) Gumer swaraning prajurit, tandange lir singa lo- (k. 404) dra, apan samya wareg leler, kadya ge tempuha ing prang, wadya lit Surabaya, datan kawarna ing enu, prapta Giri jaban kutha.
- (3) Nengena kang tata baris, Jeng Pangeran Surabaya, ucapen Giripurane, sampun ingaturan wikan, yen arsa ingunggan, Pangran Surabaya rawuh, balane tanpa wilangan.
- (4) Angandika sang Ayogi, ”Yen mengkono ingkang warta, yeti saoleh-olehe, iya payo winetonan, gegaman Surabaya, dene kang dadya tetunggul, putraningsun Endrasena.”
- (5) Dyan Endrasena ngabekti, ”Mila ulun arsa-arsa, pakarya dalem lamine, panduka dipunpracaya, dhateng badan kawula, sagendhinge amba purun, tandhing prang tyang Surabaya.”
- (6) Anulya tengara agglis, amepak kang wadya bala, wong Giri wus pepak kabeh, miwah sagegamanira, marbot modin sedaya, ketib santri kabeh kumpul, lir pendah kuntul sarawa.
- (7) Para sekabat ndhingini, peranakan lan sentana, Endrasena tetindhihe, kathah balanira Cina, winetara punika, nenggih

wonten kalih atus, wus manjing Islam sedaya.

- (8) Budhal gegaman ing Giri, apan sampun atengara, teteg pinukul lan bendhe, wus prapta papaning rana, wadya ing Giri tata, wus kasedya bareng ngamuk, semana sareng umangsah.
- (9) Surake awanti-wanti, wong Surabaya uninga, sigra nata gegamane, wadya Giri sampun tata, samya ngagem senjata, singa binedhil tan luput, wong Surabaya keh pejah.
- (10) Karsane angidak wani, anulya kinariyinan wong Giri a (k. 405) ngamuk kabeh, wong Surabaya atadhah, rame campuhing yuda, surake lir gunung rubuh, para marbot sami beksa.
- (11) Sedaya wadya ing Giri, tan ana braja tumama, dhasar sareng pengamuke, sinasog ing ganjur atap, binedhil latah-latah, tan kandheg pangamukipun, wong Surabaya keh pejah.
- (12) Wus rusak tataning baris, ing tengah kalebon mengsah, wadya Giri ngamuk awor, baris Surabaya bubrah, tatanira wus rusak, katawur samya lumayu, cinegatan samya nunjang.
- (13) Wong Surabaya angisis, mawur tan mangga puliha, para mantri bingung nggone, lumayu asowang-sowang, tan kena denimpuna, semana kasaput dalu, kang mburu bali sedaya.
- (14) Anenggih wadya ing Giri, wangsul marang jroning kutha, prajurit Surapringgane, sedaya sampun aseba, marang ing gustenira, sedaya sareng umatur, ngaturaken pejah gesang.
- (15) "Kawula tiwas ing kardi, abdi dalem kathah pejah, ingkang gesang sami kapok, binujung kaponthal-ponthal, inggih wadya ing Cina, patitis ateguh timbul, sedyane alebu pejah.
- (16) Pan Endrasena nindhihi, wadyane sami waspada, datan luput pambedhile, mila di dalem keh pejah", Jeng Pangranduk miarsa, ing ature wadyanipun, langkung emeng galihira.
- (17) Ing batin asemu miris, angarsa nora ambangkat, datan nedya pulih geteh, Jeng Ratu Wandhan waskitha, yen ingkang raka susah, Kanjeng Ratu alon matur, dhateng raka (k. 406) Jeng Pangeran.

- (18) "Yen mekaten ingkang jurit, kawula anedha lila, ing prang kula dandosane", kang raka gupuh ngandika, "Dhuh Gusteningsun Nyawa, ratuning sang lirng santun, kaya paran karsanira.
- (19) Wadyanira keh ngemasi, aduh Gusti kaya ngapa", kang garwa alon ature, "Yen panduka lilanana, menawi ta kawula, asaged ngupados purun", kang raka alon ngandika.
- (20) "Ing sakarsanira Gusti, manira nora suwala, teka atut wuri' Angger", kuneng dalu wus rahina, Ratu Wandhan wus medal, pinarak ing tarub agung, kekaliyan ingkang raka.
- (21) Sineba saguning mantri, manis nebda Ratu Wandhan, marang para mantri kabeh, sami ginanjar sedaya, miwah para sentana, weradin tan wonten kantun, miwah wadya Kasinoman.

LIV. SINOM

- (1) Sakathahe wadyanira, sami ginanjar weradin, arta kelawan busana, sakathahe kang prajurit, sedaya sampun tampi, ganjarane Kangjeng Ratu, tan ana kaliwatan, dalah wong pekathik tampi, sarupane wong Surabaya sedaya.
- (2) Jeng Ratu alon ngandika, "Iya kabeh bala mami, sakehe ganjaran ingwang, padha enggonen ngingoni, mring anak miwah rabi, iya besuk lamun mantuk, marang negaranira, apan ing-sun arsa mulih, mring Mentaram ngaturaken pejah gesang.
- (3) Pan karuwan perangira, angrasa datan ngundhili, sun matur ing Kangjeng Sultan, yen sampun kalah ing jurit, manira wus kajodhi, (k. 407) prangira padha kaburu, pra mantri kathah pejah, apadene wadya cilik", pra prawira umatur sarwi karuna.
- (4) Para mantri atur sembah, "Kawula anuwun Gusti, dene teka amangkara, Jeng Gusti adarbe kardi, tanpa ngrasa keng dasih, dhuh Gusti kawula nuwun, ing duka Jeng Ratu Mas, yen kenginga ingkang abdi, nadyan remuk kabandhemna mengsah sura."
- (5) Prajurit matur sedaya, "Dhuh Gusti ing benjing-enjing,

pranga lawan putra Cina, kawula dereng udani, tetere tiyang Giri, dennya prang gegendhenipun, keng wasta Endrasena, kang wasis angagem bedhil, pan kawula arsa gegandhengan konca.”

- (6) Sikep samya predandanan, gumuruh ngajab ing jurit, ”Lah payo ngantep ing yuda, angamuk marang wong Giri, denbyuka sewu sisih, yen sun wus nyandhang pepikul”, saweneh ana ngucap, ”Sun wani rong ewu sisih, yen ngangkata ing ankring lawan keranjang.”
- (7) Jeng Ratu Wandhan ngandika, ”Yen sira kudu ajurit, pan ingsun arsa uninga, rakite wong rebut jodhi”, para mantri tur bekti, ”Adhuh Gusti inggih sampun, namungna wadya bala, Jeng Gusti sampun ningali”, tanpa ngraos prajurit patang prengangah.
- (8) Jeng Ratu Wandhan ngandika, ”Ujare leluwur mami, prajurit ingkang digdaya, ing Jawa tan ana tandhing, yen rama Ji linuwih, yektine ayun aweruh, tingkahe wong ayuda, pra (k. 408) mantri samya tur bekti, ”Yen kawula teksih wonten ngalam donya,
- (9) kang abdi kelangkung merang, panduka kendela Gusti, ecaa pulang asmara, sampun Gusti amiyosi, tulusa akaron sih, wonten ing tetarub agung, kawula keng magut prang”, Ratu Wandhan ngandika wis, ”Sun tarima winalesa ing Ywang Sukma.”
- (10) Ratu Wandhan malih nabda, mring sagung prajurit sami, ”Lah padha asingidena, yen mengko wus tempuh jurit, iya suntengarani, yen bedhil muni ping telu, prajurit ingsun samya, mirantia ing wana dri, yen wis tawur aglis sira nerajanga.”
- (11) Enjing Jeng Ratu wus tindak, ingiring para prajurit, apan nanging tinebihan, sikep samya denundhang, sedaya sareng prapti, nulya binusanan sampun, pengangge murub mubyar, dinulu kadya prajurit, pan sedaya sikepe wong Surapringga.
- (12) Penganggene sikep abra, kulambi sangkelat abrit, pan ana

sangkelat jenar, kang saweneh sora-sari, ana sangkelat putih, sami trenggos kulukipun, sinondheran sedaya, dinulu teka ngajrihi, Ratu Wandhan semana sampun siyaga.

- (13) Riseksana sampun mangkat, kelawan Raka Dipati, swara-ning bala gumerah, Prabu Giri amiyosi, bala ing Surabanggi, sedaya awas andulu, datan nganti tengara, wong cilik pating terekik, kadya gerah surake (k. 409) ambal-ambalan.
- (14) Pan sampun sawang-sinawang, rajeng Giri amedali, kelawan putra ing Cina, pan sampun angagem bedhil, singa sinipat keni, sedaya tan ana mundur, kang pejah dipunidak, tan ana noleh ing wuri, pengamuke tan nedya mundur sejangkah.

LV. DURMA

- (1) Pan karasa peparinge Ratu Wandhan, sedya amales kang sih, polahe ting giidrah, sikep ing Surabaya, pengamukira nengahi, sikep pra koswa, lir buta angsal daging.
- (2) Endrasena pengamuke saya nengah, lir pendah bantheng kamin, kadi singa lodra, ingkang keparab bubar, wong Surabaya tan pulih, samya sar-saran, sedaya sami ngisis.
- (3) Ratu Wandhan tumingal balane rusak, sigra denny nudingi, marang bala kuswa, kinen metu sedaya, bedhil sampun densuledi, muni ping tiga, prajurite ngawaki.
- (4) Dipunlambung wong Giri wus tinumbakan, nanging datan udani, bubar kapelaywa, pepati ting jalempah, wong Giri sampun angis, putra ing Cina, kineping ing prajurit.
- (5) Endrasena angamuk sabalanira, tandange anggegilani, nanging ketandhahan, wong cilik ngamuk rampak, sedaya anunjang wani, wong Giri rusak, wangke susun atindhah.
- (6) Ana ingkang a- (k. 410) ngungsi raja pandhita, weneh rebat nak rabi, ana ngungsi jurang, ana kang ngungsi kutha, Endrasena wus ngemasi, binuyuk ing kathah, ing Giri denobongi.
- (7) Kawarnaa sang Dipati Surabaya, minggah dhatan ing Giri, lawan Ratu Wandhan, prajurite neng ngarsa, pinapag aneng

ing kori, dhateng wanodya, garwanira sang Yogi.

- (8) Samya nangis garwane raja pandhita, sedaya angabekti, matur melas arsa, "Angger panuwun kula, apuranen sang Ayogi, anuwun gesang, sampun Tuwan pejahi."
- (9) Angandika sang Dipati Surabaya, "Heh wanodya ing Giri, datan nedya ingwang, mateni sang Pandhita, mulane sun prapta Giri, mung sang Pandhita, ngidhepa mring Mentawis.
- (10) Lah denenggal matura mring lakenira, nora ing sun pateni, yen kenaa ika, nungkula mring Mentaram, ngaturena pati urip, sun ora nyana, yen pinapag ing jurit.
- (11) Lakenira ingkang dadi pikir ingwang, tekaa ngarsa mami, aja salah tampa, mara si timbalana, lawan aja nganggo keris, lah ta deninggal", sendika awotsari.
- (12) Sibra lengser garwa nimbali sedaya, umareg ing sang Yogi, pra samya anembah, "Gusti atur kawula, panduka dipuntimbali, mring sang Dipatya, Tuwan panggih pribadi."
- (13) Tur sandika agepah raja pandhita, anulya dandan aglis, tan mawi (k.411) curiga, sampun prapta ing ngarsa, sang Pandhita atur bekti, mring sang Dipatya, sang Pandhita langkung jrih.
- (14) Angandika sang Dipati Surabaya, marang pandhita aris, "Paran karsanira, pan sira ing sun gawa, iya marang Surabanggi, sira ngidhepa, marang Sultan Mentawis."
- (15) Sang Pandhita ing Giri matur "Sandika, datan lenggana Gusti, sampun karsaning Ywang, weca kang kina-kina, ing wadhah kelawan isi, tan kenging gothang", dadya kasmaran galih.

LVI. ASMARADANA

- (1) Ngeres galihe Dipati, ningali mring sang Pandhita, sarwi angandika alon, "Aja maras atenira, sun-gawa mring Mentaram, asowan marang sang Prabu, apan sarwi tinalenan.
- (2) "Kawula inggih nglampahi", sang Dipati lon ngandika, marang ing wadyabalane, "Heh ta sira jaganana", wadya matur,

"Sandika, yen suwawi ing Pukulun, sang Pandhita pineja-han.

- (3) Mila atemahan jurit, abdi dalem kathah pejah, mangking pandhita angsale", sang Dipati angandika, "Ingsun ora wine-nang, amatenana sang Wiku, pan dudu bubuhan ingwang.
- (4) Iya besuk wayah mami, ingkang numpes ing Aldaka, lah ta uwis dipunage", ya ta wau sang Pandhita, jinagan wadyabala, tinunggangaken ing tandhu, tuwin garwa putranira.
- (5) Wong cilik wus denboyongi, sang Dipati sigra bubar, datan kawarna lampahe, wus prapta ing Surabaya, tan lami aneng kana, amung lereb tigang dalu, nulya budhal mring Menta-ram.
- (6) Kerig wadya Surawesthi, sang Pandhita wu- (k. 412) s bi-nekta, tuwin garwa pawongane, miwah ingkang raja brana, selur lampahing bala, datan kawarna ing enu, wus prapta nagri Mentaram.
- (7) Lajeng sowan sang Dipati, malebet sajroning pura, Pangeran kandheg ing regol, Ratu Wandhan sampun prapta, ngabyan-tara narendra, seksana wau cumundhuk, sumungkem pada-ning raka.
- (8) Sri Narendra ngandika ris, "Lah ta endi lakenira", kang rayi atur sembahe, "Inggih wonten paregolan", sang Nata lon ngandika, "Timbalana Areningsun, iya marang ngarsaning-wang."
- (9) Sampun tinimbangan aglis, Pangeran majeng wotsekar, su-mungkem ing pada rajeng, sang Nata alon ngandika, "Yayi padha waluya", Pangran Pekik nembah matur, "Wilujeng pangestu Tuwan."
- (10) Jeng Pangran ing Surawesthi, umatur sarwi wotsekar, "Ka-wula ngutus sang Rajeng, anglampahi karya Tuwan, nggecak nagri Ngaldaka, ing mangke sampun kecup, nagri Giri sampun bedhah.
- (11) Raja pandhita kalindhah, punika kawula bekta, miwah garwa

atmajane, utawi kang raja brana, konjuka pandukendra, boyongan sawarnipun” sang Nata alon ngandika.

- (12) ”Iya suntarima kardi, sangking parmaning Ywang Sukma, raja pandhita ing mengko, sunparingaken ing sira, miwah kang raja brana, miwah saisining Gunung, kabeh sira kang duwea.”
- (13) Nembah nuwun sang Dipati, ginanjar keng raja brana, tanapi raja kaputren, sinungken Jeng Ratu Wandhan, sang Nata malih nabda, ”Wis miliha Areningsun”, kang rayi kalih tur sembah.
- (14) Lengser sing ngarsa nerpati, medal sangking jro- (k. 413) ning pura, wus prapta padalemane, lajeng lumebet sedaya, tanapi beboyongan, kelawan raja brana gung, wus dinumaken sedaya.
- (15) Sekathahing para mantri, ing Surabaya sedaya, sentana ginanjar kabeh, prajurit sami dinuman, lelurah myang kebayan, werata dhateng pepikul, miwah wadya Kasinoman.

LVII. SINOM

- (1) Datan kawarna laminya, kocapa Sri Narapati, enjing miyos siniwaka, ing wadya bala Mentawis, pepak kang para mantri, tanapi para tumenggung, tumbak benang lan panah, jajar kanan kering bedhil, priyataka anjajari munggeng ngarsa.
- (2) Wong nulup sami atata, anjajari kanan kering, Nyutra pepak aneng ngarsa, Nyangkragnyana amisihi, Jagabaya nambungi, Tanuastra jajaripun, kelawan Wiramarta, Surayuda anisihi, Wirabaja sisih lan wong Brajanala.
- (3) Wong Kapilih aneng ngarsa, wong Nirbaya anisihi, Patrayuda lan Kanoman, gandhek mantri nom asisih, Singanegara neng-gih, asisih wong Mertalulut, kebayan rada kiwa, niyaga-aneng ing wuri, Mandhung Kidul sedaya sami aseba.
- (4) Astranangga Maundara, Jagasura Jadhipati, ajar aneng ngayunan, Gawong Mergangsa nisihi, miwah para dipati

nayaka ingkang sumambung, miwah para sentana, Singaranu munggeng ngarsi, wong pasisir tanapi manca nagara.

- (5) Jeng Sultan Agung ngandika, marang Mandura Dipati, "Heh Eyang Mandurareja, ijengandika suntuding, lumampaha ing jurit, dadosa tetindhipun, wong pesisir sedaya, jengandika (k. 414) aben jurit, ing Jakarta kancikan dening Welanda.
- (6) Apan negara Jakarta, bopatine wus kalindhih, punika dipun-rebuta, kalahena si Welandi, sakeh wadya pasisir, andika aben prang pupuh", Ki Dipati Mandura, umatur sandika nenggih, Sri Narendra manis denira ngandika.
- (7) "Jengandika nggawa, mariyem ingsun kekalih, andika medal lautan, ambektaa wong pasisir", Jengkar Sri Narapati, sampun kondur angedhatun, sang Dipati Mandura, mundur mring wisma wus prapti, sentanane tuwa enom sami prapta.
- (8) Ki Mandura lon ngandika, "Ingsun kaya nora mulih, senadyan ingsun menanga, pinasthi karsa Ywang Widi", kang garwa sareng myarsi, Ki Dipati wuwusipun, sedaya ngemu waspa, sesambate amlas asih, sarupane putra wayah kang wanudya,
- (9) sami anangis sedaya, "Dhuh Kiyai kados pundi, dene ngandika mengkana, teka amarasi ati", sang Dipati ngling aris, "Pan wis karsaning Ywang Agung, lah wis padha karia, denbisa sira ing wuri, nora wurung sira nusul marang ingwang."
- (10) Dipati Mandurareja, sampun ndandani prajurit, sentana pepak sedaya, miwah Bupati pasisir, sampun dipunutusi, ingkang bedhil agesipun, Tumenggung Bauresa, sampun utusan amulih, kinen cawis sadandananing ayuda.
- (11) Para Dipati Mentaram, sedaya dandan ing jurit, miwah sang Dipati Sampang, Surabaya lan Gresik, Lamongan lan ing Tubin, ing Lasem miwah Sedayu, Demak lan ing Jepara, Juwana Kudus (k. 415) Semawis, sami mantuk mring nagrine sowang-sowang.
- (12) Mariyem kalih binekta, dhateng ing Sampang negari, kang jaga aneng lautan, ing Sampang lan Surawesthi, pepak sam-

pun ajanji, kang metu dharatan besuk, kepanggih ing Ngastina, kumpule sagunging baris, Ki Mandura lampihe datan winarna.

- (13) Wus prapta nagri Ngastina, sakathahe wong pasisir, sampun sami ingutusan, kang kilen sampun acawis, pasisir wetan prapti, sedaya wus sami kumpul, sampun dandan baita seksana bubar tumuli, sampun mancal sedaya ambabar layar.
- (14) Sampun silem ing dharatan, saweneh angkat kamudhi, Kaluwungu lan ing Kendhal, ing Wiradesa Semawis, Barebes lan ing Tegil, Pamelang kumpulan agung, sampun sami alayar, ting galebyar palwa asri, ing Carebon enggone atata-tata.
- (15) Wus mangkat kala semana, sangking Carebon negari, datan kawarna nglautan, ing Jakarta sampun prapti, anulya tata baris, Ki Mandura pondhokipun, sakidul wetan kutha, kinubeng pondhok pasisir, wus misuwur arsa anggecak Welanda.
- (16) Wong Jakarta sampun obah, wong Jawa wus padha mbalik, seba dipati Mandura, amungkari wong Welandi, pra samya ngati-ati, balowartine wus luhur, mariyeme wus mapan, gurnada lan gutu- (k. 416) k api, wong Welandi sadina-dina puyengan.
- (17) Panggedhene wong Welandi, kang marentah wong Kumpeni, Kapitan Murjangkung ika, ageng inggil tur prajurit, ing sabrang tanpa tandhing, tan ana kang wani mungsuh, kapitan kang satunggal, awasta Belem Welandi, kang satunggal Kapitan Erdel wastanya
- (18) Kapitan malihira, Cibuye wastane nenggih, Jrudeh kapitan pangersa, kalawan Kapitan Weling, Katrang ingkang satunggil, kalawan Kapitan Gebyug, petoripun sekawan, nembelas lutnang pengarsi, loperese westane datan winarna.
- (19) Sadina-dina melatar, tambure brangbrangan muni, wus ambeg pejah sedaya, Welandane ingkang cilik, sedaya samya tintrim, tan ana kang wani metu, nengena wong Welandi, uca-pen wadya Mentawis, Ki Dipati Mandura nata barisnya.

- (20) Sagunge para dipatya, sedaya dipunutusi, pan sampun pepak sedaya, kang badhe panganjur jurit, bopati kanan kering, ing Jakarta sampun kumpul, Cianjur lan Sumedhang, Ngukur Cikao Ciamis, ing Ciancang Bandhung lan Parakamucang.
- (21) Nglimbanganten Bojanagara, Sokapura sampun nangkil, miwah dipati Kerawang, Dermayu limbangan nangkil, Pang-ran Carebon nenggih, minangka tetindhihipun, bopati ing Pasundhan, kidul kilen denbarisi, wong pasisir bang wetan pinara tiga.
- (22) Ana kang medal dharatan, saweneh medal jeladri, wus sami siyageng yu- (k. 417) da, saguning para dipati, Brebes lan ing Tegil, ing Carebon sampun rawuh, Sawojajar Pemalang, miwah ing Wiradeseiki, Batang Kendhal Kaliwungu lan Sema-rang.
- (23) Ing Tuban lawan Jepara, ing Gombong lawan ing Bangil, pan sareng prapta sedaya, ing Kudus lawan Juwani, Sedayu kumpul sami, Garobogan sampun rawuh, ing Sampang Surabaya, ingkang medal ing jeladri, anjagani mungsuh kang metu lautan.
- (24) Dipati Mandurareja, angandika mring dipati, "Wadya pasisir sedaya, ing mangke manira tari, tan ginecak tumuli, negara Jakarta iku, wong Jawa sampun telas, sami aseba mariki, jroning kutha amung kari wong Welanda."
- (25) Ki Bauresa tur sembah, "Atur kawula Kiyai, wadya kang medal ing toya, punika kang dereng prapti, dhingin sampun ajanji, ingayuda sareng lebur, nggepuk kutha Welanda, punika mangke suwawi, yen tan prapta ing sadina kalih dina."
- (26) Dipati Mandurareja, nurut Ki Baureseki, lan ature pra dipatya, pasisir sedaya nenggih, apan sampun ngrembugi, medala ing kalih dalu, nengena duk semana, warnanen sultan Menta-wis, aneng pura pinarak kalih kang uwa.
- (27) Jeng Sultan Agung ngandika. "Lah Wa Purbaya denaglis, jengandika anusula, amayangana ngajurit, dadosa tingal ma-mi, kang medal lautan iku, nanging wekas menira, sampun

andika tuwani, jengandika mung kar- (k. 418) ya tandha ing yuda.”

- (28) Panembahan Purubaya, tur salam anulya amit, wus medal sangking jro pura, Panembahan gya lumaris, nanging tan mbekta baris, lumampah mung anak putu, kapedhak lan lelurah, amung punika kang ngiring, tan kawarna ing marga prapteng Jepara.
- (29) Panembahan Purubaya, kagungan palwa pribadi, awasta pun Kaladuta, langkung pelag ingkang warni, pan sampun dentitih, layare binabar sampun, prapta tengah lautan, nengena kang aneng warih, kawarnaa Dipati Mandurareja.
- (30) Sampun amiyarsa warta, Panembahan anusuli, ya ta Sang Mandurareja, angrasa kelamun isin, lampahe dentumpangi, anulya tengara umyung, Tumenggung Bauresa, sampun anata kang baris, wong pasisir barise apan kumerab.
- (31) Miwah kang medal lautan, wong Sampang sampun mayangi, surake gumer wurahan, Welanda sampun udani, yen arsa denunggahi, sigra atengara tambur, Kumpeni wus melatar, mariyeme wus miranti, gutuk api gurnad kelawan gurnada.
- (32) Wus sami tata sedaya, kestabele wus ngadhepi, suldhadhu-ne abregadan, sunapan sikeping jurit, Welanda sa-Kumpeni, tetindhah koprak tetelu, loperese satunggal, wus samya awiji-wiji, tataning prang wong Kumpeni lelumbungan.
- (33) Welanda apan bregadan, kapitani- (k. 419) pun satunggal, luknang kekalih kang nata, loperese tan winarni, apan sampun ngideri, kang aneng wetan lor kidul, kilen sampun atata, punika ingkang kawilis, wong Welanda pan namung kawan bergada.
- (34) Kapitan Murjangkung jaga, Kumpenine denideri, apan sami prejanjean, sedaya barenga mati, aja na kang gumingsir, Welanda barenga lebur, wus sami ambek pejah, tan ana kang sedya urip, pan wus janji bubuhan ungkur-ungkur.

LVIII. PANGKUR

- (1) Wong Welanda sampun tata, kidul wetan punika denkandeli, kang baris nggameng lir mendhung, mriyemira wus tata, pan anglela gurnad gurnada lan ebum, gutuk api gegunungan kalatakane ngideri.
- (2) Sinapan pating galebyar, pan gumerah tambur brang-brangan muni, Kapitan Jangkung neng kidul, amung kapitan papat, kang anama Kapitan Endreng lan Gebyug, pan Udrus ingkang satunggal, kalawan Kapitan Weling.
- (3) Kyai Mandura tengara, pra dipati sedaya nata baris, sami tengara gumuruh, suraknya asauran, karsanira angrangsang kutha ginempur, swaraning bedhil gumerah, pra dipati ngantep jurit.
- (4) Wong Pasisir ngamuk rampak, wong Kumpeni sedaya ngati-ati, sinulet mariyemipun, anglir gelap sauran, rowang mungsuh bedhile lir gunung rubuh, wong pasisir kathah pejah, meksih sudira ing jurit.
- (5) Datan ang- (k. 420) gap binedrangan, kalataka ebum lan gutuk api, anglir gelap pan gumludhug, prakempa bumi obah, byaring mimis dinulu lir lintang rubuh, wong pasisir kathah pejah, kang ketampek dening mimis.
- (6) Tan mangga-mangga puliha, wong pasisir wus kathah kang ngemasi, ingkang mundur nandhang tatu, gegamane wus rusak, pra dipati kang aprang kesaput dalu, wong Jawa mundur sedaya, wong pasisir samya giris.
- (7) Enjingira Ki Mandura, karsanira wau mangsah ing jurit, gegaman kang aneng laut, pan sampun ingutusan, kinen bareng ing wau panggepukipun, wadya pasisir sedaya, senjata-ne wus miranti.
- (8) Welanda sampun atata, bebedhilan kang aneng ing pasisir, mariyem kang aneng prau, muni ngungkuli kutha, sinuledan swarane lir gunung rubuh, anglir gelap asauran, peteng ndhedhet kadya wengi.

- (9) Wong Jawa akeh kang pejah, wong Welanda keh tatu miwah mati, saradhadhune keh lampus, kopral miwah sareyan, wong Welanda semana prangira bingung, dening kukusing sendawa, peteng ndhedhet anglimputi.
- (10) Wadya kang medal lautan, sampun kathah angsalipun pepati, mariyem Landa keh kanton, Kumpeni kathah pejah, tetindhihe Kapitan Odrus wus lampus, densulih meksih aprang, gumuruh bedhil-binedhil.
- (11) Nanging sampun ginentinan, (k. 421) kapitane luknang ingkang nggenteni, apan meksih aprang pupuh, gumuruh bebedhilan, duk semana ingkang prang sapih ing dalu, pra samya arerembagan, Welanda sampun ta tintrim.
- (12) Ya ta ingkang kawarnaa, Panembahan Purubaya wus prapti, angembang aneng ing laut, nitih pun Kaladuta, kapilara apa-jang ageng tur bagus, nenggih kocaping carita, wonten palwa ageng prapti.
- (13) Nenggih kapaling Welanda, karsanira wau ayun mayangi, gegaman kang aneng laut, punika dados semang, kapilara tetiga ing kathahipun, Panembahan Purubaya, anulya amarepeki.
- (14) Welanda kang aneng palwa, sedayane pan sampun ngati-ati, mariyem sinuled sampun, nanging Jeng Panembahan, datan kandheg palwane anander asru, ngadeg lir teksaka lanang, dinulu anggegilani.
- (15) Baita anulya ngrunjang, nanging sangat swara lir pendah bedhil, sangking berat sanget nempuh, palwa tarung lir gelap, wong Welanda palwanira sampun remuk, lajeng kerem ing samodra, ingkang teksih samya lari.
- (16) Sampun misuwur kang warta, Panembahan Purubaya kang prapti, aprang aneng tengah laut, kapal Welanda remak, lajeng kerem kapal kang keru lumayu, Welanda sami miyarsa, manahira sami miris.
- (17) (k. 422) Kasosra marang Welanda, Panembahan Purubaya simukti, kaloka yen bisa mabur, iya kala semana, wong We-

landa atintrim sedalu-dalu, ngawang-awang binedhil, Welanda obate tipis.

- (18) Enjing malih kawarnaa, Panembahan Purubaya wus minggir, wong pasisir samya ndulu, kang aneng ing lautan, samya minggir sedyane angrapid purun, angranjing aneng samodra, wong Kumpeni sampun rakit.
- (19) Rembugira pra kapitan, mariyeme kang aneng ing pasisir, mariyem Jawa tinutup, sampun ingarah-arang, mimis pothang kinira bisa amangsuk, seksana sigra pinetar, pangarahira pan sisip.
- (20) Kena pinggire kewala, ya ta gempal wau mriyem Mentawis, petar-pinetar adangu, baita kathah pecah, wong pasisir kathah kerem aneng laut, Welanda kathah kang pejah, kapitan mati kakalih.
- (21) Panembahan Purubaya, wus tumedhak sangking palwanira glis, punakawane tetelu, punika kang bineta, ngampil-ampil lantaran miwah kekuthuk, lan kang ngampil pengawinan, Welanda sami ningali.
- (22) Nulya wau pinetaran, pan sedaya mriyeme densuledi, swarane lir gelap sewu, gurnad miwah gurnada, gutuk api swarane lir gunung rubuh, tambure muni brang-brangan, slomprete pating jalerit.
- (23) Panembahan lon ngandika, "Si Welanda dene kepati-pati, ambedhili marang inggun, lah iya entekena, obatira" Kumpe-ni sedaya gugup, lir ambedhil (k. 423) wewayangan, bedhil buntet tanpa isi.
- (24) Saweneh bedhile sigar, Panembahan Purubaya marpeki, Welanda sangsaya gugup, gegere apuyangan, kang saweneh bedhile marep mandhuwur, manahe bubar arepan, menawa metu ing langit.
- (25) Panembahan lon ngandika, "Heh Welanda dene kepati-pati, angandelaken kuthamu, dumeh kandel awiyar, yen kinona anemeni, kuthamu gempur", kutha nulya tinudingan, bata

bengkah sedheng jalmi.

- (26) Panembahan Purubaya, nulya kondur meksih dipunbedhil, pan eca denny lumaku, lir anetar wewayangan, punakawan tetiga tan ana bintul, rahayu katiga pisan, layar kasaput ing wengi.
- (27) Panembahan lon ngandika, marang sira sakehe wong pasisir, "Lah wus karia sedarum, insun layar anengah, sunjagani mungsuh kang metu ing laut", nulya wau alayar, sakedhap datan kaeksi.
- (28) Panembahan Purubaya, apan lajeng kondur dhateng Menta-wis, pan sampun akarya tatu, akarya gara-gara, wong Welan-da manahe giris sedarum, sok ana mendhung katingal, nga-wang-awang denbedhili.
- (29) Sendawanira meh telas, myang dandanan mimisira wus tipis, warnanen kang aneng kidul, Tumenggung Bauresa, anrang-baya budhal sangking bitingipun, sakathahe wong Ngastina, samya nglanggar biting Landi.
- (30) Welanda mimise telas, sakelangkung ngetog denira jurit, mimisnya denkum ing uyah, kinuthah lawan berak, kang saweneh kinothah lan gaji (k. 424) asu, wong Welanda wus uninga, wong Jawa anginger baris.
- (31) Anulya dandan sedaya, wus melatar mriyeme densuledi, muni anglir gelap sewu, gurnad lawan gurnada, pan wong Jawa kang katiban samya kabur, Ki Tumenggung Bauresa, semana sampun akanin.
- (32) Katiban ing mimis sawat, puponira tugel manguwir-uwir, wong pasisir kathah lampus, mimis tiba lir udan, wong We-landa mimise kedhik kang kantun, wetara dadi sadina, tan aduwe mimis malih.
- (33) Bitinge wong Jawa bubar, wong pasisir manahe ketar-ketir, ya ta kasaput ing dalu, wong cilik akeh minggat, sami mulih amorod kalaning dalu, ya ta Dipati Mandura, semana arsa ngawaki.

- (34) Kadang kadeyan sedaya, wus pinepak sedaya wus tinari, "Pan ingsun arsa angamuk, kuthane si Welanda, sununggahe karsaningsun amuk purun, lah ta padha sesucia, payo padha aprang sabil."
- (35) Pra samya matur sandika, pra santana tanapi para mantri, asanggup barenga lebur, enjing kang kawarnaa, Sang Dipati Mandurareja wus metu, sigra anembang tengara, bendhe angungkung ngajrihi.
- (36) Welanda sampun melatar, mariyeme sampun dipuniseni, be-rak denwor mimisipun, Ki Mandura wus mangsah, pra santana samantrenira anempuh, wong Welanda kagegeran, bedhile wus densuledi.
- (37) Mriyem swarane lir gelap, kang pratala obah lir lindhu gonjing, wong Mentaram akeh lampus, kang sawe- (k. 425) neh aniba, nulya tangi katiban banjur lumayu, kang saweneh ana sempal, baunya manguwir-uwir.
- (38) Kang saweneh kaprawasa, janggut sempal baune nguwir-uwir, saweneh pupune putung, banjur dadi sesawat, kang sa-weneh ana tugel wetengipun, ususira kuleweran, tan ana tawa ing mimis.
- (39) Weneh kinging mimis kontal, nulya tangi umangsah ngamuk malih, Ki Mandura perangipun, mimis kadi perada, aneng jaja anulya ingusap runtuh, tan kandheg pengamukira, wus perak kelawan biting.
- (40) Wong Welanda kagegeran, mimis telas tinja kinarya mimis, dennya ngiseni kasusu, tan ana nganthi wadhah, tepiyone kinarya cecidhuk nablun, saweneh cinorak tangan, weneh rinaup kulambi.
- (41) Sampun sami binedhilan, Ki Dipati Mandura perak biting, swarane bedhil gumrudug, tambur munya brang-brangan, kang sunapan kadi gerojogan sewu, peteng kukusing sendawa, selomporet pating jalerit.
- (42) Wong Menduran kathah pejah, ingkang gesang sami awuru tai, saweneh awak galuprut, ana kang gulagepan, para mantri

prajurit akathah wuru, ana mutah bulaeran, tan kober umang-sah jurit.

- (43) Pangeran Mandura sayah, undurira sedaya wuru tai, Ki Mandura mungur-mungur, sedaya mutah-mutah, pra sentana watar kari rongpuluh, wadya lit tumpes sedaya, kang urip tan bisa tangi.
- (44) Sami ambyur mring bengawan, (k. 426) sami adus busana denbuwangi, pra sami salin sedarum, mulih mring pesanggrahan, Ki Mandura balanipun kathah remuk, pan meksih sami sudira, pan sedy a ngrangsang malih.
- (45) Welanda geger tyasira, gegedhene akathah ingkang mati, kaitane papat lampus, lukange papat pejah, loperesi ingkang mati kalih puluh, Kumpenine sabregada, ingkang kari sami tintrim.
- (46) Dandananira wus telas, obat mimis apan ora na kari, manahira eyang-eyung, sedy a pejah kewala, mung taine kang kinarya mimisipun, wus nedya lebur sedaya, tan nedya mundur ing jurit.

LIX. DURMA

- (1) Enengana kang tugur aneng Jakarta, kawarna ing Mentawis, lagya siniwaka, pepak para sentana, wadyabala ingkang nangkil, Jeng Panembahan, Purubaya gya prapti.
- (2) Lajeng sowan prapta byantara narendra, Pangran umatur aris, "Kawula sang Nata, kautus dados tingal, anjangkung kang andon jurit, nagri Jakarta, inggih sampun dumugi.
- (3) Sarta karya tilas ing prang gara-gara, Kumpeni sampun tintrim, nanging wadya Tuwan, pasisir kathah pejah, prajurit kathah ngemasi, pun Bauresa, inggih anandhang kanin.
- (4) Abdi dalem Dipati Mandurareja, sampun ngawaki jurit, wadyanipun te- (k. 427) las, wangsanipun keh pejah, pun Mandura ngrangsang wani, beteng meh kungkal, kundur prang dening tai.

- (5) Tyang Welandi obat mimisipun telas, tinja kinarya mimis, kedahipun telas, mung sedya tetumpesan, manahipun sampun tintrim, yen ngresakena, bantu tiyang Mentawis.
- (6) Inggih tamtu bedhah loji ing Jakarta, ing mangke kados pundi, ing karsa sang Nata, sampun tanggel ing lampah", sang Nata ngartikeng galih, wus pasthi ing Ywang, Welandi aneng Jawi.
- (7) "Nggih Wakane Purubaya karsaning wang, sunkon mundur kang baris, karaning ta benjang, ingsun raos ing manah, Wakane sapungkur mami, nak putoningwang, bebanten wong Kumpeni.
- (8) Heh wong gandhek kelawan Singanegara, Martalutut denaglis, mintar mring Jakarta, kabeh kang andon yuda, padha undurna denaglis, si Bauresa, poma ja kangsi mulih.
- (9) Karo dene Dipati Mandurareja, uwisna Kalitangi, prenahna ing kana", Kang dinuta tur sembah, wus rampung weling nerpati, wus lumeksana, tan kawarna ing margi.
- (10) Wus alayar lampah prapta Jakarta, cundhuk duta nerpati, lan Mandurareja, anulya dhinawuhan, kinen mundura ing jurit, "Lah jengandika, manggena Lepentangi."
- (11) Anggerjita Dipati Mandurareja, wus angra- (k. 428) sa yen mati, gya bubar sedaya, sami medal samodra, Bauresa den-suduki, kalasemana, wong pasisir atintrim.
- (12) Pan wis bubar wadya pasisir sedaya, Kumpeni aningali, langkung sukanira, sedaya ngrasa gesang, panggedhene wus andugi, yen Kangjeng Sultan, Mentaram angalimi.
- (13) Sakelangkung wong Welandi sukanira, wus oleh rembug baik, tan nyana mangkana, karsane raja Jawa, Welandi aglis nusuli, dhateng Mentaram, ngaturi bulu bekti.
- (14) Kawarnaa lampah Mandurareja, prapta ing Lepentangi, saknak putonira, sami kamelas arsa, samentasira ngajurit, wadyane telas, sentanane keh mati.
- 15) Sinengkalan duk aprang nagri Jakarta, wong aprang buta

wani, Ki Mandurareja, semana pinejahan, aneng nagri Lepen-
tangi, wus ingastana, neng Kaliwungu nenggih.

- (16) Duta nata tan kawarna lampahira, kawarnaa nerpati, miyos
siniwaka, pepak wadya Mentaram, mantri punggawa sumiwi,
para sentana, para nayaka ngarsi.
- (17) Angandika Jeng Sultan mring arenira, Pangeran Adipati, Se-
larong wastanya, "Lah Adhi amintara, anindhiana ngajurit,
wadya Mentaram, adunen ing ajurit.
- (18) Belambangan lah iku sira bedhaha, lawan Pringgalayeki,
iku angiringa, ma- (k. 429) rang ing kakangira, wadyabala
ing Mentawis, sira adua, yen ana wong kang nyliwing,
- (19) patenana sira gawea tontonan, lan ingsun anggawani, jeje-
jenenging yuda, gandhek pan sanakira, Paduresa araneke,
anake Paman, Pringgalaya sumendhi.
- (20) Iku iya ingsun karya wakil ingwang, kelawan sira Adhi,
abasaa kakang, marang si Paduresa, pan iku sesilih mami,
sun gawe tingal, sisipe wong Mentawis.
- (21) Lah ta uwis padha sira adandana, sasikeping ajurit, lawan
wekas ingwang, yen mbedhah Belambangan, yen kalah
mungsuhamu Yayi, lah boyongana, aja na ingkang kari.
- (22) Dina Soma lah Adhi sira mangkata", kang rayi awot sari,
sang Nata wus jengkar, sangking ing penangkilan, lume-
bet ing kenya puri, ngiring bedhaya, selir lan para cethi.
- (23) Ingkang sowan wus sami bubar sedaya, sampun angrakit ba-
ris, wong manca negara, pan sampun ingutusan, kinen asa-
osa sami, sagung gegaman, sakepraboning jurit.
- (24) Tan kawarna laminya prapta ngubaya, nata miyos tinang-
kil, pepak pra punggawa, bopati lan satriya, miwah Pangeran
Dipati, Silarong seba, kaliyan ingkang rayi,
- (25) kang awasta sang Dipati Pringgalaya, sa- (k. 430) nakipun
kekalih, kang tumut ngluruga, sampun pepak sedaya, miwah
ingkang para mantri, sagegamannya, ing alun-alun baris.
- (26) Angandika Kangjeng Sultan Ing Alaga, "Budhalena kang ba-

- ris, lah ta Adhi poma, sira dipunprayitna”, kang rayi matur wotsari, anulya budhal, miwah kang para mantri.
- (27) Lampahira gegaman ageng kumerab, prapta jawining Taji, lurung kaebekan, tan kawarna ing marga, pan sampun prapta Kadhiri, manca nagara, wau kang dipunanti.
 - (28) Jagarga Geduwang lan Kemagetan, Madiun sampun prapti, miwah Pranaraga, Caruban Kertasana, Kalangbret miwah ing Ngrawi, Srengat Balitar, sedaya sampun prapti.
 - (29) Garobogan Balora lawan ing Jipang, Sesela sampun prati, wong pasisir kiwa, kang amilu ngluruga, ing Lasem lawan ing Pathi, Sidayu Tuban, Lamongan lan Garesik.
 - (30) Surabaya kelawan ing wong Mandura, punika samya kerig, Japan Wirasaba, Pasuruhan ing Malang, punika sampun prejanji, ing Pasedhahan, pakumpulaning baris.
 - (31) Sampun bubar sangking negari ing Daha, datan kawarneng margi, prapta Pasuruhan, sampun atata-tata, wong pasisir sampun prapti, manca negara, sami amepak baris.
 - (32) Sampun bubar ge- (k. 431) gaman prapta Lumajang, nanging meksih lumaris, semana wus prapta, nenggih ing Blambangan, alereb anata baris, sampun kawarta, misuwur mring wong Bali.
 - (33) Belambangan sadina geger puyengan, sampun utusan aglis, mring Bali semana, apan wus binantonan, wong Bali kang becik-becik, kang tau tatal, prawira ing ajurit.
 - (34) Gegedhene nenggih kekalih winarna, wastanira satunggil, pun Dewagungira, dene ingkang satunggal, Dewalengkara kekasih, sami prakosa, dedegira geng inggil.
 - (35) Prajurite Panji Geleleng wastannya, lan Panji Macankuning, pamukira kathah, nanging datan winarna, lampahe Blambangan prapti, sagegamannya, lajeng atafa baris.
 - (36) Sang Dipati Belambangan kawarnaa, putranira kekalih, wasta Ki Mas Kembar, kinen atunggu pura, wus medal sangking negari, pan sampun prapta, tapel wates pasisir.

- (37) Wus katingal pan sami sawang-sinawang, kelawan wong Mentawis, pan sami prayitna, sami nata gegaman, prajurite amiranti, mriyem pinasang, obat mimis miranti.
- (38) Ingkang dadi gegunungan miwah dhadha, Pangeran Adipati, Silarong punika, prajurit wus tinata, sewu Mumbakanyar nenggihi, sami prawira, prajurit ing Bagelin.
- (39) Wong (k. 432) Bumija dadi pengawak kang kiwa, ingkang dadi tetindhih, Pangran Pringgalaya, miwah wadya Mentaram, barise sampun pinalih, sami atata, miwah wadya pasisir.
- (40) Munggeng kanan dipati manca negara, wong Belambangan rakit, lan wong Bali ika, sampun ayun-ayunan, wong Mentaram lan wong Bali, tengara gumrah, rame bedhil-binedhil.
- (41) Wong Mentaram pra dipati rerembungan, arsa ngantep ing jurit, dangu bebedhilan, wong Bali kathah pejah, prajurite angawaki, sigra nerajang, sakathahe wong Bali.
- (42) Ting barekik wong Bali lan Belambangan, nusup kukusing bedhil, wadya Belambangan, tulupe mawi upas, samya awanter kang jalmi, tempuh ing yuda, lir ombaking jaladri.
- (43) Sampun awor kang yuda wus akeh pejah, pengamuking wong Bali, lir bantheng kebranan, miwah wong Belambangan, pan sami anunjang wani, wadya Mentaram, pengkuh denny nadhahi.
- (44) Lembing tulup paser timbane lir udan, wong Mentaram keh mati, Raden Bauresa, angawaki priyanga, pengamuke mobat-mabit, para sentana, sedaya aningali.
- (45) Sang Dipati Pringgalaya wus tumingal, yen kang raka ngajurit, Raden Bauresa, anulya tinulungan, sigra mangsah tan asari, para se- (k. 433) ntana, sedaya angawaki.
- (46) Wong Mentaram tangkepe angamuk rampak, bendhe tinitir-titir, gong maguru gangsa, teteg kaya butula, gumrudug swarane bedhil, surak gumerah, anglir rubuh kang langit.
- (47) Tempuh awor wong Blambangan akeh pejah, wong Bali kathah lalis, miwah wong Mentaram, keh mati keneng upas,

paser tibane lir grimis, wadya Mentaram, keh bingung datan eling.

- (48) Pengamuke wong Bagelen kadi setan, wong Bali anglir belis, nanging kathah pejah, kari panjang tumbaknya, gegaman ganjur pekolihi, yen putung ika, pinacas landhep maning.
- (49) Wong ing Bali Belambangan akeh pejah, perangira kalindhihi, pan sami lumajar, angungsi pamondhokan, lawan kesapih ing wengi, wadya Mentaram, kang mburu samya Bali.
- (50) Jeng Pangeran Silarong awas tumingal, balane akeh mati, kena dening upas, Pangran agya tumedhak, kang mati dipun-sepaki, waras sedaya, kang kena tumbak keris.
- (51) Datan gesang nengna wonten kang kocapa, sentana ing Mentawis, nenggih ingkang putra, Jeng Pangran Pringgalaya, kelangkung dados weweri, aneng Mentaram, nenggih lampahe nilib.
- (52) Wastanira Raha- (k. 434) den Wangsakartika, dados maling asekti, karyane ajina, lan sok mateni jalma, kelangkung dados weweri, aneng Mentaram, tan ana ingkang wani.
- (53) Milanipun binucal mring Pasedhahan, Raden Wangsakarteki, aneng ing Mentaram, anggung ngrusuhi jalma, pan sampun miyarsa warti, yen arenira, kalih atumut jurit.
- (54) Raden mangkat anusul dhateng barisan, anjug ingkang rayi, wus panggih semana, lan Raden Paduresa, kang rayi si-gra ngabekti, "Boten anyana, Kangmas kepanggih ngriki."
- (55) Ingkang raka aris denira ngandika, "Ingsun tetanya Yayi, paran juritira", kang rayi atur sembah, "Kawula uni ajurit, wadya Mentaram, akathah kang ngemasi."
- (56) "Yen mengkono Yayi ing karsa menira, ingsun ngrewangi jurit, sokur sun matia, neng tengah rananggana, awirang ing-sun ningali, yen wet neng donya, mring sentana Mentawis.
- (57) Ingsun ngamuk mrisa jroning pabitingan, ingsun amuke wengi, Yayi mungsuhi, wong Bali Belambangan, dene sira sunbubuhi, lamun rahina, sira ngamuka Yayi."

- (58) Sampun rembag kang rayi kalih kang raka, nulya kang raka pamit, kang rayi turira, "Kula tumut Kakangmas", kang raka ngandika aris, "Lah Yayi a- (k. 435) ja, dudu sabamu Yayi."
- (59) Sampun mangkat Rahaden Wangsakartika, sampun prapta ing biting, nulya linupatan, wus lumebet semana, anulya denamuk wani, geger puyengan, wong Bali akeh mati.
- (60) Pan sawengi wong jro biting salang tumbak, lawan batur pribadi, wong Bali keh pejah, tuwin wong Belambangan, kang ngamuk datan kaeksi, bangun rahina, anulya denunduri.
- (61) Nanging meksih gegerira abusekan, malah tumekeng enjing, pan sampun rahina, nulya tata gegaman, apan arsa pulih getih, liwung ing nala, bature akeh mati.
- (62) Sigra mangsah wong Mentaram was uninga, apan sampun miranti, nulya tempuh ing prang, wong Bali lan Mentaram, arame bedhil-binedhil, lir pendah gelap, swarane mriyem muni.
- (63) Lebu mabul maledug anglir neraka, bumi agonjang-ganjing, Raden Paduresa, angamuk marang mengsah, kang katrajang akeh mati, pating sulayah, wangke susun atindhih.
- (64) Mayid Bali miwah mayid Belambangan, lawan wangke Mentawis, pan tumpang-tinumpang, sangking ramening yuda, uwor ulet dadi siji, tatane bubrah, rusak abosah-basih.
- (65) (k. 436) Raden Paduresa tandange lir singa, sinodog waos lembing, apan ora pasah, lir pendah panjang putra, sinosong ing roning pari, mlesed kewala, braja tan na nedhasi.
- (66) Wong Blambangan kang tinrajang sirna gempang, tan ana mangga pulih, wong Bali Blambangan, sedaya wus lumajar, tan ana toleh ing wuri, tunjang-tinunjang, kapelak sangking ajrih.
- (67) Lir andaka tandange Dyan Paduresa, sarira kuthah getih, lir pendah rinengga, pengangge ngantya mbranang, wong Blambangan Bali gusis, kasapih wengya, mundur kang yuda kalih.

- (68) Wong Blambangan lan wong Bali langkung susah, manahira atintrim, prang rahina kalah, balane kathah pejah, yen wengi dipunamuki, apan tumpesan, geger sawengi-wengi.
- (69) Kang anama Rahaden Wangsakartika, pengamuke yen wengi, Raden Paduresa, pengamuke rahina, mila wong Blambangan tintrim, wong Bali ika, sami kathah nglalosi.
- (70) Prajurite Blambangan Bali keh pejah, panggedhene wus mati, iya karo pisan, wong Bali kathah minggat, sasisane ingkang mati, wong Belambangan, bubarira ing wengi.
- (71) Wus rahina wong Mentaram pan tumingal, yen wus bubar kang baris, anulya tengara, angajak ngrangsang kutha, karsa-nira mbeboyong, sampun lumampah, wong cilik njejarahi.
- (72) Ki Mas Kembar semana sampun kecandhak, anulya dencekeli, pan sampun binanda, wong cilik binoyongan, wong dalem sampun kinrikid, dene kang bangga, (k. 437) pra sami denpateni.
- (73) Wong Blambangan kathah ingkang ngungsi ngarga, ajar kang dipunungsi, nenggih wastanira, wau Ajar Saloka, wong Mentaram anuturi, pinapag ing prang, wong Mentaram keh mati.
- (74) Katur marang Dipati Silarong ika, sigra kinen ngunggahi, kang para prawira, anulya ingunggaan, samya amrambat manginggil, wong Belambangan, kang ngungsi dentumbaki.
- (75) Kyai Ajar Saloka kepanggih lenggah, nulya dencekel wani, pan sampun binesta, kabekta mring sanggrahan, ingaturaken tumuli, Ajar Saloka, ajejer tan arsa linggih.
- (76) Sang Dipati Pringgalaya panas baran, Ki Ajar denparani, jiniglong gya mendhak, Ajar sampun uninga, Dyan Pringgalaya liniring, yen angucapa, wong iki liwat luwih.
- (77) Pangran Adipati Silarong sru nabda, "Lah sira Ki Wewasi, dahwen lakonira, ngukuhi marang mengsah, mengko sira sunpateni", Ajar angucap, "Ingsun ora gumingsir.
- (78) Taha ingSun atapa salah wewengan, pan ingSun wong denungsi, kang amapag perang, pan karebe piyambak, de ingSun tu-

mekeng pati, mangsa gingsira, karsaning dewa luwih.”

- (79) Gya sinuduk Kyai Ajar kapisanan, angga sirna tan keksi, ana swara gora, kapyarsa Jeng Pangeran, ”Heh eling-eling deneling, sira tang pejah, besok ingsun anagih,
- (80) marang sira lamun ana panjenengan, gethek baune kering”, Pangran saurira, ”Ingsun datan suminggah, besok wani mengko wa- (k. 438) ni”, wus tan winarna, ajar kang sampun lalis.
- (81) Belambangan lanang wadon binoyongan, siji tan ana kari, miwah Ki Mas Kembar, binekta mring Mentaram, pan sampun budhal kang baris, wong beboyongan, linampahaken dhingin.
- (82) Tan cinatur roncene ingkang carita, sampun prapta Menta-wis, lajeng sami seba, dhateng ing Pagelaran, Sri Narendra nulya mijil, pepak kang seba, kang rayi awot sari.
- (83) Sampun katur sasolahireng ngayuda, ing Kangjeng Sri Bupati, alon angandika, ”Sing aran Adipatya, si Kembar uculana glis, pan milu apa, mesakake sih cilik.
- (84) Uliheana mring negara Belambangan, ngayumana kang kari, nadhangna supata, yen mbalela maring wang”, patih wotsekar, Mas Kembar denuculi. ¹⁰⁾
- (85) Langkung nuwun tur sembah konjem pratata, tan kuwasa ningali, sangking ajrihira, prasetya kathah-kathah, sampun amanggih basuki, wus sinupatan, inganteraken mulih.
- (86) Sigra kondur sang Nata sing magelaran, kendel ing Sri-menganti, Gandhek Saradula, tinimbangan glis prapta, ing ngabyantara wotsari, nata ngandika, mring Saradula manis.
- (87) ”Kaya ngapa solahe ta arening wang”, kang dinangu wotsari, ”Inggih rayi Tuwan, tangkeping awignya, sareng tempuh ing ngajurit, pun Paduresa, angawaki pribadi.
- (88) Pamukipun kados singa kirang (k. 439) mangsa, braja tan wonten titis, tyang Wangsul kabedhag, nggih wonten sedhe-reknya, keng mangsah ngamuk ing latri, Wangsakartika, wes-

tanipun anenggih.

- (89) Keng karuhun putranipun Pringgalaya, ingkang dados weweri, keng panduka bucal, dhateng ing Pasedhahan, punika keng ngamuk latri, tyang Belambangan, margi kawone Gusti.”
- (90) Saradula telas ature sedaya, kondur Sri Narapati, malbeng dhatulaya, bubar ingkang sewaka, sinigeg antara lami, ing dina Soma, nata miyos tinangkil.

LX. MIJIL

- (1) Duk semana Jeng Sri Narapati, abusana kaot, sampun aes lir Parta baguse, sing wong mulat samya lengleng brangti, gya miyos sang Aji, upacara ndulur.
- (2) Wus lumampah ing ngarsa nerpati, ceret lan paidon, prangwedani anjrah pawahane, banyak dhalang miwah sawung-galing, hardawalika di, manyura mas murub.
- (3) Kidang emas andaka mas adi, capuri mas kaot, lan punjengi kuthuk lantaranane, kebut badhak kendhaga ing ngarsi, saput gedhah keru, wus lenggah sang Prabu.
- (4) Horeg kabeh sami tilar lampit, nangkil sami taken, Sri Narendra ika busanane, angluwihi sagunge kang nangkil, kabeh para mantri, tumungkul abukuh.
- (5) Lamun ana kang memper Ner- (k. 440) pati, panganggene kang wong, kinen mundur dene ing kancane, sinung basa tan wruh ing prayegi, mundur dingkik-dingkik, pra sami lumayu.
- (6) Wusnya salin nulya wangsul ririh, warnanen sang Katong, wus pinarak ing singasanane, asung cipta mring sagung kang nangkil, sakeh mantri ajrih, linggihnya tumungkul.
- (7) Datan ana swara kang kumrisik, miwah ing kekayon, datan na kang obah sekathahe, dalah peksi tan ana kang muni, mung kemas gendhing, lawan manuk engkuk.
- (8) Gedhong wetan dennya nambut kardi, kagungan sang Katong, langkung resmi pinirsa swarane, wus adangu Jeng Sri Na-

rapati, denira tinangkil, ngandika sang Prabu.

- (9) Amariksa kanthaning ajurit, Belambangan kang wong, saha ingkang amojok jurite, samya matur sakathahing mantri, "Anenggihi rumiyin, keng rosa prangipun.
- (10) Anadhahi pengamuking Bali, jejeneng sang Katong, Paduresa punika wastane, lan sedherekipun kang satunggil, angamuk ing wengi, langkung sektenipun.
- (11) Inggih Wangsakartika kang nami", ngandika sang Katong, "Iku sapa mengkono jenenge, dene ingkun ta durung udani", sigra awotsari, wau kang dinangu.
- (12) "Pan nakipun paman dalem singgih, Pringgalaya kang wong, ingkang dados weweri nagrine, nggih rumiyin kang nglampahi maling, katur panduka Ji, rumiyin katundhung."
- (13) Angandika Jeng Sri Narapati, ing wong sanak anom, "Lamun ora (k. 441) nana pakewuhe, anglakoni lara lawan pati, yen ana ngajurit, iku kang angamuk.
- (14) Iya iku timbalana aglis, sebaa maring ngong, lan si Adhi Paduresa mangke, ingkun junjung jeneng Adipati, Tepasana nami, sewu kang lelungguh.
- (15) Wangsakartika jeneng Ngabei, sewu kang lelenggoh, ajajara pra sentana kabeh", pra dipati sedaya ngestreni, kondur sri Bopati, para garwa methuk.
- (16) Kawarnaa antara wus lami, midhanget sang Katong, wong Pasundhan Ukur pembalike, langkung duka Jeng Sri Narapati, wus miyos tinangkil, wadya gung supenuh.
- (17) Para mantri wus samya udani, yen duka sang Katong, mukani konjem siti kabeh, langkung ajrih mulat ing nerpati, tan ana kumersik, pra samya tumungkul.
- (18) Esmu duka sang Nata dennyana ngling, mring Dyan Patih alon, "Wong Sumedhang lan ing Ukur mangke, ingkang wani mring ingkun ambalik, nuduha prajurit, gecaken ing Ukur.
- (19) Sira dhewé Singaranu aglis, lan sawadyaningong, luruga ing Ukur denage, lah tumpesen sipat lanang sami", Dyan Patih

Wotsari, sandika turipun.

- (20) "Wong Bumija iriden denaglis, Numbakanyar kang wong, lan wong sewu iku sakancane, lah adunen ing ayuda benjing, lawan wong pasisir, (k. 442) milua anglurug."
- (21) Para mantri kang kinen wotsari, ngandika sang Katong, "Lamun kalah wong Ukur yudane, lah tumpesan aja na kang kari", Ki Patih wotsari, sandika turipun.
- (22) Sampun rampung welinging nerpati, gya jengkar ngedhaton, kang winarna Dyan Patih wus muleh, sampun tampi welinging nerpati, sigra Raden Patih, gya tengara umyung.
- (23) Sampun budhal sagung ingkang baris, wong Bagelen kulon, wong Bumija metu negarane, wong pasisir samya denutusi, semana wus janji, ing Banyumas kumpul.
- (24) Wong pasisir eler denbarisi, wong Banyumas kulon, wong Bagelen kidul ing barise, wong Bumija wetan denbarisi, wus tepung kang baris, kuthane kinempang.
- (25) Wong desane samya denjarahi, kang wadon binoyong, ingkang bangga pan lajeng pinaten, arsa ngamuk nanging tan kuwawi, wong jro kutha tintrim, mila kangsi kuru.
- (26) Wus sarembag prawira Mentawis, ngrangsang kutha mengko, miwah para mantri dipatine, sigra aken nembang tengara glis, gegaman wus mijil, sareng angkatipun.
- (27) Wong jro kutha kathah sami na- (k. 443) ngis, geger jabawor, bopatine wus kenthel atine, prajurite tan kena tinari, wus angrasa mati, budenira tanggung.
- (28) Wong Mentaram samya anglebeti, wong jro kutha riyon, ingkang wani tan rembug bature, sigra mangsah gapyuk nuli mati, sigra denlebeti, wong kutha tinempuh.
- (29) Sang Dipati Sumedhang wus keni, binekta dening wong, ing jro kutha binoyongan kabeh, gedhe cilik datan anakari, wus binekta mijil, tangisira umyung.
- (30) Wong ing Ukur lanang denpateni, sewu cacahing wong, wong Mentaram wus bubar barise, tan kawarna lampahireng margi,

wus prapta Mentawis, katur ing sang Prabu.

- (31) Yen ing Ukur sampun kawon jurit, wus binoyong keh wong, sampun tumpes sedaya lanange, langkung suka Jeng Sri Narapati, tan winarneng kawi, wus lami cinatur.
- (32) Kangjeng Sultan madeg narapati, kedhatone loro, ing Samodra Kidul satunggile, Ratu Kidul kagarwa nerpati, mila jeng sang Aji, kalih puranipun.
- (33) Ratu Kidul pan punika peri, perayangan kang wong, mapan dudu manungsa jatine, nanging nyata putraning nerpati, Pajajaran nguni, kang mertapeng gunung.
- (34) Datan purun krama sang lir Ratih, akarya wirangrong, ingupatan mring rama sang Rajeng, nanging putra mijil (k. 444) sangking kempi, rasa kalih dadi, nenggih Ratu Kidul.
- (35) Duk sang Putra lagya lara brangti, mulat wanodya nom, sareng korud putra lan putrine, sangking karsaning Ywang kang linuwih, rasanya anunggil, iku purwanipun.
- (36) Kangjeng Sultan karsa acengkrami, budhal sing kedhaton, wadya bala ingkang ndherek akeh, sami ngampil upacara Aji, ndulur dinulwasri, tan kawarneng enu.
- (37) Sareng prapta Pemancingan mangu, ¹¹⁾ kusuma wirangrong, Parangwedang gembira watine, tritis Guwa Langse ngungkang jladri, Paranggajah wuri, gegebyur ing alu.
- (38) Kangjeng Ratu Kidul wus lumaris, amethuk sang Katong, sagung peri samya ndherek kabeh, anampeni pacara nerpati, sang Nata kinanthi, malbeng samudra gung.

LXI. KINANTHI

- (1) Upacarane sang Prabu, tinampen dening peper, sawernine upacara, peri ingkang anampeni, manungsa datan uninga, ampilane den-genteni.
- (2) Sedaya sami gegetun, kawarnaa Sri Bupati, lumampah kekanthen asta, sampun lumebet jladri, kadya ngambah ing dharatan, sakedhap datan kaeksi.

- (3) Dene wadya bala agung, atembak pinggir jeladri, pan ana ing Pemancangan, pra samya angati-ati, kawarnaa si Narendra, aneng tengahing jeladri.
- (4) Prapta geledhegan sampun, alun-alune aresik, pancaksujine selaka, lawang gele- (k. 445) dhegan wesi, batarawenipun pelag, gapura sela cendhani.
- (5) Papethetan pinggir tepung, sekarnya mbabar sarya sri, mekaripun warna-warna, pala gumantung andadi, sami ngemohi sedaya, saweneh kembang apentil.
- (6) Sri Narendra sigra laju, kandheg witana Sitinggil, kang jaga jim perayanan, Bangsal Pengrawite adi, sakane sami temba- ga, sirape suwasa adi.
- (7) Bebaturira perunggu, ing luhur selaka putih, gilangira paleng- gahan, sami kencana kinardi, pinatik ing nawa retna, lelu- wure sutra putih.
- (8) Cineplok kencana wungu, pinatik ing retna adi, anglir tha- thit leliweran, dinulu lir lintang ngalih, pelataran sinebaran, sesotya kang alit-alit.
- (9) Jeng Ratu Kidul lon matur, ing raka Sri Narapati, "sultan paduka katuran, pinarak sajroning puri", sang Nata nurut ing garwa, wus tedhak sangking Sitinggil.
- (10) Kanjeng Sultan sigra laju, pinarak ing dalem puri, sampun prapta ing kedhatyan, pinarak ing kanthil rukmi, Jeng Ratu Rara anembah, anulya lenggah sumandhing.
- (11) Pajangan kumendhung-kendhung, pinalisir ing cuweni, ci- neplok ing nawa retna, pinggir kinarya kekitir, panyep- renyep kadi lintang, lir pendah suwarga ngalih.
- (12) Jeng Sultan lenggah jinem rum, Jeng Ratu Kidul sumandhing, sampun dangu dennyu lenggah, Jeng Sultan minggah (k. 446) jinem mrik, tutug apulang asmara, ingemban sami se- suci.
- (13) Prabu Rara lon umatur, dhateng kang raka nerpati, "Kawu- la atur uninga, ing mangke kawula Gusti, meh puput ing yus-

wa Tuwan, wonten karsaning Ywang Widi.

- (14) Amung kantun kalih taun, yoswa dalem yen suwawi, pindhaha sangking Mentaram, atilara bala mantri, tanapi putra sentana, miwah garwa Sri Bupati.
- (15) Pasthi panduka pukulun, boten seda Sri Bupati, dumugi ing akhir jaman", gumujeng Sri Narapati, "Amangkara sira mirah, nggenira asih mring mami.
- (16) Kaya ngapa mirah ingsun, yen kelakona angalih, dening sangking mirmanira, sun luwih tarima Yayi, kaya paran yen ngaliha, teka negara Mentawis.
- (17) Sakehe leluhur ingsun, pinetak aneng Mentawis, wong Jawa yutan awendran, sebute duk meksih urip, pan ingsun jatining jalma, pasthine kelamun mati.
- (18) Sakehe ingkang tumuwuh, iku mijil sangking jalmi, ejim peri perayangan, miwah setan lan dhedhemit, tan padha lawan manungsa, sakehe ingkang kumelip."
- (19) Miyarsa Jeng Ratu Kidul, pangandikaning nerpati, kathah kera ing nala, sumungkem pangkon anangis, angraos yen kaleresan, datan saged matur malih.
- (20) Sumungkem sarwi amuwus, sambate angasih-asih, matur (k. 447) ing Raka Narendra, "Dhuh Kakang Sultan Mentawis, kawula Gusti nenedha, panduka dadosken janmi.
- (21) Jeng panduka ratu agung, trus ing tingal tur aseti, kasosra ing bumintara, yen panduka ratu adi, pangruwatan ing sembarang, tan wonten kang angker singid.
- (22) Panjenengan sang Aprabu, inggih sampun denideni, sangking Kangjeng Sultan Mekah, ing Jawa tan ana tandhing, jumeneng Sultan Mentaram, para ratu sami ngabdi.
- (23) Panduka ruwat wak ingsun, pan kula angsalang jalmi", sang Nata alon ngandika, "Dhuh Angger pan ora keni, wus pasthi karsaning Sukma, datan kena ewah gingsir.
- (24) Dene sira lamun tuhu, angsalira jalma dhingin, ing benjang ari Kiamat, sira tunggal lawan jalmi", sang Dyah anungkemi

pada, sambate amelas asih.

- (25) Jeng Ratu sanget anuwun, sumungken pangkon narpati, sarwi anyepengi asta, "Dhuh Kakang Sultan Mentawis, ruwatan sariraningwang, kapengin dadosa jalmi."
- (26) Sang Nata aglis anulung, anyandhak cindhe sumampir, sang Dyah anulya ingemban, rinungrum ingarih-araih, ngiderken mring pertamanan, ningali keng sarwa sari.
- (27) Tetingalan sri anglangut, binatur selaka putih, binacingah ing kencana, jembangan gedhah ngideri, binatur selaka pe-thak, gedhah (k. 448) biru gedhah wilis.
- (28) Lir swarga Tamansantun, dinulu warnaning sari, semana Sri Narendra, kang tansah angarih-araih, dhumateng Sang Prabu Rara, kang tansah denpituturi.
- (29) Mung ari sang Retnaning rum, wus lejar kondur sang Aji, pinarak bale kencana, cinitreng ing retna adi, tinurut ing sesotyandah, pinggire dhinandhang gendhis.

LXII. DHANDHANGGULA

- (1) Warnanira retna ting parelik, Kangjeng Sultan pinarak kaliyan, sang Dyah leyanan pangkone, ing raka sang Aprabu, sarya muncang sang pindha Ratih, sang Dyah ingaras-aras, mring raka sang Prabu, sang Retna pongah-pangihan, sarya mesem umatur marang sang Aji, "Dhuh Kakang Sri Narendra,
- (2) pan kawula ngaturi prayogi, dhuwung dalem kembaran punika, Sangkelat pusaka rajeng, yen pareng sang Aprabu, kabucala salah satunggil, kawula ingkang ngresa, wonten samodragung, sampun makewedi wuntat, yen panduka kinarsakken ing Ywang Widi, mantuk ing rahmatollah.
- (3) Pasthi lamun punika winaris, dadya nagri dalem tanah Jawa, benjang kalih nerpatine, yekti punika rusuh, apekewed bala Mentawis, satemah peperangan, dados jagad retu", Jeng Sultan alon ngandika, "Iya bener kersanira iku Yayi, pemutira maring wang.

- (4) (k. 449) Besuk ingsun buwange sawiji, mring samodra Nimas kang ngreksaa, Ki Sangkelat aneng kene, lah wis kantuna masku, ingsun kondur maring Mentawis, ngentenan wadyaning wang, neng pinggir sagra gung", Prabu Rara atur sembah, "Amba ndherek kondur dalem mring Mentawis, yen sampun prapteng pura,
- (5) Kula mantuk dhateng ing jeladri", Kanjeng Sultan keng garwa ingaras, sigra kinanthi astane, sang Nata nulya kondur, ginarebeg peri lan ejim, kang ngampil upacara, nira sang Aprabu, yen tinon pating galebyar, kang ampilan kang mbekta datan kaeksi, lumampah ing samodra.
- (6) Sri Narendra kadya ngambah siti, tan adangu prapta pinggiri-ra, wong Mentaram meksih andher, kagyat sami andulu, rawuhira Sri Narapati, sagunging upacara, wus tinampan wau, mring wadya bala manungsa, dennya pasrah tatane lir pindha jalmi, nanging datan katingal.
- (7) Bayu bajra lesus angin midid, pancawara wus sirep sedaya, wangsul marang samodrane, gumer suwaranipun, saben-saben Sri Narapati, cengkrama mring samodra, nggilir Jeng Ratu, mring Samodra Kidul ika, sakondure sang Nata sangking jeladri, ingiring pancawara.
- (8) (k. 450) Sampun prapta dharatan sang Aji, nitih garbong wau akaliyan, nanging tan kadulu ngakeh, sagung wadya wus kumpul, datan ana uning sawiji, kalamun Prabu Rara, aneng garbong wau, akaliyan Kangjeng Sultan, lamun tinon asri lampahing wadya lit, datan kawarneng marga.
- (9) Sampun rawuh kadhaton sang Aji, nulya matur sang Prabu Wanodya, "Kawula anuwun muleh", sang Nata ngandikakum, sarya ngaras dhateng sang Dewi, "Sun mirah tilarana, ganten ingkang arum, ingsun karya nglipur brangta", Sang Dyah njiwit sang Nata denpaleroki, "Lamis temen si jenat."
- (10) Atur ganten sang Dyah sangking lathi, Sri Narendra anarimeng waja, sarya rinangkul sang Sinom, ingaras wantuwantu, Sri Narendra dipunjiwiti, lengser kusuma rara, sing

- byantara prabu, noleh-noleh sang lir warnanen Sri Narendra,
- (11) angedhaton Jeng Sri Narapati, para garwa amethuk sedaya, prapta ing Prabayeksane, laminya tan winuwus, madegira Sri Narapati, nenggih sampun peputra, kalih samya jalu, ingkang sepuh raja putra, wus jinunjung Pangran Dipati Menta-wis, raja (k. 451) putra narendra.
 - (12) Sampun krama putra Ratu Pekik, putrane Kangjeng Ratu Wandhan, panggih nak sanak wiyose, putra kang anem wau, akekasih Raden Mas Alit, punika dereng krama, apan teksih timur, Ki Tumenggung Danupaya, kang anggadhuh dhuma-teng Raden Mas Alit, wonten Kadanupayan.
 - (13) Kawarnaa Jeng Sri Narapati, sarawuhe sangking jro samodra, wus kalih warsa lamine, nglenggahi pemitipun, Kangjeng Ratu Kidul ing nguni, marengi karsaning Ywang, gerah sang Aprabu, datan arsa ingusadan, para garwa selir pepingitan ngarsi, sang Nata lon ngandika.
 - (14) Wiraguna kang kinen nimbali, tan adangu wus prapta nga-yunan, sang Nata alon delinge, "Wiraguna sireku, lumakua marang jeladri, labuhena gen ingwang, Ki Sangkelat iku, la-buhen marang samodra, iya iku ja kangsi ngewuh-ewuhi, iya sapungkur ingwang.
 - (15) Aja kangsi ana ratu kalih, yen isiha roro kang pusaka, pas-thi winaris karone, rebutan madeg ratu, pasthi rusuh ing tanah Jawi", Wiraguna tur sembah, sampun tampi dhuwung, lengser sangking ngabyantara, tan kawarna ing marga lampa-he prapti, aneng pinggir samodra.
 - (16) Alun ageng inggih kang nampeni, sarta geter pater panca-wara, gumerut bayu bajrane, (k. 452) alun katut ing lesus, pan sakedhap datan kaeksi, ya ta Ki Wiraguna, apan sampun mundhur, lampahé datan kawarna, aneng marga prapta byan-tara nerpati, Tumenggung Wiraguna.
 - (17) sigra majeng saha awotsari, "Dhuh Pukulun kawula kaduta, anglabuh pusaka rajeng, inggih sampun kalabuh", sampun katur solah ing nguni, wau ta Wiraguna, nggenira ingutus,

Jeng Sultan alon ngandika, "Wiraguna pepakna sentana mami, lan Kakang Purubaya,

- (18) apadene putraningsun kalih", tur sandika Wiraguna medal, datan antara lampahé, kang tinimbangan wau, Panembahan Purbaya prapti, miwah putra sentana, putra kalih cundhuk, Jeng Sultan alon ngandika, Panembahan Purbaya kang denbisiki, "Mila Kakang sunundang,
- (19) apan ingsun wus prapta ing janji, wus pinasthi prapteng ajal ingwang, sihing Ywang prapta ing mangke, Kakang denbisa kantun, ingsun Kakang tan mekas maning, mangsa borong ing dika, ingkang kantun-kantun, manira pan wus precaya", Panembahan Purbaya waspanya mijil, sarya lon aturira.
- (20) "Sinten ingkang ayogya nguyuni, ing Mentaram ing sapengker Tuwan", Jeng Sultan ngandika alon, "Kakang ing karsaningsun, yen panuju lan dika benjing, putra dika Ki Harya, Mentaram puniku, dika karya pusaka, dene ingkang tuwa niku putra mami, mung Ki Harya Mentaram.
- (21) Dene putra dika Ki Mas Alip, amilua mukti neng Mentaram", Jeng Sultan telas welinge, Gunung Mrapi gumludhug, prapta udan ariwis-riwis, samodra kidul munya, a- (k. 453) lun gung jumegur, Jeng Sultan sampun sinundhang, nulya mapat Jeng Sultan Mentaram lalis, tangis umyung wurahan.
- (22) Para garwa miwah para selir, putra kalih anungkemi pada, jro praja gumer swarane, wong dalem tangis umyung, sesambate samya mlas asih, kathah kraos ing driya, sagung para sunu, ya ta wau kawarnaa, layonira Jeng Sultan wus den-suceni, lajeng nulya ngulesan.
- (23) Ki Pengulu, ketib lawan modin, sekathahe kang para ngulama, sedaya anyalatake, mring layone sang Prabu, gya sinare wonten ing Kanthil, binekta pra ulama, tilawate umyung, datan kawarna ing marga, sampun prapta nenggih astana Magiri, minggah ing Pajimatan.
- (24) Tan asuwe pinetak tumuli, layon dalem mring sagung ngulama, wus rampung ing pametake, nenggih Kyai Pengulu, para

sarib lan ketib modin, nulya donga sampun tamat, sigra medal tumedhak dhateng ing masjid, sedaya andum slawat.

- (25) Ingkang mbekta sampun bubar mulih, tan kawarna wau jroning pura, para garwa keh polahe, agung awuyang-wuyung, sakelangkung sanget prihatin, Jeng Pangran Adipatya, kang tansah rinubung, dene ibune sedaya, miwah selir pepingitan samya nangis, sambate melas arsa.
- (26) Sengkalanya ingetang ginendhing, nenggih naga obah bayu tunggal, poma den-e- (k. 454) ngeta kabeh, ya ta ingkang winuwus, pra punggawa wadya anangkil, tuwin para dipatya, maglaran sedarum, satriya para sentana, sami seba pra mantri akerig lampit, kabeh wadya Mentaram.
- (27) Panembahan Purubaya nenggih, apan lajeng lenggah ing dhampar mas, pinatik nawa retna byor, pangendikanira sru, "Wong Mentaram wruhanireki, negara ing Mentaram, ingsun kang jejuluk, nora nanane sang Nata, kang marentah kabeh wadya ing Mentawis, sapa ingkang malanga,
- (28) tekakena karosanireki, pra sentana Mentaram sedaya, ingsun mungsuhira mangke", pra sentana tumungkul, miwah para dipati ajrih, tuwin mantri sedaya, tan ana kang purun, mring Panembahan Purbaya, samya anut tan ana suwaleng budi, tan lenggana ing karsa.
- (29) Panembahan Purubaya aglis, pan tumedhak kang putra cinandhak, Pangran Harya Mentaram, linenggahaken sampun, ing dhampar mas sinotya adi, lemek bludru sinulam, linenggahan sampun, Panembahan Purubaya, sigra lengser pinarak jajar dipati, miwah para sentana.
- (30) Urmat mriyem munya wanti-wanti, Kumbarawi miwah Kumbarawa, Pamecut Gunturgenine, Kumba-kinumba sampun, Sapujagad Subrastha muni, lir gonjing bumi obah, swarane gumludhug, geter pater aliweran, munggang munya senjata alit susuni, gemrudug swaranira.
- (31) Ratu Pekik sigra (k. 455) anaklimi, Pangran Purubaya asung salam, ngabekti sentana anem, gya dipati sedarum, atur bek-

ti agenti-genti, tumundha pra bopatya, ngabekti sedarum, datan wonten kaliwatan, pra bopati pasisir manca negari, sami ngujung sedaya.

- (32) Sakathahe mantri ing Mentawis, datan nyana Pangran Purubaya, yen mangkono ing karsane, dadya sangsaya takut, sakathahe mantri Mentawis, jumurung karsanira, tan ana kang nyandhung, miwah kang para sentana, sepuh anem sedaya sami ngestreni, dhateng Sri Naranata.
- (33) Sayid sarif miwah para kaji, lan pandhita ngestreni sedaya, pangulu lawan ketibe, ndunga sami jumurung, Pangran Adipati Mentawis, jumeneng ing Mentaram, ngrenggani kedhatun, jumeneng Sunan Mangkurat, Senapati Nglaga Ngabdurrahmani, Sayidi Natagama,
- (34) Kalifatolah kaping tur nenggih, wis misuwur ing rat tanah Jawa, miwah tanah sabrang kabeh, arja karta kelangkung, nagri dalem nenggih Mentawis, wong cilik suka bungah, tulus kang tinandur, miwah dandhang kurah pangan, ajrih asih sagunge para dipati, sumungkem kumawula.
- (35) Sampun rampung adeging nerpati, sigra jengkar sangking Siti Bentar, sang Nata kondur ngedhaton, ginerbeg para arum, sapraptane ing kenya puri, pra garwa samya mapag, miwah (k. 456) para ibu, prapteng Prabayeksa lenggah, kawarnaa ingkang sami sowan Jawi, sedaya aluwaran.
- (36) Tan winarna lamine ing mangkin, Sri Narendra arsa siniwaka, ing dina Soma mangsane, upacara wus metu, Jeng Susunan nulya amijil, ginrebeg ing bedhaya, kehe pitung lajur, samya lumampah ing ngarsa, sami ngampil upacaranira asri, kekuthuk mas lantaran.
- (37) kekacu mas lawan sawunggaling, lan cepuri gandhek kang neng ngarsa, hardawalika jajare, banyak dhalang ing ngayun, lan kidang mas manyura asri, andaka mas ing ngarsa, kebut badhak pungkur, tanapi bokor kencana, pangojokan saput gedhah datan kari, gendhaga aneng kanan.
- (38) Pedhang tameng jemparing ing wuri, tulup penthang miwah

waos sulam, cakra lan racabalane, trisula manggeng pungkur, waos jinggiring ing kanan kering, tamsir tameng kencana, kang celak sang Prabu, magersarine akapang, tawek lembing kajineman ingkang ngampil, lan waos cecebolan.

- (39) Punakawan Palawija ngarsi, lare bajang cebol kekesodan, lare dongkak bucu dengkung, wujil lan lare jamus, wandhan bule wungkuk tan kari, asri yen tiningalan, neng ngarsa adulur, kang ngrebeg Sri Naranata, wanodya ndah angamping konca nerpati, kenya dyah ayu raras.
- (40) Priyataka munggend ngarsa tebih, Sarageni jajar (k. 457) kering kanan, gendera ngapit margine, sampun tedhak sang Prabu, tindakira prapta Sitinggil, minggah bangsal witana, wus lenggah sang Prabu, munggend ing dhampar kencana, Sri Narendra warnane tuhu apekik, Prabu meksih taruna.
- (41) Cahyanira sang Nata nelahi, anglir wulan kang lagya purnama, riyem-riyem lamun tinon, ujalane sumunu, pan mencorong lir mas sinangling, kadya Ywang Kamajaya, sedheng lagya nurun, sangking swarga adi nulya, wong Mentaram sedaya samya jrih asih, mring Sang Prabu Mengkurat.
- (42) Ingkang seba munggend kanan kering, wadya Gedhong lan wong Keparaknya, Gawong Mergangsa sisihe, Majegan kang sumambung, Jagabaya ing kanan kering, sisih wong Nyangkragnyana, Kapilih sumambung, Kartiyasa Wisamarta, lan niyaga Udamenggala nambungi, tuwin wong Mandura.
- (43) Wirabaja semana asisih, Brajanala lan wong Patrayuda, Kanoman nenggih jajare, Gandhek seba ing ngayun, mantri anom ingkang nambungi, lan wong Singanegara, sisih Martalulut, wong sayang gemblak kemas, Suranata ajajar lawan wong carik, gebayan wuri seba.
- (44) Gangsa kanan kapara ing ngarsi, sampun pepak kang nangkil sedaya, pra dipati pepak andher, sentana sepuh-sepuh, Panembahan Purbaya nangkil, Pangeran Adi- (k. 458) patya, Slarong jajaripun, lan Pangeran Pringgabaya, Tepengsara Prawiratrana anangkil, lan Pangran Martapura.

- (45) Sang Dipati Puger sampun nangkil, jajarira Pangeran Bali-tar, Dipati Mangkubumine, lan Wiramenggaleku, Tepasana Sebayayeki, lawan Kusumayuda, Demang Malang iku, lan Raden Wiranegara, Wirasari kelawan Dyan Wiramantri, Raden Wiradipura.
- (46) Pan punika sentana nerpati, apan kathah ingkang kelangkungan, para mantri tambuh kehe, Dyan Patih Singaranu, pan punika pepatih Jawi, anambungi sentana-, nira sang Aprabu, anuli wong Bumbakanyar, sinambungan pasisir manca negari, pepak seba sedaya.
- (47) Ingkang rayi Jeng Sri Narapati, Jeng Pangeran Alip jeju-luknya, Danupaya pamomonge, apan nama Tumenggung, Jeng Pangeran Harya mangkin, daweg kumala kala, nenggih wayahipun, nanging dereng mawi krama, sampun nangkil munggend ngarsanin nerpati, ajar pra sentana.
- (48) Angandika Jeng Sri Narapati, "Heh sakehe wong ingsun Mentaram, padha anyithaka kabeh, ing mengko karsaningsun, kutha Karta ingsun ingseri, sunkarya kutha bata, Paleret puniku, ing tilase Kangjeng Rama, datan purun ingsun ajrih angenggeni, ingsun karya priyangga.
- (49) Lan maninge sun miarsa warti, Belambangan pan manggung rinebat, marang wong Bali wartane, iya si Tawangalun, kang lumayu ngungsi ing (k.459) Bali, Uwa ndika pikira, ing sapenedipun, punapa dadosa lampah", Panembahan Purubaya matur aris, "Inggih dhateng sandika."
- (50) Panembahan Purubaya angling, "Singaranu ing karsa manira, tuwin pra dipati kabeh, payo uruna atur", Ki Apatih umatur aris, "Inggih mangsa boronga, panduka pukulun", Panembahan Purubaya, sru ngandika: "Payo linakonan maning, mataha pra dipaty."
- (51) Sri Narendra angandika malih, "lah Tumenggung Wiraguna sira, lawan si Danupayane, karo padha suntuduh, ang-luga Blambangan maning, apan iku wartanya, ya si Ta-wangalun, iku sira priyakna, apan iku kang ngait marang wong Bali", Wiraguna tur sembah.

- (52) Panembahan Purbaya turnya ris, "Yen suwawi ing karsa sang Nata, yen tiyang wetan nungkule, binoyongan sedarum, boten wande ing benjing-benjing, Angger dados bencana, sapanginggilipun, Sri Naranata ngandika, "Uwa mangsa bodhoa ingkang lumaris, inggih denboyongana."
- (53) Sigra jengkar denira tinangkil, Sri Narendra lumebeng ing pura, warnanen para mantrine, Dipati Singaranu, sampun undhang wadya Mentawis, "Padha sira nyithaka, palered nggenipun", wus padha nyithak sedaya, kawarnaa Tumenggung Wiraguna glis, sawadya sami dandan.
- (54) Wong pasisir lan manca negari, wus ngutusan kinen asaosa, wus ajanji patemone, Ki Wiraguna sampun, sakancane ngaturi (k.460) pamit, nanging tan winiyosan, marang Jeng Sang Prabu, pan kinen mangkat kewala, nulya budhal Tumenggung Wiraguna glis, Tumenggung Danupaya,
- (55) sakancane pan sampun lumaris, Wiraguna lawan Danupaya, miwah mantri panekare, miwah Kyai Tumenggung, ing Mentaram ingkang tinuding, mring pasisir prayitnaa, mung dipati ing Sampang datan lumaris, teksih wonten Mentaram.
- (56) Enengena kang nglurug kariyin, kawarnaa kang kantun negara, pra dipati sedayane, kang karya kutha iku, wong Mentaram kang nambut kardi, tan kawarna semana, gentya kang winuwus, Pangeran Alip semana, kawarnaa pinarak dalem siniwi, Tumenggung Pasingsingan,
- (57) sowan dhateng Jeng Pangeran Alip, lan anake aran Agrayuda, amung punika rewange, Ki Pasingsingan matur, "Kados pundi panduka Gusti, dene kendel kewala, kawula anuwun, ing mangke punapa karsa, Jeng Rakamta sampun jumeneng nerpati, panduka teka eca."
- (58) Jeng Pangeran Harya ngandika ris, "Mapan ingsun tan nedya mangkana, Kakangemas madeg rajeng, lawan sadulur sepuh, wis prayoga jumeneng aji, gumantya Kangjeng Rama, wong Mentaram rembug, Kangmas jumeneng narendra, pan sayekti prayoga ingsun bekteni, dununge sembah ingwang."

- (59) Ki Tumenggung Singsingan turnya ris, "Adhuh Gusti Angger amangkara, jengandika pengandele, nanging pengraos ulun, datan eca dipunlampahi, dening tingal kawula, sampayan pukulun, mung sami lawan kawu- (k.461) la, datan pantes sadherekipun nerpati, teksih nglampahi papa.
- (60) Pan kawula amiarsa warti, sawingkinge ramanta Jeng Sultan, ing Mentawis sapengkere, kinen sami apatut, Jeng Panduka tumut amukti, sosoraning narendra, ing mangke pukulun, Jeng Panduka teksih nistha, teksih sami kaliyan wadya Mentawis, punika tur kawula.
- (61) Jeng Rakamta yen nedya becik, jengandika sinungan wibawa, linuhuraken lenggahe, pengraos kula tuhu, dipungalih ngewed-ewedi, mila atur kawula, Gusti inggih mumpung, tyang Mentawis kathah susah, ingkang kantun pan sedaya nambut kardi, kang kathah andon yuda.
- (62) Lan malihe kawula akait, tyang Mentawis negari sasigar, kados kawula kajenge, semangsane pukulun, Jeng Panduka tindak ngajurit, pasthi tumut sedaya, rewang kula rembug", Jeng Pangeran sareng myarsa, kemanisen Pasingsingan atur-neki, Pangran alon ngandika,
- (63) "Iya ingsun adarma punapi, rembugana mring pra lurah ingwang, jaluken rembuge kabeh, wong akeh karepipun", Pasingsingan amuwus aris, mring lurah Danupayan, pra lurah umatur, "Inggih leres jengandika, sampun tita tan wonten karsa paring sih, Jeng Susunan Mentawis."
- (64) Jeng Pangeran angandika aris, "Yen mengkono padha karepira, nanging ta dipunasareh, sun pikire karuhun, lan maninge ana sunati, si Bapa Danupaya, lagi lungan nglurug", (k.462) umatur Ki Pasingsingan, "Kadar pinten angantos tiyang satunggil, ing mangke kula mangsa.
- (65) Pan kawula Gusti sakpuniiki, inggih sampun dipunkira-kira, dening tyang Mentaram kabeh, sampun winestan njunjung, ing panduka madeg nerpati, yen boten tumuntena, pan kawula lampus, Jeng Sunan sampun miarsa, yen kawula Gusti inggih salah kapti, angkat ing panduka.

- (66) Inggi kanjeng kawula semangkin, Jeng panduka yen suwawi karsa, kawula purih silibe, samangsan-mangsanipun, katung-kule wadya Mentawis, kula amuk kewala, ing paseban kidul, nanging Gusti Jeng Panduka, lamun wonten gegere tiyang Mentawis, Tuwan sampun selaya.”
- (67) Jeng Pangeran ngandika rum manis, ”Pasingsingan apa karepira, insun teka anut bae”, Pasingsingan umatur, ”Gusti sampun awalang galih, inggi dipunpercaya, kawula anuwun, ayun mantuk pirembungan”, Pasingsingan tur sembah anulya amit, mantuk mring wismanira.
- (68) Tan ingucap Pasingsingan mangkin, Panembahan Purbaya kawarna, sowan dhumateng kadhaton, umarek ing sang Prabu, sampun prapta sajroning puri, angaturi uninga, ingandikan sampun, sapraptanira ngajengan, sampun lenggah celak ing ngarsa nerpati, sang Nata lon ngandika.
- (69) ”Lah ta Uwa baya wonten kardi, kadingaren malebet ing pura”, Panembahan lon ature, ”Kula tur uning Prabu, rayi Tuwan Raden Mas Alip, ing mangke i- (k.463) ngabenan, dening pun Tumenggung, Pasingsingan ingkang ala, rayi Tuwan pinrih purun ing nerpati, angrebat palenggahan.
- (70) Lamun boten sinuwuk tumuli, rayi dalem pasthi kebabaran, inggi saakir-akire, pun Pasingsingan baut, pasthi rayi panduka wani, dereng wruh ing weweka, wantu teksih timur, tinuturan ing wong ala, pasthi nunten punika inggi nuruti”, mesem sri Naranata.
- (71) Sri Narendra kumejot kang lathi, amiarsa ature kang uwa, duka salebeting tyase, denny ngandika asru, ”Lah ta Uwa ing karsa mami, yen temen ingkang warta, inggihpun Tumenggung, Pasingsingan karsaningwang, pan wiyaen boten dipunpejahi, pasthi yen dadi gendra.
- (72) Jengandika Uwa benjing enjing, medalana ing karya bebata, Pasingsingan bubuhane, yen wus sami sinambut, Pasingsingan yen sampun prapti, munten kasudukana, katigas keng gulu”, Panembahan Purubaya, tur sendika seksana ngaturi pamit, lengser ngarseng sri Nata.

(LXIII. SINOM)

- (1) Panembahan Purubaya, sampun medal sangking puri, para mantri ing Mentaram, sedaya dipunwangsi, pan sampun ngatiati, datan kawarna ing dalu, enjinge kang kocapa, Panembahan sampun mijil, ing pebatan njenengi wong nambut karya.
- (2) Sakehe wadya Mentaram, eca denny nambut kardi, ing saprenah-prenahira, nengena kang nambut kardi, nenggih ingkang (k.464) winarni, Pasingsingan Ki Tumenggung, rembug lan putranira, Agrayuda wus wineling, "Lah ta poma Kulup sira angaria,
- (3) lan sakula warganira, poma denangati-ati, padha dandana ing yuda, dene ingsun andhingi, ingsun anambut kardi, aneng ing paseban kidul, mengko awan-awan, wong bebata yen wus mulih, sun utusan poma denenggala prapta,
- (4) lawan sagegamanira, sarupane ja na kari", sampunira amekas, Ki Tumenggung sigra mijil, sangking wismanira glis, prapta ing pebatan kidul, Tumenggung Pasingsingan, lampahira dingkik-dingkik, angulap-ulap kang nambut karya sinawang.
- (5) Panembahan Purubaya, apan ta sampun udani, Ki Tumenggung Pasingsingan, punika kang lagi prapti, pan sampun denpasangi, wus celak nuli cineluk, "Tumenggung Pasingsingan, sira mrenea denaglis", Pasingsingan majeng wus prapta ing ngarsa.
- (6) Para mantri kinejapan, pan sampun uning ing wangsit, nulya sareng anerjang, Pasingsingan densuduki, tan kangsi amalesi, kerisira nora konus, Pasingsingan wus pejah, wadya kang ngiring ningali, kagyat mulat sami lumajeng sedaya.
- (7) Wus tinigas tumangganya, nulya jinambak cinangking, sampunira winadhahan, katur Panembahan nuli, Purubaya sira glis, binekta sowan sang Prabu, teksih ngedhaton Karta, nengena kang arsa nangkil, kawarnaa Agrayuda kang neng wisma.

- (8) (k.465) Sampun ngaturan uninga, yen ramanira wus mati, siraha sampun tinigas, pejahe dipunsuduki, Agrayuda anangis, karsane bela angamuk, sampun ngrasuk busana, anyuriga dhuwung katri, nyandhak tumbak nitih kuda nander kebat.
- (9) Kula wangsane tut wuntat, nanging samya ical margi, Agrayuda kadhewekan, wus prapta ing Pancaniti, pan sampun denrakiti, Argayuda sigra ngamuk, apan wus ketadhahan, kuwat pira wong sawiji, kinarocok Agrayuda sampun pejah.
- (10) Nenggih aneng ing Manggahan, tinigas murdanira glis, kawarna sri Narendra, sampun ngaturan upeksi, Pasingsingan wus mati, Agrayuda ngamuk lampus, murda sami tinigasan, sang Nata anulya mijil, siniwaka nenggih aneng Siti Bentar.
- (11) Sang Nata sampun alenggah, bangsal witana Sitinggil, Panembahan Purubaya, sampun umarek nerpati, murda sampun cinangking, seksana ngaturken sampun, Jeng Susunan ngandika, marang wau para gusti,"Lah ta age timbalana arening wong,
- (12) ya Adhimas ing Kariyan, ingsun lami tan apanggih, sunanti neng Siti Bentar, lawan kapindhone maning, ingsun dadi nerpati, durung adarbe kedhatun, mengko sun lagi karya, Adhimas sunkon njenengi, lah ta age Adhimas inggal sebaa."
- (13) Nyai Tajem sigra mintar, tan asuwe nulya prapti,ing dale- (k.466) m Kadanupayan, Pangeran sampun kapanggih, ndhawuhaken tumuli, "Dhuh Gusti kula ingutus, ing Jeng Raka Narendra, panduka dipuntimbali, lah sarenga Gusti ing lampah kawula.
- (14) Mila Gusti tinimbalan, panduka kinen njenengi, tyang Mentawis karya kitha", Kangjeng Pangeran agipih, kampuhan sigra mijil, titihan sumaos ngayun, anulya tinitihan, ya ta sigra dencamethi, nander mamprung kudane Kangjeng Pangeran.
- (15) Tan amawi upacara, tan adangu nulya prapti, ing alun-alun tumedhak, sigra minggah ing Sitinggil, prapta byantara aji, Jeng Pangeran awot santun, sigra sri Naranata, kang sirah

ingasta aglis, inguncalken ing ngarsane Jeng Pangeran.

- (16) Sang Nata sarwi ngandika, "Lah iku rupane Yayi, kang arep njunjung mring sira", Pangran kebat narik keris, sirah wus dentadhahi, cinacah-cacah ing dhuwung, Pangran sarwi ngandika, "Dene angembet-embet, Pasingsingan patimu tinggal pocapan.
- (17) Pan ingsun datan sumedya, amungsuh Kakang Nerpati, teka sira anggegawa, mati nora teka mati, anggegendeng mring mami", Jen Susunan mirsa iku, kang rayi wuwusira, sang Nata ngartikeng galih, esmu welas lilih sajroning wardaya.
- (18) Sang Nata alon ngandika, "Kaya ngapa sira Yayi, ujarira sunpiyarsa, ana kerasa ing ati", kang rayi a- (.467) wotsari, "Pasingsingan polahipun, kawula tan uninga, sangking polah-pribadi, ila-ila punapa purun panduka.
- (19) Dhuh Kangmas badan kawula, boten supena yen wani, mbalela dhateng ing Tuwan, panduka madeg nerpati, nggentosi Jeng Rama Ji, sinembah ing tyang Mentarun, dununge sembah amba", Jeng Sunan miyarsa ngres galih, Sri Narendra wekasan alon ngandika.
- (20) "Lah Yayi lamun mengkana, baturmu sunpundhut Yayi, sakehing para lelurah, lah kabeh kerigen Yayi, aja na kari siji, tekan ing ngarsaningsun", Kang rayi atur sembah, "Sumangga ing asta kalih, pejah gesang datan lenggana ing karsa."
- (21) Nembah mundur sing byantara, lampahira tan asari, wus rawuh ing dalemira, pra lelurah dentimbali, sedaya sampun prapti, pan kathah lelurahipun, wastane lurah tuwa, Anggapatra Anggapati, Anggayuda kelawan Ki Patrayuda,
- (22) Anggabaya Astranangga, kelawan pun Astragati, kelawan Astrawecana, lawan Wiralodra nenggih, punika kang ngaben, sosorane Ki Tumenggung, sampun prapta sedaya, Pangeran ngandika aris, "Lah sakehe lelurah ingsun sedaya,
- (23) lah padha sira sun-gawa, pinundhut marang sang Aji, sunaturaken deninggal", pra lurah sami wotsari, "Ka- (k.468)

wula nuwun Gusti, lamun pinudhut sang Prabhu, inggih badan kawula, pasthi yen dipunpejahi", Jeng Pangeran alon denira ngandika.

- (24) "Pan ingsun ora uninga, ing karsane Kakang Aji, mbuh matia mbuh uripa, pan ingsun nora udani, sun nora masesani, sakarsane Kaka Prabhu, tan kuwasa lenggana", lelurah samya wotsari, aturira sami amopo sedaya.
- (25) "Adhuh Gusti kula Pangran, boten wande ing sayekti, yen estu kaaturana, pasthi yen kawula mati, yen kula sampun lalis, kados pundi Gusteningsun, ing solah jengandika, punapa tulusa Gusti", para lurah ature sami karuna.
- (26) Kang aneng jaba miyarsa, ing jero omyang kang tangis, nulya malebet sedaya, prapta jro melu nangis, sedaya angaturi, "Adhuh Gusti sampun asung", ya ta Ki Anggapatra, Anggayuda Anggapati, sakancane sami umatur sedaya.
- (27) "Dhuh Gusteningsun Pangeran, punapa ing Kangjeng Gusti, yen kawula sampun pejah, panduka kanton ing wuri, punapa tulus mukti, teksih jumeneng wong agung, ing pengraos kawula, sampune kawula mati, Jeng panduka Angger mangsa selayaa.
- (28) Anjenger tan kena ngucap, miarsa aturing abdi, kewedan sajroning nala, nulya angandika aris, "Lah mengko kadi-pundi, sira kabeh ingsun tantun", lelurah atur sembah, "Ing mangke sam- (k.469) peyan Gusti, sampun omyang panduka lamun mbalela.
- (29) Yen suwawi sinabilan, karsane sri Narapati, adhuh Gusti kawula sangga, yudane tiyang Mentawis, apan kedhik kang teksih, sepalih kesah anglurug, samangsa tumindaka, sampeyan mangsah ing jurit, wong Mentaram sanggupe mbalik sedaya."
- (30) Jeng Pangeran aris nabda, "Yen mangkono wis abecik, lah payo padha dandana, sakepraboning ajurit", nengena ta rumiyin, kawarnaa sang Aprabu, dangu nggenira ngantya, aneng witana Sitinggil, mring kang rayi dangu dereng wonten prapta.

- (31) Sri Narendra angandika, "Sumengit mentara aglis, lawan si Andakawana, sira enggalna si Adhi, dene suwe sunanti", Ki Sumengit awotsantun, tuwin Andakawana, kalihnya sareng wotsari, sigra mentar lampahira gegancangan,
- (32) lajeng amarani kuda, wong kalih wus sami nitih, lampahira sesanderan, tan asuwe nulya prapti, ing Danupayan njawi, kekalih sampun tumurun, Ki Sumengit angucap, "Lah ceke-len kuda mami, ingsun arsa ndhawahken timbalan nata."
- (33) Ki Sumengit majeng enggal, kagyat denira ningali, gegaman jejel akathah, Sumengit manahe miris, "Lah iki mbebayani, estu yen pembalikipun, apikir jroning nala, kaya paran ingsun iki, amatura mring nata yen nyata ala.
- (34) Ingsun durung babak bunyak, sapa ngandika mring mami, katon angadoni rasa, pasthi (k.470) ingsun denpateni, nadyan tumekeng pati, nglakoni karyaning ratu", sigra lumebet enggal, Sumengit amiyak baris, pan ingadheg mring jalma kang tunggu lawang.
- (35) Sumengit asru angucap, "Mengko aja angadhang, pan ingsun iki dinuta, dening Jeng Sri Narapati, ngenggalaken Jeng Gusti", "Mengko mandhega karuhun, ingsun atur uninga", tumulya matur ing Gusti, "Lamun wonten dutane Sri Naranata.
- (36) Angenggalaken panduka, kawula andheg ing jawi", Jeng Pangeran angandika, "Lah apa karepireki", pra lurahe wotsari, sedaya sareng umatur, "Suwawi pinejahan, sampun kangsi tur upeksi, pamrih amba sang Nata sampun uninga."
- (37) Sampun arembag sedaya, Jeng Pangeran sigra mijil, sampun angrasuk busana, sakepraboning ajurit, sampun prapta ing jawi, bala kinejapan sampun, Sumengit lagya ngucap, ndhawuhken timbalan aji, tinerajang sinuduk sangking keringan.
- (38) Sumengit kaget anjola, sedhet agya ngunus keris, nanging kinarubut kathah, datan oleh amalesi, Sumengit sampun mati, Andakawana angluru, rame jroning paseban, Sumengit dipunpateni, gya cinengklak kudane sigra kinetab.

- (39) Turangga nandra anongklang, sigra prapta tan asari, ing ngabyantara narendra, matur sarwi kempis-kempis, "Kawula nuwun Gusti, rayi dalem sang Aprabu, estu lamun mbalela, pan sampun arakit baris, pun Sumengit Gusti sampun pinejahan.
- (40) Wau sawingking ka- (k.471) wula, sampun lumampah kang baris, karsanipun angamuka, dhumateng Gusti Sang Aji", njenger Sri Narapati, dene amidhanget atur, asru dennya ngandika, "Lah Uwa Purubayeki, kadi pundi putra dika tan mundura."

(LXIV. DURMA)

- (1) Panembahan Purubaya aturira, "Sampun karsaning Widi, tan kenging cinegah, sangking tiwas kawula, akedhep amituturi, ing rayi Tuwan, sampun karsaning Widi."
- (2) "Lah ta Uwa yen mangke Adhimas prapta, sida angantep jurit, ing karsa manira, saprayogining lampah, aja tumeka ing pati, oleha pira, pepati wong Mentawis.
- (3) Atusana ewona wadya kang pejah, kang denamuk si Adhi, aja na alawan, denkepunga kewala, sun prih tekaa mariki, menawi kena, sunpituturi becik."
- (4) Sampun mijil Panembahan undhang-undhang, marang wadya Mentawis, miarsa sedaya, enengena sekala, warnanen Jeng Pangran Alip, sampun lumampah, sawadyanira ngiring.
- (5) Jeng Pangeran warnanira kadi Bambang, mudhun sangking ing ardi, anyamping semboja, paningset cindhe sekar, rasukan beludru wilis, rinenda mubyar, lancingan panji-panji.
- (6) Ajamang mas tinatrap pas nawa retina, semail wus rinakit, dhuwung anyuriga, Ki Tankober wastanya, gumredeg lampahhe baris, prapta ing ngarsa, gegere tan sinipi.
- (7) Jeng Pangeran Alip aris angandika, "Sakehe wong pawestri, aja na kang obah, padha pepasarana, (k.472) angarah apa wong estri, pan karsaningwang, kan sunrebut wong cilik."
- (8) Jeng Pangeran sampun prapta Pangurakan, dangu denira

- nganti, ing wadya Mentaram, kang sampun asemayan, Pangeran ngandika aris, "Heh wong Mentaram, dene angapirani.
- (9) Sanggupira semangsa ingsun ngamuka, minger milu mring mami, mengko padha cidra", ya ta wong Pangeranan, uninga yen wong Mentawis, cidra ngubaya, pra samya anglolosi.
 - (10) Winetara mung kari wong kawan dasa, Pangeran ngandika ris, "Lah ta kaya ngapa, yen ingsun undurana, pan wus karsaning Yang Widi", sigra umangsah, wadya angamuk sami.
 - (11) Wong Mentaram baris ngalun-alun aglar, nulya tinrajang wani, sing keparab bubar, tan ana ingkang nglawan, mung bature kang kepencil, wong Danupayan, pra sami denpateni.
 - (12) Lelurahe sami adarbe pengrasa, wus samya anglolosi, wau kawarnaa, Pangeran ing Mandura, sigra dennya melayoni, ing karsanira, angaturi prayogi.
 - (13) Sampun prapta ing ngarsane Jeng Pangeran, padane den-sungkemi, aris aturira, "Adhuh Gusti Pangeran, ing mangke Ngger kados pundi, karsa panduka, kados mekaten Gusti.
 - (14) Jeng panduka dene asalah mbalela, amengsah Jeng Raka Ji, Mentaram punika, Gusti kagungan Tuwan, keng jumeneng ing Mentawis, Kangjeng Rakamta, Jeng Gusti tumut mukti.
 - (15) Jeng Rakamta gegentose Jeng Ramendra, kawula angaturi, panduka kondura, sampun kados punika, punapa temah-(k.473) e Gusti, awon kapirsa, negari sanes Gusti."
 - (16) Jeng Pangeran asru denira ngandika, "Sampang aja baribin, ingsun kapakena, pan wis karsaning Sukma, pan ingsun nora gumingsir, taliteningwang, yen bobot ing Mentawis.
 - (17) Nora nana nglakoni cidra ngubaya, yen wis ujure uwis, tan wedi palastra, Sampun sira mundur, aja sira amalangi", Pangeran Sampang, ature ngasih-asih.
 - (18) Jeng Pangeran sampun liwung galihira, sigra anarik keris, "Heh ta Sampang sira, dene peksa kedepa", anuli sinundep keris, gegithokira, Dipati Sampang mati.
 - (19) Pra sentana Mentaram ndhedher sedaya, aneng ngandhap wa-

ringin, loring Pagelaran, Pangeran Silarongan, awas denira ningali, Pangeran Sampang, lamun uwis ngemasi.

- (20) Angandika marang sakeh wong Mandura, "Gustenira wus mati, gumuling pratala, ika sira rebuta", wong Sampang sareng ningali, sentananira, mangsah sarwi anangis.
- (21) Wong Mandura gumerah sami karuna, arsa arebut gusti, Pangeran tumingal, yen wong Sampang nerajang, pan sampun angati-ati, kathahing bala, Pangeran ingkang kari,
- (22) mung sekawan kalima lan embanira, enem ingkang kekalih, pan teledhek lanang, Pangeran anerajang, wong Mandura anadhahi, sinosog tumbak, kinarutug ing bedhil.
- (23) Jeng Pangeran pengamuke saya nengah, lir Sang Bimanyu nenggih, rinebaseng yuda, dening Sata Kurawa, tinumba-
(k.474) k ing ngarsa wuri, lembing brangkolang, suligi lir garimis.
- (24) Wong Mandura kathah longe ingkang pejah, kaprawasa ing keris, pan kakehan lawan, Pangeran karepotan, kenging dhuwunge pribadi, bucek satuma, Pangeran wus ngemasi.
- (25) Jeng Pangeran binabayang mring Pandengan, sakehe wong Mentawis, ingkang angrerampa, sagung para sentana, atebah jaja sarya nging, "Dhuh Gusteningwang, dening nemahi lalis."
- (26) Jeng Pangeran Silarong sigra mariksa, apane ingkang kanin, katur astanira, namung bucak satuma, Pangeran ngandika aris, "Adat ing kuna, Ki Setankober iki,
- (27) sok tibaa pucuke agawe randha", nengena Sang Dipati, war-nanen Pangeran, layone gya binekta, marang ing Bangsal Pengrawit, katur sang Nata, yen kang rayi ngemasi.
- (28) Langkung duka nulya miyos lan ibunya, kang rayi denti-ngali, Jeng Ratu karuna, sambate melas arsa. "Dhuh Sul-tan Tuwan tingali, tetilar Tuwan, tan kenging denaturi.
- (29) Lah ta mengko sira nemahi palastra, dhuh putraningsun Gusti, dene kaprawasa, dhuh Anakingsun nyawa, sira nemahi pribadi", jeng Panembahan, Purubaya sru anging.

- (30) "Inggi sampun punapa keng rinaosan, sampun karsaning Widi, putra jeng- (k.475) andika, umure mung sepala, pan sampun dipunpenedi, layone Pangran", warnanen Sri Bupati.
- (31) Angandika Jeng Sunan atuntung duka, "Sapa ingkang nangani, dene wong Mentaram, padha ngiliraken wekas, Yayimas kangsi ngemasi", Pangran Dipatya, Silarong matur aris.
- (32) "Inggi dede tyang Mentaram kang tumandang, wong Sampang kang mejahi, ingkang sami tresna, angrebat gustenira, dene wau pun Dipati, Sampang nerajang, sedaya supe Gusti.
- (33) Wong Mandura kathah longe ingkang pejah, Dipati Sampang mati", ya ta Jeng Susunan, suka sajroning nala, "Areningsun meksih cilik, bela Dipatya, mendah yen wusa akir."
- (34) Angandika sang Nata mring wadyanira, "Adhimas sunbelani", anulya pinerang, bahunira kang kiwa, pasah ludira dres mijil, nata ngandika, "Wus lega galih mami."
- (35) Layonira kang rayi wus kinen' metak, ing Pajimatan nenggi, dagane kang rama, sampun kocap carita, sang Nata adarbe ciri, gethek baunya, ujure wasi dhingin.
- (36) Duk Pangeran Silarong mbedhah Belambangan, amateni wewasi, adarbe pratignya, arsa amales pejah, yen ana ratu Mentawis, gethek baunya, surupe ajar dhinging.
- (37) Enengena Mentaram ingkang kocapa, kang kinen anglurugi, nagri Belambangan, Tumenggung Wiraguna, lampah- (k.476) ira sampun prapti, tapel watesnya, ing Pasuruhan baris.
- (38) Sakathahe pra mantri pepak sedaya, sagung manca negari, Kyai Wiraguna, kang dadi gegunungan, Asmaradana Panumping, Ki Danupaya, sami mantri Panumping.
- (39) Linggihira anunggal Ki Danupaya, kang kinen angembani, Pangran Alip ika, kinen sami ngluruga, pan sampun anata baris, dyan kawarnaa, wong Belambangan nenggi.
- (40) Wong jro kutha wus samya horeg sedaya, wong Bali wus mbantoni, prapta Belambangan, sagegamaning yuda, wus medal sangking jro nagri, ayun-ayunan, lawan bala Mentawis.

- (41) Ki Tumenggung Wiraguna undhang-undhang, arsa ngantep ing jurit, ing dina Jumungah, kinen yitna sedaya, wus prapta ing tepis wiring, enjang kawarna, nembang tengara atri.
- (42) Wong Mentaram sampun anata barisnya, miwah manca negari, sampun tata-tata, miwah wong Belambangan, pan sampun anata baris, kang dadi dhadha, gulang-gulang wong Bali.
- (43) Pangarepe awasta Lurah Yabana, kelawan Panjipati, pan sampun tengara, Tawangalun neng kanan, Wiranegara neng kering, wong pepilihan, kang samya dentindhihi.
- (44) Wus tengara wong Bali lan Belambangan, miwah wadya Mentawis, wus ayun-ayunan, sigra tempuh ing yuda, pengawat kanan lan kering, abebedhilan, wong Bali akeh mati.
- (45) Panjipati kelawa- (k.477) n Lurah Yabana, arsa ngawaki jurit, anitir tengara, sigra wau nerajang, wong Bali mring wong Mentawis, tempuhing yuda, kumrapyak asok gadhi.
- (46) Sampun bubrah tataning prang leng-ulengan, tumbak bedhil wus mati, aruket kewala, rame pedhang-pinedhang, ana ingkang genti keris, sendhal-sinendhal, weneh nigas ngakahi.
- (47) Sindhung awor riwut dening wong kebranan, kang waras anulungi, kathah ingkang pejah, wong Bali ting jalempah, lir pendah babatan pacing, tumpuk nggelasah, wangke susun atindhih.
- (48) Wong Mentaram kalindhih ing yudanira, denamuk mring wong Bali, anglir singa lodra, galak tan oleh mangsa, ana lir andaka kanin, kagila-gila, tandange wadya Bali.
- (49) Wong Mentaram tan ana mangga puliha, kang mara-mara mati, mundur nandhang brana, tatanira wus bubrah, manca negara wus ngisis, Ki Wiraguna, duka yayah sinipi.
- (50) Dening balanira ngisis kathah pejah, karsanira ngawaki, sigra atengara, teteg kaya butula, bendhene tinitir-titir, mantri Mentaram, sedaya angawaki.
- (51) Sigra mangsah Ki Tumenggung Wiraguna, wong Mentaram

samya jrih, kelamun munduran, tandang lir liman meta, kang lumayu sami bali, ngantep ing yuda, sedya ngurugi pati.

- (52) Wong Mentaram sedaya angamuk ram- (k.478) pak, wong Bali akeh mati, karoban ing lawan, pan kathah wong Mentaram, tur ngamuk agolong pipis, mring wong Blambangan, wong Bali akeh mati.
- (53) Wus kalindhiih yudane wong Belambangan, wong Bali mlayu nggendring, sisane kang pejah, surak wadya Mentaram, lir pendah karengeng langit, gunturing arga, pan sarwi anututi.
- (54) Panjipati kelawan Lurah Yabana, nenggih sampun gumingsir, sareng myarsa surak, kelangkung wirangira, talingane lir sinebit, noleh ing wuntat, bali angamuk malih.
- (55) Wong ing Bali winetara kathahira, karo belah kang kari, pra samya angucap, "Sedheng payo mbek pejah, angamuk aja gumingsir", sareng umangsah, kotbuto yen ingeksi.
- (56) Wong Mentaram uninga yen binalenan, sagung para prajurit, sigra sareng mapag, miwas manca negara, pra samya arebut dhingin, tempuh ing yuda, wong Bali ngamuk ngungkih.
- (57) Panjipati kelawan Lurah Yabana, pengamuke lir belis, pra samya mekanyar, watangira denikal, pengamuke nunjang wani, piyak ing ngarsa, kang wuri anangkebi.
- (58) Ginebugan popor bedhil lan landheyan, nenggih Ki Panjipati, denbyuki ing kathah, pira ta kuwatira, wong siji dipun-kathahi, balunge remak, Ki Panjipati mati.
- (59) Sira Lurah Yabana sigra nerajang, katempuh padha siji, lan wong Pranagara, wasta Ki Citrayuda, adangu ungkih-ingungkih, Lurah Yabana, kawon denira tangkis.
- (60) Citrayuda arosa panumbakira, watang putung kepalih, sigra li- (k.479) narihan, dening Lurah Yabana, jajanira trus ing gigir, Ki Citrayuda, niba nulya ngemasi.
- (61) Citratanu ningali adhine pejah, nerajang sawadyeki, sira Ki Yabana, kinebulan ing kathah, rinampag tatune rujit, Lurah Yabana, ragane ting saluwir.

- (62) Sirna larut bangke wong Bali nggelasah, wong Belambangan ngisis, wong Bali tumpesan, wong Blambangan lumajar, nujang-nujang rebut urip, pating balesar, sami angungsi wukir.
- (63) Tawanggalun lumayu agurewalan, anulya dentututi, wus atilar kuda, nusup ing gelagahan, nujoni midak gegenjik, njumbul aniba, "Gajah dubilah mati."
- (64) Wong Mentaram nggennya mburu wus kelangan, dipatine sanunggil, wasta Wiranagra, lumayu ngalor ngetan, pelayune sipat kuping, arsa nusula, garwanira angili.
- (65) Wong Mentaram sedaya sami mbebandhang, penganggene kang mati, keris tulup pedhang, prajurit ingkang pejah, pra sami dipuntetegi, ingkang prayoga, tinigas sirahneki.
- (66) Mantri Bali Belambangan kinethokan, ya ta kasaput wengi, sami mesanggrahan, ing dalu rerembagan, sedaya arsa angung-sir, mring kuthanira, ing Bali denlurugi.
- (67) Tawanggalun kelawan Wiranegara, sami ngungsi mring Bali, Kyai Wiraguna, asru denny ngandika, angkatag mring para mantri, "Amboyongana, jro kitha denbaresih."
- (68) Wus lumampah mantri kang mboyong sedaya, wong Belambangan enting, sami kinerakab, cacahe kang ginawa, rong ewu dthomas (k.480) anenggih, jalma sedaya, sepuh anem geng alit.
- (69) Ki Tumenggung Wiraguna wus miyarsa, wartane ing Menta-wis, yen Jeng Pangran Harya, sampun seda ing rana, anga-muk Jeng Sri Bupati, pun Pasingsingan, kang dadi setan belis.
- (70) Ki Tumenggung Danupaya duk miarsa, langkung denira tintrim, anulya karuna, sambate melas arsa, "Dhuh Pangeran Gusti mami, sampun selaya, pun bapa tumut mati."
- (71) Ki Tumenggung Wiraguna ciptanira, "Yen ingsun iki mulih, mangsa ta uripa, Sunan pasthi tan arsa, ngawulakaken mring mami, nadyan matia, angurmati ajurit."
- (72) Ki Tumenggung Wiraguna rerembagan, lawan mantri Menta-wis, lan manca negara, karsane ambanjura, anglanggar mbe-

- dhah ing Bali, wong Belambangan, angungsi marang Bali.
- (73) "Tawangalun kelawan Wiraguna, padha ngungsi mring Bali, ya ginecak pisan, aja tanggung ing lampah, tan wurunga dadi kardi, yen tan binedhil, nagri Bali semangkin."
- (74) Beboyongan tinangga ing wong akathah, para mantri pengalit, enjing kawarnaa, nulya nembang tengara, anulya budhal kang baris, para dipatya, banjur marang ing Bali.
- (75) Tan kawarna ing marga semana prapta, satepining jeladri, ing segara rupak, sami kandheg sedaya, kewuhan tan antuk margi ing karsanira, akarya uwot wesi.
- (76) Neng pasisir alami Ki Wiraguna, kocapa nagri Bali, wus miarsa warta, yen arsa ingunggahan, pra sami dandan abaris, pinatah-patah, kang metu ing jeladri.
- (77) (k.481) Wus lumampah wong Bali jaga lautan, wastane kang pengirid, pun Panji Arungan, kathahe kang baita, satus wus isi prajurit, kang kawuwusa, pra dipati Mentawis.
- (78) Ki Tumenggung Wiraguna tinanggenah, anindhihi pasisir, njagani lautan, lami nggenira ngambang, wong Bali datan medali, ya ta katingal, baita kathah prapti.
- (79) Ki Tumenggung Wiraguna wus uninga, wong Bali ametoni, sigra atengara, sami dandan sedaya, layare wus denracuti, adhedhayungan, sampun bedhil-binedhil.
- (80) Wong ing Bali pan sami sudiranira, arsa amarepeki, palwane pinelak, dhayung kelawan satang, kinarutug dening bedhil, kari dandanan, wong Bali akeh mati.
- (81) Pambelahe kathah pejah ing senjata, meksih sudireng westhi, Ki Panji Arungan, ngadeg tengahing palwa, pan meksih dipunbedhili, sareng aperak, lan palwa ing Mentawis.
- (82) Salang benthak arame benthak-binenthak, neng tengahing jeladri, suraknya gumerah, ya ta wong Bali ika, Panji Arungan sira glis, pambelahira, juru mudhi wus mati.
- (83) Dandanane pan sampun remuk sedaya, palwa tan kena osik, katempuh ing ombak, kinepung palwa kathah, Arungan di-

punbedhili, kena ing lela, pothol ndhasnya gumlinting.

- (84) Pejahira Arungan endhase tigas, palwane denunggahi, wong Bali keh pejah, denamuk ing wong Jawa, weneh kerem ing jeladri, ingkang agesang, kawus tan ana wani.
- (85) (k.482) Enengena wong Bali ingkang kocapa, ingkang sami abaris, neng pinggir samodra, Tumenggung Wiraguna, ingkang gawe uwet wesi, lami neng kana, keparab ing gege-ring,
- (86) Ki Tumenggung Wiraguna nandhang gerah, sanget denira sakit, pra mantri sedaya, sami apirembagan, karsanira bubar mulih, sampun parentah, nulya bedhol kang baris.
- (87) Sigra bubar datan kawarna ing marga, ing Belambangan prap-ti, sakeh beboyongan, kang kinen ndhinginena, gegaman lumampah wingking, Ki Wiraguna, semana amemeling.
- (88) "Lamun ingsun tumeka dina wekasan, saenggon ingsun mati, aja sira gawa, mulih marang Mentaram, endi nggon ingsun ngemasi, sira petaka, aja amilih bumi.
- (89) Ingsun tedha ing Allah myang Rasulollah, ja mulih mring Mentawis, wus ngrasa teningwang, nadyan ingsun uripa, Susunan ingsun Mentawis, mangsa karsaa, ngawulakaken mami.
- (90) Lah sakehe anak putoningsun benjang, yen ingsun tekeng pati, nanging pirabara, yen denkawulakena, mring Gusti Prabu Mentawis, kerana ingwang, kasmaran marang pati."

(LXV. ASMARADANA)

- (1) Sedaya sami anangis, miyarsa wewekasira, kelara-lara sam-bate, Ki Tumenggung Wiraguna, saya sanget gerahnya, manahe saya ngelayun, sedyane age matia.
- (2) Datan kawarna ing margi, prapta Kedhiri semana, ya ta nulya mundhut loloh, wus ingunjuk lolohira, sampunira kerasa, nulya seda Ki Tumenggung, tinangisan ing sentana.
- (3) Kunarpa wu- (k.483) s denpenedi, karsane ingkang sentana, layone ginawa mulih, nanging sami acawengah, dening

- wewekasira, sigra utusan umantuk, saha ngaturi uninga,
- (4) yen Ki Wiraguna mati, Ki Tumenggung Danupaya, punika sanget sakite, Belambangan sampun bedhah, kalih ewu boyongan, anenggih utusan sampun, lampahira sesanderan.
 - (5) Datan kawarna ing margi, wus prapta nagri Mentaram, sampun katur ing sang Rajeng, saature ing utusan, purwa madya wusana, Sri Narendra sanget bendu, sigra utusan kang bala.
 - (6) "Wong Martalulut denaglis, kelawan Singanegara, papagena ing lakune, si Tumenggung Wiraguna, dhisine denpendhema, yen kepag ing delanggun, anak putune sedaya,
 - (7) sakarine ingkang urip, iku padha patenana", utusan tur sembah lengser, datan kawarna ing marga, lampah sampun prapta, sedaya sampun kapethuk, njujug aneng pamondhokan.
 - (8) Anak putune kepanggih, sedaya wus sinudukan, pan kalih welas kathahe, sedaya wus pinejahan, pinetak ing nggonira, Asmaradana winuwus, barisira wus lumampah.
 - (9) Ki Danupaya mirseki, jisime Ki Wiraguna, pinendhem aneng enggone, nak putune pinejahan, sedaya aneng marga, Danupaya arsa nglampus, saya sanget ge- (k.484) rahira.
 - (10) Sigra mundhut kang jejampi, Ki Tumenggung Danupaya, agering kapit manahe, geng tresna Kangieng Pangeran, kawarta sampun seda, mila atemahan nglampus, kang loloh sampun inguntal.
 - (11) Ki Tumenggung gya ngemasi, jisime pinetak marga, tan kawarna ing lampah, Tumenggung Asmaradana, prapta Taji araryan, pan sampun aweling unjuk, yen wonten timbalan nata.
 - (12) Wonten ing Taji alami, beboyongan Belambangan, semana nggenira reren, lami-lami ingandikan, Kyai Asmaradana, purwakanira dinangu, nulya sira pinejahan.
 - (13) Tan kawarna sampun lami, jumenengira sang Nata, sampun angalih kedhaton, ing Palered westanira, negara karta arja, Mentaram pamuwahipun, murah kang sarwa tinumbas.

- (14) Wonten kang winuwus malih, punakawan alit mila, sampun jinunjung linggihe, Ki Ngabei Wirapatra, kelangkung sih sang Nata, kinarya patih Mentarum, nguyuni wadya sedaya.
- (15) Kawarnaa Sri Bupati, denira jumeneng nata, pan sampun kathah putrane, patutaning Surabaya, nenggih putra kang tuwa, ginadhang jumeneng ratu, prabu anom ing Mentaram.
- (16) Ingkang eyang teksih urip, Jeng Pangeran Surabaya, aneng Mentaram daleme, punika kang cinarita, Pangeran Surabaya, bekisar estri ingingu, lami-lami dados lanang,
- (17) (k.485) kelangkung dipunkasihi, bekisar dening Pangeran, punika pangandikane, "Lawas ingsun aneng donya, apan durung tuminggal, lan maning durung angrungu, ayam wadon dadi lanang.
- (18) Lan warnane luwih becik, Mentaram tan ana memba, bekisar kaya mengkene, ingsun tan layak ngingua, pantes kagungan nata, bekisar iki kang ngingu, pantes aneng jroning pura."
- (19) Bekisar wus denulesi, apan inggih sutra pethak, Pangeran Surabaya ge, mijil sangking dalemira, tan kawarna ing marga, prapta ing kedhaton sampun, akandheg ing paregolan.
- (20) Sampun katur ing sang Aji, yen kang paman Surabaya, umarek Kangjeng Sang Katong, nulya wau tinimbangan, sampun prapta ngajengan, sampun cundhuk ing sang Prabu, alenggah ngaturken salam
- (21) Pangran Pekik matur aris, "Mila kawula asowan, ing Gusti Kangjeng Sang Rajeng, kawula atur bekisar, mila konjuk sang Nata, dene endah warnenipun, tan pantes ngingu kawula.
- (22) Inggih bekisar puniki, pawestri asaling kina, sampun sawulan lamine, sapunika dados lanang, warnanipun apelak, pan inggih saged keluruk, mila konjuk ing sang Nata."
- (23) Kangjeng Susunan Mentawis, sareng myarsa aturira, kang paman Surabayane, anglek sajroning wardaya, duka datan kawedal, kumedut ing lathenipun, kang paman kinen mantuka.

- (24) Sang Nata nggrah- (k.486) iteng galih, saged nukma agal lembat, limpat pasang grahitane, ing weweka sampun nelas, landhep sujananingrat, barang semu wus kecup, barang reh sasmita padhang.
- (25) Enjing sang Nata tinangkil, pinarak ing Kemandungan, meksih kagugu galihe, mring kang paman Surabaya, ngaturaken bekisar, pawestri purwakanipun, lami-lami dados lanang.
- (26) Jeng Sunan emut ing galih, wirayate ing Mentaram, sang Nata panjenengane, tan liyan ingkang gumantya, nenggih putra kang tuwa, patutan Surabayeku, Susunan alon ngandika,
- (27) marang sakeh para mantri, mantri ing lebet sedaya, "Heh sakehe wadyaning ngong, si Paman ing Surabaya, wingi aweh bakisar, pawestri ing waonipun, lawas-lawas dadi lanang.
- (28) Ing pengrasa galih mami, si Paman ing Surabaya, aweh pasemon maring ngong, sunidhep karepe Paman, anake pan wanodya, ing mengko uwis sesunu, putune ametu lanang.
- (29) Putraningsun Ki Dipati, ing mengko pan wis diwasa, pantes jumenenga katong, iku semune si Paman, insun kinen serena, bekisar katur maringsun, pantes aneng jroning pura.
- (30) Ingsun pan kinen gumingsir, putune kang jumenenga, mengkono iku semune, iku dadi nggege mangsa, wong tuwa nora layak", pra mantri samya tumungkul, langkung jrih konjem pratala.
- (31) Sakathahe kang miyarsi, lamun bendu Sri Narendra, anulya kondur ngedhaton, pinethuk ing para garwa prapta ing Prabuyeksa, wus lenggah Kang- (k.487) jeng Sang Prabu, ingayap para biyada.
- (32) Misuwur wong sanegari, pangeran ing Surabaya, sampun miarsa ing wartos, yen sang Nata sanget duka, marga sangking bekisar, sakelangkung ajrihipun, tinarka asung sasmita.
- (33) Datan nyana datan ngimpi, yen darbe raos mangkana, sang

Nata salah tampine, dadya Pangran Surabaya, arsa sowan narendra, atur pejah gesangipun, sarayate dipunbekta,

- (34) miwah ingkang para rabi, sentana jalu wanodya, punika binekta kabeh, semana Kangjeng Pangeran, sampun lumampah seba, mengangge pethak sedarum, warnanen sri Naradipa,
- (35) enjing amiyos tinangkil, dening mantri kulawarga, pra sami pepek ngarsa ndher, miwah kang aneng Paglaran, Kangjeng Sri Naranata, lenggah aneng Siti Luhur, sang Nata asemu duka.
- (36) Kawarnaa sang Dipati, Surabaya ingkang seba, apan neng-gih arsa pepe, saanak putu binekta, tanapi para garwa, anjujug waringin kurung, sami aseleh curiga.
- (37) Wetara kathahing jalmi, anak putune sedaya, miwah para garwa kabeh, anenggihi sawidak papat, Pangeran Surabaya, alenggah ngrupa tumungkul, mukanya konjem pratala.
- (38) Ing manah pasrah ing Widi, wus tan angrasa darbe gesang, sang Nata pirsu wong pepe, dene kathah tini- (k.488) ngalan, "Wong ngendi ika baya, neng ngisor waringin kurung, paran denpepekken baya.
- (39) Lah Gandhek priksanen aglis, sapa ingkang pepe ika, lan iya sapa arane, lan apa kang pinepekna", wong gandhek nambah mentar, mudhun sangking Siti Luhur, lampahira amendhapan.
- (40) Tan asuwe sampun prapti, ing pernahe Jeng Pangeran, gandhek wus andhawuhake, ing pangandikaning nata, "Pangeran Surabaya, jengandika pepe niku, punapa karsa panduka."
- (41) Jeng Pangran aris mangsuli, "Amila pepe menira, atur pejah gesang ingong, konjuka Gusti narendra", gandhek wangsul seksana, prapta ing byangtara prabu, wong gandhek matur anembah.
- (42) "Susunan Pakuning Bumi, sampun kawula pariksa, inggih punika keng pepe, pun paman ing Surabaya, ngaturken pejah gesang, konjuka Kangjeng Sang Prabu", Sang Nata kagyat ing nala.

(LXVI. SINOM)

- (1) Sang Nata sareng miarsa, ing aturira kang dasih, sang Nata sampun anduga, yen kang paman darbe kapti, wus cinak-reng ing galih, atur pejah gesangipun, eca nggenira lenggah, kewedan lebetng galih, pan kerasa sang Nata ing putra-nira.
- (2) Amikir lebetng driya, pinupus galih nerpati, kang jume-nang ing Mentaram, "Amung insun ingkang luwih, kang dadi senapati, tan liya mung jeneng insun, upama sun segara, kang amot (k.489) ing ala becik, pan mung insun", Sang Nata alon ngandika.
- (3) "Heh wong Gandhek lah mudhuna, timbalana dipunaglis, si Paman ing Surabaya, tumanduka ngarsa mami, sumawana si Bibi, pangiha kelawan insun", lurah gandhek tumedhak, lawan ingkang para gusti, "Inkang tuwa animbali mring si Paman.
- (4) Anak putune sedaya, lanang wadon gedhe cilik, konen menyang Pangurakan, mung Paman kelawan Bibi", kang kinen nembah mijil, mendhapan adoh lumayu, tindake sareng napak, wus prapta kidul waringin, sareng celak lampahira dhedhoyokan.
- (5) Gandhek kalih sareng medhak, anulya tata alinggih, umatur sareng anembah, ndhawuhken timbalan aji, "Kawula ngutus Gusti, panduka ngandikan prabu, tumanduka byantara, pang-gih putranta Nerpati, nyai Lurah ndhawuhken garwa ngatur-an.
- (6) Anak putu jengandika, kantun Pangurakan sami", Jeng Pa-ngeran Surabaya, agupuh dennya lumaris, sareng lawan kang rayi, anak putu samya kantun, lampahe dhedhoyokan, sam-pun minggah ing Sitinggil, sekathahe kang seba sami tuming-gal.
- (7) Angeres ing manahira, pra mantri kang samya nangkil, dinulu langkung memelas, samya andhikul alinggih, prapta

byantara aji, aglis sang Nata tumurun, sangking dhedhampar dhenta, (k.490) kang paman dipungelari, lenggah jajar Pangeran kalih sang Nata.

- (8) Kang paman ndheku kaliyan, kang garwa aneng ing wuri, langkung jrih sami mangrepa, tumungkul munggend ngarsa ji, langkung wlas kang ningali, sang Nata ngandika arum, "Paman kapareng ngarsa, sumawana lan pun Bibi", ngesodngesod kang garwa gendholan kunca.
- (9) Angres galihe Jeng Sunan, ningali dhateng kang bibi, miwah dhumateng kang paman, langkung dene amlas asih, tumungkul langkung ajrih, alon ngandika sang Prabu, "Paran ing karsa kita, apepe ngandhap waringin, pan menira tan darbe tyas sela-sela.
- (10) Menira kelangkung kagyat, andika ngowah-owahi, pepe neng waringin kembar", Pangeran umatur aris, "Kawula Gusti ajrih, ayun adarbea atur, ngaturken pejah gesang, sangking cupete kang budi, pan kawula tiyang ceguk mudha dama.
- (11) Mila atur pejah gesang, sangking cupet kula Gusti, boten niat yen mbalela, dhumateng Gusti Nerpati, balikan anglampahi, kawula atadhah bendu, Gusti boten sumedya, boten nyana boten ngimpi, angaturi sesmita Gusti sang Nata.
- (12) Mila kawula Narendra, atur bekisar rumiyin, tan pantes kula ingua, dene pelag ingkang warni, aneh kalih sesami, boten nyana yen kasiku, yen nedya nyemonana, dhateng (k.491) Gusti Sang Nerpati, demi Allah inggih demi Rasu-lollah.
- (13) Kawula inggih sang Nata, yen estua memiringi, miwah yen nedya mbalela, alihan sengkling Mentawis, datan layak sinandhing, inggih acemer si jimbun, pantes dipuntumpesa, kadamel paranta urip, mila Gusti pun paman tur pejah gesang."
- (14) Kang bibi matur karuna, sambate amelas asir, "Adhuh kawula sang Nata, pinejahana kariyin, yen pun paman ngawoni, tumpesan saanak putu, dhateng sumangga karsa, yen

darbe ing Gusti", Sri Narendara miarsa legeg ing nala.

- (15) Anglek galihe sang Nata, miarsa aturing bibi, lan pangrepaning kang paman, manjelut galih nerpati, menggah-menggah sang Aji, dene ebek galihipun, sedaya amiarsa, sagunge para dipati, prebeng-prebeng sedaya angemu waspa.
- (16) Sang Nata alon ngandika, menggah-menggah denira ngling, "Ingkang boten-boten Paman, anggega ujar pawarti, pocapaning kang sengit, angadon-adoni tutur, Paman dados punapa, yen anggegaa pawarti, pan manira boten angrasa yen duka.
- (17) Agoroh ingkang pawarta, tan wonten ujar sayekti, yen adarbe kesalahan, mbalela Paman mbendoni, awone kang pawarti, kula Paman meksih emut, prakara ing Mentaram, ing be- (k.492) njing sapungkur mami, yen manira pinundhut marang Ywang Sukma.
- (18) Sampun parentahing Allah, besuk kang jumeneng aji, anggenteni ing Mentaram, pinasthi datan gumingsir, ing benjang akir mami, tan ana ingkang jejuluk, pan ujaring wirayat, nanging ta dede ing riki, Wanakarta kadhatone Kaki Putra.
- (19) Pan negari ing Mentaram, pan insun ingkang mekasi, datan kena saninggahan, sampun karsaning Yang Widi, Mentaram salin kardi, puput panjenengan ratu, angalih Kartasura, jatine insun puniki", sigra matur Pangeran ing Surabaya.
- (20) Kawula tedha ing Allah, sampun salin-salin aji, lan sampun kaliya nata, ywa ngantos ngalih negari, sangking nagri Mentawis, suntedha teksiha kukuh, tan wonten keng prayoga, ing rat jagad tanah Jawi, mung Mentaram kang pantes mengku kedadayan.
- (21) Jeng Sunan alon ngandika, "Sampun karsaning Ywang Widi, rusake nagri Mentaram, dening Ki Putra Dipati, sampun janji tan gingsir, awitan negara lebur", Pangeran Surabaya, langkung gegetun ing ati, amiarsa panyethane Sri Narendara.
- (22) Sang Nata malih ngandika, "Lah Paman ing Surawesthi, andika mantuk ing wisma, pan sampun nggugu pawarti, ingkang

dede sayekti, sakathahe ndika emu, boten sedya mangkana, datan nyana datan ngimpi", ingkang paman lan kang (k. 493) bibi amit mentar.

- (23) Sang Nata jengkar ngedhatyan, lumebet ing Kenya puri, ginarebeg ing bedhaya, kathah pitung lajur sisih, tur ayu-ayu sami, apengawak lindhu santun, ya ta Kangieng Pangeran, Surabaya sampun mijil, sing pasowan kang mulat lir gula drawa.

LXVII. DHANDHANGGULA

- (1) Sang Dipati Surabaya nenggih, sarayate wus mantuk sedaya, sampun prapta ing wismane, kuneng kang sampun mantuk, kawarnaa Sri Narapati, animbali ing wadya, karsa dipunutus, wong Mantrijro westanira, Wangsatrana kelawan pun Yudakarti, sareng prapta ing ngarsa.
- (2) Angandika Jeng Sri Narapati, "Yudakarti lan si Wangsatrana, lah mentara dipunage, ngulatana sireku, wong pawestri ingkang abecik, ingkang pantes kagarwa, iya marang ratu, pasisir manca negara, ulatana kelawan wewekas mami, yen ana banyu ngganda,
- (3) pesthi kono enggoning pawestri, ingkang pantes dadya garwa nata, ulatana dipunage, pasthi lamun katemu, gedhe cilik ingkang negari, iku sira pepakna, tekan ing wong dhusun", kang kinen tur sembah mentar, Wangsatrana kelawan Ki Yudakarti, banjur sangking sewakan.
- (4) Tan kawarna lumpahireng margi, sampun prapta pasisir sedaya, winiwitan sangking kilen, datan wonten kang patut, sa- (k. 494) keh estri dipunpriksani, tan ana kang prayoga, lampahira banjur, wus prapta ing Surabaya, Yudakarti semana emut ing weling, manggih toya sumberan.
- (5) Wus ginanda gandanira wangi, Wangsatrana semana angucap, "Baya kene ta prenahe, pawestri ingkang ayu, lah ta daweg dhateng negari, mantri ing Surabaya, pinepak sedarum, miwah sakehing wanodya, ingkang weling sang Nata lamun

amanggih, toya ingkang angganda.

- (6) Wong pawestri pinepak ing riki", sigra laju dhateng Surabaya, kang jinujug teng genahe, Pangran Surabayeku, Mangunjaya wastane mantri, utusan sampun prapta, wus tata alungguh, neng wismaning Mangunjaya, sigra angling Wangsatrana Yudakarti, "Manira pan dinuta,
- (7) Jeng Susunan Mengkurat Mentawis, mapan kinen ngulati wanita, ingkang abecik warnane", Mangunjaya andheku, kang utusan amuwus malih, "Lah ta Ki Mangunjaya, pepakna sedarum, wong wadon ing Surabaya, gedhe cilik anake demang patinggi, aja na kaliwatan."
- (8) Mangunjaya anggarjiteng ati, ngunandika sajroning wardaya, emut kelamun putrane, estri warnane punjul, angluwihi wong sanegari, ngucap sajroning nala, "Baya anak ingsun, pinasthi karsaning Sukma, ye- (k. 495) n pinundhut ing Gusti Prabu Mentawis, baya sampun katingal."
- (9) Mangunjaya sigra denira ngling, "Heh sang Duta menira sandika, satimbalane sang Rajeng, kinen mepak sedarum, tiyang estri ing Surabanggi, pengraos tyas kawula, kadya boten antuk, kadya atmaja kawula, estri ayu ing riki tan wonten mi-rib, andika tingalana.
- (10) Lamun boten kangge putra mami, estri Surabaya nggih sedaya, nggih denpepakaken kabeh", Ki Yudakarti muwus, "Sokur bage dika pribadi, darbe putra prayoga, manira yun weruh", Mangunjaya sigra ngundang, mring kang putra wayahe rumaja putri, nenggih dereng diwasa.
- (11) "Lagi jebeng kekemben ta yayi, inggih saweg birahi ing sekar, angedani sapolahe", sang Rara wus inguwuh, prapteng ngarsa utusan aji, cahyanira lir wulan, duk purnamanipun, alurus ingkang sarira, rema memak andhan-andhan esmu wilis, alis lir roning imba.
- (12) Larapane anyela cendhani, grana ngrungih turut pepasunya, nenggih tumengge idepe, sotya lindri abalut, pengarasan nduren sajuring, lathi manis wajanya, radin tuhu patut,

anyangkal putung uwangnya, nglunging jangga, pundhak anraju mas adi, astanira ngendhewa.

- (13) Driji ngrayun tur amucuk ing ri, tengahane nawon gya gu-mana, ambathok ing mas wangkongge, kempal anggedhang suluh, kuningira lir mas sinangling, pada nggampar kencana, driji pepe- (k. 496) t urut, tuhu yen ayu utama, Surabaya pawestri tan ana mirib, mring atmeng Mangunjaya.
- (14) Yudakarti anjomblong ningali, Wangsatrana malongo kewala, angucap jroning kalbune, "Iki pawestri ayu, sajeg ingsun neng donya iki, durung mulat wanodya, kang kaya puniku, baya wus karsaning Sukma, estri iki dadya garwaning nerpati, Wangsatrana lon mojar.
- (15) "Mangunjaya manira puniki, aningali marang putranira, pra-yoga katur sang Katong, ing mengko karsaningsun, putrani-ra Ni Rara iki, katuran ing narendra, apan iku patut, ing pa-sisir nora nana estri memper kaya anakira iki, pan ingsun durung mulat."
- (16) Mangunjaya amangsuli aris, "Pan kawula sumangga ing kar-sa, datan angraos darebe, katura ing sang Prabu, inggih darmi kula sesiwi, sanadyan pejah lan gesang, kagungan sang Prabu, ing mangke amba sarenga, ndherekaken dhateng panduka Kiyai, sowan dhateng Mentaram."
- (17) Wangsatrana Yudakarti angling, "Lah anedha sami adanda-na, manira bubar samangke", semana dandan sampun, Ma-ngunjaya sarayatneki, anulya sami mangkat, sang Rara tinan-dhu, tan winarna lampahira, aneng marga wus prapta nagri Mentawis, anjujug Wirareja.
- (18) Ki Ngabei Wirareja nenggih, pan kinarya lelorah kapedhak, Ki Yudabangsa sisih- (k. 497) e, Yudakarti tumanduk, lan Ki Wangsatrana anenggih, matur mring Wirareja, "Manira pan antuk, pawestri kelangkung endah, kang atmaja Ki Mangun-jaya puniki, mantri ing Surabaya.
- (19) Ingguh pantes katur ing nerpati, ngguh punika pan manira bekta, Mangunjaya sarayate, jaler estri ngguh tumut", Wira-

reja sigra dennya ngling, "Kekenira undanga, manira yun weruh", Mangunreja wus ingundang, sampun prapta ing daleme Ki Ngabei, lan anak rabenira.

- (20) Wirareja sareng aningali, ing warnane ingkang lagya prapta, Ki Wirareja wuwuse, "Daweg lajeng lumebu, marek Kangjeng Sri Narapati, manira kang ngirida, ya pawestri iku, tan layak ana ing jaba", nulya mangkat Ki Wirareja gya prapti, kandheg ing Wijil pisan.
- (21) Sampun katur Jeng Sri Narapati, kang utusan ngulati rarendah, angsal nanging meksih rare, rarestri gya pinundhut, tinimbangan ngarseng nerpati, sang Nata duk tumingal, rena jroning kalbu, kuciwane meksih bocah, dereng brai sang Nata ngandika aris, mring Nyai Wirareja.
- (22) "Lah gawanan mring wismanireki, rare iki ulahen neng kana, besuk diwasa mangsane, aturna marang inghun, estri iki yen wis birai", Wirareja tur sembah, lengser sangking ngayun, wus medal sangking jro pura, tan kawarna lampahira sampun prapti, wisma Ni Wirareja.
- (23) (k. 498) Tan ingucap semana wus lami, kawarnaa Kangjeng Sri Narendra, arsa nimbali sang Anom, sang Nata ngandika rum "Timbalana ing putra mami, si Kulup Ki Dipatya, Anom dipungupuh", kang kinen tur sembah mentar, tan adangu ing Kadipaten wus prapti, ngarsane Jeng Pangeran.
- (24) Ndhawuhaken timbalan nerpati, "Nedha Gusti panduka ngandikan, ing rama dalem sang Rajeng", Jeng Pangeran agupuh, gya kampuhan sampun akerid, medal ing pabutulan, tan dangu cumundhuk, ing ngabyantara narendra, atur sembah sumungkem ing pada kalih, nulya lenggah mangrepa.
- (25) Jeng Pangeran kelangkung dennya jrih, mring keng rama andekung manguswa, lir konjem siti mukane, sagunge kang andulu, wong jro pura angres ing ati, Jeng Pangeran Dipatya, langkung ajrihipun, ing rama Kangjeng Susunan, Sri Narendra dangu kang putra liniring, arum wijiling sabda.

LXVIII. MIJIL

- (1) Sri Narendra angandika manis, "Adhuh putraning ngong, suntिंगali sira wus agedhe, pan wis sedheng sira mawi krami, pan ing karsa mami, lah kramaa Kulup.
- (2) Apan ingsun oleh tingal becik, putri ing Carebon, aprayoga Kulup ing warnane, lan maninge putraning dipati, amengku negari, padha trahing ratu.
- (3) Lamun sira panuju ing ati, marang tuduh ingong, tingal-ana sang pu- (k. 499) tri warnane, lah mentara mring wis-meng dipati, ing Carebon Kaki, mangkata putrengsun."
- (4) Ingkang putra sigra awotsari, lumengser sang Anom, Jeng Pangeran pan lajeng tindake, tan kawarna ing marga wus prapti, pan lajeng mring puri, Pangran Carbon methuk.
- (5) Sang Dipati Sumedhang wus ndugi, karsane sang Anom, yen Jeng Pangran Dipati praptane, mring Carbonan arsa aningali, putrane pawestri, sang Dipati gupuh.
- (6) Sampun marak sang Raja pinutri, tuhu ayu kait, lampahira pan rada ginawe, sang Dyah ayu pan tuhu respati, cacade sawiji, rada wani kakung.
- (7) Jeng Pangeran Dipati ningali, galihira adoh, dene lanas sang Retna tingale, datan ana tinaha ing ati, manggihi tetami, radi kaduk purun.
- (8) Wus wespada nggenira ningali, tan ana keraos, apan tebeh Jeng Pangran galihe, datan dangu Pangeran nulya mit, ta sang Dipati, ndherekaken pintu.
- (9) Tan kawarna lampahireng margi, genti cinariyos, Wirareja nenggih gadhuhane, wus alawas sedhenge birai, apan saya adi, warnanira punjul.
- (10) Duk semana Pangran Adipati, sangking ing Carebon, arsa mampir Ngabei wismane, Wirareja Jeng Pangeran prapti, lumebet ing kori, prapta nglataripun.
- (11) (k. 500) Sang Dyah Rara kepanggih ambathik, mendhapa wirangrong, kagyat mulat mring sang Dyah warnane, Jeng Pa-

ngeran Dipati tang angling, sang Rara ngesahi, amaoni gelung.

- (12) Wirareja gepah melajengi, mring Gusti sang Anom, gya rinangkul Jeng Pangran padane, Wirareja matur awotsari, "Baya wonten kardi, Gusti Sang Binagus.
- (13) Kadosngaren pinarak mariki, aduh Gustening ngong, tuman-duka ing dalem Nah-angger", Jeng Pangeran wau tan kena ngling, tan ana kaesthi, kang maoni gelung.
- (14) Jeng Pangeran angandika ririh, "Paman sun tetakon, estri mau sapa ingkang duwe, apa ika anakmu pribadi", sira Ki Ngabei, Wirareja matur.
- (15) "Aduh Gusti amba darmi-darmi, anggaduh kimawon, nggih punika kagungan sang Rajeng, angsalipun pawestri puniki, sangking Surawesthi, Mangungjaya sunu.
- (16) Duk dhatenge estri dereng akir, katur rama Katong, tiningalan lamun teksih lare, kinen nggaduh ing kawula Gusti, yen sampun birai, benjing mangsanipun.
- (17) Yen wis brai aturna tumuli, timbalan sang Katong, sapunika sedheng biraine, benjing Kemis katur Jeng Rama Ji, mangke sampun akir, sedheng ungsumipun."
- (18) Jeng Pangeran Dipati miarsi, sangsaya anglamong, tan ngandika Pangeran kondure, lajeng nitih kuda dencamethi, anander kepati, ingkang ndherek kantun.
- (19) Sareng (k. 501) prapta Pangran dalem aglis, lumebet ing kobong, pan kelangkung kasmaran gulike, mung Dyah Rara kacipta ing ati, tan dhahar tan guling, Pangran brangta wuyung.
- (20) Emban inya nggarjita ing ati, mulat sang Wiranom, datan kena dhahar lawan sare, wus kaduga kang dadya prihatin, Ni Emban agipih, matur eyangipun.
- (21) Tan adangu lampahira prapti, Surabayan kang wong, Ni Bok Emban anangis ature, "Aduh Gusti kawula tur peksi, wayah dalem Gusti, tansah lengleng mangu.
- (22) Pan kasmaran wingi aningali, wanodya yu kaot, Wirarejan

pawestri enggene, sengkerane Jeng Sri Narapati, ajaling pawestri, sangking Surengkewuh.

- (23) Anakipun Mangunjaya abdi, pinundhut sang Katong, pan punika kang dados galihe, wayah dalem tan kinging aguling, tan karsa abukti, mangke teksih mujung.”
- (24) Jeng Pangeran kagyat amiyarsi, ature pamomong, pan kewedan sajroning galihe, sangking jrihnya mring sang Narapati, dyan Sang Ratu Pekik, galihnya anglampus,
- (25) dene wayahira nandhang branti, atemahan nglamong, ”Didimene ingsun lampahane, nadyan duka Jeng Sri Narapati, tumekaa pati, ingsun kang wis sepuh.
- (26) Wayah ingsun aja kongsi branti, aja temah nglamong”, ingkang garwa tinimbangan age, sampun prapta ngarsa ingkang rayi, sang Dipati angling, ”Payo pada labuh,
- (27) apan iya Mas Putu Dipati, kasmaran wong wadon, sengkerane sang Nata yetine, mengko payo padha labuh pati”, Jeng Ratu nuruti, (k. 502) kinanthi ing lampus.

LIX. KINANTHI

- (1) Sang Dipati alon muwus, ”Lah saosa tandhu joli”, kang kinon sigra adandan, tandhu lan joli cumawis, sang Dipati gya lumampah, kang para garwa tan kari.
- (2) Para garwa nitih tandhu, pawongan lumampah ngarsi, datan kawarna ing marga, Kawirarejan wus prapti, kang tengga lawang tumingal, yen Ratu Pekik kang prapti.
- (3) Sampun angaturi weruh, Ki Wirareja agipih, amethuk ing paregolan, Ki Wirareja tur bekti, Jeng Pangeran ingaturan, ”Gusti pinarak ing riki.
- (4) Kawula turi tumanduk, ing wisma kawula Gusti”, wus lumebu akaliyan, Ratu Wandhan lan Dipati, lan garwa selir sedaya, wus prapta wisma alinggi.
- (5) Sang Ratu Pekik lon muwus, ”Wirareja Anak mami, prapta menira Ki Anak, arsa atutur sireki, iya putra pekenira, Mas

Putu Pangran Dipati,

- (6) mangke manggung branta wuyung, sadhatengipun ing riki, ing mangke karsa manira, yen sembada lan sireki, gegadhuhan pekenira, rara kenya ingkang adi.
- (7) Anak ing mengko puniku, sunjaluk tambaning agring, yen ana dukaning nata, katemua sun pribadi, nadyan tumekeng apejah, manira ingkang nglakoni.”
- (8) Wirareja nembah matur, ”Dhuh kawula nuwun Gusti, yen panduka darbe karsa, amundhut sengkeran Aji, kawula sanget lenggana, ajrih Jeng Sri Nerpati.
- (9) Punika nggih sampun katur, mila ginaduhken Gusti, kariyin dereng diwasa, ing mangke sampun birai, amung ngantos kala mangsa, benjing Kemis katur Aji.
- (10) Yen panduka karsa mu- (k. 503) ndhut, dhateng sengkeran puniki, dados punapa kawula, yen katur Jeng Sri Bupati, mendah dukane sang Nata, pasthi kula denpejahi.
- (11) Tinumpes sarayat ulun”, Ratu Pekik duk miarsi, ing ature Wirareja, alegg tan kena angling, rumaos yen kaleresan, kewedan sajroning galih.
- (12) Wekasan alon amuwus, ”Anak ya bener sireki, yen ana dukaning nata, manira ingkang nanguhi, ingsun sung singsim mring sira, sakembaran mirah adi.
- (13) Mirah siji rega sewu, kelawan dhuwung kekalih”, Ki Wirareja kewedan, Ratu Pekik angling malih, ”Kabeh sun lila mring sira, aja sira walang ati.
- (14) Tumekaa lara lampus, ingsun dhewe kang ngandhemi, aja jrih dukaning Nata, ya ingsun ingkang mangguhi, lawan ingsun tan sedaya, anjaluk mring estri iki.
- (15) Ing sabener-beneripun, pan iku wewengkon mami, wong teka ing Surabaya, pantes Putu kang ndarbeni”, para garwa sami mojar, mring rabine Ki Ngabei.
- (16) ”Ni Bok mantu ingsun asung, kencana kelawan picis, lah iki lawan busana, iya padha adi luwih”, rabine Ki Wirareja,

suka tyasira ningali.

- (17) Sesotya tinampan sampun, pan sarwi mojar mring laki,
"Kyai inggih panduka, meneng-meneng datan angling, andika
darma punapa, Jeng Gusti ingkang nanggoni.
- (18) Lan bener ngandikanipun, Jeng Gusti ingkang ndarbeni,
pan angsale Surabaya, wewengkone sang Dipati, pantes la-
mun kagarwa, Jeng Gusti Pangran Dipati.
- (19) Mangsa dukaa sang Prabu, yen kang putra ingkang (k. 504)
ngambil, wingi ingsun amiarsa, Jeng Gusti tinari krami,
mangke ta kepasang yoga, wonten kang dipunkarsani."
- (20) Ki Wirareja wus kerut, kagunturan mring kang rabi, sang
Rara sigra ingundang, wus prapta ngarsa sira glis, sigra ing-
kang para garwa, Ni Rara sampun kinathi,
- (21) Ki Mangunjaya tut pungkur, sarayate tan na kari, andherek
Kangjeng Pangeran, sang Dipati ngandika ris, "Ki Pangulu
timbalana, sakancane ketib modin,
- (22) mring Kadipaten dengupuh", kang kinen tur sembah aglis,
mintar marang Pakauman, ing enu datan winarni, warnanen
Kangjeng Pangeran, Surabaya ngandika ris.
- (23) "Wirareja Anak ingsun, wruhanira estri iki, wus pasthi karsa-
ning Sukma, agawe rentenging bumi, dadi dukaning naren-
dra, yen sisib ambebayani.
- (24) Pan wus sunjarag satuhu, sunsedya alabuh pati, Mas Putu
sok waluyaa, tulusa wibawa mukti, ingsun lakone uga, ing
lara kelawan pati.
- (25) Pasthi sang Nata abendu, Wirareja Anak mami, sira besuk
kaserakat, kadukan marang nerpati, nanging wus karsaning
Sukma, nora kena dengingsiri.
- (26) Lah Anak amit katengsun", Ki Wirareja tur bekti, sang Dyah
Rara wus binekta, tinitihaken ing joli, Pangeran ing Surabaya,
wus lajeng lampahira glis.
- (27) Ing Kadipaten wus rawuh, Jeng Pangeran Surawesthi, lume-
bet ing Kadipatyan, de- (k. 505) n iring ing para rabi, sang

Dyah Rara wus binekta, sowan Jeng Pangran Dipati.

- (28) Wus panggih sang raja sunu, Pangeran ngandika aris, "Mas Putu aja gung branta, manira kang asung jampi, ingkang dadi brantanira, rara kenya ingkang abdi.
- (29) Lah ta Nyawa Putoningsun, aja sira walang galih, yen ana dukaning nata, ingsun dhewe kang nanguhi, tumekaa lara pejah, pun kaki ingkang nglakoni."
- (30) Kang wayah umatur nuwun, apan sarwi awotsari, Jeng Pangeran Surabaya, mring pangulu ngandika ris, "Lah Kakang ningkaha enggal, wayah sun Pangran Dipati."
- (31) Mangunjaya sigra maju, tanapi kang seksi kalih, ri saksana sampun ningkah, Ni Rara Pangran Dipati, ing dalu tan kawarnaa, Ki Pangulu sampun mulih.
- (32) Sinungan serakah agung, apan tigang atus ringgit, Jeng Pangeran Surabaya, angling, "Putu ingsun mulih, lah kantuna pengantenan", sigra kondur sang Dipati.
- (33) Sampun rawuh dalemipun, kawarnaa ingkang kari, sang raja putra Mentaram, arsa anambut sang Dewi, binekta marang papreman, sang Dyah ayu pongah-pangih.
- (34) Sang raja putra angungrum, "Adhuh mirah ingsun Gusti, manira atur uninga, lami manira ningali, wong ayu marang ing sira, tan angsal dhahar lan guling.
- (35) Sadina-dina gung wuyung, amung sira kang kaeksi, ing mangke angrasa gesang, apanggih lan si- (k. 506) ra Yayi, lir kadya katiban wulan, sedhenge pumama sidhi."
- (36) Sang Dyah ayu aris matur, "Menawi boten sayekti, sampun adatipun priya, yen darbe mring estri, lamun dereng kelampahan, basanipun sanggup asih.
- (37) Yen sampun dumugen kayun, aglis mungkur kadi gansir, punika kula miarsa, lumrah ujaring pawestri, sok wonten priya mangkana, pilih kakung kang sayekti."
- (38) Angandika raja sunu, "Adhuh Areningsun Yayi, bener kaya ujarira, katemu ujaring jalmi, mungguh ta ingsun mas mirah,

tekaa delahan Yayi.

- (39) Oleha timbil sagunung, lamun goroh ingsun Yayi, kithinga astengsun kiwa", tumulya angling sang Dewi, "Ping kalih atur kawula, nggih raga kawula Gusti,
- (40) rumiyin nggih sampun katur, ing rama dalem Nerpati, ing mangke ta Jeng Panduka, kang karsa dhateng ing kami, menawi duka sang Nata, pesthi kula denpejahi."
- (41) Raja putra sigra ngrangkul, apan sarwi ngaras pipi, arum wijiling wecana, "Adhuh mirah ingsun Yayi, menawa duka Jeng Rama, pan ora ingsun gingsiri.
- (42) Nadyan tumeka ing lampus, wong loro padha nglakoni", raja putra angreripa, sarya ndhatengaken kapti, angungkih pandoning sinjang, sang Dyah tangkis sarya angling.
- (43) "Dhuh Pangeran Gusti sampun, panduka arsa punapi, dhuh astane gurayangan, ke- (k. 507) langkung maras kang galih", "Dhuh Mas Mirah ingsun nedha, kang dadi usada agring.
- (44) Mesthi pejah ingsun wuyung, yen sira tan anjampeni, yekti ingsun mati ngarang, lamun sira nora asih", kelangkung denny ngrerepa, sang Dyah ayu wus kagimir.
- (45) Kagunturan ing pangrungum, sang Dyah sampun welas asih, sang kakung nekakken karsa, tutug denny pulang resmi, sampun wau byar rahina, wus bedhah kutha ing Mesir.
- (46) Tan kawarna lamnipun, raja putra langkung asih, kaliyan sami tresnanya, sampuning alami-lami, sang Nata ndangu dyah rara, katur yen sampun apanggih,
- (47) kelawan sang Raja sunu, mila kelampahan panggih, Pangeran ing Surabaya, punika ingkang nanguhi, sang Nata kelangkung duka, dene sang anom wus panggih.

LXX. SINOM

- (1) Sri Narendra ing Mentaram, kelangkung runtik ing galih, mring kang paman Surabaya, kumejot pandoning lathi, sang Nata ing Mentawis, saya kagugu karuhun, Pangeran Surabaya,

duk kala ngaturi dhingin, ingkang sata bekisar dhateng sang Nata.

- (2) Sri Narendra ing Mentaram, dukanira andhatengi, mring kang paman Surabaya, semana gya dentelasi, saanak putuneki, cacah wong sawidak catur, pengulu sakancanya, mring sang Prabu ing Mentawis, kang tumingal sedaya angemu waspa.
- (3) "Dene ta nora piraa, dosanira (k. 508) anemahi, Ki Ngabei Wirareja, dinukan marang nerpati, sarayate tan kari, kinesah-aken sedarum, dinekek Panaraga, lami-lami denpejahi, Wira-reja mring sang Prabu ing Mentaram.
- (4) Tan kawarna ing carita, jenenge Prabu Mentawis, owah lawan kina-kina, apan ora kadi mangkin, angeloraken neng-gih, wesiyate kelangkung, kathah alap-alapan, para mantri lan bopati, atanapi wau kang para sentana.
- (5) Sami angres manahira, sagung wadya ing Mentawis, dela-jad negara rangka, akathah ingkang kaeksi, grahana surya sasi, ing dalu lintang kumukus, obar-abir liweran, udan awu lan kerikil, kathah jajal katingal negara rangka.
- (6) Akathah prabawanira, guntur kang Ardi Merapi, ladhu mili alorodan, udan awu lan karikil, watu kelawan wedhi, singa tinerajang lebur, rug sempal kaperapal, agiris ingkang ning-ali, kang satengah ingaran banjur kiyamat.
- (7) Ya ta wau kawarnaa, Pangran Dipati Mentawis, ingkang wau awibawa, kinudang dene rama Ji, anggentosi nerpati, para putra ing Mentarum, nadyan sileh kathaha, tan kadya Pang-ran Dipati, trah kusuma ambeg adil palamarta.
- (8) Angapura ing wong dosa, amuruk wong kang tan arti, budi-nya ngumala retna, Pangran Dipati Menta- (k. 509) wis, pan saged angecani, manahe wong mudha pugung, sakehe wong Mentaram, apan samya wedi asih, pan sumuyud sedaya wedi tresna.
- (9) Pangran Dipati Mentaram, pan lagya mangun wiyadi, sase-dane ingkang eyang, kang dadya rudahing galih, Jeng Pang-

ran Surawesthi, apan kedhik dosanipun, ngantya tumekeng pejah, saanak putu tan kari, sinedanan neng alun-alun Mentaram.

- (10) Lan malih para sentana, bopati tanapi mantri, tan ana eca kang manah, sajenenge Sri Bupati, nami Pangran Dipati, kang tansah denayun-ayun, prayoga jumenenga, narendra aneng Mentawis, pra sentana Mentaram rembug sedaya.
- (11) Mila Pangeran Dipatya, tansah kewran jroning galih, dene ta ameksih Karta, arsa jumeneng Mentawis, "Paran tan nggonku nggendhing, marang Rama Sang Aprabu, mendah lokaning jaman, nagri liya angraosi, dene aprang putra mungsuh lan sudarma."
- (12) Jeng Pangeran Adipatya, apan tansah angulati, ingkang kinarya werana, ingkang prawira sinekti, wetara kang prayogi, angrurah nagri Mentaram, nanging ta dereng angsal, ingkang keraos ing galih, miwitana iya anenelukena.
- (13) Jeng Pangran micoreng nala, semana emut ing galih, "Kajaba Eyang Kajoran, sunkaryane aling-aling, dene prayoga sekti, lawan tapanira guntur, mugi si Eyang Kajoran, ingsun wetara kuwawi, ambedhaha marang negara Mentaram."
- (14) Pangran Dipati ngandika, apa- (k. 510) n kinen animbali, lelurahira tetiga, ingkang aran Kyai Sendhi, Pranataka kekalih, Andangkara tiganipun, wus sami prapteng ngarsa, ngandika Pangran Dipati, "Lah ta sira denpadha kapareng ngarsa.
- (15) Denbisa sira sunduta, aturena surat mami, marang si Eyang Kajoran", Pranataka atur bekti, Pangran ngandika malih, "Matura sun darbe rembug, marang Eyang Kajoran, poma denkondang mariki", Andangkara sampun nampeni nawala.
- (16) Kekalih sareng anembah, wus lengser sing ngarseng Gusti, lampahira gegancangan, kelangkung nggenira rempid, tan kawarna ing margi, ing Kajoran sampun rawuh, sira Ki Pranataka, apan sampun atur weling, inggih dhateng wau Panembahan Rama,
- (17) kelamun wonten kang duta, Pangran Dipati Mentawis, apan

saha mawi surat, Pangeran Kajoran gipih, tan kadheg denira ngling, sarta amanggihi tamu, pan sampun tinimbalan, malebet kang duta kalih, apan kinen umarek dhateng ing ngarsa.

- (18) Pan sampun lenggah atata, Andangkara atur bekti, "Lampah kawula dinuta, Pangran Dipati Mentawis, inggih dhateng sang Yogi, ngaturken surat pukulun, katur ing Jeng Panduka", Pangran Kajoran nampeni, riseksana nawala nulya binuka.
- (19) Sinokmeng jroning wardaya, penget bebukaning tulis, "Ingkang serat Jeng Pangeran, Dipati Anom Mentawis, kaatura Yang nenggih, Kajoran ingkang linuhung, sampun kadya punika, pandu- (k. 511) ka kula aturi, datan wonten ingkang yogya madhangena,
- (20) liyane sangking pun Eyang", menggah Panembahan angling, "Kaya paran ingkang karsa, Kangjeng Pangeran Dipati, manahira tan ndugi, Pangeran sasemonipun, dene wong tinimbalan", Pangeran Kajoran kering, mring utusan dhumateng nagri Mentaram.
- (21) Datan kawarna ing marga, ing Kadipaten wus prapti, Pranataka tur uninga, ing Gusti Pangran Dipati, yen ingkang eyang prapti, Jeng Pangran ngandika arum, "Lah age aturana, si Eyang Kajoran aglis", Ingkang kinen atur sembah nulya mintar.
- (22) Semana sampun ngaturan, Pangeran Kajoran prapti, gya salaman tata lenggah, kaliyan Pangran Dipati, apan sami pribadi, sedaya tunundhung metu, lawan Ki Andangkara, Kyai Sendhi kang setunggil, katigane apan ta Ki Pranataka.
- (23) Pangran Dipati Mentaram, pangendikanira manis, mring kang eyang ing Kajoran, "Mila Eyang kula turi, arsa ginem sayekti, kalih panduka yen rembug, negari ing Mentaram, lah kadi pundi ing mangkin, sami rusak manahe tyang sanegara.
- (24) Sami prihatin sedaya, sagunge para bopati, dening Kangjeng Rama Sunan, karsane sanes lan dhingin, mila Eyang ngong turi, menawi panduka rembug, kajenge tyang Menta-

ram, sentana para dipati, pan menira jinunjung dados narendra.

- (25) Anggente- (k. 512) si Kangjeng Rama, jumeneng nata Mentawis, nanging manira kewedan, dene putranta ateksih, jene ngipun Rama Ji, mendah ing pocapanipun, lamun kongsi manira, amengsah Rama Nerpati, ing Mentaram kados pundi solah ingwang.
- (26) Dening suta lan sudarma, misuwur rebat negari, dhateng sanes ing negara, mila Eyang kula tari, menira karya lingaling, ing yuda menawi sarju, angrebata Mentaram, manira ingkang mbandhani, kang gegaman miwah ing raja berana."
- (27) Pangran Kajoran turira, "Yen kinginga Kangjeng Gusti, dipunsabar ingkang manah, mapan negari Mentawis, panduka keng ndarbeni, lamun seda rama prabu, sinten yogine uga, sanes Pangeran Dipati, dipunsabar ing karsa mangsi sandea,
- (28) sampun ta anggege mangsa", Pangran Dipati nglingnya ris, "Lah ta kados pundi Eyang, inggih andika turuti, kula karya lingaling, anjunjunga dhateng ulun", Pangeran ing Kajoran, langkung kemengan ing galih, dening Pangran Dipati langkung nggubelnya.
- (29) Ya ta Panembahan Rama, pan emut sajroning galih, yen darbe mantu prawira, anenggih ingkang wewangi, Trunajaya prajurit, anenggih ingkang sesunu, wasta Demang Melaya, nenggih kang pejah rumiyin, perang lawan Pangeran Kadanupayan.
- (30) Sasedane ramanira, Trunajaya meksih alit, (k. 513) anuli wau kang paman, ing Mandura kang nggentosi, kang jumeneng dipati, Cakraningrat kang jejuluk, nanging tiyang Mandura, tan ana enak kang ati, kang ingarsa-arsa amung Trunajaya.
- (31) Ameksih ngenger kang paman, Trunajaya duk sih alit, lawas-lawas wus diwasa, winestanan angramuhi, mring putrane Dipati, Cakraningrat ingkang sepuh, mila Ki Trunajaya, akarsa dipunpejahi, nanging tiyang Mandura kathah kang tresna.

- (32) Amila temahan gesang, angungsi Pangran Dipati, wong Kadipaten sedaya, punika dipunsorogi, Cakraningrat neng-gih, pan sinuprih aja katur, mila Ki Trunajaya, nga-wula tan angsal margi, awekasan separan kalunta-lunta.
- (33) Ya ta ingkang lama-lama, panendhet mantu anenggih, dha-teng Pangeran Kajoran, kelangkung denira asih, dhasar wong amertapi, Pangran Kajoran wus weruh, lamun Ki Trunajaya, gadhangan dadi prajurit, ingkang yoga amimiti gula drawa.

LXXI. DHANDHANGGULA

- (1) Panembahan Rama matur aris, "Yen mekaten Gusti ingkang karsa, kawula pitedah Angger, pun kaki darbe mantu, Truna-jaya ingkang wewangi, anakipun Ki Demang, Melaya keng lampus, lan Pangran Alip punika, apan inggih Gusti kelang-kung prayogi, lamun kinarya wrana.
- (2) Angadega ing Mandura benjing, dene Gusti wirayat kawula, meh tu- (k. 514) meka ing janjine, nagri Mentawis sepuh, inggih sampun karsaning Widi, nagri Mentawis rangka, sirna jenengipun, inggih negari Mentaram, datan gingsir sampun pinasthi Yang Widi, rusakipun Mentaram.
- (3) Nanging kantun ingkang amimiti, benjing Gusti yen wonten punika, amimiti ing perange, wikan ing sangkanipun, nanging Gusti sampun pinasthi, risak nagri Mentaram, ing wirayati-pun, nanging ta Gusti kawula, boten purun kapiawon ing Ra-ma Ji, mimintana ing karya.
- (4) Mila kula Angger karya wakil, Trunajaya sampun badan kula", Pangran Dipati delinge, "Nggih manira yun weruh, lah ta Eyang dika timbali, kang westa Trunajaya", ri seksana sampun, Trunajaya tinimbalan, sampun prapta semana ngar-saning Gusti, Pangran reseb tumingal.
- (5) Panembahan Rama ngandika ris, "Ya mamane sira tinimbal-an, marang gustenira Angger, pan tinari ing kewuh, lamun si-ra Kaki abangkit, pan kinarya werana, aniyata lampus, sira pan kinen awayang, kang sarira iku kang kinarya ringgit,

poma sira denbisa.

- (6) Awayanga denrada abangkit, ing aringgit aja anerajang, kekeraning wayang Raden, pan karubuhan panggung, yekti sira tumekeng pati", Truna- (k. 515) jaya anduga, ing pasemonipun, pan kinarya lelampahan, "Pan sandika kawula datan gumingsir, nadyan tumekeng pejah.
- (7) Anglampahi ing karyaning Gusti, nadyan lebura keng kadi kisma, ingkang abdi upamane, boten nggrantes sarambut, suka lila tumekeng pati", Jeng Pangeran Dipatya, asuka ing kalbu, dene wau amiyarsa, ing sanggupe Trunajaya apan ngenting, amukul ing Mentaram.
- (8) "Lah ta iya Ki Trunajayeki, apan iya negara ing Sampang, suntedhakaken dheweke, nanging ta wekas inghun, poma Trunajaya denbecik, inghun karya werana, densamun ing laku, lah uwis sira muliha, marang Sampang sira irupa pribadi, sakehe wong Mandura.
- (9) Iya kabeh bebegen tumuli, aja kongsi seba mring Mentaram, wong Mandura sakabehe, dimen bupatinipun, neng Mentaram seba pribadi, dening perabotira, kabeh iya inghun, ngadega aneng Mandura, nelukena pasisir manca negari, sira kang memintana."
- (10) Trunajaya tur sembah nuwun sih, tan kawarna wau solah-ira, Pangran Kajoran wus muleh, kelawan ingkang mantu, Trunajaya ingkang wewangi, arsa mulih mring Sampang, semana wus rembug, lawan Panembahan Rama, ingkang putra kang kinen ngadeg rumiyin, nenggih neng Surabaya.
- (11) "Dene benjang yen kuwur Mentawis, inghun ngumpul marang jeneng sira, samangke durung ungsume, nagri Mentaram sepuh, wis pinasthi karseng Ywang Widi, sirna rajeng Mentaram, ing wirayatipun, marmane sira sunduta, mimitana pek- (k. 516) sthi bedhah ing Mentawis, dening wadya Mandura."
- (12) Sampun telas denira memeling, Trunajaya mulih marang Sampang, kelawan anak rabine, datan kawarna ngeni, ing Mandura pan sampun prapti, Pangeran Cakraningrat, aneng

ing Mentarum, wong Sampang tan ana mapag, Trunajaya semana lajeng ngejegi, ing daleme kang paman.

- (13) Datan ana kang wani malangi, pan punika gustenira lama, ingarep-arep lawase, ingkang rama karuhun, ing Mandura ingkang ndarbeni, marmanipun tyang Sampang, sedaya sumujud, kang datan eca ing manah, wong Mandura wau ingantepan wani, mring Raden Trunajaya.
- (14) Duk semana wus antara lami, wong Mandura tan seba Mentaram, binebegan sedayane, mring Trunajaya sujud, wong Mandura wus raket jurit, sedaya mungsuh Mentaram, nengena karuhun, ya ta genti kang kocapa, nenggih wonten pelayon sedya angungsu, sangking nagri Mekasar.
- (15) Apan kawon arebat negari, lan kadange mila angejawa, sangking Mekasar angsale, mbekta wong kalih ewu, raja Glesong ingkang wewangi, sarta prajuritira, aran Busungmrenung, Dhaeng Makincing kalihnnya, Kraeng Belah tiganya prawiring westhi, iku prajuritira.
- (16) Wantonipun wong kalah ing jurit, sangu telas mila ange-rayah, anglir denawa polahe, pasisir wus misuwur, wong Mekasar ingkang ngunggahi, kang samya angrerayah, wong pasisir mawut, pan negara Pejarakan, kang rinayah sajroning kitha wus enting, tepis wiring telas.
- (17) Pejarakan wong- (k. 517) e samya ngili, anak rabi binekta sedaya, pra samya giris manahe, tyang dede bangsanipun, wong Mekasar anggegilani, dene pengagengira, amondhok ing Demung, wong tepis wiring bang wetan, kang kecandhak apan sami denpateni, mila geger puyengan.
- (18) Bopatine meksih neng Mentawis, sira Ki Ngabei Pejarakan, sami suwung negarane, ya ta ingkang winuwus, ya ta Kangjeng Sunan Mentawis, lagya miyos sineba, aneng Siti Luhur, pepak ingkang para putra, pra sentana satriya para dipati, prajurit andher atap.
- (19) Ingkang munggend ing ngarsa nerpati, Pangran Adipati Nom Mentaram, ajar lawan arine, Pangeran Singasantun, lan

Pangeran Puger anenggih, Pangeran Martasana, samya mung-
geng ngayun, anulya Jeng Panembahan, Purubaya punika
munggeng ing ngarsi, lan Pangran Pringgalaya,

- (20) miwah Raden Tumenggung Mentawis, lawan Pangran Belitar
aseba, Wiramenggala jajare, Wiratmaja neng pungkur, Raden
Wirasentana nangkil, lan Ki Panji Kresula, Wirakerti ngayun,
Tumenggung Mangunnegara, pepak kabeh para bopati Menta-
wis, andher ing Pagelaran.
- (21) lan wedana ing manca negari, Darmayuda seba ing ngayun-
an, mapan ta wau apepe, aneng waringin kurung, sakancane
para bopati, Dipati Pejarakan, wau jajaripun, Naladipa ing
Caruban, Wirasaba Ki Ngabei Wiragati, Ngabei Prabalingga.
- (22) (k. 518) Gembong wasta Kyai Wangsagati, pepak kabeh wong
manca negara, neng wringin kurung apepe, kapriksa ing sang
Prabu, Jeng Susunan ngandika aris, "Sapa kang pepe ika,
neng waringin kurung", matur Pangeran Purbaya, "Inggih
abdi panduka Sri Narapati, Ngabei Darmayuda,
- (23) sakancanipun manca negari, sami pepe ing waringin kembar",
Sri Narendra ngandika lon, marang gandhek pengayun,
"Timbalana mring ngarsa mami", Eyang gandhek wotsekar,
dyan sira lumayu, nimbali Ki Darmayuda, sakancane ngandi-
kan ngarsa nerpati, gepah majeng mendhapan.
- (24) Sareng prapta byantara nerpati, mukanira lir konjem prata-
la, keng sowan tumungkul kabeh, ngandika Jeng Sang Prabu,
"Apa sira pepekkani iki, Darmayuda tur sembah, "Kawula
anuwn, ngaturaken pejah gesang, dene tiwas kawula tengga
negari, ing sampingan bang wetan.
- (25) Wonten mengsah Mekasar nginggahi, nggih wetawis tiyang
kalih nembang, pun Galingsong pengagenge, Gusti kelang-
kung rusuh, angerayah ing tepis wiring, negari Pejarakan,
nggih rinayah gempur, di dalem geger puyengan, ingkang
bangga punika dipunpejahi, keng nutut dipunrayah.
- (26) Risak abdi dalem tepis wiring, nenggih tiyang Mekasar puni-
ka, wonten Demung pengagenge, kawula nuwun bantu, pan

sumangga karsa nerpati", Sang Nata ing Mentaram, angandika arum, "Yen mengkonono Darmayuda, lah sakehe pasisir manca negari, padha sira muliha.

- (27) Lah ta padha papagna ing jurit, iya mungsuh Mekasar (k. 519) kang prapta, wong wetan kerigen kabeh, angluruga mring Demung, iya sira sunwehi tindhih, si Kresula miyanga, nindhiana laku, perange manca negara, tindhihana kelawan mantri Penumping, sewu wong Numbakanyar."
- (28) Wonten lurahing wong Sarageni, Ki Ngabei Wangsadipa nama, ya ta ingandikakake, sampun jinunjung lungguh, kapatedhan mangke negari, anenggih ing Jepara, sampun kinen mantuk, "Anakmu sira gawaa, si Ngabei Jagapati aja kari, lan sira Jamenggala.
- (29) Lah ta sira ya si Jagapati, lah milua marang ing Jepara, dene lelungguhe dhewe, lah wehena adhimu, pan si Tanumenggala uni, tugura neng Jepara, Saragenen ingsun, si Gunturgeni milua, lan si Tanumenggala nggawaa malih, iya marang Jepara.
- (30) Sarta lurahira wong pasisir, ya Mangunnegara milua, marang Jepara sakehe, didimene atugur, neng Jepara denngati-ati", nulya jengkar sang Nata, kondur angedhatun, pinethuk ing para garwa, kang sewaka luwaran sing Pancaniti, ngrembag yuda kenaka.

LXXII. PANGKUR

- (1) Apan wadya ing Mentaram, aneng Taji nggennya amepak baris, wong manca negara kumpul, gegamane melatar, wadya manca negara sedaya cundhuk, Darmayuda Pasedhahan, wau kang dadi tetindhih.
- (2) Para bopati bang wetan, sedayane sa- (k. 520) mya wisneng Mentawis, ing Taji nggenira kumpul, ing Jipang Pranagara, ing Sesela myang Balora sampun kumpul, ing Waru lan Garobogan, Magetan lan Jagaragi,
- (3) Madiyun lan Kertasana, ing Kalangbret Ngrawa lan ing

Kedhiri, Wirasaba sampun kumpul, lawan sawadyanira, am-
beranang awarna-warna dinulu, sang Dipati Pesuruhan, lawan
Dipati ing Bangil.

- (4) Gegaman sampun melatar, lamun tinon kadi prewata sari,
awarna-warna dinulu, lelayu lan bandhera, umbul-umbul
kekandha amyang dinulu, gegaman abra asinang, yen tinon
lir gunung geni.
- (5) Gebyaring senjata lanang, lamun tinon lumarap ngilat tha-
thit, bendhe tinabuh angungkung, tempuh swareng turangga,
kadya gerah kriciking watang atarung, arempegi lampahing
bala, swara lir ombak jeladri.
- (6) Ya ta ingkang kawarnaa, sira Panji Kresula wus miranti,
tiyang Japan sampun kumpul, dhateng sentananira, Kyai
Panji sangking Japan angsalipun, mila negara ing Japan,
sinungken mring Ki Panji.
- (7) Lan dadi wedananira, wong Panumping ingkang sepalih
nenggih, ya ta asiya sampun, sakrepaboning yuda, kapal
agem iya kinambilan sampun, wus tata ingkang gegaman,
gumuruh swaraning jalmi.
- (8) Si Panji pamit ing garwa, para putra sedaya samya nangis,
apa- (k. 521) n sedayarsa tumut, ing rama mangun yuda,
Kyai Panji Kresula tansah angimur, mring garwa lan para
putra, Panji Kresula mangkana ngling.
- (9) "Lah awis padha karia, ya denbecik besuk sapungkur mami,
pasthi ingsun ora mantuk, Yayi sapungkur ingwang, lamun
ingsun ing benjang tumekeng lampus, ingsun titip putraning-
wang, dene iku meksih cilik."
- (10) Kang garwa matur karuna, "Mila dika Kyai teka ndarbeni,
pengandika keng kadyeku", "Langkung denira awrat, apan
ingsun pinitayan ing sang Prabu, ingsun kinen nindhihana,
prange wong manca negari.
- (11) Yen tan ngentasana karya, pesthi ingsun Yayi tan sae mu-
lih", tan kawarna solahipun, seksana nulya budhal, kang tini-

lar garwa putra anggung wuyung, sira Ki Panji Kresula, nitih kuda bala ngiring.

- (12) Wong sewu pan Numbak anyar, wong Bumija kelawan wong Panumping, gegaman abra dinulu, kadi prawata sekar, tan kawarna lampah ing Taji rawuh, tempuk gegaman Mentaram, kelawan manca negari.
- (13) Pepak kang para punggawa, sakathahe manca negara sami, Panji Kresula amuwus, "Nedha sami rembagan, sampun ngantos ariyon ing pikiripun, lah nedha pinatah-patah, pengawat kanan lan kering.
- (14) Ing mangke rembag menira, Anggajaya dadi pengawat kering, anindhihana ing la- (k. 522) ku, wong Jipang lan Balora, ing Keduwang Magetan lawan Sidayu, ing Waru lan Garobogan, dadia pengawat kering.
- (15) Dene Kakang Darmayuda, aneng kanan iya dadia tindhih, densami prayitneng kewuh, ingkang dentindhihana, wong Garesik punika sawernenipun, Sarengat lawan Balitar, Prabalingga lan ing Bangil.
- (16) Kang dadi cucuking yuda, wong Kadhiri lawan wong Prana-ragi, lan Wirasaba puniku, miwah wong Kertasana, besuk tembe aja na mundur ing kewuh, lamun mundura ing rana, pas-thi suntumpes pribadi.
- (17) Manira kang dadi dhadha, kang sunkanthi amung wadya Mentawis", sedaya wus samya rembug, sagung para dipatya, enjing budhal kang wadyabala gumuruh, asrang lan kriciking watang, anglir udan sinemeni.
- (18) Untabing bala lumampah, yen sinawang kadya prawata sari, swaraning bala gumuruh, lir ombaking samodra, kang gegaman awarna-warna dinulu, kadya wukir kawelagar, tanpa wilangan kang baris.
- (19) Tan kawarna lampahira, nagri Jepang punika sampun prapti, wus tata barisanipun, samya prayitneng baya, sampun ngaso sigra laju dhateng Demung, sumedya ngantep ing yuda, ge-

gaman ageng kagiri.

- (20) Ya ta wau kawarnaa, wong Mekasar sampun miyarsa warti, yen wong Mentaram wus rawuh, kang wadya bang wetan, pan sumedya anglanggar marang ing Demung, wong Mekasar wus siyaga, tan sedy a mundur ing jurit.

LXXIII. DURMA

- (1) K. 523) Wong Mekasar wus sami bebiting ika, balowartine inggil, wus prayitneng baya, wetara kawan nembang, wong Mekasar wus miranti, pan akekutha, aneng Demung abaris.
- (2) Raja Glesong angucap mring prajuritnya, samya tinari wani, lan sentananira, denantep ing ayuda, sedaya asaur peksi, ngajap ing yuda, tate amagut jurit.
- (3) Sampun rembug sakehing para sentana, aran Dhaeng Makincing, asru aturira, "Wartane ingkang prapta, wong Mentaram anglurugi, manira sedy a, age magut ajurit."
- (4) Raja Glesong alon denira angucap, "Iya Bapa abecik, lamun wong Mentaram, amapag wong Mekasar, yen muliha awak mami, marang Mekasar, kelangkung wirang mami.
- (5) Angur ingsun mati aprang lan wong Jawa, datan sae sun mulih, angur sunlajua, aja tanggung ing lampah, sunbedhahe ing Mentawis, angur matia, mulih tan antuk kardi.
- (6) Lah sakehe wong ingsun teka Mekasar, padha sunajak mati, aja tanggung karya, angur padha majua, perandene sira mulih, tan antuk karya, ngur matia neng Jawi.
- (7) Wong Mentaram yen teka angantep yuda, lah papagen tumuli, yen kakehan lawan, angur padha mundura, sira amuka ing wengi, dimene uga, kuwur tangkeping jurit."
- (8) Sampun rembug sakehe para sentana, dyan kawarnaa malih, wadya ing Mentaram, arsa angantep yuda, pinaju tiga kang jurit, (k. 524) wadya Mentaram, nata gelaring jurit.
- (9) Magut ngilen wadya bala ing Mentaram, kang medal sangking kering, sira Anggajaya, lawan sakancanira, ingkang medal

kanan nenggih, Ki Darmayuda, sakancane ngebyuki.

- (10) Kadya gerah swarane wadya Mentaram, sami prayitneng wes-thi, bitingnya Mekasar, ya ta sampun anglela, sampun ingulukan bedhil, suraking bala, lir udan sinemeni.
- (11) Wong Mekasar sampun samekta sedaya, wonten sajroning biting, arsa metonana, yudane wong Mentaram, Raja Galesong nindhihi, sampun katingal, wau lawanging biting.
- (12) Sampun medal wau tetiyang Mekasar, sami angagem lembing, weneh angagem watang, saha gegamanira, mbrubul tandange ngajrihi, sareng wedalnya, wau sangking ing biting.
- (13) Sareng wikan surak wadya ing Mentaram, miwah manca negari, ambendrong senjata, wong Mekasar tan obah, sigra wong manca negari, sareng umangsah, ing kanan lawan kering.
- (14) Prit Aneba gelare wadya Mentaram, sampun tempuh ing jurit, wadya ing Mekasar, kang metu padha sura, wong Mentaram angingeri, pinaju tiga, lir kaurubuhan langit.
- (15) Wong Mekasar apan kedhik wadyanira, mengsah manca negari, pan karoban lawan, ya ta wadya Mekasar, perangira wus kalindhih, mundur sedaya, sedy ngaso rumiyin.
- (16) Denny aprang apan dereng angsal papan, marmanipu- (k. 525) n kalindhih, ing pelayonira, sami lumebeng wana, ngalumpuk dadi sawiji, wadya Mentaram, surake wanti-wanti.
- (17) Dene mungsuhira wau wus lumajar, wadya Mekasar ngungsi, lumayu mring wana, sarowange sedaya, betenge tinilar sami, pan rowangira, wong Mekasar akedhik.
- (18) Wong Mentaram kang biting arsa binedhah, karsa dipunjarah, kang sami tinilar, duweke wong Mekasar, ya ta kasaput ing wengi, Panji Kresula, asru denira angling.
- (19) "Lah ta mengko aja na wong kang angrayah, sira antekna dhi-ngin, iya benjang-enjang, padha sira ngrayaha, sira bedhaha kang biting, sakehing wadya, kang duwe sampun gusis."
- (20) Sampun mundur kang wadya bala Mentaram, miwah manca negari, sami mesanggrahan, wetaning ara-ara, dene kasaput

ing wengi, samya rerangkah, wadya bala Mentawis.

- (21) Sawernine sami eca manahira, datan duwe kuwatir, dene mungsuhira, wus kasar ing ayuda, milane eca kang galih, cucul busana, kuda wus denuculi.
- (22) Tinelawungaken sakeh kang gegaman, mawut tetiyang alit, samya pamondhokan, weneh angguyang jaran, asuka-suka ing wengi, neng pamondhokan, pan mawi denprapohi.
- (23) Kang saweneh eca denira anendra, ya ta kawarnaa malih, tetiyang Mekasar, kang samya ngung- (k. 526) si wana, mung sedya aso rumiyin, pan ora pisah, sabature arakit.
- (24) Wong Mekasar pan durung angrasa kalah, apan sedya abali, sarencange rembag, ing wau sedyanira, arsa angamuk ing wengi, sedhenge uga, wong Mentaram wus guling.
- (25) Pan sedaya wus dandan aneng ing wana, watara tengah wengi, Gelesong ngandika, "Payo sedhenge mara, ngamuk marang wong Mentawis, aja na pisah, bareng umangsah jurit.
- (26) Yen anempuh poma denababar pisan, aja mindho ing kardi, payo ngamuk rampak, lah denkawusna pisan, pamondhokanira mangkin, sira obonga, dimen kuwur wong cilik.
- (27) Lah tunjangen ingkang perak tumbakana", sampun golong kang pikir, nulya samya dandan, wau gegamanira, wus janji sareng ngemasi, pan pinilihan, wadya kang becik-becik.
- (28) Tan akathah wong Mekasar kang umangsah, wetara kawan biting, mapan sedayanya, sami pepenedira, Raja Glesong kang nindhihi, pan sampun prapta, pondhoke wong Mentawis,
- (29) Wong Mentaram pan sami eca anendra, datan nyana ing galih, ingkang mireng mojar, "Ika swaraning apa, dene ta pating barekik, lah oborana", kancanira nauri.
- (30) "Ika buron memangsa mring pamondhokan, ya ta ora gati", wadya ing Mekasar, nempuh surak gumerah, "Alah payo (k. 527) wong Mentawis", sarwi anunjang, pondhek dipunobongi.

- (31) Apuyengan geger wadya ing Mentaram, dene denamuk wengi, atunjang-tinunjang, tambuh mungsuh lan rowang, pati-pati ambentusi, mawut sedaya, wong Mentaram keh mati,
- (32) tinumbakan dhumateng tiyang Mekasar, tan ana mangga pulih, kang sami sudira, pan ora oleh papan, tinunjang kapi-pit-pipit, mila keh pejah, wadya manca negari.
- (33) Apuyengan geger pondhok ingobongan, katunjang dening api, tan bisa amapan, keh mati padha rewang, kena gamane pribadi, weneh lumajar, sami arebut urip.
- (34) Wong Mekasar pengamuke kadi setan, numbak nigas ngakahi, kadya saradula, galak amangsa jalma, nglembing nowok lan nyuligi, wadya Mentaram, keh mati tuwin kanin.
- (35) Inggang gesang lumayu tinggal gegaman, darbeke tan tinoli, keh lumayu wuda, inggang tangi anendra, pan amung arebut urip, bubar lorodan, datan ana kaesthi.
- (36) Pra dipati sedaya sami lumajar, tan etang anak rabi, tinilar ing bala, lir gabah inginteran, tanbuh kawula lan Gusti, wus byar rahina, sumyur wadya Mentawis.
- (37) Sirna gempang wau sangking pamondhokan, darbeke inggang kari, sampun rinayahan, dening bala Mekasar, Panji Kre-(k. 528) la agiris, gugup ing manah, tinilar ing wadya.
- (38) Pan kalulud lumayu marang ing wana, pan wus rahina neng-gih, medal inggang surya, nora kena tinata, wadya sampun sirna gusis, sowang-sowangan, kawula lawan Gusti.
- (39) Ki Kresula lajeng dhateng Pejarakan, lan sawadyane wing-wrin, wong manca negara, datan mangga puliha, kawuse kapi-pati, bala bang wetan, samya tilar negari.
- (40) Wong Mekasar wus lega ing manahira, wadya manca negara, pan ingesuk pisan, marang negaranira, wadya bang wetan awringwrin, mungsuh Mekasar, kawus manahnya jering.
- (41) Samya miris manahe para dipatya, Pejarakan abalik, Gembong Prabalingga, miwah wong Pasuruan, punika sami ambalik, ing Wirasaba, sedaya wong pesisir,

- (42) wong ing manca negara teksih sedaya, mung wedanane balik, ya ta kawarnaa, sira Panji Kresula, aneng Japan sedhieh kingkin, lamun mantuka, Mentaram langkung isin.
- (43) Nora wande sanget dukane sang Nata, mangsa wurunga mati, wus ngrasa yen tiwas, sira Panji Kresula, manahe kelangkung sedhieh, aneng ing Japan, nulya mundhut jejampi.
- (44) Duk semana Panji Kresula gya pejah, sentananya kang kari, wus atur uninga, konjuk rajeng Mentaram, yen Panji Kresula mati, wonten ing (k. 529) Japan, nanging tan pejah jurit.
- (45) Saundure sangking nggenira ayuda, mantuk Japan negari, tyang manca negara, mangke balik sedaya, wedanane balik kriyin, rembag sedaya, cundhuk pasrah negari.
- (46) Sareng myarsa Jeng Susunan sanget duka, sumung wedana abrit, gumilir kang sotya, kumedhut lathenira, jaja bang lir metu geni, garap ngandika, Kangjeng Sri Narapati.
- (47) "Heh sakehe pasisir manca negara, padha muliha aglis, poma dipunteka, ing Demung lurugana, Mekasar yen isih wani, sira tumpesa, poma bocah pasisir.
- (48) Lah si Adhi Prawiratrana menyanga, kang dadia tetindhih, iya perangira, wong pasisir sedaya, para mantrii ing Mentawis, sira milua, nglurugi karya brangti."

LXXIV. ASMARADANA

- (1) "Kelawan si Wirabumi, lah iya sira milua, ingkang dadia kanthine, si Adhi Prawiratrana, lawan si Pulangiwa, padha milua mring Demung, kelawan si Wirawangsa.
- (2) Lah poma dengati-ati, lawan si Suramenggala, poma lah tumpesan kabeh, wong Mekasar ingkang prapta, kelawan wong Mandura, pariksanen temenipun, dene tan seba Mentaram."
- (3) Kang kinen matur ngabekti, ngandika malih sang Nata, "Lan Kumpeni sakabehe, kang aneng nagri Jepa- (k. 530) ra, lah sira jagananā, jaken nglurug marang Demung, yen tan gelem sirnakena,

- (4) aja angrubedi pikir”, Prawiratrana tur sembah, seksana kondur sang Katong, dhumateng ing dalem pura, kang seba wus luwaran, tan kawarna solahipun, wadya pasisir sedaya,
- (5) samya dandan ing ajurit, sedalu samya busekan, ambeciki gegamane, ana nyalini landheyan, miwah ingkang gegaman, semana ingkang winuwus, Rahaden Prawiratrana.
- (6) Enjing wus amepak baris, kumpul wong Prawiratrana, lir grah kapitu swarane, gung wadyabala melatar, lelurung kebak janma, awarna-warna dinulu, lir pendah prawata sekar.
- (7) Miwah andeling ajurit, Lelurah Prawiratrana, kang dadya andel-andele, ing Geduwang wis siyaga, miwah para sentana, Rahaden busana sampun, sakepraboning ayuda.
- (8) Rahaden pamit ing rabi, tuwin ingkang para putra, Rahaden ngandika alon, ”Lah ta wis padha karia, ing mengko awak ingwang, kelamun tan kongsi mahtuk, ingsun titip putraningwang,
- (9) amomong kang kari-kari, dene becik ingsun tilar, yen galap gampile, ingsun lawan jeneng para, dipura-ingapura, ewuh aya wong anglurug, menawa tumekeng pejah.
- (10) Pan wus kerasa ing ati, marma- (k. 531) ne ingsun wewar-ta, dene becik Areningong, sabab ingsun pinitayan, marang Kangjeng Susunan, ngunduraken mungsuh Demung, lamun ora bangkat karya,
- (11) ingsun ora sae mulih, lah sira padha karia, denbisa sapungkur ingong”, Kang garwa anjrit karuna, tanbuh ing solahira, garwa putra sami muwun, Rahaden anulya mangkat.
- (12) Nembang tengara munya tri, budhal kang baris pengarsa, gumrah swaraning kendhang gong, sami awahana kuda, busana murub mubyar, gegaman abra dinulu, lir pendah prawata sekar.
- (13) Waos benang lawan jinggring, kang cemeng kumbala badhak, tumper ing alas bung ampel, kang dadi cucuking yuda, neng-gih senjata lanang, kadya kilat gebyaripun, lir gerah swara-

ning bala.

- (14) Omyang swaraning turanggi, tanapi krisiking wrastra, gum-reddeg bala lampahé, lelayu yen tinon abra, katub ing samirana, datan kawarna ing enu, wus prapta nagri Jepara.
- (15) Anenggih lereb baris, Raden Prawirataruna, semana sampun amondhok, sedaya wadya Mentaram, aneng lebeteng kitha, anenggih ing dalemipun, Ki Ngabei Wangsadipa.
- (16) Papak saguning bopati, semadosan neng Jepara, wadya pasisir kang kilen, pan sam- (k. 532) pun prapta sedaya, pang-gihan neng Jepara, ing Kendhal lan Kaliwungu, Barebes lan Pekalongan.
- (17) Ing Batang tanapi Tegil, Kaliwungu ing Semarang, dipati Demak pa dene, ing Kudus Lasem Juwana, Rembang lan Pe-jangkungan, pan sampun pepak sedarum, wonten nagri ing Jepara.
- (18) Pan sami arembag pikir, para bopati sedaya, kaita sampun sumaos, wau ta aneng muara, alebet kang samodra, Ki Wang-sadipa sesuguh, dhateng nayaka Mentaram.
- (19) Ya ta angandika aris, Raden Prawirataruna, "Lah kadi pundi rembage, inggih Kakang Wangsadipa, prakawis si Welanda, sawarnane kang alungguh, aneng loji ing Jepara.
- (20) Pangandikaning nerpati, sami kinen ambektaa, pan Kumpeni sawernane, dhateng ing Demung punika, daweg dika santuna, kelamun ta boten purun, pangendika Jeng Susunan,
- (21) kinen nundhunga tumuli, sangking negari Jepara, rinaos tam-buh damele, kalih angribedi manah, menawi tan sawaca, Kumpeni ing sedyanipun, mila mangke winekasan.
- (22) Ki Wangsadipa turnya ris, mring Raden Prawiratrana, "Ing-gih kawula tarose, mangke Kumpeni Jepara, kadi pundi sa-urnya", ya ta tinimbangan sampun, ingkang aneng loji samya.
- (23) (k. 533) Pengajenge tyang Kumpeni, Kapitan Dulkup wasta-nya, Sareyan Undrus kalihe, lawan kopralnya satunggal, juru tulis caturnya, tan adangu prapta sampun, neng wismane

Wangsadipa.

- (24) Ing ngarsane pra dipati, pasisir miwah Mentaram, pra sami aepak kabeh, Ki Ngabei Wangsadipa, aris dennya anabda, "Tuan timbalan sang Prabu, Mentaram marang ing sira.
- (25) Mungsu Mekasar kang prapti, tinempuhaken ing sira, pangandikane sang Katong, sira kinen andhereka, mring Dyan Prawiratrana, anglurug marang ing Demung, amapag prang wong Mekasar.
- (26) Yen sira tan anyanggemi, amethuk prang lan Mekasar, pangandikane sang Katong, sira kinen anundhunga, sangking nagri Jepara, aja dadi pikir iku, kaya paran aturira."
- (27) Kapitan Dulkup nauri, "Lah ta inggih kaleresan, kawula dhateng sumaos, sumedya andherek karya, tan lenggana ing karsa, sampun siyang nadyan dalu, kawula dipunabena.
- (28) Kula cadhang rina wengi, dhawuhe Gusti Sang Nata, sakarsa dhateng andherek", tan kawarna solah ira, dennya sami rembagan, apan sampun sabiyantu, tan nedya noleh ing (k. 534) wuntat.

LXXV. PANGKUR

- (1) Rahaden Prawiratrana, sampun rembag arsa bidhal tumuli, laju dhumateng ing Demung, arsa medal lautan, wong pasisir amepak baitanipun, kebak jejel ing muara, palwanira wong pasisir,
- (2) ingkang aneng pelabuhan, kang baita anggenggeng amradini, ya ta kawarnaa esuk, sagung para dipatya, sampun samya anumpak baitanipun, ambabar layar sedaya, gendra dinulu asri.
- (3) Sami anembang tengara, pra dipati swara umyung ngajrihi, kendhang gong bendhe angungkung, anglir karengeng wiyat, campur lawan ombaking samodra agung, baitanira lumarap, tinempuh ing angin midid.
- (4) Akebat lampahing palwa, pra dipati layare warni-warni,

lamun sinawang lumawur, anglir sekar setaman, tan antara prapta satengahing laut, baita kebat lampahnya, ambeneraken kemudhi.

- (5) Lir peksi krendha reratyan, kang baita layare neng jeladri, tinempuh barat sumawur, sakeh para dipatya, kang bandhera minangka tengeranipun, tan sami awarna-warna, lir pendah prewata sari.
- (6) Swarane lir kadya gerah, kang gamelan omyang ombak jeladri, asanget angin anempuh, palwa pating salebar, sangking jembaring samodra yen dinulu, baita are- (k. 535) but parang, asanget katub ing angin.
- (7) Tan kawarna lampah ira, Pulo Mandhalika sampun kawuri, angsal angin palwanipun, samodra tan kawarna, wus katingal Surabaya ujungipun, sangking kebating baita ing muara sampun ngranjing.
- (8) Para bopati sedaya, sampun prapta wau ing Surawesthi, baitanira asukup, aneng ing pelabuhan, pra dipati andhedheng pandhokanipun, Raden Prawirataruna, kinampung pondhok dipati.
- (9) Tetiyang ing Surabaya, manahira langkung suka tan sipi, ngrasa teteg manahipun, langkung sesuwunira, dhateng Raden Prawiratrana sumuyud, wadya pasisir sadaya, pradandan neng Surawesthi.
- (10) Raden Prawirataruna, tansah ndadar leler kelangkung asih, arta lan busana agung, miwah para sentana pan kinula wisuda sabalanipun, mring Raden Prawiratrana, ing suyude lair batin.
- (11) Tanbuh kang winalesena, pan kawratan wau dananing Gusti, kang wadya sedayanipun, ngajap tempuh ing yuda, "Pan ing benjang punika penyaaur ing sun, sihing Gustiku kaliwat, yen ora pati lan urip.
- (12) Besuk yen tempuh ing yuda, muga ana permane Ywang Widi, tansaged males sihipun, kawrat ing dana boga, nora bisa

- (k. 536) atilar marang Gustiku, ing sun wong jinuju mangap, mring Gustiku sang Dipati.”
- (13) Pepak kang para nayaka, apan sami wau agunem kawis, Dyan Prawiratrana muwus, marang para nayaka, ”Kadi pundi arembag sami suntantun, apre kawis ing Mandura, lah kadi pundi ing mangkin,
 - (14) tan seba marang Mentaram, meh sawarsa punjul samadya ratri, manira niki ingutus, ana ing Surabaya, wong Mandura siji tan ana kang mungup, pangandikane Nata, kinen mariksa rumiyin.
 - (15) Mangke nedha ingutusan, kantenane ala panapi becik”, para bopati arembag, ”Kawula amiarsa, Trunajaya kang mbebeg ing wadya agung, mila wadya ing Mandura, tan sowan dhateng Mentawis.
 - (16) Inggih prayogi ngutusan, katenane sampun ngrubedi pikir”, nulya Dyan utusan gupuh, dhateng ing mantri nira, apan sarwi binetanan surat sampun, ”Paringna Ki Trunajaya, ing Sampang ingkang ngrenggani.”
 - (17) Utusan sigra lumampah, enengena kang aneng Surawesthi, ya ta wau kang winuwus, sira Ki Trunajaya, apan lagya punika wonten ing Demung, pan lagi eca rembagan, lan Raja Galengsong nenggi.
 - (18) Marmane Ki Trunajaya, datan nunggal dhateng nagri Kadhiri, menawi tiyang Mentaram, angrurah ing Mandura, lan maninge menek kinerig mring Demung, marmane Ki Trunajaya, arsa nimbrung sangking wuri.
 - (19) Kawarnaa kang utusan, sampun prapta Mandura kintun weling, riseksana sampun katur, dhateng Ki Trunajaya, lamun wonten tyang prapta utusanipun, Rahaden Prawitrana, anulya dipuntimbali.
 - (20) Nanging ta Ki Tru- (k. 537) najaya, masang wadi api-api asakit, nulya cumundhuk, angaturaken surat, tinanggapan anulya binuka sampun, sinukmeng sajroning nala, nenggi bebukaning tulis.

- (21) "Keng surat sira Rahadyan, sang Prawirataruna ing Menta-
wis, sarta salam donganingsun, iya marang kang Wayah,
Trunajaya ing Mandura wiyosipun, timbalane Sri Narendra,
ya marang manira ugi.
- (22) Marmane ta wong Mandura, nora seba iya marang Mentawis,
iku katur ing sang Prabu, kelamun pekenira, kang ambebeg
mula tan seba Mentarum, apa nyata mengkonoa, iku ujaring
pawarti.
- (23) Lan maninge wong Mandura, kinen ngerig timbalan Sri Bu-
pati, anglurug marang ing Demung, anggecak wong Mekasar",
sampun titi kang surat ijemanipun, angling Raden Trunajaya,
maring utusan amanis.
- (24) "Lah iya sira matura, marang Eyang nora sedya tan ngimpi,
kelamun ta awak ingsun, ngukuhi wong Mandura, yen pengi-
nga seba marang ing Mentarum, sangking alane wong Sam-
pang, tan kena denparentahi.
- (25) Timbalane Sri Narendra, yen ngeriga mring wong Mandura
iki, anglurug marang ing Demung, inggih dhateng sumang-
ga, sampun siyang senadyan pantara dalu, manira dhateng
sumangga, kang abdi asaos kardi.
- (26) Nanging duta umatura, sun tan mlampah apan lagi asakit,
kang abdi sumangga katur, manira tan lumampah, rumiyina
dene ing wuri sun rembug, wong Mandura padha edan, tan
gelem nusul mring nagri."
- (27) Ya ta sampun sinembrama, kang utusan pan sampun punisa-
lin, sigra anu- (k. 538) Iya tumandhung, duta amit tur sem-
bah, nulya mangkat datan kawarna ing enu, prapta nagri
Surabaya, wus cundhuk sang Adipati,
- (28) Raden Prawirataruna, ingkang duta matur sarwi wotsari,
wus katur sedayanipun, sapolah tingkahira, ngunandikanira
Raden sampun weruh, lamun sinangga ing krama, nanging ta
dipunecani.
- (29) Sok mundura wong Mekasar, wong Mandura iya katemu
wuri, Rahaden pan sampun rembug, ya ta anulya bubar, saha

bala amepak baitanipun, neng pasisir kadya gerah, anglir udan sinemeni.

- (30) Baita awarna-warna, apa dene palwanira Kumpeni, neng laut omyung gumuruh, sami nembang tengara, apan sareng nggennya mbabar layaripun, gandra sampun pinasang, seksana ti-nempuh angin.
- (31) Lir peksi krendha reratyan, ya ta sareng ngembara ing wi-yati, yen tiningalan lir mendhung, samodra kaebekan, tan antara neng tengahing samodra gung, baita pating balesar, tanapi palwa Kumpeni.
- (32) Winastan baita kapal, nggennya layar neng wuri pisan neng-gih, datan kawarna ing enu, apan ta sampun prapta, Panaruban aminggir baitanipun, wadya pasisir sedaya, wus sami prayitneng westhi.
- (33) Palwa sedaya wus tata, enengena wau kang neng pasisir, ing Demung ingkang winuwus, Raja Glesong miarsa, para mantri Mentaram pan sampun rawuh, tanapi para dipatya, pasisir akerig lampit.
- (34) Raja Galongsong puni- (k. 539) ka, pan pinarak sakathah-ing prajurit, miwah prasentananipun, sedaya pirembungan, wus ajanji wong Mekasar bareng lebur, atigan sapetarangan, Raja Gelosong mangkya ngling.
- (35) "Lah Kakang Dhaeng Marewang, adandana sapraboning aju-rit, manira arsa amethuk, yudane wong Mentaram, den-sumeta lawan denprayitneng laku, pawartane wong Mentaram, baitane wus aminggir.
- (36) Anggawa karemanira, sun panggih yudane wong Mentawis, sarta anggawa perau, sampunira mangkana, pilihana baita kang kukuh-kukuh, menawa prang neng segara, sakehe baita alit,
- (37) lah dhayungana sedaya, marmitane sunangge baita lit, akeba-ta ingkang laku, lembing sira papagna, bok menawa aperang neng tengah laut, lah sesiwonon kewala, manira kang anga-waki.

- (38) Sakehe tetelukan, manca negara anaa wuri tebih, menawa ana pakewuh, wantu wong dudu bangsa”, Dhaeng Rewang apan nulya awot santun, mundur angundhangi bala, tengara ti-nembang aglis.
- (39) Tiyang Mekasar sedaya, wus siyaga sakepraboning jurit, angajrihi solahipun, wantu wong ing Mekasar, ngangah-angah yen angarepaken mungsuh, sedyane age te- (k. 540) mua, tempuh ing prang padha wani.
- (40) Raja Galingsong busana, wus angrasuk kapraboning ajurit, jimat wus kagem sedarum, sedya angantep yuda, ri sampune busana Galingsong metu, anging kang para sentana, miwah sakehing prajurit.
- (41) Sampun wahana turangga, busanane yen tinon angajrihi, tan winarna lampahipun, wong Mekasar lir yeksa, kawarnaa wadya Mentaram puniku, sami minggiraken palwa, sedaya pandereg prapti.
- (42) Wong pasisir neng samodra, pan angambang meksih aneng ing wuri, miwah lan baitanipun, Kumpeni neng samodra, amung Ranga Sidayu kang sampun rawuh, lan Ngabei Singawangsa, para prajurit Mentawis,
- (43) tan dangu prapta sedaya, samya mentas aneng pinggir gegisik, ya ta abusana sampun, sadandananing yuda, pan andhengah wong Mentaram barisipun, gegaman awarna-warna, wus tata munggend pasisir.
- (44) Ki Ngabei Pulangjiwa, lan malihe Ki Panji Wirabumi, Ki Wirawangsa anggregut, lawan Sastramenggala, iya iku para prajurit Mentaram, wadyane lir wardu angga, angajap tempuh ing jurit.
- (45) Datan kawarna semana, wong Mekasar ingkang metoni jurit, sarta sagegamanipun, (k. 541) tengaranya tinembang, angajrihi wong Mekasar solahipun, anglir pendah saradula, yen tinon anggegilani.
- (46) Wadya Mentaram tumingal, lamun tiyang Mekasar ametoni, gya nembang tengaranipun, kurab wadya Mentaram, wong

Mekasar akathah kang dereng rawuh, kaselak mungsuhe prap-
ta, tan nedya mundur ing jurit.

PN BALAI PUSTAKA — JAKARTA

BABAD MANGIR I

—
Palai Penelitian Bahasa Yogyakarta

Perpustakaan Dir
Jenderal Kebu

899.222

BAL

b